

+

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
VOINOVICH GÉZA
FŐTITKÁR

XLIX. KÖTET

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1939.

50024

Kiadásért felel: Kibédi Varga Sándor

15279 Sárkány-nyomda r.-t. Budapest, VI., Horn Ede-utca 9. Tel.: 122-190, 326-066.

Igazgatók: Wessely Antal és Wessely József.

TARTALOM.

I. Előadások és cikkek.

	Lap
Korizmicz László látogatása gr. Széchenyi Istvánnál 1858-ban. Közzétette Viszota Gyula r. t.	201
Nagy Miklós I. t.: A Felvidék a magyar történetben (Felolvasás az ünnepélyes közülésen.)	25
Ravasz László t. i., másodelnök: Tudomány és nemzetiség (Elnöki megnyitó beszéd az ünnepélyes közülésen.)	13
Vörösmarty kisebb akadémiai jelentései. Közzétette Viszota Gyula r. t.	140

II. Jelentések a pályázatokról.

Jelentés a Magyar Általános Köszénbánya Rt. <i>Berzeviczy</i> <i>Albert</i> -jutalmáról	93
— a m. kir. vallás- és közokt. minisztérium <i>Berzeviczy</i> <i>Albert</i> -jutalmáról érdemes tanítók részére	46
— <i>Budapest</i> székesfőváros <i>természettudományi</i> jutalmáról	102
— <i>Budapest</i> székesfőváros <i>várostartörténeti</i> jutalomtételéről	86
— a <i>Chorin Ferenc</i> -jutalomról	60
— a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara <i>Horthy Miklós</i> - jutalmáról	76
— a m. kir. igazságügyminisztérium jutalomtételéről	88
— a <i>Kazinczy Gábor és neje</i> -jutalomról	54
— a <i>Nagyjutalomról</i> és a <i>Marczibányi</i> -mellékjutalomról	35
— a <i>Sámuel—Kölber</i> -jutalomról	54
— a <i>Vojnits</i> -jutalomról	208
— a <i>Weiss Fülöp</i> -jutalomról	55
— a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium br. <i>Wlas-</i> <i>sics Gyula</i> -jutalmáról	46
— a br. <i>Wodianer Albert</i> -jutalomról	46

III. Akadémiai ügyek.

A M. T. Akadémia <i>belső tagjai</i>	1
— <i>halottai</i> 1939-ben	255
— <i>jutalomtétellei</i> 1939-ben	107
— újabb <i>kiadványai</i>	195, 274
— <i>költségvetése</i> 1939. második felére	122
— <i>költségvetése</i> 1940. első felére	223

	Lap
A. M. T. Akadémia munkássága	19—25, 231—235
— 99. nagygyűlése	5
— pénztári számadása 1938-ról	113
— új tagjai	10—12
— ülései 1939-ben	231
— ünnepélyes közülése	13

IV. Jelentések.

<i>Fekete Lajos</i> l. t. tájékoztató jelentése török levéltárakban végzett kutatásairól	219
<i>Főtitkári</i> jelentés az Akadémia 1938—39. évi munkásságáról	19
Jelentés a pályázatok eredményéről	5—8, 22—23
— az akadémiai tagválasztásokról	10—12, 23—25
— az osztályok által a tagválasztó nagygyűlés elé terjesztett tagajánlásokról	8—9

V. Költségvetés.

A. M. T. Akadémia költségvetése az 1939. év július—december hónapjaira	122
— költségvetése az 1940. év január—június hónapjaira	223

VI. A két gróf Vigyázó-vagyon.

A két gróf Vigyázó-vagyon kimutatása 1938. december 31-én	129
---	-----

VII. Alkalmi beszédek, nekrológok.

<i>Bartók György</i> l. t. gyászbeszéde <i>Schneller István</i> l. t. ravatalánál	191
<i>Entz Géza</i> r. t. gyászbeszéde <i>Scherffel Aladár</i> l. t. ravatalánál	262
<i>Erekly István</i> r. t., egyetemi rektor üdvözlő beszéde <i>Balogh Jenő</i> t. tagnak a szegedi <i>Ferenc József-tudományegyetem</i> disztdoktorává avatása alkalmával	175
<i>Heller Farkas</i> r. t. gyászbeszéde <i>Mattyasovszky Miklós</i> l. t. ravatalánál	271
<i>József kir. herceg</i> Ö Fensége ig. és t. t., elnöki beszéde a br. <i>Wodianer Albert</i> -, <i>Berzeviczy Albert</i> - és br. <i>Wlassics Gyula</i> -jutalmak átadásánál	181
<i>Kéky Lajos</i> l. t. beszéde <i>Szász Károly</i> emléktáblájának felavatásán <i>Szabadszálláson</i>	188
<i>Kenyeres Balázs</i> r. t. beszéde <i>Schaffer Károly</i> t. t. emléktáblájának felavatásán	253
<i>Kornis Gyula</i> ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő beszéde <i>Balanyi György</i> l. t. székfoglalója alkalmából	244
— üdvözlő beszéde <i>Buza László</i> l. t. székfoglalója alkalmából	183
— üdvözlő beszéde v. <i>Házi Jenő</i> l. t. székfoglalója alkalmából	243

	Lap
<i>Kornis Gyula</i> ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő beszéde Herzog József l. t. székfoglalója alkalmából	184
— üdvözlő beszéde Schütz Antal r. t. székfoglalója alkalmából	247
— üdvözlő beszéde Vladár Gábor l. t. székfoglalója alkalmából	241
<i>Melich János</i> ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő beszéde Fest Sándor l. t. székfoglalója alkalmából	239
— üdvözlő beszéde Papp Ferenc r. t. székfoglalója alkalmából	236
<i>Miskolczy Dezső</i> l. t. gyászbeszéde Schaffer Károly t. t. ravatalánál	272
<i>Rados Gusztáv</i> t. t., osztályelnök-helyettes üdvözlő beszéde Issekutz Béla l. t. székfoglalója alkalmából	252
— üdvözlő beszéde Miskolczy Dezső l. t. székfoglalója és Schaffer Károly t. t. két hátrahagyott értekezésének fölolvása alkalmával	251
<i>Széki Tibor</i> l. t. gyászbeszéde Winkler Lajos r. t. ravatalánál	193
<i>Szinnyei Ferenc</i> r. t. gyászbeszéde Badics Ferenc t. t. ravatalánál	263
<i>Tangl Károly</i> ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő beszéde Gelei József r. t. székfoglalója alkalmából	187
— üdvözlő beszéde Marek József r. t. székfoglalója alkalmából	185
— üdvözlő beszéde Neuber Ede l. t. székfoglalója alkalmából	186
<i>v. Verebélly László</i> l. t. gyászbeszéde Bláthy Ottó Titusz t. t. ravatalánál	264
<i>Voinovich Géza</i> t. t., főtitkár megemlékezése Gombos F. Albin r. tag és Schneller István l. tag haláláról	190
— megemlékezései elhunyt tagokról a május 22-i, június 19-i, október 2-i és október 30-i összes üléseken	256
<i>Zemplén Géza</i> r. t. gyászbeszéde 'Sigmund Elek r. t. ravatalánál	269
<i>Gr. Zichy István</i> l. t. gyászbeszéde Györffy István l. t. ravatalánál	270

BETÜRENDES NÉV- ÉS TARGYMUTATÓ.

	Lap
A M. T. Akadémia belső tagjai	1
— halottai 1939-ben	255
— jutalomtétellei 1939-ben	107
— 1938. évi jutalomtételleiről jelentések 35—107,	208
— kiadványai 1939-ben 195,	274
— költségvetése 1939. második felére	122
— költségvetése 1940. első felére	223
— könyvjutalmi 1939-ben	7
— nagygyűlése	5—34
— pénztári számadása az 1938. évről	113
— ülései 1939-ben	231
— ülésein tartott előadások 13,	25
— üléssora az 1940. évre 469. füzet, 3. borítéklap	
— ünnepélyes közlése	13—35
— választásai	8—12
— Vigyázó-vagyonának kimutatása	129
<i>Badics Ferenc</i> t. t.-ről a főtitkár megemlékezése	257
— ravatalánál Szinnyei Ferenc r. t. gyászbeszéde	263
<i>Balanyi György</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	244
<i>Balogh Jenő</i> t. t. díszdoktorrá avatása a szegedi egyetemen	175
<i>Bartók György</i> l. t. gyászbeszéde Schneller István l. t. ravatalánál	191
<i>Berzeviczy Albert</i> jutalomról (M. Á. K.) jelentés	93
— odaítélése Ratkovszky Ferencnek	7
<i>Berzeviczy Albert és báró Wlassics Gyula</i> -jutalomról (jeles tanítók részére) jelentés	46
— kiosztásakor József kir. herceg, elnök beszéde	181
<i>Bizottságok</i> jelentése jutalomtettelekről 35—107,	208
<i>Bláthy Ottó Titusz</i> t. t.-ről a főtitkár megemlékezése	259
— ravatalánál v. Verebély László l. t. gyászbeszéde	264
<i>Borotvás-Nagy Sándor</i> nyeri el a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós-jutalmát	6
<i>Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós-jutalmáról</i> jelentés	76
— odaítélése Borotvás-Nagy Sándornak	6
<i>Budapest székesőváros természettudományi jutalmáról</i> jelentés	102
— odaítélése Imre Lajosnak	7
<i>Budapest székesőváros várostörténeti jutalmáról</i> jelentés	86
<i>Buza László</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	183

	Lap
<i>Chorin Ferenc-jutalomról</i> jelentés	60
— odaitélése Kováts Ferencnek	6
<i>Csók István</i> nyeri el a Weiss Fülöp-jutalmat	6
<i>Elhunyt tagok</i>	255
— -ról a főtítkár megemlékezése	190, 256
<i>Előadások</i>	13, 25
<i>Entz Géza</i> r. t. gyászbeszéde Scherffel Aladár l. t. ravatalánál	262
<i>Erekly István</i> nyeri el a Nagyjutalmat	5
— üdvözlő beszéde Balogh Jenő díszdoktorrá avatásán a szegedi egyetemen	175
<i>Fekete Lajos</i> l. t. jelentése török levéltárakban végzett kutatásairól	219
<i>Fest Sándor</i> l. t. üdvözlése székhelyénél	239
<i>Főtítkár</i> jelentése az Akadémia 1938/39. évi munkásságáról	19
— megemlékezése elhunytakról	190, 256
<i>Gelei József</i> r. t. üdvözlése székhelyénél	187
<i>Gombos F. Albin</i> r. t.-ről a főtítkár megemlékezése	190
<i>Gyászbeszédek</i>	191, 262
<i>Gyóni Mátyás</i> pályaműve díszetért nyer	6
<i>Györffy István</i> l. t.-ről a főtítkár megemlékezése	260
— ravatalánál gr. Zichy István l. t. gyászbeszéde	270
<i>Halottaink</i> 1939-ben	255
— -ról a főtítkár megemlékezése	190, 256
<i>v. Házi Jenő</i> l. t. üdvözlése székhelyénél	243
<i>Heller Farkas</i> r. t. gyászbeszéde Mattyasovszky Miklós l. t. ravatalánál	271
<i>Herczeg Ferenc</i> nyeri el a Vojnits-jutalmat	218
<i>Herzog József</i> l. t. üdvözlése székhelyénél	184
<i>Horthy Miklós-jutalomról</i> (Budapesti Keresk. és Iparkamara) jelentés	76
— odaitélése Borotvás-Nagy Sándornak	6
<i>Igazságügyminisztérium jutalmáról</i> jelentés	88
<i>Imre Lajos</i> nyeri el Budapest székesfőváros természettudományi jutalmát	7
<i>Issekutz Béla</i> l. t. üdvözlése székhelyénél	252
<i>Jankovich Béla</i> ig. és t. t.-ről a főtítkár megemlékezése	258
<i>Jelentés</i> jutalomtátelekről	35—107, 208
— török levéltárakban végzett kutatásokról (Fekete Lajos l. t.)	219
<i>József kir. herceg</i> , elnök üdvözlő szavai a tanítói jutalmak kiosztásakor	181
<i>Jutalmak</i> odaitélése	5—8, 218
<i>Jutalmi bizottságok</i> jelentései	35—107, 208
<i>Jutalomkönyvek</i>	7
<i>Jutalomtátelek</i> 1939-ben	107

	Lap
<i>Kazinczy-jutalomról</i> jelentés	54
— odaitélése Scherffel Aladárnak	6
<i>Kálmán Béla</i> nyeri el a Sámuel—Kölber-jutalmat	6
<i>Kenyeres Balázs</i> r. t. beszéde Schaffer Károly t. t. emléktáblájának felavatásán	253
<i>Kéký Lajos</i> l. t. beszéde Szász Károly emléktáblájának felavatásán Szabadszálláson	188
<i>Kiadványaink</i> 1939-ben	195, 274
<i>Korizmic László</i> látogatása gr. Széchenyi Istvánnál	201
<i>Kornis Gyula</i> íg. és r. t. osztályelnök üdvözlő beszédei székfoglalókon	183, 241
<i>Kováts Ferenc</i> nyeri el a Chorin Ferenc-jutalmat	6
<i>Költségvetések</i>	122, 223
<i>Könyvjutalmak</i>	7
<i>Kropf Lajos</i> k. t.-ről a főtítkárra megemlékezése	259
<i>Magyar Általános Köszénbánya R. T. Berzeviczy Albert-jutalmáról</i> jelentés	93
— odaitélése Ratkovszky Ferencnek	7
<i>Marczibányi-mellékjutalomról</i> jelentés	35
— odaitélése Thirring Gusztávnak	6
<i>Marek József</i> r. t. üdvözlése székfoglalóján	185
<i>Mattyasovszky Miklós</i> l. t.-ről a főtítkárra megemlékezése	260
— ravatalánál Heller Farkas r. t. gyászbeszéde	271
<i>Mauritz Béla</i> íg. és r. t.: A Felvidék földtani alkatáról és ásványos kincseiről	34
<i>Megemlékezés</i> elhunytakról	190, 256
<i>Melich János</i> íg. és r. t. osztályelnök üdvözlő beszédei székfoglalókon	236
<i>Miskolczy Dezső</i> l. t. gyászbeszéde Schaffer Károly t. t. ravatalánál	272
— üdvözlése székfoglalóján	251
<i>Nagygyűlés</i>	5—34
<i>Nagyjutalomról</i> jelentés	35
— odaitélése Ereký Istvánnak	5
<i>Nagy Miklós</i> l. t.: A Felvidék a magyar történetben	25
<i>Neuber Ede</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	186
<i>Papp Ferenc</i> r. t. üdvözlése székfoglalóján	236
<i>Pénztári számadás</i> 1938-ról	113
<i>Rados Gusztáv</i> t. t. üdvözlő beszédei székfoglalókon	251
— üdvözlő beszéde Schaffer Károly t. t. két hátrahagyott értekezésének felolvasásán	251
<i>Ratkovszky Ferenc</i> nyeri el a M. Á. K. Berzeviczy Albert-jutalmát	7
<i>Ravasz László</i> t. t. másodelnök: Tudomány és nemzetiség (Előadás az ünnepélyes közülésen)	13

<i>Redey Tivadar</i> : Jelentés az 1939. évi Vojnits-jutalomról . . .	Lap 208
<i>Sámuel—Kölber-jutalomról</i> jelentés . . .	54
— odaitélése Kálmán Bélának . . .	6
<i>Schaffer Károly</i> t. t. emléktáblájának felavatásán Kenyeres Balázs r. t. beszéde . . .	253
— -ról a főtítkár megemlékezése . . .	261
— két hátrahagyott értekezésének felolvasásán Rados Gusztáv t. t. beszéde . . .	251
— ravatalánál Miskolczy Dezső l. t. gyászbeszéde . . .	272
<i>Scherffel Aladár</i> l. t.-ről a főtítkár megemlékezése . . .	256
— nyeri el a Kazinczy-jutalmat . . .	6
— ravatalánál Entz Géza r. t. gyászbeszéde . . .	262
<i>Schneller István</i> l. t.-ről a főtítkár megemlékezése . . .	190
— ravatalánál Bartók György l. t. gyászbeszéde . . .	191
<i>Schütz Antal</i> r. t. üdvözlése székfoglalóján . . .	247
<i>'Sigmond Elek</i> r. t.-ről a főtítkár megemlékezése . . .	259
— ravatalánál Zemplén Géza r. t. gyászbeszéde . . .	269
<i>Szász Károly</i> emléktáblájának felavatásán Kéký Lajos l. t. beszéde . . .	188
<i>Széchenyi István grófnál</i> Korizmics László látogatása . . .	201
<i>Széki Tibor</i> l. t. gyászbeszéde Winkler Lajos r. t. ravatalánál . . .	193
<i>Szinnyei Ferenc</i> r. t. gyászbeszéde Badics Ferenc t. t. ravatalánál . . .	263
<i>Tagok</i> jegyzéke . . .	1
<i>Tagválasztások</i> . . .	8—12
<i>Tangl Károly</i> ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő beszédei székfoglalókon . . .	185
<i>Tanítók Berzeviczy-, Wlassics- és Wodianer-jutalmáról</i> jelentés . . .	46
<i>Tanítók jutalmának</i> kiosztásakor József kir. herceg, elnök üdvözlő beszéde . . .	181
<i>Tartalommutató</i> német, francia és angol fordítása . . .	197, 276
<i>Teleszky János</i> ig. t.-ről a főtítkár megemlékezése . . .	256
<i>Thirring Gusztáv</i> nyeri el a Marczibányi-jutalmat . . .	6
<i>Üdvözlő beszédek</i> . . .	181—189, 236—254
<i>Ülések</i> 1939-ben . . .	231
<i>Üléssor</i> az 1940. évre . . .	469. füzet, 3. boríték
<i>Ünnepélyes közülés</i> . . .	13—35
<i>Vallás- és közoktatásügyi minisztérium Berzeviczy Albert- és báró Wlassics Gyula-jutalmáról</i> jelentés . . .	46
— kiosztásakor József kir. herceg, elnök beszéde . . .	181
<i>Választások</i> . . .	8—12
<i>v. Verebélý László</i> l. t. gyászbeszéde Bláthy Ottó Titusz t. t. ravatalánál . . .	264
<i>Vigyázó-vagyon</i> kimutatása . . .	129
<i>Viszota Gyula</i> r. t.: Korizmics László látogatása gr. Széchenyi Istvánnál . . .	201

	Lap
<i>Viszota Gyula</i> r. t.: Vörösmarty kisebb akadémiai jelentései	140
<i>Vladár Gábor</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	241
<i>Voinovich Géza</i> t. t. főtitkári jelentése	19
— megemlékezése az elhunytakról	190, 256
<i>Vojnits-jutalomról</i> jelentés	208
— odaítélése Herczeg Ferencnek	218
<i>Vörösmarty</i> kisebb akadémiai jelentései	140
<i>Weiss Fülöp-jutalomról</i> jelentés	55
— odaítélése Csók Istvánnak	6
<i>Winkler Lajos</i> r. t.-ról a főtitkár megemlékezése	256
— ravatalánál Széki Tibor l. t. gyászbeszéde	193
<i>Wlassics-Berzeviczy-jutalomról</i> (jeles tanítók részére) jelentés	46
— kiosztásakor József kir. herceg, elnök beszéde	181
<i>Wodianer-jutalomról</i> jelentés	46
— kiosztásakor József kir. herceg, elnök beszéde	181
<i>Zemplén Géza</i> r. t. gyászbeszéde 'Sigmond Elek r. t. ravatalánál	269
<i>Gr. Zichy István</i> l. t. gyászbeszéde Györffy István l. t. ravatalánál	270

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: VOINOVICH GÉZA

XLIX. KÖTET

1939

JANUÁR—MÁJUS

I.

Az Akadémia belső tagjai.

(Az 1939. évi nagygyűlés után).

Elnökség.

József kir. herceg, ig. és t. t., elnök
Ravasz László, t. t., másodelnök
Voinovich Géza, t. t., főtítkár.

Igazgató-Tanács.

Az Igazgató-Tanács választottjai:

Gr. Károlyi Gyula
Szmrecsányi Lajos
Gr. Teleki Pál, t. t.
Gr. Zichy János
Gr. Mailáth József
Serédi Jusztinián, t. t.
Gr. Zichy Gyula
Jankovich Béla, t. t.
Teleszky János
Gr. Széchenyi Bertalan
11. Balogh Jenő, t. t.

Az Akadémia választottjai:

Herczeg Ferenc, t. t.
Szinnyei József, r. t.
Melich János, r. t.
Domanovszky Sándor, r. t.
Hóman Bálint, r. t.
Kornis Gyula, r. t.
Hegedüs Loránt, t. t.
Lukinich Imre, r. t.
Tangl Károly, r. t.
Mauritz Béla, r. t.
Br. Korányi Sándor, t. t.
12. Császár Elemér, t. t.

Tiszteleti tagok.

I. osztály.

Herczeg Ferenc, ig. t.
Ravasz László, másodelnök
Badics Ferenc
Csengery János Ferenc
Petz Gedeon
Voinovich Géza, főtítkár
Császár Elemér, ig. t.
8. Gyomlay Gyula.

II. osztály.

Károlyi Árpád
Gr. Bethlen István
Földes Béla
Serédi Jusztinián, ig. t.
Hegedüs Loránt, ig. t.
Jankovich Béla, ig. t.
Angyal Dávid
Balogh Jenő, ig. t.
9. Finkey Ferenc.

III. osztály.

Lenard Fülöp	Br. Korányi Sándor, ig. t.
József kir. herceg, ig. t., elnök	Mágócsy-Dietz Sándor
Ferdinánd v. cár	Rados Gusztáv
Gr. Teleki Pál, ig. t.	9. Schaffer Károly.
Bláthy Ottó Titusz	

Rendes és levelező tagok.

Alosztályok szerint csoportosítva.

I. Nyelv- és széptudományi osztály.

A) Nyelvtudományi alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Horger Antal
Szinnyei József, ig. t.	Mészöly Gedeon
Melich János, ig. t., osztály- elnök	Schmidt Henrik
Zolnai Gyula	Gr. Zichy István
Vári Rezső	Klemm Antal
Németh Gyula, osztálytitkár	Csúry Bálint
Láng Nándor	Pais Dezső
Förster Aurél	Zsirai Miklós
8. Huszti József.	Moravcsik Gyula
	Szidarovszky János
	Laziczius Gyula
	Nagy József Béla
<i>Levelező tagok:</i>	Ligeti Lajos
Kúnos Ignác	Sági István
Vikár Béla	Bárczi Géza
Darkó Jenő	19. Kniezsa István

B) Széptudományi alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Petrovics Elek
Horváth Cirill	Kéky Lajos
Szinnyei Ferenc	Zsigmond Ferenc
Pintér Jenő	György Lajos
Horváth János	Pukánszky Béla
Viszota Gyula	Gulyás Pál
Solymossy Sándor	Csathó Kálmán
Zlinszky Aladár	Alszeghy Zsolt
8. Papp Ferenc.	Brisits Frigyes
	Áprily Lajos
	Bartók Béla
<i>Levelező tagok:</i>	Mitrovics Gyula
Vargha Damján	Fest Sándor
Szász Károly	Keményfy János
Thienemann Tivadar	18. Rédey Tivadar.

II. Bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osztálya.

A) Bölcséleti és társadalmi alosztály.

Rendes tagok:

Thirring Gusztáv
Bernát István
Kornis Gyula, ig. t., osztály-
elnök
Angyal Pál
Polner Ödön
Erekly István
Kolosváry Bálint
Heller Farkas
Fellner Frigyes
Illés József
Schütz Antal
12. Navrátil Ákos.

Levelező tagok:

Balogh Artúr
Kovács Alajos
Czettler Jenő
Dékány István
Holub József
Kovács Ferenc

Kenéz Béla
vitész Moór Gyula
Laky Dezső
Bartók György
Tomcsányi Móric
Vinkler János
Staud Lajos
Balás Károly
Kuncz Ödön
Mattyasovszky Miklós
Szladits Károly
vitész Surányi-Unger Tivadar
Illyefalvi Lajos
Irk Albert
Vladár Gábor
Menyháth Gáspár
Buza László
Konkoly-Thege Gyula
Marton Géza
Nizsalovszky Endre
Prohászka Lajos
Tury Sándor Kornél
29. Neubauer Gyula.

B) Történettudományi alosztály.

Rendes tagok:

Domanovszky Sándor, ig. t.
Hóman Bálint, ig. t.
Szentpétery Imre
Lukinich Imre, ig. t., osztály-
titkár
Hodinka Antal
Gerevich Tibor
Hekler Antal
Eckhart Ferenc
Gyalókey Jenő
Madzsar Imre
11. Hajnal István.

Levelező tagok:

Marczali Henrik
Erdélyi László
Sebestyén Gyula
Mahler Ede
Barabás Samu
Varjú Elemér

Szekfü Gyula
Bruckner Győző
Tóth Zoltán
Heinlein István
Nagy Miklós
Fögel József
Mályusz Elemér
Divéky Adorján
Szabó Dezső
Győrffy István
Miskolczy Gyula
Alföldi András
Nagy Lajos
Markó Árpád
Révész Imre
Tompá Ferenc
Herzog József
Lepold Antal
Fekete Lajos
Fettich Nándor
vitész Házi Jenő
28. Balanyi György.

III. A matematikai és természettudományok osztálya.

A) Matematikai és fizikai alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Pekár Dezső
Tangl Károly, ig. t., osztály- elnök	Ortvay Rudolf
Szarvasy Imre	Fröhlich Pál
Sigmond Elek	Császár Elemér
Zemplén Géza	Zechmeister László
Fejér Lipót	Hüllt Dezső
Pogány Béla	Varga József
Rybár István	Gyulai Zoltán
Riesz Frigyes	Mihailich Győző
Gróh Gyula	Kerékjártó Béla
Hoor-Tempis Mór	Finkey József
11. Szent-Györgyi Albert.	Doby Géza
	Szőkefalvi Nagy Gyula
	Széki Tibor
<i>Levelező tagok:</i>	Mauthner Nándor
Zipernowszky Károly	Wälder Gyula
Bugarszky István	Rohringer Sándor
Steiner Lajos	Grosschmid Lajos
Oltay Károly	vitész Verebély László
Konek Frigyes	Bodnár János
Szily Kálmán	Bay Zoltán
Mikola Sándor	Buzágh Aladár
	30. Békésy György

B) Természettudományi alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Vámosy Zoltán
Zimányi Károly	Kerpely Kálmán
Preisz Hugó	Jakabházy Zsigmond
Mauritz Béla, ig. t., osztály- titkár	Kaán Károly
Vendl Aladár	Csiki Ernő
Entz Géza	Scherffel Aladár
Filarszky Nándor	Rozlozsnik Pál
Zimmermann Agoston	Orsós Ferenc
Verebély Tibor	Szentpétery Zsigmond
Kenyeres Balázs	Telegdi Roth Károly
Marek József	Herzog Ferenc
Gelei József	Szabó Zoltán
12. Manninger Rezső.	Dudich Endre
	Vendl Miklós
	Prinz Gyula
<i>Levelező tagok:</i>	Jávorka Sándor
Hollós László	Wellmann Oszkár
Tuzson János	Illyés Géza
Magyary-Kossa Gyula	Neuber Ede
Vitális István	Schréter Zoltán
Cholnoky Jenő	Issekutz Béla
Papp Károly	Miskolczy Dezső
	29. Gombocz Endre.

II.

XCIX. nagygyűlés.

1939. május 9—14.

I. nap.

Május 9. Az osztályok ülése. Tárgyai:

- a) A pályamunkák bírálatainak bemutatása. (Egyetemi hallgatók könyvjutalmai).
- b) Új pályázatok kitűzése.
- c) Az I. osztály titkárának kijelölése.
- d) Szavazás az osztályokba ajánlott tiszteleti, rendes, levelező és külső tagokra.
- e) A II. osztály javaslatot tesz a Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom odaítélése tárgyában.

II. nap.

Május 10. Összes ülés.

Jegyzőkönyv

a M. T. Akadémia 1939. évi XCIX. nagygyűlésének május 10-én délután tartott összes üléséről.

Elnök: József kir. herceg, ig. és t. tag, Ő Kir. Fensége.

Jelen vannak: Balogh Jenő, Bláthy Ottó Titusz, Finkay Ferenc, Gyomlay Gyula, Rados Gusztáv t. tagok, Domanovszky Sándor, Entz Géza, Gyalókay Jenő, Hodinka Antal, Hoor-Tempis Móric, Láng Nándor, Lukinich Imre, Mauritz Béla, Marek József, Melich János, Németh Gyula, Ortway Tivadar, Pintér Jenő, Polner Ödön, Riesz Frigyes, Szinnye Ferenc, Tangl Károly, Thirring Gusztáv, Viszota Gyula és Zimmermann Ágoston r. tagok, Jávorka Sándor, Kaán Károly, Keréjkjártó Béla, Kovács Alajos, Manninger Rezső és Prinz Gyula l. tagok.

A jegyzőkönyvet a főtitkár vezeti.

I. Az elnök az ülést megnyitja és felszólítja a főtitkárt jelentésének megtételére.

A főtitkár előterjeszti az előző nap délutánján az osztályok ülésein a jutalmakról hozott határozatokat.

A *Nagyjutalmat* a II. osztály a kiküldött bizottság jelentése alapján Ereky István r. t. *Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata* c. művének javasolja kiadni,

a *Marczibányi-mellékjutalmat* Thirring Gusztáv r. tag *Magyarország népessége II. József korában* c. művének, a *Kazinczy Gábor-jutalomra* az erre kiküldött bizottság Scherffel Aladár l. tagot ajánlja.

Az I. osztály:

a *Sámuel—Kölber-jutalomra* Kálmán Béla: *Obi-ugor állatnevek* c. dolgozatát találja érdemesnek; dicséretben kívánja részesíteni Gyóni Mátyás: *Magyarország és a magyarság a bizánci források tükrében* c. dolgozatát.

A *Weiss Fülöp-jutalom* ez idén képzőművészeti alkotásra volt kitűzve. A bizottság jelentése alapján az osztály erre a jutalomra Csók István festőművészt ajánlja.

A II. osztály:

a *Chorin Ferenc-alapítvány* kamataival Kovács Ferenc művét: *Adalék a pozsonyi zsidóság későközépkori gazdaságtörténetéhez* kívánja kitüntetni.

A *Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara* által a kormányzó úr ö föméltóságának a csepeli kikötő felavatásán mondott beszéde emlékére tett alapítvány kamatait az osztály Borotvás-Nagy Sándor *Közgazdasági művelődésünk kezdetei* c. művének javasolja kiadni.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank gróf Széchenyi István-alapítványának kamatai ezen kérdésre voltak kitűzve: *Az irányított gazdaság érvényesülésének előfeltételei, különös tekintettel Magyarország viszonyaira.* Pályamű nem érkezett be. A közgazdasági bizottság kéri, hogy a pályázat 1939. dec. 31-ig hosszabbíttassék meg.

Az összes ülés mindezen javaslatokat helyben hagyja.

Budapest székesfőváros művészettörténeti jutalmára (József nádor és a szépítő bizottság hatása Pest város fejlődésére), mely 1934-ben tüzetett ki, a megbízásra kidolgozott és benyújtott pályamunkát a mostani bizottság — mint még nem készet — nem találta jutalmazhatónak. — Tekintettel arra, hogy ezt a jutalmat a székesfőváros tűzte ki, s különös volna, hogy az Akadémia évek során át ne tudjon a pályázatra megfelelő munkát találni, — továbbá, mert a főváros története ma sincs megírva, tehát kívánatos volna legalább ily részlet-munkák megjelentetése, a

főtitkár javasolja, hogy e pályázatot az összes ülés a folyó év végéig hosszabbítsa meg.

Az összes ülés ehhez hozzájárul.

Az igazságügyminisztérium által hirdetett pályázatra két pályamű érkezett be, de a bírálók egyiket sem találták megfelelőnek. Az összes ülés az osztály ítéletében megnyugszik. Az elnök Ő Fensége a jeligés levelek elégetését rendeli el, mire Finkey Ferenc r. tagot és Mauritz Béla ig. és r. tagot kéri fel, akik az elégetés megtörténtéről az ülés végén jelentést is tettek. A főtitkár jelenti, hogy ezen pályázat újból való kihirdetése iránt levelet intézett az igazságügyminiszter úrhoz; válasz még nem érkezett. — Tudomásul szolgál.

A III. osztály:

A Magyar Általános Köszénbánya R. T. által Berzeviczy Albert nevére tett alapítvány kamatait Ratkovszky Ferencnek önműködő hálózati feszültségszabályozó találmányáért kívánja kiadatni.

Budapest székesőváros természettudományi-jutalmát pedig a budai hévforrások rádió-aktív alkatrészeinek vizsgálataért az „Ars longa vita brevis” jeligéjű, egyetlen beérkezett pályaműnek.

Az összes ülés ezekhez hozzájárulván, a jeligés levél felbontatik, s abból Imre Lajos dr. egyet. m. tanár neve tűnik elő.

A főtitkár bejelenti, hogy a M. T. Akadémia nyelvtudományi és történettudományi könyvjutalmát a következő egyetemi hallgatók nyerték:

Budapesten: Zsínka István gyakorló tanár és Györffy György egyetemi hallgató. A debreceni egyetemen: Balassa Iván, Lovas Rezső hallgatók és Otrokocsi Nagy Gábor t. tanársegéd. A szegedi egyetemen: Szabó László és Tihanyi Zoltán hallgatók. Pécsen: Horváth Miklós gyakorló tanárjelölt és Fodor Henrik hallgató.

A természettudományi könyvjutalmat:

Szurovy Géza budapesti, Arros Jenő debreceni, Kovács Eszter szegedi, Pálfay Mária pécsi egyetemi hallgatók, Oroszlány Endre a József Nádor Műegyetem erdőmérnöki kari, Győző Miklós mezőgazdasági kari hallgatója, továbbá Szalay Mihály keszthelyi, Jakab Dezső deb-

receni és Halbritter László magyaróvári gazdasági akadémiai hallgatók nyerték el.

Vikár Béla *Kalevala* fordításának egy-egy példányát Molnár Olga budapesti, Imre Samu debreceni, Strausz Gyula szegedi egyetemi hallgatók és Cser László pécsi gyakorló tanárjelölt nyerték el.

Tudomásul van.

A főtitkár bemutatja az osztályok által javasolt új pályatételeket, — melyek nyomtatásban minden taggal közöltettek s az Értesítőben is meg fognak jelenni. — Tudomásul szolgál.

II. Az osztályok által a május 12-i tagválasztó nagygyűlés elé terjesztendő ajánlások a következők:

Az *I. osztály osztálytitkárává* jelölte Németh Gyula r. tagot, eddigi helyettes osztálytitkárt, 42 szavazattal 2 ellenében.

Megválasztásra ajánltatnak:

Az I. osztály A) alosztályába

rendes tagnak:

Husztai József l. t. 27 szóval 9 ellen,

levelező tagnak:

Bárczi Géza egyet. m. tanár . . . 34 szóval 1 ellen,
- Kniezsa István egyet. rk. tanár . . 30 „ 4 „

a B) alosztályba

rendes tagnak:

Papp Ferenc l. t. 33 szóval 2 ellen,
Zlinszky Aladár l. t. 33 „ 1 „

külső tagnak:

Köprülü Fuat, isztambuli egyet. tanár 26 szóval 3 ellen,
Pelliot Pál, párizsi egyet. tanár . . 26 „ 3 „

A II. osztály A) alosztályába

rendes tagnak:

Navratil Ákos l. t. 41 szóval 2 ellen,

levelező tagnak:

Marton Géza, egyet. tanár	41 szóval	2 ellen,
Neubauer Gyula, egyet. tanár . . .	30 " 13 "	
Nizsalovszky Endre, egyet. tanár . .	39 " 4 "	
Prohászka Lajos, egyet. tanár . . .	41 " 2 "	
Tury Sándor, szegedi egyet. tanár .	36 " 7 "	

a B) alosztályba*rendes tagnak:*

Hajnal István l. t.	40 szóval	3 ellen,
-----------------------------	-----------	----------

külső tagnak:

Battaglini Gyula, bolognai egyet. tanár	43 szóval	— ellen,
Boreas Teofil, athéni egyet. tanár . .	43 " — "	
Fedele Péter, római egyet. tanár . . .	43 " — "	
Freyer János, lipcsei egyet. tanár . .	43 " — "	
Giuliano Balbino, római egyet. tanár .	43 " — "	
Huizinga János, leydeni egyet. tanár	43 " — "	
Rodenwaldt Gellért, berlini egy. tanár	43 " — "	
Šišić Ferdinánd, zágrábi egyet. tanár	43 " — "	
Srbik Henrik, a bécsi akad. elnöke .	43 " — "	
Varga Béla, kolozsvári unit. püspök	43 " — "	

A III. osztály A) alosztályába*levelező tagnak:*

Békésy György egyet. m. tanár, postafőmérnök	38 szóval	8 ellen,
---	-----------	----------

a B) alosztályba*rendes tagnak:*

Manninger Rezső l. t.	35 szóval	9 ellen,
-------------------------------	-----------	----------

levelező tagnak:

Gombocz Endre, egy. tan., botanikus	35 szóval	9 ellen,
Issekutz Béla, egy. tan., biológus . .	34 " 9 "	
Miskolcz Dezső, szegedi egyet. tanár	32 " 12 "	

külső tagnak:

Gorini Konstantin, milanói egy. tanár, bakteriológus	32 szóval	4 ellen.
Tudomásul szolgál.		

IV. A főtítkár előírás szerint bemutatja az ünnepélyes közülés tárgysorát. — Tudomásul vétetik.

V. Több tárgy nem lévén, az elnök úr Ő Kir. Fensége a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Balogh Jenő ig. és t. és Lukinich Imre ig. és r. tagokat s az ülést berekeszti.

Jegyezte:

Voinovich Géza
t. t., főtitkár.

Hitelesítésül:

József kir. herceg
ig. és t. t., elnök.

Hitelesítők:

Balogh Jenő ig. és t. t.,
Lukinich Imre ig. és r. t.

III. nap.

Május 12. Tagválasztó nagygyűlés.

Jegyzőkönyv

a. M. T. Akadémia 1939. évi XCIX. nagygyűlésének május 12-én tartott tagválasztó összes üléséről.

Elnök: József kir. herceg, ig. és t. tag, elnök úr Ő Fensége.

Jelen vannak: Ravasz László másodelnök, Csengery János, Gyomlay Gyula, Földes Béla, Hegedüs Lóránt, Angyal Dávid, Balogh Jenő, Finkey Ferenc, Bláthy Ottó Titusz, Rados Gusztáv, Schaffer Károly t. tagok, Melich János, Szinnyi Ferenc, Pintér Jenő, Horváth János, Viszota Gyula, Solymossy Sándor, Láng Nándor, Thirring Gusztáv, Domanovszky Sándor, Kornis Gyula, Szentpétery Imre, Angyal Pál, Polner Ödön, Lukinich Imre, Ereky István, Kolosváry Bálint, Heller Farkas, Gerevich Tibor, Hekler Antal, Eckhart Ferenc, Gyalókay Jenő, Fellner Frigyes, Illés József, Tangl Károly, Preisz Hugó, Mauritz Béla, Pogány Béla, Vendl Aladár, Entz Géza, Zimmermann Ágoston, Riesz Frigyes, Hoor-Tempis Mór és Marek József r. tagok.

A jegyzőkönyvet a főtitkár vezeti.

Az elnök úr Ő Fensége üdvözli a megjelenteket s meleg szavakkal emlékezik meg Balogh Jenő nagyérdemű volt főtitkár úrról 75. születésnapja alkalmából.

I. A főtitkár utal az Ügyrend 11. §-ára, mely szerint a szavazásnál „az osztályok egymásutánja sorshuzás által állapittatik meg.” Ravasz László másodelnök az urnából elsőnek az I. osztályt húzza ki, másodikkal a II. osztályt.

Minthogy a tagválasztó összes ülés ezúttal listával szavaz, meg kell állapítani az eljárást. A főtitkár javasolja, hogy a szavazólapokat a felolvasott névsor rendjében az elnöki emelvényen osszák ki, borítékkal együtt. — Az I. osztály szavazó lapjaival egyszerre a jelölt osztálytitkár nevével ellátott lapot és egy üres lapot, ha valaki más névre kívánna szavazni. — A tagok átmennek a patkós terembe, szavazólapjaikat ott nézik át, aki akar, kihúz a nevekből, s borítékba téve, sorra beadják szavazataikat. Ezután az illető osztály elnöke és osztálytitkára egy osztálybeli taggal átveszi a szavazatokat s visszavonul azok megszámlálására. Az erről szóló jegyzéket átadják az elnökségnek, mely a választás eredményét kihirdeti.

A szavazás eredménye a következő:

Az I. osztály titkárává megválasztott Németh Gyula r. tag, 42 szóval 2 ellenében.

Az I. osztály A) alosztályába

rendes tagnak:

Husztí József I. tag 34 szóval 12 ellen,

levelező tagnak:

Bárczi Géza 44 szóval 2 ellen,

Knieszsa István 43 „ 3 „

a B) alosztályba

rendes tagnak:

Papp Ferenc I. t. 43 szóval 3 ellen,

Zlinszky Aladár I. t. 44 „ 2 „

külső tagnak:

Köprülü Fuat 45 szóval 1 ellen,

Pelliot Pál 46 „ — „

A II. osztály A) alosztályába

rendes tagnak:

Navratil Ákos I. t. 45 szóval 1 ellen,

levelező tagnak:

Marton Géza 46 szóval — ellen,

Neubauer Gyula 34 „ 12 „

Nizsalovszky Endre 44 „ 2 „

Prohászka Lajos 43 „ 3 „

Tury Sándor Kornél 42 „ 4 „

a B) alosztályba

rendes tagnak:

Hajnal István l. t. 45 szóval 1 ellen,

külső tagnak:

Battaglini Gyula	44 szóval	2 ellen,
Boreas Teofil	44 "	2 "
Fedele Péter	44 "	2 "
Freyer János	44 "	2 "
Giuliano Balbino	44 "	2 "
Huizinga János	44 "	2 "
Rodenwaldt Gellért	44 "	2 "
Šišić Ferdinánd	44 "	2 "
Srbik Henrik	44 "	2 "
Varga Béla	44 "	2 "

A III. osztály A) alosztályába

levelező tagnak:

Békésy György 43 szóval 2 ellen,

a B) alosztályba

rendes tagnak:

Manninger Rezső l. t. 44 szóval 1 ellen,

levelező tagnak:

Gombocz Endre	42 szóval	3 ellen,
Issekutz Béla	45 "	— "
Miskolczy Dezső	43 "	2 "

külső tagnak:

Gorini Konstantin 45 szóval — ellen.

Az elnök úr Ő Fensége az eredményt kihirdetvén, a felsoroltakat az Akadémia megválasztott tagjainak jelenti ki; a jegyzőkönyv hitelesítésére fölkéri Rados Gusztáv t. és Pogány Béla r. tagokat s az ülést bezárja.

Jegyezte:

Voinovich Géza

t. t., főtitkár.

Hitelesítésül:

József kir. herceg

ig. és t. t., elnök.

Hitelesítők:

Rados Gusztáv t. t.,

Pogány Béla r. t.

Ünnepélyes közülés.

1939. május 14.

a) Elnöki megnyitó beszéd.

— Tudomány és nemzetiség. —

Tartotta RAVASZ LÁSZLÓ t. tag, másodelnök.

A tudomány és nemzeti eszme összefüggését az Akadémiában elhangzott elnöki megnyitók ritkán tárgyalták. E ritka megnyilatkozások közül az egyik, az, amelyet Dessewffy Emil mondott el 1858. december 20-án, különös figyelmet érdemel. A nemzeti eszme szolgálatától várja, hogy „azon korban, melyben élünk, csakis ez óvhat meg azon veszélytől, hogy a szellem tevékenysége vagy az anyagiás mindennapiság középszerűségéig lelapulni vagy pedig lelketlen és szívtelen elméletek meddő hajszolásában és ködben úszó hipotézisek felállításában elpárologni kénytelen ne legyen.”

Meg lehet ebből a nyilatkozatból állapítani, hogy a XIX. század közepén túl, a vaskos és szellemtelen anyagelvűség és a harmadik skolasztikából visszamaradt terméketlen fogalomhüvelyezés között, midőn a tudományfogalom vigasztalannak és szinte művelődésellenesnek látszott: a nemzeti művelődés életparancsa és életszükséglete töltötte el Akadémiánkat friss erővel és bizalommal. — A felvilágosodott iskolásság logikai ködképe szétfoszlott, a nyers és durva materializmus már csak egy rossz emlék, a nemzeti műveltség e megnyitó óta nagy eredményeket és még nagyobb ígéretek látványát bontja ki előttünk, de most is, az új világban szükséges tájékozódnunk s megmondanunk, mit tartunk Akadémiánk két alapvető és élettel cél gondolatáról: a tudományról és a nemzetiségről. Ezzel nemcsak saját magunk előtt öntudatosítjuk tennivalóinkat, hanem egyszersmind jellemző vallomást teszünk az utókor számára arról is, hogy a mi nemzedékünk miképpen gondolkozott a tudomány és nemzetiség mivoltáról és összefüggéséről.

Akadémiánk tudományos intézet. Az iskolák tanítják a tudomány kész eredményeit, az egyetem műveli a tudományt és neveli azokat, akik művelni fogják; az Akadémia összefogja a tudósokat s testületté válva egyrészt

szervezi a tudományos munkát, másrészt a nemzet egész közéletében képviseli a tudományt. Az Akadémia munkája csak tiszta tudományfogalom alapján lehetséges.

A tudomány az a szellemi tevékenység, amely az embert és világát megismerni és magyarázni törekszik azáltal, hogy a valóság jelenségeit végső elvek és egyetemes törvények értelmező fényében rendezi el. A tudománynak vannak eredményei, de a tudomány sohasem kész, tárgyi valóság, hanem szakadatlanul megújuló, soha sem szűnő szellemi erőfeszítés a clara imago mundi kialakítására.

A tudomány tárgyában és módszerében kezdettől fogva kettősség jelentkezett. Ezt a kettősséget a görög szellem a megismert világ és az ismerő ember közötti el-lentétben látta, az újkori gondolkodás a humán és exakt tudományok különbségéről beszél; a Kant utáni bölcseszett élesen különböztet természeti és szellemi tudományok között, s a legújabb elméletírók a valóságnak két lényegesen különböző feldolgozását képzelik el: egyik a természettudományok csoportja, másik a műveltség- (történelmi vagy érték-) tudományok csoportja. Mindezzel azonban csak azt fejezték ki, hogy a valóság megismerése, az ismereti képek egységes elvek szerint való elrendezése vagy úgy történik, hogy a tapasztalati dolgokban megkeresem az egyetemes vonásokat és azokat általános törvényekké szélesítve, a valóság magyarázó elveiül tüntetem fel, vagy úgy, hogy megkeresem azokat a vonásokat, amelyek a valóságnak egészen sajátos, egyszersmindenkori, eredeti és ismétелhetetlen jelleget kölcsönöznek, és ezt az egyszerűt, kivételest, páratlant rajzolom meg. Amannál az egyed csak adat, cél és értelem az egyetemes törvény; emennél az egyetemes törvény általános előfeltétel csupán, cél és értelem az egészen különös egyén. Amannál a törvény a fő, emennél az esemény. Az a tényekkel foglalkozik s belőlük a természet képét állítja elé, vagyis a valóság képét úgy, amint az egyetemes törvényszerűségben jelentkezik, emez pedig a szellem képét ábrázolja, úgy, amint az az egyszerűben, különösben, egyéniben és megismétелhetetlenül eredetiben testet ölt. Amaz a valóság egyetemességével számol, azzal, hogy minden hasonlít máshoz, emez a különösségével, azzal, hogy ami igazi, az páratlan is.

Épen ez mutatja, hogy itt nem két különböző valóságról, csak két különböző szemléletről van szó. Nincs

olyan természettudományos ismeret, amelyik ne követelné meg előfeltételül az emberi szellem tényét és minőségét és ne érkezne el ön maga megteljesítésével oda, hogy egy-egy világkép alkotásával a szellem legvégső kérdéseivel leszámoljon; s nincs olyan szellemtudomány, amely ne tárgyasulna a természet élő darabjául tekinthető valóságban: művelődésben. Nincs természet szellem nélkül, nincs szellem természet nélkül, s az egy titokzatos valóságban szellem és természet nem két egymást kirekesztő birodalom, hanem csupán mozgási irány, törekvés és átmeneti vonal.

Bármiképen gondolkozik is a tudomány ön maga tárgyáról és módszeréről, s akár természettudománynak, akár műveltség tudománynak tartja magát, ha tudomány akar maradni, bizonyos alapfeltételeket meg kell tartania. Ezt az előfeltételt a szabadság és kötöttség sajátos összeszövődésében látom.

A tudomány csak ott lehetséges, ahol a szabadság nem üres szó, hanem élő valóság. Ez a szabadság jelenti a gondolat szabadságát, függetlenséget minden elfogultságtól és tekintélytől; szabad kritikát minden véleménnyel szemben és a meggyőződés akadálytalan kifejezését: jelenti a kutatás, a bírálat és a tanítás szabadságát. A tudományos szabadság nemcsak logikai, hanem erkölcsi szabadságfogalom is; jelent érdekektől való függetlenséget, rettenthetetlenséget a közvéleménnyel szemben, őszinteséget és bátorságot az igazság megvallásában. Van egy halvány művészi értelme is: követeli a lángelme korlátlan alkotási lehetőségét, mert az igazi tudomány műalkotás is, s jaj annak a művésznek, aki nem saját ihletségének engedelmeskedik, hanem kaptafára dolgozik.

Azonban mindez a tudomány szabadságának még csak alakai meghatározása. Maga a szabadság is csak külső edény, keret és biztosíték egy tartalom számára. A szabadság lényegében nem egyéb, mint akadálytalan *kötöttség*; a zavartalan szolgálat és az önkéntes engedelmesség biztosítása. A gondolatszabadság formai meghatározása annak a követelésnek, hogy valaki lehessen testestől-lelkestől, szabadon és teljesen az igazság szolgája és csak az igazság szolgája. A tudós erkölcsi szabadsága formai meghatározása annak a követelésnek, hogy valaki önként, belső indításra romolhatatlan erkölcsi javak szolgája legyen, hűségben, őszinteségben, alázatosságban, bátorságban, áldozatban, mindennekfelett és együttesen: jóakarat-

ban. És a tudós alkotó szabadsága azt jelenti, hogy életműve az igazság, a jóság és a szépség nagy világösszefüggésének akadálytalan és teljes, egyedül ihletésének és lelkiismeretének engedelmeskedő szolgálata legyen.

Akadémiánk azonban nemcsak Tudományos Akadémia, hanem *Magyar Tudományos Akadémia* is. Nevében és történetében kifejezésre jut az a hitvallás, hogy a magyar szellem hívta létre, a magyar nemzetiség, a magyar nemzeti műveltség szolgálatára. A magyar tudományos-ság az, amit ennek az Akadémiának művelni, szervezni és képviselni kell. Jaj volna ennek az Akadémiának és minden Akadémiának, hogyha nemzeti célját a tudomány sérelmével, nem az igazságnak való feltétlen engedelmességgel próbálná szolgálni. De jaj volna ennek az Akadémiának akkor is, ha minden munkájának áldása, gyümölcse, nem a magyar nemzeti műveltség és a magyar szellemiség előmenetelét szolgálná. Nemzeti babonákat, előítéleteket és balhiedelmeket terjesztő és védelmező Akadémia épen olyan káros intézmény volna, mint egy olyan Akadémia, amely nemzeti célját elhanyagolja és magyarságáról megfélemedezik.

A magyar nemzeti tudományosságot Akadémiánk mindennek felett és legelső renden azzal szolgálja, ha a tőle művelt és vele képviselt tudomány valóban *tudomány*. Nemzeti érdek s egyben legnagyobb nemzeti szolgálat az igazságnak tekintetnélkül való, öncélú szolgálata. Nemcsak, hogy nem állhat ellentétben a magát öncélúnak valló tudomány a nemzet legmagasabb érdekeivel, hanem csak az a tudomány felel meg a nemzet legmagasabb érdekeinek, amelyik semmi más törvényre nem gondol, egyedül az igazság törvényének engedelmeskedik. Ezért Akadémiánknak elsőrangú nemzeti feladata magának a tudomány *minőségének* a védelme és biztosítása, fejlesztése és teljességre juttatása, az igazság alázatos és rettenthetetlen szolgálatával.

Azonban épen azért, mert az Akadémia nemcsak műveli a tudományt, hanem irányítja és szervezi is, ez irányító és szervező munkájából következik nemzeti hivatásának másik nagy szolgálata: szervezni a magyar tudományos munkát a nemzeti műveltség szükségéi és szempontjai szerint. Alapítónk gondolatában uralkodó igény volt ez, ezért létesült az Akadémia elsősorban a magyar nyelv művelése céljából. Ez azóta nagyon kiszé-

lesedett. Ma világosan látjuk, hogy a nemzeti nyelv művelése nemcsak a nyelvtudomány és nemcsak az írásművészet feladata, hanem az élő beszéd ápolásáé is. Az a sejtésem, hogy az élő magyar beszéd hangtestének megőrzésére és fejlesztésére nem tettünk annyit, amennyit a magyar nyelv bűvárlására nézve tettek tudósaink, vagy kifejező erejének fokozására szépíróink. De tovább menve, azt is látjuk, hogy a nemzet egyéni minősége nemcsak nyelvében jelentkezik, hanem történetében és néprajzában is, főképen azokban a nagy vallomásokban és megnyilatkozásokban, amelyeket a magyar lélek önmagáról tesz. Egy nép él a törvényeiben és a dalaiban, a meséiben és a művészetében, az alkotmányában és a szokásaiban, mondáiban, történelmében és látomásaiban, de egy nép mindennekfelett a maga öntudatában él. Ezért Akadémiánknak elsőrendű feladata a Magyar Titoknak tudományos megfejtésére szervezett és céltudatos kérdésfeltevésekkel és feleletadásokkal, állandóan, minden lehető megtenni. Azt mondhatnám, hogy Akadémiánknak az a különös feladata, elsőrendű kötelessége s épen ebben különbözik minden más Akadémiától a világon: rendszeresen kérdezni és rendszeresen felelni a magyar titok dolgában; arról és arra: *mi a magyar?*

Ez nemcsak hogy nem okoz egyoldalúságot, de igazán ez kapcsolja bele Akadémiánkat a tudományos intézmények világszövetségébe. Minden akadémia a teljes és egész tudományt igényli, de különösen saját nemzetének szellemi és természeti adottságait köteles tudományosan feldolgozni. Saját létének határai megadják azokat a háttérkérdéseket, melyeket csak térbeli vagy lelki szomszédaival együtt dolgozhat fel. Ezért nagy békesség-szerző a tudomány. Nemcsak az az igaz, hogy amikor a fegyverek beszélnek, hallgatnak a Múzsák, abban is van valami igaz, hogy minél jobban elmerülnek a beszédben a Múzsák, annál később szólalnak meg a fegyverek.

Az Akadémia azonban nemcsak tudományművelő és tudományszervező, hanem tudományt *képviselő* testület is: a magyar tudósoknak a *társasága*. Céh; olyan céh, amelyben nemcsak a mesterek tartják a lelket, hanem maga is tartja a lelket a mesterekben. Akadémiánknak feladata a magyar közéletben biztosítani a nemzeti műveltség egyik legértékesebb tényezőjének: a magyar tudósnak a tekintélyét. Célja állandóan figyelmeztetni a

nemzetet arra, hogy elvész az a nép, amelyik tudomány nélkül való. Megérett az elpusztulásra az a nemzedék, amelynek szívéből kihalt a hála a tudós önfeláldozásáért és meghalványul az igazság hősiesszolgálatának kijáró tisztelet. Az élet árja zúg és kavarog, emberek és csoportok futnak érdekeik és bogaraik után, külső és belső politikai harcok rengetik meg a művelődés alapjait és roppant világválságok fenyegetése sötétíti el a napot, de azért néha, egy esztendőben egyszer, csöndes nemzeti ünnep szerény keretei között, a magyar közélet gondoljon hódolattal a magyar tudósra; arra a magyar tudósra, aki igénytelennek és szürkének látszó életét szakadatlan önfegyelmeléssel és hősiesszolgálatával az igazság szolgálatára szenteli. Mindaz, ami az embert emberré teszi s az életet érdemessé arra, hogy éljük, műveltségünk legnemesebb javai látható és láthatatlan szálakkal oda-kapcsolódnak egy-egy tudományos felfedezéshez. Akármerre indulunk, azoknak az embereknek a nyomára bukkanunk, akik az igazság hősei és sokszor vértanúi voltak. A régi királyok tudták, hogy őket az ékesíti fel, ha megbecsülik a tudósokat. A régi királyok helyett ma a tömegek országolnak, s ez a nyers és neveletlen kényúr: a tömeg, a tudósok megbecsülésében még távolról sem közéletelte meg a régi királyokat.

Végezetül az Akadémia nemcsak azért van, hogy tudósait képviselje a közélet előtt, azt is rendeltetésül vallja, hogy a tudósokat egymás között egybefogja, fel-emelje és ihlesse szolgálatuk nagyságának, a benne rejlő kiváltságoknak és ajándékoknak a kimutatásával.

Hallgató tények fölé hajolva vagy elmerülve süppedő gondolatok termékeny mélységeiben egész éven át, megjelenik a magyar tudós az Akadémia nagyhatén ebben a nagy közösségben s míg mindenik érzi azt az ajándékot és segítséget, melyet a másokban bír, megfrissülő lélekkel újra felajánlja magát főpapi szolgálatára. Pontifex ő is, hídverő a valóság és igazság, az ember és rendeltetése, a tökéletlen jelen és a jobb jövő között.

Az Akadémia kilencvenkilencedik közölését megnyitom.

b) Főtitkári jelentés.

Előterjesztette VOINOVICH GÉZA főtitkár.

A népmesében gyakori az olyan bűvészkedés, hogy egy dióhéjból egész dús öltözetek tárulnak, bomlanak ki. Sajnos, egy rövid titkári jelentésből nem tud kibontakozni Akadémiánk csak egy esztendei munkásságának vázlata sem. Aki az Akadémia munkásságából egy év eredményeit kívánná felmutatni, annak helyzete az adomabeli vásáros emberéhez hasonlatos, aki eladó házából egy téglát vitt magával mutatóba.

Ha azt mondjuk, hogy a nyelv- és széptudományi osztály ülésein tíz előadás hangzott el, ez keveset mond, még ha hozzá tesszük is, hogy azok tárgyköre a húnokról szóló ősi kínai versek fordításától a német népi öntudat hazai formáinak fejtegetéséig terjedt. — A történeti, bölcséleti és társadalomtudományi osztály kilenc ülése oly különböző kérdésekkel foglalkozott, minők Szent István király születése helyének megállapítása, vagy annak kimutatása, hogy hazánk őstermelésének főfogyasztója Budapest; máskor „A kisebbségi jog és a gyakorlat” címén hangzott el tapasztalati tanulmány. Kell-e említenem, hogy a természettudományi osztályban számtalan kísérletről és számos eredményről számoltak be, elvont matematikai és geometriai kérdésektől egészen a leggyakorlatibb tárgyakig, minő az energia-gazdálkodás, az átöröklés kérdése, az ország szénvagyonának ismertetése. Ily töredékes adatok is sejtetik azt az óriási területet, melyen az Akadémia sokágú munkája folyik, az elvont elméletektől a leggyakorlatibb kérdésekig.

Bővül e munkásság képe a tudományos folyóiratokkal, melyeket az Akadémia maga tart fenn, vagy legalább segít. A közel száz esztendő *Budapesti Szemle* a nagyközönséghez szól. Ügyszólván minden tudományágnak megvan a maga folyóirata: a *Nyelvtudományi Közlemények*, az *Irodalomtörténeti Közlemények*, a keleti nyelvek körében a *Kőrösi Csoma-Archívum*. Támogatja az Akadémia az *Egyetemes Philológiai Közlönyt*, a Néptudományi Társaság *Népelet* c. folyóiratát. Különösen ki kell emelni a *Magyarosan* egyre szélesebb körökre terjedő munkásságát, mely nagy eredményeket ér el, kivált az iskolákban. A *Hadtörténeti Közlemények* 40-ik, az *Archaeologiai Értesítő* 60-ik évfolyamába lép. Az Akadémia alapí-

totta bölcsészeti közlemények számára az *Athenaeumot*, a közgazdaság részére a *Közgazdasági Szemlét*; mindkettőt ma is támogatja. A természettudományi osztály *Értesítőjét* az egész világon mindenütt figyelem kíséri a rokon szakokban.

Önálló nagy kiadványunk a *Szent István-könyv* három nagy kötete, melyet a bíboros hercegprímás ő eminenciája mellett Gombos F. Albin és Lukinich Imre társaink szerkesztettek; e hatalmas mű új adatok és vonások tömegével világítja meg és színezi a kort, melyről e könyv megjelenése előtt nem képzelhettük, hogy valaha ily világos képet nyerjünk róla. Ezeréves nemzeti létünknek, a magyarság államalkotó erejének bizonyága e könyv.

Befejeződött harmadik kötetével Degen Árpád *Flora Velebitica* c. nagy műve, mely a külföldön is komoly érdeklődést keltett. Megjelent Gombocz Zoltán összegyűjtött tanulmányainak első kötete s Pauler Ákos *Metafizikája*. E két korán elhunyt kitűnő tudós művei nem a kegyelet emlékkönyvei, — tápláló vizei azok az élő tudománynak.

Tovább haladt egy füzettel az *Etymologiai Szótár*, újakkal gyarapodtak a *Nyelvtudomány Kézikönyvének* füzetei. A képzőművészet köréből Lotz Károly *életrajza* jelent meg, Ybl Ervin munkája. A jogtudományi bizottság Szász István *Nemzetközi jog* c. művét adta ki és Tóth Lajosét, *Magyar magánjog. Kötelmi jog* címen. Thirring Gusztáv könyve: *Magyarország népessége II. József korában*, száraznak tetsző címe alatt érdekes tartalmat takar: a magyarság s az ország más nemzetiségű lakói számának, foglalkozásának, területi elhelyezkedésének képét nyújtja.

A klasszikus filológiai bizottság Hegedüs István műfordításait gyűjtötte össze, *Janus Pannonius* műveiből; ő általa e nagy magyar humanista régen megszólalt magyarul, mégis szükség volt e költemények összegyűjtésére, melyek Mátyás király udvarát, korát s korának műveltségét világítják meg. — Irodalmunk méltán büszke lehet arra, hogy a világirodalom remekei mind megvannak magyar fordításban; hiányzott azonban az ősi eposzok közül a verses *Edda*, ennek fordítása most látott napvilágot, Szász Béla tollából; fájdalom, a kész kötetet már csak sírjára tehetjük le.

A nemzeti életnek tesz szolgálatot Akadémiánk Hor-

váth Jenő két kötetes nagy művének kiadásával, mely mű a magyar kérdést ismerteti a XX. században, az I. kötet a békeszerződés megalkotását, a második a magyar revízió mozgalmát. — E mű összefoglaló tájékoztatás hazánk jelen századbeli történetéről, de nem csupán a mult rejtettebb mozgató eseményeit ismerteti, hanem gyakorlati kézikönyv jövőndő küzdelmeinkhez és céljaink kivívásához.

E nagyméretű és sokoldalú munkásságot gróf Vigyázó Ferenc nagylelkű hagyománya tette lehetővé, aki atyja és anyja, báró Podmaniczky Zsuzsanna kívánsága szerint, tőlük örökölt nagy vagyonát az Akadémiára hagyta. Ez örökség nélkül az Akadémia nem teljesíthetné föladatát, s bizony mondhatjuk, e nélkül kiestünk volna a nemzetek tudományos együttműködéséből, ahol szegénységünkben trianoni veszteségeink után így is csak nagy erőfeszítéssel tudjuk helyünket megtartani.

Ha szabad az Akadémia munkásságát számadattal megvilágítani, főlemlitem, hogy az év első felében 113.000 pengőt fordítottunk tudományos munkák és folyóiratok kiadására, általában tudományos célokra, a másodikban 109.000 pengőt. Ha ez a munkásság hiányoznék életünk-ből, műveltségünk alacsonyabb fokon állna itthon is. Az Akadémia természetesen nem nyereszkesedő könyvkiadó; kiadványait cserében küldi külföldi akadémiaknak és más tudományos intézeteknek, s a cserepéldányokkal gyarapítja saját könyvtárát. Itthon is az előállítási árnál jóval olcsóbban szabja meg kötetei árát, hogy széles köröknek hozzáférhetők legyenek, s még így is nagy kedvezmény-nyel adja a tudománnyal foglalkozóknak. Legutóbb a felszabadult Felvidék nagyobb könyvtárainak megküldtük az elszakítottság húsz éve alatt megjelent összes kiadványainkat, hogy a magyar tudományos élet folytonosságát az ottani könyvtárakban helyreállítsuk. Ez ajándék bolti értéke 50.000 pengő. Küldtünk alkalmas könyveket kisebb könyvtáraknak, polgári olvasókörieknek is. Valóban meg-határozható a köszönőleveleket olvasni, el is tettük azokat irattárunkba.

Kézirattárunk nagy értékekkel gyarapodott. Nagyszámú kéziratát szereztük meg Arany Jánosnak, köztük *Buda halálá*-nak a Nádasdy-pályázaton megfordult gyöngy-betűs kéziratát, Petőfinek több költeményét, Vörösmarty-nak, Tompának kiadatlan leveleit, Eötvös Karthauzi-jának

s állambölcseleti nagy művének egyes részleteit, kéziratban, s végül Petőfinek Orlay által festett arcmását.

Az esztendő képéhez és eredményéhez hozzátartozik, hogy mily műveket tüntetett ki az Akadémia jutalmaival. Pusztán a nevek és művek felsorolására szorítkozom. A *Nagyjutalmat* Ereky István r. tag *Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata* c. két kötetes művének, a *Marczibányi-mellékjutalmat* Thirring Gusztáv társunk már említett művének — *Magyarország népessége II. József korában* — ítelték oda. A *Vojnits-érmét* Csathó Kálmán *Fűszer és csemege* című komoly intelmű színműve nyerte el. A *Weiss Fülöp-alapítvány* kamatai az utóbbi öt év kimagasló képzőművészeti alkotását illetik, ezzel az Akadémia Csók István festőművészt jutalmazta, ki az egyre ritkuló történelmi nagy képek s a táj- és arcképfestés terén egyaránt kitűnt, s munkássága széles körben mozog.

A *Chorin Ferenc-alapítvány* jutalmára a bizottság és az összes ülés szerint Kováts Ferenc l. t.: *Adalékok a pozsonyi zsidóság későközépkori gazdaságtörténetéhez* c. műve szolgált rá.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara a kormányzó úr ő főméltóságának a csepeli kikötő felavatásán tartott beszédének emlékére évenként jutalmazni kíván oly művet, mely a kereskedelem előmozdítását szolgálja. E művet a bizottság Borotvás-Nagy Sándor *Közgazdasági művelődésünk kezdetei* c. művében találta meg.

Az igazságügyminisztérium egy, a földreformmal kapcsolatos égető kérdésre írt ki pályázatot az Akadémia útján: mily eszközökkel lehet elérni, hogy a birtok nemzedékeken át megmaradjon a családban s az öröklésében nem részesülő családtagok érdeke is meg legyen óva. E jutalomra a bírálók — sajnos — megfelelő művet nem találtak.

A Magyar Általános Köszénbánya *Berzeviczy Albert*-jutalmára a bíráló bizottság Ratkovszky Ferencet hozta javaslatba, önműködő villamos hálózati feszültségszabályozó találmányáért, mihez a nagygyűlés hozzájárult.

Budapest Székesfőváros *természettudományi-jutalmával*, mely a budai hévforrások vizsgálatára volt kitűzve, az „*Ars longa, vita brevis*” jeligéjű munkát találta a bizottság érdemesnek. Szerzője dr. Imre Lajos, egyetemi magántanár.

Budapest székesfőváros várostörténeti jutalmát, mely-

nek tárgya *József nádor és a szépitő bizottság hatása Pest város fejlődésére*, a nagygyűlés nem adta ki, a pályázatot azonban ez év végéig meghosszabbította.

A *Sámuel—Kölber-jutalmat* Kálmán Béla nyerte el *Obi-ugor állatnevek* c. dolgozatával, dícsérettel tüntették ki Gyóni Mátyás dolgozatát: *Magyarország és a magyarság a bizánci források tükrében*.

Az Akadémia nyelvtudományi, bölcséleti és történeti könyvjutalmában részesült kilenc egyetemi és főiskolai hallgató; természettudományi könyvjutalomban ugyancsak kilencen részesültek, a La Fontaine Társaság Kalevala-kiadványát négyen nyerték jutalmul.

Az Akadémia munkásságában részt vesznek — mint néhány előbb említett név mutatja — a halottak is, hiszen műveik, eredményeik élnek és hatnak. A szellem terén valósággal megújul Csaba Hadak-útján visszajáró vitézeinek mondája, akik el-eljönnek, segíteni az utódoknak. Így adták kezünkbe tanulmányaikat Pauler Ákos és Gombocz Zoltán; — Gombos Albinnál mintha csak arra adott volna időt a sors, hogy a Szent István-könyvet és másik önálló nagy művét befejezze, a Párka rögtön kivette kezéből a tollat. Fájdalmasan nagy híját érezzük Bajza Józsefnek, a horvát és szerb irodalom és történet kiváló ismerőjének, aki ezen a téren alapos és megbízható tájékoztatója volt nemzetünknek. Győry Tiborban az orvostudomány történetének csaknem egyedüli bűvarát veszítettük el. Kuzsinszky Bálint a római kori Pannónia emlékeinek lelkes kutatója volt, az aquincumi múzeum megalkotója. Két kiváló jogtudós is elköltözött sorainkból. Reiner János az egyházjog tanára és művelője volt; nagy része volt a Szent István-Akadémia megalakulásában, Grosschmid Béni mély hatással volt az egész magyar jogéletre. Ilyen kiváló szellemeket, ily gazdag munkásságú férfiakat kell pótolni azoknak, akik sorainkban helyükbe lépnek.

A kidőlt törzsek szomorú látványát az erdőn elfődi a lombjaik alatt felnőtt új sarjadék fiatal gazdagsága. Így az emberi életben is. Az eltávozottak helyébe az élet másik kapuján új munkások lépnek, s munkájuk érdemével pótolják a kialudt erőt.

Rendes taggá választottuk lev. tagjaink sorából a *nyelv- és széptudományi osztályba*:

Huszt Józsefet, a klasszikus filológiának külföldön is nagyrabecsült művelőjét,

Papp Ferenc tanárt, Kemény Zsigmond és Gyulai Pál kitűnő életrajzának íróját,

Zlinszky Aladárt, a rejtettebb irodalmi hatások és a stilus-elemek kiváló vizsgálóját.

Levelező taggá: Bárczi Gézát és Kniezsa Istvánt, a magyar nyelvtudomány szorgos és kiemelkedő művelőit.

A bölcséleti, történeti és társadalomtudományok osztályába rendes taggá: Navratil Ákost, a közgazdaság tudományának kitűnő művelőjét,

Hajnal Istvánt, a régi és újabb történetnek s a történetírás fejlődésének jeles bűvarát,

levelező tagokká: Marton Géza egyet. tanárt, a római jog és magánjog külföldön is elismert képviselőjét,

Neubauer Gyulát, a közgazdaság tudományának kiváló művelőjét,

Tury Sándor Kornélt, a kereskedelmi jog,

Nizsalovszky Endrét, a polgári törvénykezési jog tanárát,

Prohászka Lajost, a neveléstudomány nagyműveltségű munkását.

A matematikai és természettudományi osztályba rendes tagnak: Manninger Rezsőt, az Allategészségügyi Intézet igazgatóját s e téren külföldön is elismert szaktekin-télyt,

levelező tagokká: Békésy György egyetemi m. tanárt, akusztikai kérdések európai hírű vizsgálóját, kit a porosz Akadémia a Leibniz-éremmel tüntetett ki;

Gombocz Endrét, nagyszámú értekezés mellett a magyar botanika történetének megíróját,

Issekutz Bélát, az idegrendszer és egyes gyógyszerhatások vizsgálóját,

Miskolczy Dezsőt, az elme-idegkórtan jeles tanárát.

E fényes nevek bizalommal tölthetnek el Akadémiánk jövőbeli sikeres munkássága iránt.

Korunkban a közlekedés és a hírszolgálat ezelőtt elképzelhetetlen gyorsasága oly közvetlenül összekapcsolja az egyes tudományszakok különböző nemzetekbeli munká-sait, hogy az egyes tudományágaknak ma már szinte nemzetközi együttműködését látjuk még a legnemzetibb tudományok körében is, minő a nyelv és a történelem, — ezeknek szintén vannak messze elágazásai. Ebből következik, tudományos életünk külföldi kapcsolataiból, hogy külső

tagképen számos külföldi tudóst vontunk Akadémiánk körébe:

Varga Béla kolozsvári unitárius püspököt, a kolozsvári egyetem volt magántanárát, filozófust, — aki, mint idegen állampolgár, most csak kültaggá választható,

Pelliot Pált, az Institut de France tagját, Közép-Azsia nyelveinek és történetének kutatóját,

Köprülü Fuat, isztambuli egyet. tanárt,

Giuliano Balbino olasz volt nevelésügyi minisztert, filozófust,

Battaglini Gyulát, a bolognai egyetem jogtanárát,

Boreas Teofil athéni filozófust,

Fedele Péter történettudóst,

Freyer János lipcsei egyet. tanárt, filozófust,

Huizinga János, leydeni egyet. tanárt,

Rodenwaldt Gellért műtörténészt,

Šišić Ferdinánd zágrábi egyet. tanárt, történészt,

Srbik Henriket, a bécsi Akadémia elnökét, történettudóst,

Gorini Konstantin milánói tanárt, bakteriológust.

A külföldi kapcsolatoknak ápolása nemcsak a szaktudományok szempontjából fontos, biztató jel egyúttal arra nézve, hogy e zavaros korban, midőn népek és osztályok gyűlölettel állnak szemben egymással: a műveltség, a szellemi munka még összekapcsolja az embereket, közös célok, az emberiség haladása, jobb léte érdekében s jobb jövő felé épít utat.

c) *Nagy Miklós* l. t. előadása:

A Felvidék a magyar történetben.

Minél felsőbbrendű valamely szervezet, annál hosszabb fejlődésre van szüksége. E szabály alól nincs kivétel, alája van vetve az emberi szervezet éppúgy, mint minden emberi közösség. A legegyszerűbb cél szolgáltatásra alakult egyesület se jöhet létre azonos gondolkodású, köztük vezetésre hivatott és a vezetést vállaló, közös vágyaktól sarkalt és közös célokért dolgozni, küzdeni akaró emberek nélkül.

Fokozott mértékben áll ez a szabály a leghatalmasabb, a legcsodálatosabb, de egyszersmind a legbonyolultabb emberi közösségre: a nemzetre is. Hatalmas, mert a történelemnek legnagyobb, legerősebb mozgatója. Jófor-

mán minden korszakos változás egy-egy nemzet bukásával vagy fölemelkedésével van szoros kapcsolatban. Csodálatos, mert benne az emberek milliói egyesülnek egyetlen érzésben, vagyonra, műveltségre tekintet nélkül, ha kell, készen életük feláldozására is. Végül bonyolult is, mert a legkülönbözőbb, jelentőségükben koronként változó, külső és belső tényezők együttműködésének, egybeolvasztó hatásának eredője és eredménye.

Minden nemzet más és más egyéniség, más és más hangszer a nemzetek zenekarában, többé-kevésbé eltérő politikai, katonai, gazdasági, művelődési tehetségekkel, erkölcsi, vallási eszményekkel, a jogról, az egyéni és közszabadságokról alkotott különböző felfogással, a munkáról vallott más és más nézettel, szellemi és művészi hajlammal. Egyik államalkotó képességeivel, másik vitézségével, harmadik fejlett gazdasági érzékével, tudományos életével, negyedik nyelve bájával, műalkotásaival, művészi rátermettségével biztosít magának helyet a nemzetek sorában. És így tovább, mert valami értéket minden nemzetnek képviselnie kell. Különösebb érték nélkül nép nem is válhatik nemzetté, amint a sajátos értékeit elveszített nemzetet is a korhadt faághoz hasonlóan elsodorja az első nagyobb vihar. A nemzeti tulajdonságokban a veleszületett tehetségek és hajlamok mellett a legkülönbözőbb vérkeveredések eredményei s a szülőföld és az éghajlat hatása nyilatkoznak meg.

Mikor egy nemzet a történelem színpadára lép, már magával hozza legjellemzőbb sajátságait, melyeken ezer év is alig módosít valamit. E sajátságai, a földrajzi elhelyezkedésével együtt járó természeti adottságok, a letelepedése helyén talált népelemeknek és a környező nemzeteknek, a velük való békés és háborús érintkezéseknek le nem tagadható befolyása, a maga belső és nemzetközi élete szabják meg az illető nemzet történeti küldetését.

Szent István az első magyar, aki a honfoglaló magyarságnak a Kárpátok medencéjében történt letelepedéséből csodálatos tisztánlátással és bölcseséggel a nyugati műveltséghez való csatlakozásával tudatosan, minden időkre kijelölte a magyarság bel- és külpolitikai magatartásának, céljainak, feladatainak alapelveit, egyszersmind történeti hivatását, úgy azonban, hogy a nyugati kereszténység, műveltség s a Nyugatról vett minták szerint létesített intézmények csak nemesítsék, de ne töröljék el a

magyar lélek értékes tulajdonságait, ne legyenek gátjai, hanem csupán új formái és formálói a nemzet szabadságszeretetéből fakadó önkormányzati szellem érvényesülésének. Mintha csak az a meggyőződés jutna kifejezésre első királyunk alkotásaiban és Intelmeiben, hogy a germán, latin és szláv fajok közé ékelt, rokon-talanul álló magyarnak felül kell emelkednie önmagán, összhangba kell hoznia szabadságeszményét az európai lét követelményeivel, hagyományait a haladás igényeivel; hogy a politikában bölcsőbbnek, a harcban vitézebbnek és a környező népekre vonzóbbnak kell lennie, hogy olvasztó többségre kell törekednie, mert különben maga olvad más nemzetekbe.

Ez a politika egyet jelentett a korábbi életstílus teljes megtagadásával és a keleti rokonnépekkel való végleges szakítással. Így lett a magyarság fajtestvéreivel szemben is a Nyugat védőbástyája és jellemző, hogy Mohács előtt nem akadt magyar, aki a győzelmes előnyomulásában alig-alig megállított török császársággal politikai vagy katonai szövetségre gondolt volna.

Bár a történeti Magyarország egyike a legtökéletesebb földrajzi egységeknek, mégis egyes darabjainak életében, fejlődésében szembeötlő eltérések mutatkoznak részint a szoros értelemben vett földrajzi tényezők hatása alatt, részint annak következtében, hogy az illető területen a magyarság minő népelemeket talált és olvasztott magába és hogy minő országokkal volt szomszédságban, békés vagy háborús érintkezésben. Ez alapon négy oly nagyobb országrészt állapíthatunk meg, amelyeken a magyarság gazdasági és társadalmi viszonyaiban, műveltségében, művészetében, életmódjában, sőt politikai magatartásában, a nemzet történeti hivatásának átérzésében is észrevehető különbségekkel találkozunk. Ezek az országrészek az Alföld, a Dunántúl, Erdély és a Felvidék.

Hogy utóbbinak a magyar történetben betöltött szerepét, történeti jelentőségét helyes megvilágításba állíthassuk, előbb foglalkoznunk kell a másik három országrésszel.

Természeti és történeti okok hozták magukkal az ipari és részben mezőgazdasági termelésben, a közlekedési, közművelődési, közegészségügyi viszonyokban és általában a polgárosodásban, valamint a nemzeti öntudat keménységében az Alföld viszonylagos elmaradottságát. Sík

területe miatt mindenkor országútja volt a népeknek. Steppe-jellege módot adott a honfoglaló magyarságnak arra, hogy megszokott nomád életmódját folytassa. Fában és kőben való szegénysége hosszú időkre nélkülözhetetlenné tette az ősi sátorlakást. A tornyot ott — mint Arany János írja — porból rakja a szél. Azonfelül az ide telepített besenyők és kúnok nomádizálása is csak erősítően hatott e régi életformára. Végül Mohács előtt ellenség is ritkán jutott ide, és így a lakosságban nem fejlődött ki a veszélyeztetettségnek állandó éberségre intő érzése és az összetartás szükségének belátása.

Egészen másként fejlődött a magyarság sorsa és lelkisége a Dunántúl, az egykori Pannonia provincia földjén, melyet átítatott a római műveltség és a kereszténység. Itt minden faragott kőnek multja van s a szeliden emelkedő dombokkal váltakozó lapályokon a romanizált keltáknak a népvándorlás, a hún és avar uralom alatt elpusztult lakóhelyeire telepedett avar töredékek, szláv és germán elemek között már jelentős utat tett meg a nyugati polgárosodás.

A magyarság itt ősi kultúrtáján helyezkedett el, délnyugatról a katolicizmus központjának s a latin műveltség letéteményesének: Rómának vonzási körében, nyugatról pedig a német-római császárság szomszédságában. Itt, ahol a Kárpátok egész medencéjében legsűrűbb volt a lakosság, legmagasabb a műveltség, itt, a földművelésre és a polgárosodás egyéb kellékeire legalkalmasabb, a fában és kőben elég gazdag vidéken telepszik le Árpád is a fedelmi törzzsel. Innen kormányozzák az Árpádok három fontos városunkból: Székesfejervárból, Esztergomból, Budáról a nemzetet, melynek új típusa fejlődik itt, amely egyszerre nyugati és magyar, telve olvasztói felsőbbiséggel, míg nem derékon töri a török hódoltság.

Ennek és Bécs közelségének következtében azonban hanyatlani kezd a dunántúli magyarságban a nemzeti öncélúság tudata. Ekkor emelkedik igazi történeti jelentőségre Erdély, amelynek felföld-jellege a Kárpátok medencéjében az egész ország délkeleti bástyájának szerepét juttatja. Távol királyaink székhelyétől, váratlan ellenséges betörések vagy belső zavarok elhárításának szüksége hozza magával, hogy Erdély magyarsága a székelyekkel és a szászokkal együtt megszokja, hogy, ha kell, maga intézze sorsát. A magára hagyatottság tudata s a folytonos óral-

lás kötelessége és az egymásra utaltság érzése formálja és fejleszti ki a Hunyadi Jánosban is élő erdélyi lelket s az önkormányzásnak azt a szellemét, amely az Alföldnek és Buda várának török járom alá jutása után megteremtette az önálló Erdélyt. És bár kitűnő fedelmei: Bocskay István, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György kényszerhelyzetükben, hogy a Nyugat felől veszélyeztetett magyar nemzeti létet megőrizhessék, szakítottak is a Mohács előtti magyar politikával, de lelkük mélyén ott égett a magyar állami függetlenség fenntartásának és az ország területi épsége helyreállításának vágya. Alattuk vált Erdély a magyar szellemnek, műveltségnek és nemzeti öncélúságnak oly fellegrárává, amely nélkül a másfélszázados török uralom alatt elsorvadt volna az egész magyarság.

Miként két alkotó részből egyesített állami címerpaizsunkat a királyi korona foglalja egységbe, akként tetőzi be és fogja össze a Felvidék a Kárpátok hegyláncával s a Dunába és Tiszába irányuló vízrendszerével az előbb említett három országrészt. Földrajzilag zárt egységet alkot velük, de hegységei és folyói területét több kisebb-nagyobb darabra tagolják, amelyek közt a természetes összeköttetés jóformán hiányzik. Ez az oka annak, hogy igazi központja, mely minden megyéjét és községét egyaránt vonzási körében tartotta és tartja: Buda, ma Budapest, határain kívül fekszik. Mihelyt ez a központi vonzóerő meggyengül, vagy — habár csak ideiglenes zavarok miatt — megszűnik hatni, területe szétesik és a föllépő belső vagy külső (külföldi) erők válnak úrrá rajta. Ez a Felvidék történelmének értelme és tanulsága.

A honfoglaláskor és a következő századokban a magyarság a folyók völgyeit és az alacsonyabb hegyvidéket szállja meg. Eredeti települési területe a helynevek bizonyossága szerint sokkal nagyobb volt jelenlegi nyelvterületénél. Népi, nemzeti egyéniségének, sajátosságainak fejlődésére itt egészen más tényezők voltak befolyással, mint a többi országrészben. Szabadságszeretetének, individualizmusának kedvezett a terület tagoltsága, őserdeinek, vizzinek vadban, halban való bősége, de nomádizáló hajlamait mérsékelte a zordabb éghajlat és a több csapadék, melyek mellett állandó lakásépítésre serkentette a rengeteg fa és kő, anyaguk tartósságával és védekezésre is al-

kalmasabb voltával. Már pedig a maradandó emberi alkotások keltik fel a történeti érzéket.

A talán csak nyugaton sűrűbb és életerős állam alkotására még nem képes szláv réteg, amelyre itt a magyarság telepedett és amely a földművelésben éppúgy segítségére volt, mint a Dunántúl, jobbágy-minőségében vagy a legterméketlenebb és legszegényebb hegyvidék lakójának igénytelen életformájával nem lehetett rá, a hódítóra, hatással. De nem hatott rá az ásványi kincsekben gazdag hegyek aranyának, ezüstjének, vasának, rezének kibányászására és feldolgozására királyainktól és egyes földesurainktól betelepített némettség vagy az a szintén német polgári elem sem, amely főleg a Szepességben elhelyezkedve, az erdőirtás és földművelés mellett különböző iparágakat honosít meg, kereskedelmet űz, fallal körülvett városokat épít, amelyek lakóik szorgalma révén és királyainktól nyert árúmegállítási joguk segítségével a vagyonosodás és a magasabb műveltség tűzhelyeivé válnak. Egyébként is e németség nyelvében és őshazájából hozott jogrendszerében teljesen elzárkózottan élt, és így még jó ideig a közös mult, hagyományok és együttesen kitűzött célok összeforrasztó ereje sem érvényesülhetett a magyarok és németek között. Végül nem gyakoroltak mélyebb és az egész Felvidékre kiterjedő hatást a szomszéd nemzetek: a németek, csehek és ritkábban a lengyelek részéről legtöbbször csak a határos területekre történt betörések, illetőleg békés, barátságos szomszédi érintkezések sem.

Amíg erőskezü királyok ülnek Szent István trónján, északi határainkat fokról-fokra kiterjesztik a Kárpátok vonaláig. Mihelyt azonban az utolsó Árpádok alatt hanyatlásnak indul a központi hatalom, a Felvidék darabokra töredezik, amelyeken dúsvagyonú, erőszakos főurak kaparniák kezükbe a közhatalmat, így a Csákok, az Abák, a Borsák, stb., akiket csak az Anjouk tudnak utóbb letörni. Hasonló politikai helyzet teszi lehetővé a XV. században cseh rablók befészkelését a Felvidék jelentékeny részébe és hozza magával, hogy a tatárjárást követő időkben annyi vár épült a Felvidék nehezen megvívható, sziklás hegyormain; egy-egy megyében több, mint amennyi az egész Alföldön volt. E várak azonban legtöbbször nem külső ellenséggel vívott háborúknak, hanem egyes nagyurak harcainak, erőszakosságainak emlékeit őrzik.

A közép- és kismemesség még a II. József-féle összeírás szerint is az egész országban a Felvidéken, ennek is kivált keleti felében volt számszerűleg a legerősebb (így Máramaros megyében 16.6%, Borsodban 15.2%, Szatmárban 14.1% stb.), nagyjából a hét felsőtiszai vármegyében, amelyek az erdélyi fejedelemséghez csatoltattak. Nem véletlen tehát, hogy akkor, amikor nádoraink nagy többsége az ország nyugati feléből való főúr vagy főpap volt, innen Északkeletről: Ugocsából vagy Beregből származott az első és utolsó köznemesi nádor, Verböczy István, akit az 1525. évi hatvani országgyűlés ültetett, noha csak rövid időre, az ország első méltóságának székebe. Az ő vezetése alatt vívta ki a köznemesség az 1505. évi rákosi országgyűlés végzéseit a nemzeti királyság mellett. És — minden emberi gyarlósága ellenére — az ő alkotása a Hármaskönyv, az *Opus tripartitum juris consuetudinarii inclyti regni Hungariae*, 1514-ből, amely — ámbár törvényerőre emelkedése alakilag a királyi megerősítő levél pecséttel való ellátásának elmaradása folytán nem következett be — anyagilag a szokás útján törvényerejű jogkönyvvé vált és mint ilyen a török hódoltság korában, a három darabra szakított országban a régi magyar jog nemzeti szellemének összefogó erejével fenntartotta a nemzeti összetartozás tudatát. Ő volt továbbá az, aki idézett művében több százados alkotmányfejlődésünk lényegéből és a középkori organikus államtan kezdetleges elveiből felépítette a Szent Korona közjogi rendszerét, amely gyönyörű egységbe foglalja az alkotmányos, szuverén államhatalmat az ország területével, a nemzettel és királlyal. Ő végül az első azoknak a magyar államférfiaknak hosszú sorában, akik nemzeti királyságunk érdekében a Kelettel, vagy pontosabban a törökkel is hajlandók voltak szövetségre lépni. Az addig egységes nyugati magyar politikával szemben itt a kezdete a keleti magyar politikának, amely öntudatosan fordul a Nyugat ellen.

Országos jelentőségre a Felvidék csak a XVI. században emelkedik, I. Ferdinánd és Zápolyai János ellenkirályok egymással vívott háborúi alatt és a protestantizmus elterjedése idején. A politikai és vallási kapcsolatok, illetőleg ellentétek hozzák lélekben és célokban közelebb egymáshoz az egy meggyőződést és hitet követő magyar, német és tót lakosságot. Ugyanakkor vált a Felvidék a hódoltsági területről a töröktől kiűldözött alföldi

és dunántúli nemesség menedékhelyévé is. Azonfelül Buda eleste is ide tolja fel a magyar királyság súlypontját.

A régi, egységes szellemben ható országos központ megszűnven működni, lassan két új gócpont képződik: Pozsony és Kassa. Amaz Bécs hatása alatt, a Habsburgokra támaszkodó, utóbb kifejezetten katolikus nyugati magyarságnak lesz fővárosa, alkalmilag királyainknak, legtöbbször országgyűléseinknek és állandóan a magyar kamarának, az esztergomi érseknek és számos főúrnak székhelye. Emez a keleti, túlnyomóan protestáns magyarság és a vele vallása védelmében egységes németiség központja a kényszerhelyzetéből folyólag keleti politikát űző, protestáns jellegű erdélyi fejedelemség vonzási körében. Az eredetileg Habsburg-párti várost Barbiano di Belgioioso császári főkapitány erőszakos föllépése, mellyel a főtemplomot 1604-ben elvette az evangélikus többségtől, vitte a Rudolf hírhedt 1604. évi 22. t. cikke ellen az alkotmány- és vallásszabadság védelmére fölkelt Bocskay István táborába, aki itt rendezi be udvarát is. Ez időtől fogva lesz Kassa az egész Felvidék kulcsa, melynek birtoka utat nyit Bécsig, vagy fordítva, onnan Erdélyig.

A Bocskay útját járta Bethlen Gábor és I. Rákóczi György is Kassán át Pozsonyig. Az együtt vívott további harcok, az 1673-ban a pozsonyi vértörvényszék elé idézett 300 felvidéki protestáns pap és tanító közös sorsa, Caraffa 1687. évi eperjesi magyar és német áldozatainak vértanúsága már csak teljesebbé tették a Felvidék népeinek érzelmi egybeforradását, lettek légyen labancok vagy kurucok. II. Rákóczi Ferenc nemcsak a Felvidéknek, hanem az egész nemzetnek legeszményibb hőse. kinek zászlói alatt valláskülönbség nélkül fegyvert fog Bécs magyar ellenes politikájával szemben a rácok kivételével az ország minden népe: a tótok, a rutének, sőt az oláhok is.

A Felvidék magyarlelkű német városainak jeles iskoláiban ismerkedik meg a német nyelvvel és műveltséggel irodalomtörténetünknek több kimagasló alakja, mint Kazinczy Ferenc, Szemere Pál, Fáy András. — Kazinczyn keresztül, ki az európai kultúra német szellemű irányát igyekezett hazánkba átültetni, került a német irodalom és bölcsélet hatása alá Kölcsey Ferenc is. Így szűródik a Felvidék közvetítésével a német szellem az Alföld és a felső Tiszavidék színmagyarsága közé.

Zemplén-megyei magyar és német szülők: Kossuth

László és felesége, Weber Karolina gyermeke Kossuth Lajos, a világhírű magyar közíró, szónok és államférfi, aki elragadó beszédeivel, bámulatos erélyével és szervező tehetségével az akkor még hatalmas osztrák birodalom ellen szervezte és vezette 1848/49-ben az utolsó magyar szabadságharcot, s akinek páratlan agitatórius képességeivel sikerült európai kérdéssé tennie az eltiport magyar nemzet ügyét. Ő volt egyszersmind az utolsó nagyszabású magyar politikus, aki a dunai konföderáció gondolatának felkarolásával keleti külpolitikával akarta biztosítani a magyarság sorsát.

Ugyancsak felvidéki (kassai) születésű id. Andrássy Gyula gr. is, aki mint Magyarország miniszterelnöke az európai nemzetközi helyzet bölcs mérlegelésével elhárította nemzetünk érdekében a monarchia beavatkozását az 1870/71. évi francia-német háborúba, aki az 1878. évi berlini kongresszuson mint a dunai monarchia első meghatalmazottja keresztülvitte a balkáni orosz igények jelentékeny mérséklését, majd egy évvel utóbb megkötötte Oroszország ellen a német-osztrák-magyar szövetséget, amint nagy érdemei voltak az 1867-es kiegyezés megkötésében is. Bármily kevésbé volt is népszerű az Alföld és a Székelyföld magyar népe előtt ez a kiegyezés, a Felvidék óvatos magyar középosztálya a 67-es politikához való csatlakozásával közel negyven évre lehetővé tette a király és a nemzet harmonikus együttműködését s az ország oly felvirágzását, melyhez hasonlót Mátyás kora óta nem élt át hazánk.

Az utolsó negyedszázad újból élesen rávilágított a központi kormányhatalom és a határszéleken fekvő területek közt fennálló viszonyra. Amily mértékben gyengült a parlamenti obstrukciók miatt Budapest súlya, oly mértékben jelentkeztek a Felvidéken ez alkalommal Prága és Szentpétervár felől az elszakítási és elszakadási törekvések. Míg a mély felelősségérzettől áthatott és nemzete sorsán aggódó Tisza István gr. fogta vaskézzel, de bölcs mérséklettel az ország gyeplőjét, az egész lakosság híven és becsülettel vette ki részét a világháború vér- és vagyonszárazságaiból. Távozása után fokozatosan csökkent az ország belső egysége, politikai, társadalmi, gazdasági ellenálló képessége, ami maga után vonta az addig győzelmesen, mindenütt ellenséges területeken küzdő katonaság megingását is. A könnyelműen nagyra nőni engedett bü-

nös felforgató üzelmek egyszerre ásták alá a nemzet belső és külső frontját. A hatalom pedig máról-holnapra szármalmas kalandorok és idegen fajú desperádók kezébe került. Budapest megszűnik az ország szíve lenni, vonzási köréből kiesik a Délvidékkel és Erdéllyel együtt az egész Felvidék, amely így jut szinte ellenállás nélkül a csehek birtokába.

A magyarságnak e szörnyű összeomlása nélkül a trianoni békediktátum egymagában nem tudta volna a Felvidéket cseh szolgáságba taszítani, amint déli határsávjának és a Kárpátaljának visszacsatolása sem következett volna be hatalmas szövetségeseink minden támogatása ellenére sem nemzetünk politikai, társadalmi, gazdasági és katonai megújódása s egyben Budapest belső és nemzetközi súlyának megnövekedése nélkül.

Ha most befejezésül országrészeink történeti hivatását nézzük, megállapíthatjuk, hogy az Alföld a legősibb magyar szellemnek, a Dunántúl a nyugati kulturális kapcsolatoknak fenntartója, Erdély a nemzetnek keleti bástyája, a Felvidék pedig valamennyinek összekötő hídja. Ahhoz azonban, hogy mindegyik betölthesse hivatását, erős magyar Budapestre van szükség.

d) Mauritz Béla íg. és r. t. előadása:

A Felvidék földtani alkatáról és ásványos kincseiről.

(Megjelenik a Budapesti Szemlében.)

III.

Jelentések a pályázatokról.**a) Az 1939. évi Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom odaítélése tárgyában kiküldött bizottság jelentése.**

Az Akadémia 1939. évi Nagyjutalma és a Marczibányi-mellékjutalom ezúttal az 1930—1938. évkörben megjelent legkiválóbb társadalomtudományi munkának adandó ki. A két jutalom odaítélésére kiküldött bizottságot nagy feladat elé állította egyrészt az a körülmény, hogy a társadalomtudományok fogalma rendkívül tág, másrészt az, hogy az említett 9 év alatt olyan bő termése volt a társadalomtudomány fogalma alá sorozható munkáknak, hogy azok közül a legkiválóbbnak kiválasztása igen nehéz.

A társadalomtudományok közé sorolhatók a szorosan vett társadalomtudományi munkákon kívül azok az elméleti munkák, amelyek a közgazdaságtannal, a pénzügytannal, a statisztika elméleti kérdéseivel foglalkoznak, továbbá vitán felül az összes jogi munkák, de ide számíthatók a gyakorlati közgazdasági, mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, közlekedési kérdéseket tárgyaló munkák, valamint az alkalmazott statisztika is. Ilyen bő értelmezés mellett a bizottságnak ki kellett terjesztenie figyelmét mindezen tudományszakokban megjelent munkákra, legalább is alapos szemlét kellett tartania az előírt évkör termése felett. Hogy milyen nagyarányú volt a könyvtermelés ezekben az említett tudományszakokban, azt a következő adatok mutatják: A Magyar Statisztikai Évkönyv egyes évfolyamai szerint csupán 1930-tól 1937-ig, tehát 8 év alatt (az 1938. évi adatok még nincsenek összeállítva) a társadalomtudomány, jog, közigazgatás körébe vágó munka megjelent 2621; a közgazdaság és mezőgazdaság körébe vágó 1450, végül az ipar, kereskedelem és közlekedés kérdéseit tárgyaló könyv 1299, összesen tehát 5370. Ha az egészen kisterjedelmű, 48 lapnál kisebb munkákat figyelmen kívül hagyjuk, akkor is 8 év alatt 3124 drb. a könyvtermelés; ehhez még hozzá számítva a legutolsó év termelését (390-et véve az előző évek átlagában), kiderül, hogy a bizottságnak legalább is 3514 munkát kellett volna átvizsgálnia. Ez természetesen szinte

lehetetlen, de felesleges is, mert hiszen azokról a kiválóbb munkákról, amelyek a jutalom odaítélése szempontjából egyáltalán figyelembe jöhetnek, a bizottság tagjainak akár közvetlenül, akár közvetve mindenesetre tudomásuk van.

Nagyobb gondot okozott a kiküldött bizottságnak az, hogy az említett tudományszakok közül a jutalmak odaítélése tekintetében melyiket részesítse előnyben. Hosszas és beható megfontolás után a bizottság abban állapodott meg, hogy a nagyjutalomra ezúttal valamilyen *jogtudományi* munkát hoz javaslatba. A bizottságot erre az elhatározásra elsősorban az indította, hogy egyrészt a jogtudományi munkák jutalmazására Akadémiánknak alig állnak díjak rendelkezésére, másrészt pedig az, hogy az 1930—38. évkörben megjelent legkimagaslóbb közgazdasági munkák akadémiai jutalomban már részesültek.

Az 1930—1938. évi időközben megjelent jogtudományi munkákat számbavéve, bizottságunk az elé az örvendetes, de nehéz feladat elé jutott, hogy számos, a nagyjutalommal való kitüntetésre méltán igényt tartó kiváló munka között kellett választania és döntenie. A világháború befejezése utáni években a jogi munkák kiadása körül érthető okokból bekövetkezett hosszabb pangás végre megnyílt, s a jelzett 9 év alatt a jogtudományok összes ágaiban a kisebb dolgozatok és tanulmányok nagy tömege mellett kitűnő nagyobb szabású munkák is láttak napvilágot.

Ennek az örvendetes fordulatnak előidézésében jelentős tényező volt Akadémiánknak az az üdvös elhatározása, hogy 1929-ben felállította az Akadémia jogtudományi bizottságát, ezzel pótolva az Akadémia eredeti beosztása szerint külön osztályként működött, de 1870. óta megszűnt külön „törvénytudományi” osztályt. Az új jogtudományi bizottság egyik főfeladatának tekinti a magas színvonalon álló jogi tudományos munkák kiadását s eddigi 10 évi fennállása alatt máris — a szerény dotatio ellenére — tíz nagyértékű munkát bocsátott közre. De fellendítette a jogtudományi művek kiadását a négy tud. egyetemi jogi kar kiváló tanárainak s az általuk tartott szemináriumok jelesebb hallgatóinak — fiatalabbaknak és idősebbeknek — buzgó működése is, aminek szép bizonyossága az egyetemi szemináriumok kiadványaiként megjelent számos figyelemreméltó kisebb-nagyobb tudományos dolgozat.

A nagyjutalom odaitélésénél számbajöhető összes kiválóbb jogi munkákról részletesebb ismertetést és bírálatot nem kívánunk a tek. Osztály elé terjeszteni, csupán felsoroljuk azokat a kiválóan becses műveket, amelyeket Bizottságunk beható eszmecsere tárgyaivá tett s amelyek közül szemelte ki azt a legkiválóbbnak tekintett munkát, amelynek az ezévi nagyjutalommal való kitüntetését tisztelettel javasolja.

A jogtudományok egyes ágait sorra véve, a *magánjogi* tudományok jelenlegi művelői közül különösen *Kolosváry Bálint* és *Szladits Károly* magaslanak ki, mint ennek az egyik legfontosabb jogi szakmának évtizedek óta legbuzgóbb és legsikeresebb művelői, a fiatalabb magánjogászaink kitűnő mes-terei.

*Kolosváry Bálint*nak a magyar magánjog tudományos művelése terén kifejtett gazdag működése immár 42 évre nyúlik vissza. Régebbi, a jelen időkört megelőzően kiadott nagyobb művei (Reformok és reformtörekvések a külföldi házassági vagyoni jogok terén. 1897.; A szerzeményi közösség a házassági vagyoni jogok rendszerében. 1900.; a háború előtt három kiadást ért magánjogi tankönyve, 3. kiad. 1911.; Vadászati jog. 1923.), mint a magyar magánjog egyik legalaposabb bűvarát és a magánjog szintetikus irányának legjelesebb és legsikeresebb művelőjét igazolják. Legújabb, a jelen időkörbe eső nagyobb műve, a *Dologi jogok*-ról írt terjedelmes dolgozata szintén nagybecsű terméke a magyar magánjogi dogmatikának.

Szladits Károly szintén már négy évtized óta a kisebb és nagyobb magánjogi tudományos munkák hosszú sorával gazdagította magánjogi irodalmunkat. Évtizedek óta buzgó vezetője a magánjogi kodifikációnknak. A Grosschmid Kötelmi jogához írt nagybecsű Glosszák-nak legtevékenyebb munkása. A magyar magánjognak rendszeres tudományos feldolgozása végett ő indította meg azt a hatalmas gyűjteményes kiadványsorozatot, melynek egyes kötetei önálló tudományos munkák gyanánt tekinthetők. Ezek sorában jelent meg Szladitsnak *Dologi joga* is (1938.), mely egyik legbecsesebb kötete a nagy gyűjteménynek. Ugy ezek a nagyobb tanulmányai, mint a *Magánjog vázlata* címen megjelent, sok kiadást ért rendszeres feldolgozása az egész magyar magánjognak, Szla-

ditsot méltán emelik a legkitünőbb magánjogi tudósaink közé.

A büntetőjogi tudományok művelői közül magasan kiemelkedik *Angyal Pál*, akinek 40 évi rendkívül gazdag szakirodalmi munkásságából mind a régiebb, a háború előtt megjelent nagyszámú kitűnő monográfiái és tankönyvei (az anyagi jogának III. kiadása 1920.), mind az újabban kiadott, a büntetőjog legújabb fejleményeivel foglalkozó magvas tanulmányai (ezek közül csak az irányt jelző *A visszaható erő a büntetőjogban* (1916.) és a *Közvélemény büntetés* (1933.) remek dolgozataira hivatkozunk) és az 1927-ben megindított, a Btk. különös részének monografikus feldolgozására irányzott *Büntetőjogi kézikönyve* (eddigelé megjelent 15 önálló füzet) a hazai anyagi büntetőjogi dogmatika legkiválóbb mesterévé avatják az illusztris szerzőt.

A fiatalabb büntetőjogászok sorából a büntetőjogi tudományok több kiváló és buzgó művelői közül kiemelendőnek találtuk *Heller Erik* szegedi egyetemi tanárt, akinek számos kisebb-nagyobb anyagi büntetőjogi és eljárási jeles tanulmánya mellett, az *anyagi büntetőjog általános részét feldolgozó tankönyve* (I. köt. 1931., II. köt. 1937.) az anyagi büntetőjog alapvető tanainak a legmélyebb tudományos felkészültséggel és a legnehezebb kérdésekben is megnyugtató helyes felfogással való bemutatása.

A *hiteljogi* tudományok körében *Kuncz Ödön* hosszú sorát adta ki a rendkívül becses kereskedelmi jogi tanulmányoknak, melyek közül különösen a részvényjog problémájáról írt kitűnő dolgozatai és törvényjavaslatai e szakma első tudományos képviselőjévé emelik. Nagy tudományos értékű a *Magyar kereskedelmi és váltójog* c. nagyarányúnak indult művének első két kötete (1937.) is.

A *közjogi* tudományok körében ki kell emelnünk *Polner Ödön*nek, közjogászaink Nesztorának, *Az államélet néhány főbb kérdése* címmel 1935-ben kiadott szép tanulmányát, melyben a kitűnő szerző régiebb nagyértékű dolgozataiban (Az államalkotó szerződések jogi természete a magyar közjogban. 1902., A *pragmatica sanctio* és a házi törvények, 1902., Tanulmányok a magyar parlamenti jog köréből. 1902.) kifejtett eszméit s a magyar közjog alaptételeit klasszikus tömörséggel állítja össze és fűzi rendszerbe.

A fiatalabb közjogászaink közül mind az alkotmányjognak, mind az azzal testvéri viszonyban álló közigazgatási jognak legkiválóbb művelője *Tomcsányi Móric*, akinek nagyszámú régebb és újabb kitűnő monográfiája mellett az 1932-ben megjelent *Magyarország közzjoga* és az 1933-ban kiadott *Magyar közigazgatási és pénzügyi jog* című két terjedelmes munkája egyaránt nagy nyeresége jogi irodalmunknak. Az előbbi kitűnő feldolgozása a trianoni szerződés által felforgatott közjogi helyzetünknek, a másik az óriási terjedelmű közigazgatási joganyagnak mintaszerű tudományos rendszerbe öntése.

A tudományok hierarchiája szerint a bölcsészeti, de tárgyánál fogva a jogi tudományok közé tartozó *jogbölcsészeti* magyar művelői sorában a jelzett időkorban ennek az anynyira fontos tudománynak legkiválóbb képviselőjévé és vezéregyeniségévé emelkedett *v. Moór Gyula*. Nagyszámú s mindig a legmélyebben szántó jogbölcsészeti tanulmányai közül elégnek véljük csupán a *Jogi személyek elmélete*, 1931-ben megjelent s a Tud. Akadémia 1934. évi Chorin Ferenc-díjával kitüntetett nagy művére, a kisebb terjedelműek közül: a *Logikum a jogban* (1933.), *A természetjog problémája* (1934.) és a *Jogtudományok tagozódása* (1937.) c. kitűnő értekezéseire, valamint *Bevezetés a jogfilozófiába* című, több kiadást ért s a bölcsészeti szakemberek által is nagy elismeréssel fogadott tankönyvére rámutatnunk, hogy vitéz Moór Gyulát mint a mai magyar jogbölcsészeti irodalom legkitűnőbb s önálló felfogású művelőjét tekintsük, akitől eddigi gazdag munkássága alapján bizton várhatjuk a jogbölcsészet teljes rendszerének kidolgozását is.

A háború után az erőszakos békeparancsokkal Európa több államában keresztülvitt területváltozások és alkotmánymódosítások folytán Európa-szerte nagy viták központjává lett új nemzetközi jog a magyar szakemberek körében is erősen fellendítette a *nemzetközi jog* irodalmát. A nagyszámú s különböző értékű kisebb-nagyobb munkák közül *Buza László*-nak *A kisebbségek jogi helyzetéről* (1930.) szóló kitűnő tanulmányát és a mai nemzetközi jogot rendszeres tudományos feldolgozásban bemutató *Nemzetközi jog tankönyvét* (1935.) találtuk kiemelendőnek. Mindkét munka szerzőjének alapos és lelkiismeretes forrástanulmányát, éles ítélőerejét, elegáns

jogászai stílusát bizonyítja s megállapításaival sokban hozzájárult egyes fontos vitás nemzetközi jogi kérdések tisztázásához.

A nagyjuttalommal való kitüntetés szempontjából a szóba hozható kiváló művek közül azonban alapos megfontolás után *Ereký Istvánnak Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata* c. kétkötetes művére (az első kötet megjelent 1933., a második 1936-ban) esett a bizottság választása.

Erekýnek ez a munkája minden tekintetben megfelel az Akadémiai Ügyrend 167. §-ában előírt követelményeknek. Tartalmilag a közigazgatási jognak egyik legfontosabb és legnehezebb problémáját, az önkormányzat különböző rendszereit dolgozza fel a legteljesebb tudományos alátámasztással, jogtörténeti és összehasonlító jogi alapon. Ennek a modern államélet szempontjából rendkívül jelentős kérdésnek ilyen alapos és élvezetes kifejtésével Ereký nagy lépéssel előbbre vitte a magyar közigazgatási jog tudományát, s műve kétségtelenül hatással lesz a magyar önkormányzati rendszer továbbfejlesztésére és a gyakorlati közigazgatásban tapasztalt hiányok és bizonytalanságok elosztatására s nagyvárosaink szervezetének és működésüknek továbbfejlesztésére. Alaki szempontból is megfelel a munka az Ügyrend idézett szakaszának, amennyiben irálya, kidolgozása kifogástalan jó magyarsággal, világos, könnyen érthető nyelvezettel ékeskedik.

A mű értékének megvilágítása végett ki kell emelnünk, hogy Ereký az önkormányzat problémájával éppen 30 év óta foglalkozik. Ennek a három évtizedes bűvárkodásának s a külföldi, különösen a nyugateurópai közigazgatási intézmények helyszínen való tanulmányozásának az eredménye már az 1908-ban megjelent két nagyobb műve: a „Tanulmányok a vármegyei önkormányzat köréből” és a „Magyar helyhatósági önkormányzat”. Egy évtizeddel később, 1917-ben — további tanulmányainak és tapasztalatainak eredményeként — kiadta két kötetes nagy művét: „Jogtörténeti és közigazgatásjogi tanulmányok” címen, mely nagy munkának első kötete főként az angolszász centralizáció történetével foglalkozik.

Ilyen alapos előkészítés után írta meg Ereký a *Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata* c. két kötetes legújabb munkáját (1933. és 1936.), melyet kiegészít még az

1934-ben megjelent külön kötete: *Önkormányzat az Észak-amerikai Egyesült Államokban* címmel. Ez a nagyszabású főműve Erekynek szintén jogtörténeti és összehasonlító jogi alapon dolgozza fel a nagy kérdést, milyen legyen a nagyvárosok önkormányzata, mi a tanulság a nagy nyugateurópai és északamerikai világvárosok különböző önkormányzati rendszeréből.

Ereky e részben is — mint a közigazgatástan alapvető kérdéseiben — nagy mesterének, Concha Győzőnek, a magyar közigazgatástan megalapozójának a követője és továbbfejítője. Bármennyire elismeri az angol self-government nagyszerű vonásait, bármennyire kiemeli, hogy az angol grófságok önkormányzatát, a XVIII. században kivirágzott angol klaszszikus self-governmentet leginkább a magyar vármegyék önkormányzatával lehet összehasonlítani, mégsem esik angomániába, nem hallgatja el a történelmi fejlődés és a társadalmi élet alakulata folytán megállapítható lényeges eltéréseket az angol és a szárazföldi közigazgatás között, s ezért az összehasonlítás nehézségeit sem. Nem is marad ezért csupán az angol jognál, hanem sorra bemutatja a francia önkormányzatot, annak különböző korbeli reformjait, ennek is fény- és árnyoldalait, — azután a modern belga önkormányzat legfőbb vonásait, majd a modern német rendszert, különösen a porosz közigazgatás alapelveit és rendszerét, — végül bőségesen tájékoztat az angolszász rendszer északamerikai változatairól, az amerikai kolosszális nagyvárosok önkormányzatáról, az ottani önkormányzati alakulatoknak egymáshoz és az állami szervekhez való viszonyáról.

Ilyen tágkörű összehasonlító jogi alapvetés után helyesen mutat rá arra, hogy az angol grófságok klasszikus self-governmentje az 1888-i és 1929-i reformok óta nem is tekinthető többé az önkormányzat eszményképének, mert a jogegyenlőség elvén felépülő mai modern államok a falusi községeket éppúgy önkormányzattal iparkodnak felruházni, mint a városokat, s mivel a közfeladatok legnagyobb részének a megoldását az állam és a községek közt osztják meg, a mai modern államokban a megyei, a grófsági és a tartományi önkormányzat mindenütt elhalványul a községeknek s különösen az ipar és kereskedelem, a gazdaság és a kultúra központjainak, a vá-

rosoknak az önkormányzata mellett. S a rendes, normális városi önkormányzatot is messze túlszárnyalja az a szédületesen nagyszabású önkormányzat, amely a XIX. század technikai vívmányainak s a gazdasági és kulturális központosításnak hatása alatt a nagy városokban és legfőképpen a világvárosi jelleget öltött fővárosokban alakult ki.

Ezeknek a nagyvárosoknak, a nyugateurópai és észak-amerikai modern városi önkormányzat különböző rendszereinek, a nagyvárosok különböző típusainak beható megrajzolásával foglalkozik a munka második kötete. A modern magyar önkormányzatot, az egyetlen igazi nagyvárosunknak, Budapestnek az önkormányzatát — a szerző előszava szerint, művének megírása alatt levő harmadik kötete fogja bemutatni.

Erekynek a nagyvárosok önkormányzatáról eddig megjelent ez a két kötetes műve bizottságunk egyhangú ítélete szerint minden tekintetben megérdemli az Akadémia nagyjutalmával való kitüntetést, annál is inkább, mert több mint három évtizedes írói pályája alatt az ismertetett művein kívül igen nagyszámú kisebb-nagyobb, de egytől-egyig nagyértékű jogi tanulmánnyal és monográfiával gazdagította a magyar jogi irodalmat. A jogi személyekről írt nagy monográfiáját Tud. Akadémiánk 1929-ben a Marczibányi mellékjutalommal tüntette ki. De legújabban is, 1937-ben, a nagyjutalomra ajánlott mostani nagy művének közrebocsajtása óta, egy igen kitűnő felsőoktatásügyi munkát adott ki — *Egyetemi reform, — az egyetemi szelekció reformja* címmel, mely nagyértékű művével kétségtelenül rendkívül fontos szolgálatot tett a hazánkban is napirenden levő felsőoktatási törvény problémájának helyes megoldása irányában.

Áttérve most már a *Marczibányi-mellékjutalom* ügyére, itt a bizottság a közgazdaság és statisztika körébe vágó munkákat vette számba és ezen a téren igyekezett olyan kiváló munkát találni, amely erre a jutalomra méltónak bizonyul. Rendkívül megkönnyítette a bizottság munkáját ezen a téren az, hogy a Chorin Ferenc-alapítvány odaitétele tárgyában évenként kiküldött bizottságok rendkívüli alapossággal vizsgálták és vizsgálják át a közgazdasági és statisztikai irodalom évenkénti termését s ezekben a bizottsági jelentésekben min-

den alkalommal bőséges ismertetést találunk az illető év legkiválóbb könyveiről. Ezek a beható és irodalomtörténeti szempontból is rendkívül becses jelentések alapos képét nyújtják 1930. óta magyar közgazdasági irodalmunknak. A bizottság ennélfogva felmentve érezheti magát az alól, hogy a megbírálásra kijelölt évkör legkiválóbb munkáiról részletes jelentést tegyen, mert hiszen ezek a Chorin-bizottsági jelentések 1931-től 1938-ig a közgazdasági és statisztikai irodalomnak nem kevesebb, mint 114 legkiválóbbnak tartott termékéről közölnek ismertetést és bírálatot; ehhez hozzá kell még venni azt a 27 munkát, amelyek a Weiss Fülöp-díj és a Horthy Miklós-alapítvány kamatainak odaítélésére kiküldött bizottságok jelentéseiben vannak ismertetve. A bizottság tehát egészen nyugodt lelkiismerettel utalhat azokra a megállapításokra, amelyek a szóbanforgó jelentésekben az egyes munkákról közöltetnek, annál is inkább, mert azokra már maga az Akadémia is a jelentések elfogadásával ráadta a maga placetjét. Minthogy sem azok a munkák, amelyek valamely akadémiai díjat megkaptak, sem a bizottság tagjainak a munkái nem voltak figyelembe vehetők, a választás a többi kiváló munkák kijelölésére szorítkozhatott. Itt már a bizottságnak figyelembe kellett vennie az 1938. év folyamán megjelent közgazdasági és statisztikai munkákat is. Így terelődött a bizottság figyelme *Thirring Gusztáv*, régi érdemes tagtársunknak már évek hosszú sora óta készülő, de csak a múlt év folyamán megjelent nagyjelentőségű munkájára, a *Magyarország népessége II. József korában* c. könyvére.

Szegényes történeti statisztikai irodalmunknak rendkívül nagy eseménye és nyeresége ez a nagyszabású munka, amelynek kiadását egyébként — ezt meg kell említenünk — az Akadémia tette lehetővé. A statisztikai tudománynak e régi kitűnő munkása, amint munkája előszavában megjegyzi, már fiatal korában kezdte meg a II. József-féle népszámlálás anyagának felkutatását és eredményeinek feldolgozását. Sikertült is neki igen gazdag anyagot összegyűjteni; nemcsak a vármegyei és városi összesítéseket szerezte meg, hanem igen fáradtságos munkával az egyes megyei levéltárakban porló községi adatokat is, nem kevesebb, mint 46 vármegyéből. Hogy mennyire szíven feküdt e legrégebbi népszámlálásunk anyagának

nyilvánosságra bocsátása, mutatja az, hogy az egész felkutatót anyagot rendkívüli szorgalommal lemásolta, amivel a statisztikai tudománynak és az esetleges későbbi, részletekbe menő kutatásoknak is lehetőséget és tág teret biztosított. Megszívlelendő Thirring Gusztávnak az előszóban kifejezett az az óhajta: bárcsak sikerülne a Központi Statisztikai Hivatalnak ezt az anyagot a maga egész terjedelmében nyilvánosságra hozni. Tudjuk, hogy annak idején, a milleniumi felbuzdulás napjaiban, a Statisztikai Hivatal a Pragmatica Sanctio-idejébeli összeírás anyagát is feldolgoztatta és Acsádi Ignác szerkesztésében terjedelmes kötetben, községi részletességgel nyilvánosságra bocsátotta. Pedig ez az összeírás csak az adózó népességre terjedt ki, tehát nem foglalta magában az adózásból kivett rétegeket s már a dolog természeténél fogva sem lehetett olyan tökéletes, mint a József-féle népszámlálás, amely az egész lakosságot *egyénenkint* vette számba, tehát mai értelemben vett népszámlálásnak minősíthető. Igaz, hogy nem fogható a mai népszámlálásoknak az összes demográfiai, foglalkozási, társadalmi viszonyokra kiterjedő műveletéhez, de mindenesetre mély bepillantást enged a lakosságnak községenként és vármegyénként való eloszlásába, a házak, háztartások és családok számába, a nemek arányára, a családi állapotra és a korviszonyokra, a felekezeti megoszlásra és nagyjából a lakosság társadalmi rétegződésére. Nagy érdeme Thirring Gusztávnak, hogy a József-féle népszámláláshoz közel álló időben végzett más összeírások adatait is felhasználja, s ezen az alapon megállapítja az 1787. évi népességre pl. a keresztény vallásfelekezetek számát is törvényhatóságokként; a József-féle népszámlálás ugyanis csak a zsidóságot mutatta ki külön. Thirring Gusztáv azonkívül törvényhatóságokként a *tényleges* népességet is kiszámította, mert maga a népszámlálás a *jogi* népességet részletezte.

A munka egyébként három főrészből áll. Az első rész a népszámlálás rövid ismertetésén és méltatásán kívül részletesen közli azt, hogy milyen anyag van meg különböző helyeken a József-féle népszámlálásból és mi dolgoztatott fel eddig belőle. Ismerteti ezenkívül ebben a fejezetben — munkájának természetesen ez a legbecsesebb része — a területi és telepü-

lési viszonyokat, majd a demográfiai és társadalmi viszonyokat, végül a városokról ad áttekinthető képet.

A munka második része statisztikai táblázatokat tartalmaz országosan és nagyobb területi egységek, jórészt azonban törvényhatóságok szerint is; sőt a nagyobb községeket főbb adataikkal együtt egyenként is felsorolja, amivel a népesedéstörténethez szolgáltat rendkívül becses új anyagot, mert hiszen a megyék és városok nyers lélekszám-adatai már eddig is ismertek voltak.

Végül a harmadik részben a népszámlálásra vonatkozó fontosabb rendeleteket, utasításokat, jelentéseket és felvételi mintákat közli.

A kötetet a szöveg között 8 grafikai térkép egészíti ki, amelyek az akkori megyebeosztás szerint mutatják többek között a népsűrűséget, a nemek arányát, a zsidók, a nemesiség, a polgári elem és a parasztság arányát az akkori szabad királyi városok külön kiemelésével.

Nem akarunk itt részletesen elmélyedni az eredmények ismertetésébe és a mai viszonyokkal való összehasonlításba. Csak azt emeljük ki a könyv tanulságából, hogy a különböző vidékek népességének, továbbá a magyar és nem magyar jellegű vallásfelekezeteknek igen eltérő szaporodása, ami 1910-ig a történeti Magyarországon mutatkozott, újabb bizonyítékokat szolgáltat Magyarországnak ama sokszor hangoztatott igazsága mellett, hogy nem kényszer, erőszakos magyarosítás, hanem természetes erők működtek közre a világháborúig Magyarország egységes nemzeti állam irányában való, vagy legalább is a magyarság megdönthetetlen túlsúlyának kialakulására. Kétségtelen, hogy Thirring Gusztáv e munkájával hervadhatatlan érdemeket szerzett ennek az igazságnak a bizonyítása tekintetében is. A Gondviselés késő öregségében megadta neki a módot, hogy ezt a fáradtságos munkát, amelyet még fiatal korában kezdett és amelyhez egyéb foglalatossága közben mindig szívesen vissza-visszatért, dicsőősegesen befejezhesse. Munkáját a bizottság a sok kiváló egyéb munka mellett is mindenképen érdemesnek tartja a Marczi-bányi-mellékjutalomra, annál is inkább, mert e jutalmat, amely nem annyira anyagi, mint inkább erkölcsi jutalom jellegével

bír, úgy is kívánja tekinteni, mint Thirring Gusztáv hosszú és eredményes tudományos munkásságának az elismerését.

Az előadottak alapján tisztelettel javasoljuk, hogy az 1939. évi Nagyjutalommal Ereky István: *Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata c. kétkötetes munkáját, a Marczibányi-mellékjutalommal pedig Thirring Gusztáv: Magyarország népessége II. József korában c. művét tüntesse ki az Akadémia.*

Finkey Ferenc t. t.,
a bizottság elnöke,

Kovács Alajos l. t.,
a bizottság előadója,

Heller Farkas r. t.,
Dékány István l. t.,
Balás Károly l. t.,
a bizottság tagjai.

b) Jelentés a m. kir. vallás- és közokt. minisztérium Berzeviczy Albert- és báró Wlassics Gyula jutalmának és a báró Wodianer-jutalomnak odaítéléséről.

A Magyar Tudományos Akadémia báró Wodianer-jutalma ezidén harminckilencedszer kerül kiosztásra. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Berzeviczy Albert- és báró Wlassics Gyula-jutalma pedig ilyen néven másodszor. A díjakat az Akadémia, az eddigi szokáshoz mérten, az áprilisi összes ülés keretében adja át ünnepélyesen a megjutalmazott tanítóknak.

A beérkezett javaslatokról mély tisztelettel a következőkben teszem meg jelentésemet:

Huszonöt tanfelügyelő huszonhat tanítót, köztük egy nőt, hozott javaslatba, akik közül azonban csak 25 tanítót lehet figyelembe venni. Sopron és Bihar vármegyéek tanfelügyelői nemleges jelentést tettek.

A figyelembe vehető 25 tanító közül állami 12, községi 2, róm. kat. 6, uradalmi 1, társulati 1, ref. 1, ev. 1, népművelési titkár 1. Ez utóbbit a díj odaítélése szempontjából ugyancsak nem lehet figyelembe venni, mert a jutalmak kifejezetten tanítói működésről szólnak.

Javaslatom megtételénél súlyt helyeztem a kimagasló iskolai munkára, az átlagon felülemelkedő iskolán kívüli népművelési, gazdasági, szociális s általában a magasabbrendű nemzetneveléssel kapcsolatos kiváló tanítói tevékenységre, valamint a magyar nyelv és szellem buzgó művelésére és a különféle társadalmi és tanítói egyesületekben kifejtett nemzetépítő munkásságra. Végül előbbre helyeztem azokat, akik kiváló tanítói működésük vége felé járnak, míg a 30 éven aluli működéssel bírókat nem vettem figyelembe.

Működési évek szerint: 36—40 év közt működik 10, 30—35 között 12, 30 éven alul 3.

A báró Wodianer-jutalomra a következőket ajánlom:

1. *Gáspár Frigyes* magyarbánhegyesi áll. népiskolai igazgatót, iskolafelügyelőt. Működési éveinek száma 40. 1899. szeptemberében a budapesti Klotild-Szeretetházban mint családnevelő és osztálytanító kezdte működését, ahonnan Dobsinára, majd Simonyifalvára került. Mindkét helyen idegen anyanyelvű tanulóiból rövid idő alatt magyarul érző és beszélő lelkes honfiakat nevelt. A magyar nyelv sikeres tanítása körül szerzett érdemei elismerésül Gömör-Kishont vármegye törvényhatósági bizottsága pénzjutalomban részesítette. Ének-karokat szervezett, műkedvelői előadásokat rendezett, gárdakört alakított, hogy a vezetésére bízott községek lakosságában a magyar nemzeti öntudatot felébressze, fejlessze és fenntartsa. Megszervezte az önkéntes tűzoltóegyesületet nemcsak a saját községében, hanem a legalaposabb szakszerűséggel még a szomszédos községekben is. Résztvett a világháborúban, ahol 39 hónapig teljesített katonai szolgálatot. Eredményesen közreműködött a különböző hazafias alakulatok megszervezésénél. Végezte a tisztviselők természetbeni ellátásával járó teendőket s a hadifogságban szenvedő kántor teendőit, hogy családja rövidegét ne szenvedjen, három évig, a kántor hazaérkezéséig, minden külön díjazás nélkül látta el. Iskolája színvonalát mind fegyelem, mind tanítói és nevelői eredmény szempontjából a legmagasabb fokra emelte. A levénte-intézményben, valamint az iskolán kívüli népművelésben elért eredményei kiválóak voltak. Sokoldalú elfoglaltsága és tevékenysége mellett a gyakorlati pedagógiát tollával is szolgálja.

A feltűnően kimagasló értékű tanítót és az irányításra hivatott körzeti iskolafelügyelőt a vármegyei tanítóegyesület elnökévé választotta, amely tisztségében a benne rejlő kiváló értékeket az iskolaügy javára bőven kamatoztatta. Példás családi életét a jó Isten nyolc gyermekkel áldotta meg.

2. *Jakab Lajos* jánosházapusztai uradalmi igazgatótanítót, volt körzeti iskolafelügyelőt. 40 éve működik a tanítói pályán, ebből 33 évet Jánosházapusztán töltött el, értékes munkásságát a pusztai nép lelki művelésének szentelve.

Iskolája mindenkor mintaiskola volt. Több mint három évtizedes pusztai működése alatt sok száz értelmes, vallás- és nemzeti alapon álló, munkaadójához és hazájához hű, lelkiismeretesen dolgozó munkást adott iskolája a magyar mezőgazdaságnak, iparnak, termelő, kereskedelmi és közforgalmi vállalatoknak. Nem egy kiváló gazdatiszt, tanító, tanár, lelkész és jogász nyerte tudásának és egyéb lelki értékeinek alapját szerény pusztai iskolájában. Iskolája nevelő-oktató hatáskörébe belevonta a puszták felnőtteit is. Az iskolai ünnepélyek s az időközönként rendezett gyermek-színjátékok odavonzották az iskolához a cselédséget is. A színjátékokban szerepet juttatott az ifjúságnak, majd a felnőtteknek is, s így kapcsolatot teremtett az iskola és a nép között. A pusztai nép tanulni-vágyása annyira fejlődött, hogy előbb analfabéta, majd ismeretterjesztő, továbbképző, kézimunka-tanfolyamokat tarthatott. Legény- és leányifjakból férfi-, női- és vegyeskarokat szervezett. Iskolánkívüli munkássága csúcspontját a kultúr-délutánokban érte el, amelyekkel a környék intelligenciájának magasabb kultúrigényét is kielégítette. Együtt tanultak, épültek, lelkesedtek és szórakoztak ezeken a kultúrnapokon olyan különböző társadalmi rétegek, melyeket eddig áthidalhatatlannak hitt lelki távolság választott el egymástól. A pusztai nép anyagi jólétének emelésében is kiváló eredményt ért el. Gyakorlatilag megtanította termésének és állattenyésztésének fokozására. A háborús években a gazdaság-vezetésben ő maga is résztvett. Munkája elismeréseképpen igazgató-tanítóvá, majd iskolalátogatóvá lett, később a miniszter körzeti iskolafelügyelővé nevezte ki. Levente-egyesülete a körzeti és járási versenyeken az első helyezéseket érte el. A tanítói egyesületi életnek kiváló és fáradhatatlan

munkása volt. Tanítóegyesülete 15 évi elnöksége alatt országos viszonylatban is mintaegyesületté fejlődött. Értékes pedagógiai és közérdekű cikkei és dolgozatai mindig nagy nevelő hatást gyakoroltak tanítótársaira.

A *Berzeviczy Albert-jutalomra* a következőket ajánlom:

3. *Sebestyén Lajos* gyöngyösi állami népiskolai igazgató, körzeti iskolafelügyelő. A nagy pedagógiai felkészültségű tanítók közé tartozik, akik úgy az iskolában, mint az iskolán kívül lelkesen teljesítik kötelességüket. 38 éve működik, ebből 35 évet töltött mint példás tanító és a magyar dalnak apostola Gyöngyösön. Iskolai munkája mellett ifjúsági egyesületet szervez, amelyben a magyar dal ápolására kiváló énekkart alakít. Dalárdájával nemcsak saját egyesületében, hanem több esetben külön meghívásra egyéb ünnepélyeken is kiváló sikereket mutatott föl. Rábízzák a polgári iskola énektanítását is. Megszervezi a katolikus legényegylet énekkarát, egyidőben három dalárda figyel karnagyi pálcájára. Buzgólkodásáért a vallás- és közoktatásügyi miniszter két ízben is jutalomban részesíti. A világháború kitörésekor bevonul s előbb a szerb, majd onnan az orosz frontra kerül. Fogságba esik s ott is maga köré gyűjti sínylődő tanítótársait; énekkart alakít, hogy a fogság őrlő gondolatát enyhítse. A fogságból hazatérve igen figyelemreméltó kiállítást rendez a tanítványai-készítette anyagból, amely úgy pedagógiai, mint nemzetgazdasági szempontból nagy sikert ért el. A társadalmi egyesületekben népművelési előadásokat tart, amelyek különösen a borgazdaság terén bő ismeretekhez juttatják Gyöngyös város gazdaközönységét. Négy évi kitartó munkával sikerül elérnie, hogy iskoláját hat új tanteremmel bővíti. Közben megszervezi az ifjúsági vöröskeresztes csoportot, melynek ez idő szerint is ezüst éremmel kitüntetett igazgatója. Ennek keretében megindítja az iskolai reggeliztetési akciót, amelyből később a város összes népiskoláira kihatólag az intézőbizottság intézményesen oldja meg a szegény tanulók reggeliztetését, melynek vezetését továbbra is rábízzák. Kezdeményezésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter megszervezi Gyöngyösön az állami kisegítő iskolát, melynek kezdettől fogva igazgatója. Három ízben választják meg tanítói járásköri elnöknek és e

tisztében a gyakorlati iskola eszméjének kiépítésén dolgozik. Belekapcsolódik a székesfővárosi gyermeknyaraltatásba és áldozatkész tevékenységéért a főváros polgármestere elismerő köszönetét fejezi ki. Előadója a tanítói szemináriumoknak és buzgó cikkírója a Hevesvármegyei Tanügyek, valamint a Felsőmagyarországi Tanügynek. Iskoláját a szemléltető eszközök gazdag tárházává teszi, úgyhogy az valóságos múzeum, amely az iskolát meglátogató tanítóság számára tanulságos példát jelent.

4. *Abod Imre* dombrádi református népiskolai igazgató-tanítót, aki 37 éve működik s ebből 30 évet Dombrádon töltött el. Kiváló hivatásszeretet és fáradhatatlan munkakészség jellemzi egész tanítói működését. Úgy egyházmegyei, mint állami ellenőrző hatóságai iskoláját állandóan kiválónak minősítették. 1932-ben az egyházmegyei közgyűlés nevelő és oktató munkájáért elismerő diszoklevéllel tüntette ki. Tanítói munkásságával kapcsolatban az iskolán kívüli népművelésben is tevékeny részt vett. Férfi énekkart szervezett, mely vezetése alatt minden alkalommal hozzájárult úgy a polgári, mint egyházi ünnepélyek fényének emeléséhez. Megalakította a gazdák olvasóköreit, a Hangya szövetkezetet, a gazdák szövetkezeti malmát. Szervezett két földbérlo és két cséplőgép-szövetkezetet, melyekkel községe gazdasági életét nagy mértékben előbbre vitte. A dombrádi közművelődési egyesületnek egyik megszervezője volt, ahol vallási, történelmi, földrajzi és egyéb közérdekű előadásaival és jótékony célú műkedvelői előadásokkal magasra emelte és nemes érzésekkel telítette meg a község társadalmi és szociális életét. A dombrádi Hangya-szövetkezet és hitelszövetkezet ma is fejlődésben levő üzletek és három ingatlannak birtokosai, ugyancsak neki köszönhetik létüket. A budapesti Zene-konzervatóriumban ének- és zene-tanári oklevelet szerzett, s mint zeneileg iskolázott énekes, az ország számos nagyobb városában jótékony célú hangversenyeken vett részt s mindenütt a magyar irredenta érzést igyekezett a szívekben lángragyújtani. Résztvett a világháborúban, s az összeomlás után mint 70⁰/₀-os hadirokkant szerelt le. A tanítóegyesületi életben is buzgón tevékenykedett s ma is tanítóegyesületi elnök. Családi élete is példás: 4 gyermeket nevelt a magyar hazának.

A báró Wlassics Gyula-jutalomra a következőket ajánlom:

5. *Berényi Jenő* gyékényesi állami népiskolai igazgató-tanító, körzeti iskolafelügyelő. 37 éve működik. Első állomáshelye Búdöskúton volt, ahol naggyobbrészt horvát- és német-ajkú gyermekeket tanított. E nemzetiségi helyen a magyar nemzeti gondolat és érzés élesztésében és elmélyítésében határozatosan közreműködött. A magyar nemzet érdekeiért kifejtett buzgó munkásságát a vármegyei közművelődési egyesület elismerő oklevéllel tüntette ki. Innen a szlavóniai magyarok gondozására alakult Julián-Egyesület Satrincére (Szerém vm.) küldte Julián-iskola megszervezésére. Az új iskola létesítése elé akadályokat gördítettek a horvát hatóságok, de azokat előrelátó tapintattal csakhamar leküzdötte s rövid idő alatt oly népszerűsége emelte a magyar iskolát, hogy abba a horvát szülők is szívesen járatják gyermekeiket. A Szerémségben élő magyar véreinknek anyagi támogatására virágzó és élet-erős hitelszövetkezetet szervezett, népkönyvtárt létesített és a községet környező uradalmak magyar alkalmazottai számára a téli estéken analfabéta tanfolyamokat rendezett és szép magyar népdalokra tanította a szegény elhagyott magyar cselédséget. Kiváló tanítói működését a horvát közigazgatási hatóság is méltányolta és elismerő oklevéllel tüntette ki, amit ünnepélyes keretek között a járási főszolgabíró a horvát iskolában adott át, hogy például szolgáljon a magyar tanító lelkiismeretes munkája a horvát tanítósnak. Legfőbb törekvését mindig az iskola színvonalának emelése és az idegenbe szakadt magyarok nyelvének, nemzeti érzésének, kultúrájának gondozása képezte. 1914-ben a gyékényesi állami népiskolával kapcsolatos határ-internátus élére állítják. Igazgatása alatt ez az új intézmény hamarosan közkedvelt lett és annyira fejlődött, hogy 110 olyan szlavóniai magyar gyermeket neveltek és gondoztak benne, akiknek otthon horvát iskolába kellett volna járniok. Résztvett a község minden irányú megmozdulásában. A hitélet erősítésére fáradságos munkával, személyes utánjárással összegyűjti a templomépítés költségeit. Erdemeinek elismerésül egyházközsége világi elnökének választja meg. A határszéli vasúttelpepen országzászló felállítását szorgalmazta, amely buzgalmából ott csüng a pályaudvar

előtt, mint a magyar fájdalom és hit szimboluma. Foglalkozott a selyemtenyésztés népszerűsítésével. Karitativ és szociális tevékenységével sok szegénynek törülte le könnyeit. A csurgói tanítói járáskör elnöke és első körzetének iskolafelügyelője. E minőségében is tekintélyt és tiszteletet szerzett a tanítói névnek.

6. *Végh Károly* diósjenői római katolikus népiskolai igazgató-tanítót, körzeti iskolafelügyelőt. 36 éve működik. Diósjenőn 32 éve, mely idő alatt a gyermekek egész lényét fejlesztő erkölcsi és szellemi nevelés terén a legkiválóbb eredményeket érte el. Az iskolán kívül a felnőtt nép erkölcsének, értelmiségének és anyagi helyzetének javítása körül kifejtett gyakorlati fáradozása szinte páratlanul áll. Tanításában főleg a gyakorlati élettel való kapcsolást keresi. Lassú, céltudatos munkával megjavította a falu erkölcsi, gazdasági és szociális életviszonyait. Növendégeit gyakran kivitte a természetbe s ott mutatott rá a helytelen gazdálkodás, egészségügyi állapotok káros következményeire. A gyermekekkel rendszeres jellemerősítő gyakorlatokat végeztetett s a szerzett tapasztalatokról tanítógyűléseken többször beszámolt. A gyümölcsstermelés fejlesztése érdekében bevonta a gyermekeket a fanevelés, ültetés és ápolás gyakorlati munkájába. És hogy tudásukat érvényesíthessék, évente minden gyermek saját faiskolájából 1-2 gyümölcsfát kapott ajándékba, hogy azt otthonában elültesse és gondozza. Néhány ezerre tehető az így ültetett és már termő gyümölcsfák száma. A gyümölcsstermelés előmozdítására 8 holdon faiskolát létesített, amely nemcsak Diósjenőt látja el csemetékkal igen kedvezményes áron, hanem működési köre az egész vármegyére, sőt még azon túlra is kiterjed. Végh Károly buzgólkodásából Diósjenő és a környező községek jelentős gyümölcsstermelő helyekké váltak. A kereskedők évente 30—40 vagon gyümölcsöt szállítanak el, s hulladék-gyümölcsből is 20—25 vagon kerül feldolgozásra. A lakosok erkölcsi nevelése érdekében hathatós közreműködésével önálló plébániát szerveztek, buzgólkodása folytán plébánialak épült. Megszervezte és irányította a téli vallásos estétet s általában az iskolán kívüli népművelési előadásokon a vallásos, erkölcsös és hazafias szellemet fejlesztette. A nép gazdasági megerősödése érdekében szervezte és vezeti a fo-

gyasztási, értékesítő, tej-, szeszfőző- és hitelszövetkezeteket. Fáradozásának eredménye a virágzó gazdakör, iparoskör és énekkar. A helyi Hangya-szövetkezet költségén nagy kultúrtermet építtetett színpaddal és öltözővel. Azóta itt folynak az iskolán kívüli népművelési előadások, tanfolyamok, levanteoktatás, hazafias és műkedvelő-előadások. Mint tankönyvíró és bíráló is jelentékeny munkát végzett.

Ezekben voltam bátor a beérkezett ajánlatokról jelentésemet tisztelettel megtenni. Kérem felelősséggel teljes és minden melléktektinktől független, lelkiismeretes javaslatom elfogadását.

Budapest, 1939. március 12-én.

Berkényi Károly

a Magyar Tanítóegyesületek Egyetemes Szövetségének elnöke, előadó.

Hozzájárulunk:

Melich János íg. és r. t., *Kornis Gyula* íg. és r. t.,

Tangl Károly íg. és r. t.,

a M. T. Akadémia osztálynőkei.

Németh Gyula r. t., Lukinich Imre íg. és r. t.,

Mauritz Béla íg. és r. t.,

a M. T. Akadémia osztálytitkárai,

Hertelendy Jenő min. tanácsos,

Boreczky Elemér min. tanácsos,

a vallás- és közokt. minisztérium kiküldöttjei,

Galla Endre ny. igazgató, *Sugár Béla* népisk. igazgató,

az Áll. Tanítók Orsz. Egyesü- az Egyetemes Tanító Szövetség
lete elnöke, titkára,

a Magyar Tanítóegyesületek Egyetemes Szövetségének kiküldöttjei,
a bizottság tagjai.

c) Jelentés a Kazinczy Gábor és neje Várady-Szabó Anna úrnő alapítványából kiadott jutalomról.

Alulírott bizottság a Kazinczy Gábor és neje Várady-Szabó Anna úrnő alapítványából kiadható jutalmat, ez alapítvány folyó évi kamatait Akadémiánk egyéb bevételeiből 400 pengőre kiegészítve, egyhangúlag *Scherffel Aladár* l. tag úrnak javasolja odaítélni.

A bizottságnak 1939. évi március 16-án tartott üléséből.

Szinnyei József ig. és r. t.

Balogh Jenő ig. és t. t.

az ig. tanács kiküldöttjei,

Németh Gyula r. t.,

Lukinich Imre ig. és r. t.,

Mauritz Béla ig. és r. t.

osztálytitkárok.

d) Jelentés a Sámuel—Kölber-jutalom odaítéléséről.

A kiküldött bizottság egyhangúlag abban állapodott meg, méltóztassék az idei Sámuel—Kölber-jutalommal *Kálmán Bélának Obi-ugor állatnevek* (Budapest, 1938. 8° 32 l.) c. dolgozatát kitüntetni. A dolgozat 1938-ban jelent meg a „Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai” 43. számaként. Az értekezés nem valamennyi obi-ugor állatnévvel, hanem csupán a prémesállatnevekkel foglalkozik. Ezeket gyűjti össze és értelmezi. Kálmán az eddigi hasonló nyelvészeti paleontológiai dolgozatoktól annyiban tér el, hogy nem csupán a közös obi-ugor (és finnugor), hanem valamennyi, tehát idegen eredetű obi-ugor prémesállat nevét vizsgálja.

A finnugor népek a finnugor korban feltétlenül ismerték a *nyusztot, menyétet, farkast, medvét, evetet, sünt, hódot, egérfélét, nyulat*, valószínűleg a *rozsomákot* és a *hölgyemenyétet*. Valószínű, hogy a finnugor ősnép ismerte a *repülő mókust* is.

Mindezen állatok nagy részét az obi-ugor nép még szétválása előtt ismerte.

A körütekintő nyelvészeti és gondos állatföldrajzi adatok alapján végül megállapítja a szerző, hogy a finnugor őshaza északi határa nem lehetett magasabban az északi szélesség 61. fokánál (a *sűn* elterjedésének északi határa) és nem lehetett keletebbre, mint az Urál-hegység (a *coboly* elterjedésének határa miatt, mert a coboly régen is, ma is szibériai állat). Ez eredmények tehát megerősítik azt, amit a tudomány más adatok alapján megállapított, hogy a finnugor őshaza az Urálón innen, körülbelül a Káma és Vjatka folyók vidékén, a Volga-könyök kanyarulatánál lehetett.

E szép reményekre jogosító értekezés mellett a bizottság *dicsérettel* való kitüntetésre ajánlja Gyóni Mátyásnak *Magyarország és a magyarság a bizánci források tükrében* (Budapest, 1938. 8° 119 l. négy hasonmással) c. dolgozatát. A dolgozat maradandó értéke a szótári rész (A források névanyaga. Onomastikon). Ebben a szerző szótárszerűen egybeállította a görögnyelvű emlékek magyar vagy magyar vonatkozású szórványait (tulajdonneveit stb.).

Budapesten, 1939. március hó 27-én.

Szinnyei József íg. és r. t., Melich János íg. és r. t.,

a bizottság elnöke,

a bizottság előadója,

Petz Gedeon t. t.,

a bizottság tagja.

e) Jelentés a Weiss Fülöp-alapítvány 1938. évi kamatainak odaitéléséről.

A Weiss Fülöp-jutalom szabályzata értelmében először azzal a kérdéssel kellett foglalkoznunk, hogy az utolsó öt év (1934—38.) melyik képzőművészeti alkotására javasoljuk a jutalom kiadását? A szabályzat ugyanis elsősorban a megelőző öt év valamely képzőművészeti alkotását tartja szem előtt; e mellett aztán módot ad arra is, hogy valamely kiváló művész egész munkásságára adja ki az Akadémia a jutalmat.

Mivel öt évvel ezelőtt, mikor ugyancsak képzőművészeti

alkotásra kellett a jutalmat kiadni, építészeti munkára, nevezetesen a szegedi dóm-térnek néhai Rerrich Béla által tervezett épületcsoportjára esett az Akadémia választása, természetesen tartottuk, hogy ezúttal a képzőművészet másik két ágának, vagyis a festészetnek és a szobrászatnak körében keressük a jutalmazandó alkotást.

Ilyen irányban vizsgálódva, meg kellett állapítanunk, hogy festészetünk is, szobrászatunk is olyan színvonalon állott ebben az időben, amely tiszteletet érdemel. Nincsenek ugyan olyan hőszai képzőművészetünknek, mint a múlt század második felében voltak, mikor Munkácsynak és nagy kortársainak plejádja világított a magyar művészet égboltján, de vajon vannak-e bárhol is ilyenek? Más országokban sem látunk ma nagymesteri rangra méltó, nagyszabású művészeket. Másrészt egész sora él és működik nálunk a kiváló tehetségeknek, és az általános színvonal inkább emelkedett, semmint hanyatlott. Az idősebb nemzedék sorában nem egy olyan művészre mutathatunk rá, aki nem fogatkozott meg sem erejében, sem munkakedvében, s hozzájuk egész csoportja csatlakozik azoknak az ifjabbaknak, akik már nemcsak ígérnek, hanem be is váltották reményeinket. Hogy ezt mennyire meg kell becsülnünk, az különösen akkor tűnik ki, ha figyelembe vesszük azt a nehéz helyzetet, mellyel művészeink küzdenek, s amely nemcsak nem enyhül, hanem inkább egyre súlyosbodik. Ha mérlegre tesszük azt a nemzeti értéket, melyet művészeink tehetsége és munkája jelent, s szembeállítjuk vele azt a csekély érdeklődést és áldozatkészséget, amely az élő művészet iránt mutatkozik, azt kell mondanunk, hogy a hazai kultúrának tett jó szolgálatok talán a nemzeti élet egyetlen területén sem részesülnek olyan csekély viszonzásban, mint itt. Különösen a festőkre értjük ezt, mert a szobrászok számára aránylag több munkaalkalom kínálkozik. A festők között csak igen kevesen vannak, akiket hivatalos állás vagy nagyobb megbízás megszabadít a mindennapi gondoktól. Legnagyobb részük a közönség támogatására van utalva, s hogy ez ma mit jelent, nem szükséges magyarázni. Ujabban még a közönséggel való érintkezés is nehezebb lett: több kiállító helyiség bezárta kapuit, s a meglevők nehezen tengődnek. A közönség a helyett, hogy vásárolna, inkább versenyt támaszt

a művészeknek, magántulajdonban levő műtárgyak tömegesen kerülnek piacra, s a művészeti-pártolókból eladók lettek. Ilyen körülmények között valóban szinte megható, hogy festőink nemcsak dolgoznak, hanem — sokkal inkább belső kényszerből, mint a siker és boldogulás reményétől hajtva — értékes alkotásokat is termelnek. Ha akadnak is köztük olyanok, akik a harcban elbuknak és fércelésre vetemednek, annál tisztább fénnel világít azok erkölcsé, akik állhatatosan kitartanak a jobb eszmények mellett és a földről fölfelé mutatnak.

Mindezt látjuk, értékeljük és szívesen használjuk fel az alkalmat arra, hogy elismeréssel emlékezzünk meg művészeink jobbainak kitartásáról, lelkierejéről. Ha mégis lemondtunk arról, hogy az utolsó öt évben készült alkotások valamelyikét ajánljuk jutalmazásra, ennek az oka nem abban van, mintha nem méltányolnók azt, amit művészeink ebben az időben nagy erőfeszítéssel végeztek. Inkább az vezet ebben az eljárásunkban, hogy noha képzőművészetünk általános színvonala éppen és egyedül művészeink e tiszteletreméltó erőfeszítése következtében nem mutat is még süllyedést, az alkotások között nem akadt olyan kimagasló egyes mű, amely határozottan felette állana az egész termelésnek, amelynek megszületése mintegy esemény lett volna, s amelynek jutalmazását ennél fogva teljes meggyőződéssel ajánlhatnók. Ez részint bizonyára művészeti életünk mai formálódásából magyarázható, mely sem gazdasági, sem lélektani tekintetben nem kedvez az összefogó erejű, a kortársak alkotásai felett csúcsock módjára kiemelkedő műveknek, a chef d'oeuvre számba menő nagyszerű alkotások keletkezésének.

Ez a helyzet önkénytelenül is abba az irányba terelte gondolatainkat, hogy valamelyik kiváló művész egész munkásságára javasoljuk a jutalom kiadását. Erre a nyomra lépve, sokkal könnyebb volt eredményhez eljutnunk. Hamar megakadt szemünk egy olyan művészünkön, akit tehetségének az átlagot messze felülmúló méretei, széles skálája, eredetisége, magyarsága és egy félszázadot betöltő lankadatlan munkássága szinte magától értetődő módon jelölnek a jutalomra. Ez a művész *Csók István*, életkorra festőink doyen-je, jelentőségre,

érdemre — ha a mai legjobbakhoz hasonlítjuk is — *primus inter pares*.

Csók művészi pályája éppen ötven évvel ezelőtt indult meg, 1889-ben, mikor első ízben állított ki. Korai képeiben, melyek közül az *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre...*, *Az úrvacsora*, *Az árvák*, *A szénagyűjtők* a legismertebbek, Bastien-Lepage francia naturalizmusáról hozott hírt, szinte valóságos hittell és az ifjúság lelkesedésével. Hatott reá — s talán leginkább — Dagnan-Bouveret is. A franciák ízlése és alapos technikai készsége mindig közel állott hozzá, de a természetnek azt a tárgyilagos és részletező ábrázolását, mely az említett áramlat sajátja volt, csakhamar abbahagyta. Meleg kedélye, érzéki látásmódja, egyéni szinképzete nem tudott megállni a természet objektív leírásánál, a világnak a tárgyilagos prózánál szabadabb és melegebb képét alkotta meg, könnyed ecsetje derűt és bájt árasztott az életre. Másrészt sohasem szakadt el az élettől, semmiféle áramlat nem bírhatta rá arra, hogy elhanyagolja a természettel való ősi és elemi kapcsolatot, sőt művészetének mindig jellemző vonása maradt az, hogy mintegy az élet melegén virágzott, színesedett.

Hosszú útja folyamán sokat kanyargott, kísérletezett, de nem azért, hogy mindenáron lépést tartson a divattal, hanem hogy megtalálja fejlődő és forrongó egyéniségének kifejezési formáját. Ifjúkori szűzies, áhitatos stílusától nagy történeti festményében, a Báthory Erzsébet-ben kezdett szabadabb modorra és melegebb, egyénibb színezetre áttérni, egyszerűs mind bizonyoságot téve arról, hogy tehetségéből a nagyléleketű kompozícióra és a bonyolultabb lélektani feladatokra is telik. Ugyanekkor merőben másfajta feladatok is izgatták: a hollandi kismesterek gondos modorában festett kisméretű képeket, mintha csak meg akarta volna mutatni, hogy a részletező, finom munkában is állja még a versenyt. Aztán a népi viselet színességét, vidámságát, dekoratív tarkaságát aknázták ki a dunántúli életet ábrázoló képeinek nagy sorában, egyre fokozódó színességgel és atmoszférikus gazdagsággal.

Bibliai és allegorikus témák is vonzották, nem annyira tartalmi szempontból, mint inkább azért, hogy módja legyen foglalkozni festészetének egyik legfőbb tárgyával, mely egyszerűs mind a képzőművészetnek örök problémája: a női test

ábrázolásával. Rózsás aktjaiban valóságos apothéózisát festette meg a női test szépségének (Mütermesarok, Thámár, Vampírok, Juda gyűrűje, Zsuzsanna stb.). Nem igen emlékszünk rá, hogy élő festőtől bárhol is ennyi melegséggel, bájjal festett és egyzersmind ennyire egyéni aktkompozíciókat láttunk volna.

Ezekkel a műveivel párhuzamosan született meg családi képeinek sorozata, feleségének, kislányának életképszerű ábrázolásaival, amelyekben bravúros festői tudása, érdekes, egyéni szerkesztési módja és színezésének gazdagsága mellett különösen kedélyének melegsége nyilvánul megkapó módon. Egyéb arcképei és arcképszerű ábrázolásai (báró Wlassics Tibor, Ravasz László, Öreg János, Keresztpapa reggelije stb.) az ember meglátásának intuitív képességéről és a festői készség habozás nélküli biztonságáról tanúskodnak. Milyen kár, hogy sem hivatalos köreink, sem társadalmunk nem aknázták ki Csóknak ezt a képességét, s mialatt hivatalos fogadószobáink és polgári szalonjaink megteltek a sablonos, sőt sokszor kínosan gyöngye arcképek sokaságával, az ő eredeti és kiváló arcképfestői tehetsége szinte parlagon hevert.

Pályája második felében kiváló hely jutott a tájképnek is. A magyar élet mellett a magyar táj szépségének, sajátosság légkörének, szelid bájának is kiváló megérzője és költői ábrázolója akadt Csók Istvánban. Első nagy sikerét ebben a nemben 1913-ban aratta két havas tájképével, amelyeket Tél a tavaszban címmel állított ki és amelyek a magyar impresszionista tájképfestés gyöngyei közé számítanak. Balatoni képeiben pedig, melyekből a háború óta nagy sorozatot festett, új szemmel látta meg és bátor kézzel írta le a Balaton égének és vizének tüneményeit. Ezüstös, enyhe harmóniák és égi csaták tűzijátékai váltják fel itt egymást és a magyar tenger tündéri hangulata, álomszerűsége új szépségben tárul elének.

Ilyen gazdag és változatos az a munka, melyet Csók István egy életen át végzett. Bizonyára gazdagabb és változatosabb, mint bármely élő festőnké. Eredetiség és magyarság dolgában pedig például lehet állítani az ifjabb nemzedék elé. 1935-ben, amikor hetvenedik születésnapját ünnepelték, Ravasz László, Akadémiánk másodelnöke joggal intézte hozzá a következő szavakat: „Szeretjük, hogy tehetséged finomsága mellett is olyan öserejű és eredeti. Mennyi mindenféle hatás

hullámszórt át a te fogékony lelkedem!... És mégis megmaradtál önmagadnak. Mindent megtanultál, mindent elsajátítottál, mindenkit képes lettél volna követni, te megmaradtál igaznak és magyarnak, mert önmagadból meritettél."

Csak annyit még, hogy senki sincs élő művészeink között, aki annyi sikert aratott volna a nemzetközi nyilvánosság előtt, olyan sok és nagy külföldi kitüntetésben részesült volna, mint Csók István. Aranyérmet nyert Párizsban, Münchenben, Bécsben, Antwerpenben, Amsterdamban, San-Franciscóban s az olasz közoktatásügyi kormány felkérésére már 1911-ben megfesthette önarcképét az Uffizi-képtár számára.

Ezzel nemcsak magának szerzett dicsőséget, hanem nemzetének háláját is kiérdemelte. Ennek a nagyon megérdemelt, de le nem rótt hálának egy kis részét óhajtanók letörleszteni azzal, hogy a *Weiss Fülöp-jutalomnak Csók István egész működésére való kiadását ajánljuk.*

Budapest, 1939. április hó 13-án.

Voinovich Géza t. t.,
a bizottság elnöke,

Petrovics Elek l. t.,
a bizottság előadója.

Gerevich Tibor r. t.,
Hekler Antal r. t.,
Lyka Károly
a bizottság tagjai.

f) Jelentés a Chorin Ferenc-alapítvány 1938. évi kamatainak odaítéléséről.

A Chorin Ferenc-alapítvány 1938. évi kamatainak odaítélésére kiküldött vegyes bizottság az alapítványi ügyrend III. szakasza értelmében megalakult és szemlét tartott a jutalom szempontjából tekintetbe jövő irodalmi művek fölött. Mielőtt ennek ismertetésére rátérnénk, előre bocsátjuk, hogy a bizottság az alapítványi ügyrend II. szakasza értelmében ezúttal is *kikapcsolta* mérlegeléseinek köréből azoknak a szerzőknek műveit, akik a Chorin Ferenc-díjat már egyízben megkapták. Ugyancsak figyelemmel volt arra, hogy a bizottság tagjainak művei a jutalom odaítélésénél nem jöhetnek tekintetbe.

A bizottság először is azokat a munkákat tette bírálat tárgyává, amelyeket szerzőik a Chorin-díj elnyerése céljából a tek. *Akadémia* elé terjesztettek. Hat ilyen munka érkezett be:

1. Bernát Gyula: „Az új Magyarország agrárpolitikája 1867—1914” című munkája (Budapest, a szerző kiadása, 1938. 416 l.);

2. Borotvás-Nagy Sándor: „Közgazdasági művelődésünk kezdetei” című könyve (Budapest, a szerző kiadása, 1938. 467 l.);

3. Ényi Dömötör Bertalan: „Hogyan lehet a magyar népen segíteni?” című kéziratban beküldött 36 gépírású nagykötőv lapnyi munkája;

4. Schranz András: „Üzemgazdaságtan” című könyve (Budapest, a szerző kiadása, 1938. 404 l.);

5. Spira Géza (Gaston): „L'industrie chimique en Hongrie” című francianyelvű munkája (Páris, Les Presses Modernes, 1938. 138 l.);

6. Takaróné Gáll Beatrix és Tamás Károly: „A közgazdasági elméletek története” című közös munkája (TÉBE Könyvtár, 94. szám, Budapest, TÉBE kiadványvállalata, évszám nélkül, tényleg 1938. 495 l.).

Bernát Gyula első helyen említett munkája „A magyar jobbágyfelszabadítás eszmeáramlatai” és „Az abszolutizmus földtehermentesítése Magyarországon” című korábban megjelent tanulmányainak folytatása. Rendszeres következetességgel teszi vizsgálat tárgyává a magyar mezőgazdaság helyzetét a kiegyezés korában és azután az újabb állami agrárpolitika fejleményeit vezeti le a világháború kitöréséig. Különös figyelmet szentel a társadalmi agrármozgalmak gazdasági hátterének és különböző vonatkozású eredményeiknek. A rendelkezésre álló szakirodalmat lelkiismeretesen dolgozza fel és gondolatmenetét helyenként statisztikai adatokkal is jól alátámasztja. Kétségtelenül olyan munkáról van szó, amely az olvasót jól tájékoztatja a szabadelvű korszak agrárpolitikai küzdelmeiről.

Borotvás-Nagy Sándor könyve kiváló alkotás. Méltatását a bizottság csupán azért mellőzi, mert tudomására ju-

tott, hogy ez a munka a budapesti Kereskedelmi- és Iparkamara Horthy Miklós-alapítványa 1938. évi kamatainak odaítélésénél jöhet tekintetbe, és hogy a megfelelő akadémiai bizottsági jelentés behatóbban is megemlékezik róla. Ennek kapcsán említi meg a bizottság, hogy azokat a főleg kereskedelempolitikai és rokon tárgykörű munkákat, amelyeket a Horthy Miklós-díj odaítélését véleményező akadémiai bizottság méltat jelentésében, és amelyek a Chorin Ferenc-díj odaítélésénél amúgy is csak másodsorban jöhetnének tekintetbe, külön nem teszi méltatás tárgyává. Ezzel — kölcsönös megállapodás alapján — a két bizottság közötti munkamegosztás céljait kívánja szolgálni. Ily megfontolás készítette arra, hogy ne foglalkozzék *Schranz András*nak említett jó könyvével sem. Hasonló alapon azoknak a munkáknak méltatását is mellőzi, amelyeket az 1938. év folyamán *Radó Rezső* és *Diczig Alajos*, *Timár Mihály*, *Hegedüs István* és mások tettek közzé.

Ényi Dömötör Bertalan kézírata inkább csak vázlatnak tekinthető. Több oly agrárpolitikai kérdést érint, amely érdeklődésre tart számot: egyaránt van mondanivalója az öntözésről, a telepítésről, a mezőgazdasági cikkek értékesítéséről és a velük kapcsolatos problémákról. Figyelmét első sorban a birtokreform köti le. Minthogy saját idevágó álláspontját tudományos érveléssel csak kevésbé indokolja, a bizottság a kézirat bővebb méltatását nem tartja szükségesnek.

Spira Géza előterjesztett munkája a párisi tudományegyetem bölcsészeti karához beküldött doktori értekezés. Szorgalmasan, de helyenként csak hézagosan sorolja fel a magyarországi vegyészeti ipar fejlődésére vonatkozó adatokat. Belőlük levont következtetéseit azonban nem mélyíti el és ilyképen a magyar szakközönség számára sok újat nem mond.

Takaróné Gáll Beatrix és *Tamás Károly* figyelemreméltó munkát végeztek azzal, hogy a tágabb értelemben vett közgazdasági tanítások történetét részletesen megírták. Magyar szakirodalmunkban különösen az újabb elméleteket is ehhez hasonlóan átfogó könyvünk eddigéle nem volt. A szerzők munkája kétségtelenül alkalmas arra, hogy a kezdőnek hasznos bevezetést nyújtson. A merkantilizmustól, a fiziokratiz-

mustól és a klasszikus iskolától kezdve számos író gondolatmenetét vázolják és még a világháború utáni közgazdaságtudományi fejlődésre vonatkozólag is van néhány találó megjegyzésük. Hiányzik azonban a könyvből a lehetőleg egységes vezérlő szempontok szerinti csoportosítás. Elég gyakran előforduló ténybeli tévedései is zavarólag hatnak.

A bizottság örömmel állapítja meg, hogy az 1938. év folyamán az előterjesztett és említett dolgozatokon kívül számos oly munka jelent meg, amely a magyar közgazdaság problémáival vagy velük közvetlenül kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik. Eddigi hagyományaihoz híven a bizottság úgy véli, hogy figyelmét ezekre is ki kell terjesztenie. Sorukból csak a legértelmesebbeket ragadja ki. Hangsúlyozni kívánja, hogy ezeken kívül az elmúlt esztendőben még több jó munka látott napvilágot. Ezek azonban tárgyuknál, kutatási irányuknál vagy pedig terjedelmüknél fogva már eleve is kevésbé jöhetnek feltek volna tekintetbe a díj odaítélésénél.

Hat csoportra oszthatjuk azokat az 1938-ban megjelent munkákat, amelyeket a bizottság mérlegeléseinek során áttekintett. Az első csoporthoz, amely az elsősorban gazdaságelméleti dolgozatokat foglalja magában, Hegedüs Lóránt, Kisléghi Nagy Dénes és Takaróné Gáll Beatrix munkái tartoznak. A második csoporthoz a gazdaságpolitikai irányú dolgozatokat soroljuk: ifj. Fellner Frigyes, Kecső István és Láng Sándor könyvei tartoznak ide. A gazdaságtörténet kérdéseivel foglalkozó harmadik csoportnál Kováts Ferenc, vitéz Kelen József, Rézler Gyula és Jirkovsky Sándor munkáit említjük meg. Negyedik csoportnak a társadalompolitikai gondolatkört tekintjük és Matolcsy Mátyás, valamint Doros Gábor dolgozatait soroljuk ide. Ötödik csoportként a gazdaságstatisztikai munkákat vehetjük számba: ennek a csoportnak területén mozognak Thirring Gusztáv, Harkai Schiller Pál és Varga István, Solty Ernő, Temesváry László és Török István dolgozatai, valamint Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának és a Magyar Gazdaságkutató Intézetnek alább említendő kiadványai. A hatodik csoport végül egynéhány gazdaságjogi dolgozatra utal: körükből Weltner Andor, Perneczky Béla és Óvári Papp Zoltán munkáit emeljük ki.

A *gazdaságelméleti* munkákat magában foglaló első cso-

portban előkelő helyet foglal el *Hegedüs Loránt* tagtársunknak *Az újabb pénzülméletek hatása a valutapolitikára* című tanulmánya, amely a „Budapesti Szemle” 1938. évi júliusi, augusztusi, szeptemberi és októberi (728., 729., 730. és 731.) számaiban jelent meg. A szerző négy részből álló tanulmányában sorra veszi Friedrich Knapp állami pénzülméletét, John Maynard Keynes sokat vitatott pénztanát, Irving Fisher indexvaluta-tervét, valamint Gustav Cassel pénzülméletét és pontról-pontra kimutatja, hogy ezeknek a tanításoknak milyen hatása volt a különböző országok háború utáni valuta-politikájára. Gondolatfűzéséből rendkívülien fejlett és magas színvonalú bíráló érzéke emelkedik ki. Szemléltető módon mutat rá az elvont pénzülméleti tanok lényeges vonásaira és mesteri kézzel húzza meg a gyakorlati következményekhez vezető vonalakat. — Egészen más úton halad és elsősorban a népszerűsítés céljait szolgálja az a tekintélyes munka, amelyet „A mai világ képe” (szerkesztette: Kornis Gyula, Gratz Gusztáv, Hegedüs Lóránt és Schimanek Emil, Budapest, Kir. Magyar Egyetemi Nyomda 1938.) c. gyűjteményes műnek harmadik köteteként *Gazdasági Élet* címen Hegedüs Lóránt szerkesztett és amelybe a rövid áttekinthető bevezetésen kívül *A pénz sorsa és misztériuma* (521—472. l.) tárgyköréről maga is tanulmányt írt. Ebben az olvasóközönség szélesebb rétegei számára is jól érthetően érzékelteti az újabb pénzüpolitikai fejleményeket.

Mint igen jeles teljesítményt kell kiemelnünk *Kisléghi Nagy Dénes: Univerzalizmus. Spann Ottmár bölcséleti és gazdasági tanai* (Közgazdasági Könyvtár, kiadja a Magyar Közgazdasági Társaság, XXI. kötet, Budapest, Gergely R., 1938. VIII, 328 l.) című könyvét. Szerzője rendkívül nehéz és bonyolult gondolatmenetet boncolgat benne. Először az ismert bécsi professzor bölcséleti elméleteit vizsgálja meg és különösen metafizikai, lélektani, szociológiai, valamint történelembölcséleti szempontjait önti jól érthető alakba. Azután a Spann-tól kidolgozott univerzalizmus gazdasági tanait elemzi és végigvezet bennünket ennek a sajátos tanításnak értékelméleti, árelméleti és jövedelemeloszlási eredményein. Helesen értékeli az univerzalisztikus iskola több tagjának műveit is. Végül pedig a Spann-féle tanok bírálóival foglalkozik

és a maga jól mérlegelt bírálatát is hozzáfűzi. Köztudomású, hogy Spann tanításai a világháború utáni években mennyire mélyenjáró hatást gyakoroltak különösen az ifjabb német közgazdász-nemzedékre. A nemzeti szocializmus közgazdasági felfogása sokat merített ezekből a tanításokból. Köztudomású azonban az is, hogy a nemzeti szocializmus újabban megtagadta Spannt és lehetőleg tőle független úton igyekszik megalapozni a maga közgazdasági elgondolásait. A szerzőnek ezekben a kényes és fordulatokban gazdag vonatkozásokban kellett biztos talajt találnia, hogy Spann magas szárnyalású és helyenként rendkívül elvont gondolatmenetét még a közgazdaságilag kevésbé művelt olvasó számára is hozzáférhetővé tegye. Feladatát pompásan oldotta meg: könyve méltán sorakozik a Spann tanításáról szóló, immár terjedelmesre nőtt irodalomnak nemzetközileg is legkiválóbb termékei közé.

Szorgalmas dolgozat *Takaróné Gáll Beatrix: Gazdaságetika* (Közgazdasági Könyvtár, kiadja a Magyar Közgazdasági Társaság, XX. kötet, Budapest, Gergely R., 1938. 207 l.) című munkája. Tárgyának főleg létezési és értékelméleti alapjait fejtegeti. Noha a gazdaságetikának a nemzetközi irodalomban már korábban is kiművelt több vonatkozását figyelmen kívül hagyja, magyar gazdaságbölcseleti irodalmunk szegény épületéhez mégis hasznos téglát hoz.

A második csoportba tartozó *gazdaságpolitikai* tárgykörű munkák között kétségtelenül a legjobb *ifj. Fellner Frigyes Közlekedéspolitikája* (Statisztikai Közlemények, szerkeszti dr. Illyefalvi I. Lajos, kiadja Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 84. kötet, 4. szám, Budapest, évszám nélkül, tényleg 1938., 520 l.). A munka tankönyvszerű rendszerességgel nézi végig a közlekedés ügyével kapcsolatos problémákat. Első részében különösen sok figyelmet szentel a közlekedés gazdasági vonatkozásainak, lendületesen rajzolja meg a mezőgazdaság, az ipar és a kereskedelem közlekedéstanát. A könyv második része azután részletesen elemzi a szárazföldi, a vízi, valamint a légi közlekedés különböző megjelenési alakjait és a legújabb nemzetközi szakirodalom eredményeinek értékesítésével mutat rá az itt felmerülő gyakorlati kérdésekre is. A szerző törekvéseit kitartó szorgalom, sokoldalúság és az anyag feldolgozásánál mutatkozó áttekinthető

képesség jellemzi. Könyve hazai szakirodalmunkban valóban hézagpótlónak mondható.

Kecső Istvánnak a Magyar nyersanyagpolitiká-ról (Budapest, Gergely R. könyvkereskedése, 1938. 174 l.) szóló tanulmánya azért érdemel figyelmet, mert ezt a gyakorlati közgazdasági problémáink síkján rendkívül nagy horderejű kérdést biztos kézzel boncolgatja. A jó közgazdasági érzékkel megírt könyv azonban nem annyira a tudományos elmélyedés, mint inkább a könnyed zsurnalisztikai előadás útján halad. — Figyelemreméltó gazdaságpolitikai vonatkozásai vannak még *Láng Sándor: A munka tudománya. Munkaélettan* (Budapest, Szent István Társulat, évszám nélkül, tényleg 1938. 255 l.) című tanulmányának is. Nagyobb részében ugyan az orvos szempontjából nézi az emberi munka különböző élettani mozzanatait. Azok a szempontjai azonban, amelyeket a munka racionalizálására, a munkaidőnek legcélszerűbb tartamára, a nők és fiatalok munkavédelmére és a különböző bérrendszereknek, valamint a munkásjóléti intézményeknek munkateljesítményi hatásaira vonatkozólag kifejt, a közgazdász számára is figyelemreméltóak. Ezek a szempontok munkaéletünknek és munkáspolitikánknak is hasznos adalékaiként jönnek tekintetbe.

A gazdaságtörténeti munkák csoportjából Kovács Ferencnek alább még részletesen is méltatandó tanulmánya és Bernát Gyula fentebb már érintett könyve mellett elsősorban *vitéz Kelemen József: A magyar hitelügy története a legújabb időkig, a főkérdések elméleti összefüggéseinek tárgyalásával* (Budapest, a szerző kiadása, 1938. VI, 286 l., valamint 27 melléklet) című munkáját kell megemlítenünk. A szerző szorgalmasan gyűjti egybe mindazon történeti adatokat, amelyeket tőke- és hitelszervezetünk, valamint hitelpolitikánk fejlődésére vonatkozólag elérnie módjában volt. Helyenként találó hiteleméleti megjegyzései is vannak. A tárgy iránt érdeklődő olvasó számára különösen a könyv függelékeként közölt átfogó történeti statisztikai táblázatok lehetnek hasznosak. — *Rézler Gyula A magyar nagyipari munkásság kialakulása 1867—1914* (Budapest, Rekord könyvkiadó, 1938. 211 l.) címen adott ki lendületes tollal megírt történeti áttekintést. Gondolatfűzéséből erősen kiérzik a szerző haladó tár-

sadalompolitikai felfogása. A szabadelvű magyar tökegazdálkodás hátterét szemléltető módon fejtegeti, s különösen azok a fejezetei érdekesek, amelyekben a munkások újabb párt-szervezkedésének eredményeire mutat rá. Könyvének anyagát erősen szétszórt forrásokból, szorgalommal gyűjtötte össze. — *Jirkovsky Sándor: Takarékpénztáraink és a regulativum. Adalék a magyarországi pénzügyintézetek történetéhez.* (TÉBE könyvtár, 95. szám, Budapest, TÉBE kiadóvállalata, évszám nélkül, tényleg 1938. 63 l.) címen rövid terjedelmű, de gondos felépítésű értekezést írt. Találóa n fejti ki benne az 1844. szeptember 2-i legfelsőbb elhatározás alapján az udvari kancelláriától ugyanazon hónap 26-án kibocsátott „Regulativ über die Bildung, Errichtung und Überwachung der Sparkassen” előzményeit és hitelszervezetünk további fejlődésére gyakorolt hatásait.

A negyedik csoport *társadalompolitikai* kérdésekkel kapcsolatos munkái között jó helyet foglal el *Matolcsy Mátyás: A magyarországi jövedelem- és adótehermegoszlás* (Budapest, Universitas Könyvkiadó Rt., 1938. 127 l.) című tanulmánya. A szerző főleg Magyarország nemzeti jövedelmének kiszámítására irányuló korábbi munkájából von le következtetéseket és egyéb statisztikai becsléseket is segítségül vesz igen nehéz feladatának megoldásánál. Becslései és következtetései részben szerencsések; részben azonban torzító képet mutatnak, mert túlságosan egyoldalúan domborítják ki a szerzőnek szélsőséges társadalompolitikai elgondásait. Azok az adatok, amelyeket a jelenlegi magyarországi jövedelem- és adótehermegoszlás gyengéi mellett felsorakoztat, önmagukban ugyan helytállóak munkájából azonban számos oly adat hiányzik, amelyet az ellentétes állásfoglalás mellett indokoltan lehetne és kellene felhozni. Hasonló egyoldalúságokat sűrítve kapunk a szerzőnek *Új élet a magyar földön* (Budapest, Cserépfalvi kiadás, 1938. 293 l.) című könyvében, amelyben a tudományos tárgyilagosság szempontjait már erősen elnyomják a gyakorlati gazdasági és társadalompolitikai célkitűzések.

A bizottság figyelmét azok az egyéb munkák sem kerültek el, amelyek a múlt év folyamán láttak napvilágot és amelyek — az utóbb említett könyvhöz hasonlóan — részben gazdaságelméleti, részben pedig társadalompolitikai aláfestés-

sel foglalkoznak a *földbirtokreform* kérdésével. Minthogy azonban a tudományos elmélyedés igyekezete ebben az egész újabb irodalmi irányban csak kevéssé lelhető fel, termékeinek külön méltatását a bizottság nem tartja szükségesnek. — Részben hasonló álláspontra helyezkedett a bizottság újabban igen népszerű *népesedéspolitikai* irodalmunkkal szemben is. Mult évi termékeinek sorában csak *Doros Gábor: Családvédelem. Küzdelem a születéscsökkenés ellen* (Budapest, a Magyar Családvédelmi Szövetség kiadása, 1938. 160 l.) című munkáját kívánja megemlíteni, amely különösen az Ormánság községeiben pusztító egyke-rendszer gazdaság- és társadalompolitikai kérdéseit veszi szemügyre. Minthogy gondolatfűzésében a tárgyilagosság vezeti, hasznos szempontokat szolgáltat ezeknek a nagy horderejű kérdéseknek megoldásához.

A *gazdaságstatisztikai* tárgykörű ötödik csoport körében legkiválóbb alkotás *Thirring Gusztáv: Magyarország népessége II. József korában* (Budapest, a Magyar Tudományos Akadémia kiadása, 1938. VIII, 192 l.) című munkája. Nem tekintve, hogy népességstatisztikai adatai a történeti kutatás számára rendkívül becsesek, a gondolatmenetében sűrűn elszórt gazdasági vonatkozású szempontok is nagyon figyelemreméltók. Az e korbeli népsűrűsége, a házállományra, a háztartásokra és a községek nagyságára vonatkozó statisztikai vizsgálatai nem kevésbbé értékesek a gazdaságtörténeti kutatás számára, mint azok az adatai, amelyeket az akkori társadalom összetételére, nevezetesen pedig a polgárság és a földműves lakosság megoszlására vonatkozólag dolgoz ki. A szerző valóban nagy érdemeket szerzett azzal, hogy munkáját fáradhatatlan kitartással és a statisztikai módszer mesteri kezelésével írta meg. Érveléseit a tanulságos kartogrammoknak és statisztikai táblázatoknak hosszú sorával egészíti ki.

Harkai Schiller Pál és Varga István: Dohányzási szokások Budapesten. Gazdaságpszichológiai tanulmány (a Magyar Gazdaságkutató Intézet 14. sz. különkiadványa, Budapest, Magyar Gazdaságkutató Intézet, 1938. 78 l.) című dolgozatukban eredeti és magasszínvonalú gazdaságstatisztikai kutatások alapján boncolgatják tárgyukat. Eredményeik nemcsak a dohányzás lélektanának, hanem gazdasági hátterének és hatásainak síkján is igen figyelemreméltóak.

Solty Ernő Budapest tejellátásáról (Statistikai Közlemények, szerkeszti dr. Illyefalvi I. Lajos, 86. kötet, 1. szám, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, évszám nélkül, tényleg 1938. 160 l.) közöl rendszeresen felépített és jól hasznosítható szempontokat. Figyelme egyaránt kiterjed a főváros tejellátására és az annak háttérében mérvadó termelési, kereskedelmi és árpolitikai összefüggésekre. Idevágó statisztikai adatait jól egészíti ki egyes külföldi tejellátási kérdések vázlatával. — *Temesváry László: A községi pénzügyek reformja Olaszországban* (Statistikai Közlemények, szerkeszti dr. Illyefalvi I. Lajos, 80. kötet, 3. szám, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1938. 162 l.) című munkájában gazdag pénzügyi statisztikai anyag segítségével boncolgatja a fasiszta községi pénzügyi igazgatás vívmányait. Könyve kiváló szorgalomról és jó módszeres ismeretekről tanúskodik. — *Török István: A budapesti bejegyzett cégek statisztikája* (Statistikai Közlemények, szerkeszti dr. Illyefalvi I. Lajos, 80. kötet, 2. szám, Budapest, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, évszám nélkül, tényleg 1938. 141 l.) című dolgozata hasznos felvilágosításokat nyújt a fővárosi vállalatok számáról, székhelyváltoztatásaikról, beolvadásaikról, felszámolásaikról és gazdasági létalapjukról. A dicséretes dolgozat az 1876-tól 1935-ig terjedő hat évtizedet teszi vizsgálat tárgyává.

Kiválóan szakszerű gazdaságstatisztikai kutatás terméke az a két kötet, amelyet *Piackutatási munkálatok* (Statistikai Közlemények, szerkeszti dr. Illyefalvi I. Lajos, 82. kötet, 4. szám és 84. kötet, 3. szám, Budapest, évszám nélkül, tényleg 1938. 117 és 127 l.) címen tett közzé Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala. Ezeket a munkálatokat is a Hivatal igazgatója, tagtársunk, Illyefalvi I. Lajos irányította. Azok az adatok és a belőlük leszűrt gazdaságstatisztikai következtések, amelyeket a két kötet Budapest közéletmezési viszonyaira és a fővárosi élelmiszerellátás szempontjából legfontosabb cikkek áralakulására vonatkozólag nyújt, igen értékes eredményeknek tekinthetők. Különös elismeréssel kell kiemelnünk a statisztikai görbéknek és kartogrammoknak azt a kiválóan szemléltető kezelését, amellyel a munka méltán büszkélkedhetik. — Dicsérő említést érdemelnek a Magyar Gazdaságkutató

Intézet 13. és 15. számú különkiadványai is, amelyek *A magyar idegenforgalom alakulása 1927—1937* (Budapest, Magyar Gazdaságkutató Intézet, 1938. 54 l.) ill. *A magyar nemzetgazdaság fejlődésére vonatkozó adatok 1924/25—1937/38* (Magyar Gazdaságkutató Intézet, 1938. 49 l.) címen közlik az Intézet igen érdekes adatgyűjtési eredményeit.

Noha a Chorin Ferenc-díj odaítélésénél a hatodik csoportban szereplő gazdaságjogi munkák csak másodsorban jöhetnek tekintetbe, a bizottság kiválóbbjait ezúttal is megemlítendőknek tartja. *Weltner Andor: A devizakorlátozások magánjoga* (A budapesti m. kir. Pázmány Péter Tudományegyetem Magánjogi Szemináriumának kiadványai, szerkeszti dr. Szladits Károly, 12. szám, Budapest, Grill Károly könyvkiadó vállalata, 1938. XIX, 323 l.) című munkája olyan kérdésekkel is behatóan foglalkozik, amelyeknek a magyar közgazdasági viszonyok szempontjából tetemes horderejük van. Kitartó szorgalommal és szakértelemmel gyűjti egybe a külföldi fizetési forgalomra vonatkozó jogszabályokat és biztos kézzel szűri le belőlük általános gazdasági következtetéseit. A munka nemcsak tudományos szempontból értékes, hanem a külföldi hitelügyletekkel kapcsolatba jutó gyakorlati szakember számára is igen hasznos útmutatásokat nyújt. — *Perneczky Béla A kollektív munkaszerződés-ről* (A budapesti m. kir. Pázmány Péter Tudományegyetem Magánjogi Szemináriumának kiadványai, szerkeszti dr. Szladits Károly, 11. szám, Budapest, Grill Károly könyvkiadó vállalata, 1938. XII, 311 l.) értekezik igen beható történelmi és dogmatikai előtanulmányok alapján. Jogpolitikai következtetései mellett társadalompolitikai gondolatmenetének is tekintélyes súlyt juttat. Igen dicséretes az a lelkiismeretes és fáradságos szorgalma, amellyel a tőle tárgyalt kérdéseknek apró részleteibe is behatol. — *Óvári Papp Zoltán: Magyar devizagazdálkodás. II. Adósságrendezés, fizetési egyezmények* (Budapest, Gergely R. kiadása, 1938. 88 l.) című dolgozatában folytatását adja azon 1937-ben megjelent munkájának, amelyről bizottságunk annak idején már elismerőleg emlékezett meg. Ezúttal is megbízható pontossággal tekintint át a szakbavágó bonyolult jogszabályokat és különösen a külföldi országok fizetési egyezményeire vonatkozólag nyújt figyelemreméltó anyagot.

Az eddig említett munkák sorában több olyan is akadt, amelyek esélyesen jöhetnének tekintetbe a Chorin Ferenc-díj odaítélésénél. A bizottság figyelmét azonban különösen az a körülmény ragadta meg, hogy Kováts Ferencnek az elmúlt év folyamán jelent meg egyik kiváló gazdaságtörténeti tanulmánya. Ennek a tanulmánynak kapcsán a bizottság a szerzőnek négy évtizedre visszatekintő egész szakirodalmi munkásságát mérlegeléseinek tárgyává tette. Itt oly munkásságról van szó, amely a szerzőt méltán emeli hazai gazdaságtudományunk legkiválóbbjainak sorába.

Kováts Ferenc már szakirodalmi törekvéseinek első kezdetétől fogva ritka következetességgel tartott ki *gazdaságtörténeti* tárgyköre mellett. Ezen tárgykörön belül is Pozsony városának későközépkori gazdasági fejlődése áll figyelmének előterében. Ismeretes, hogy Pozsony város levéltára hazai viszonyainkhoz képest kivételes teljességgel nyújt adatokat erre a korra vonatkozólag. A pozsonyi levéltár későközépkori oklevélanyagának pedig kétségtelenül Kováts Ferenc a legszorgalmasabb kutatója és a legkiválóbb ismerője. Hosszú éveket töltött a szóbanforgó oklevélanyag fáradhatatlan átkutatásával és érdekesnél-érdekesebb részeinek szakszerű közzétételével. Gazdaságtörténeti irodalmi munkásságának is csaknem egésze ezen oklevélanyag tanulmányzásából sarjadzott.

Már első könyvében, amelyet „Városi adózás a középkorban, Pozsony szab. kir. város levéltárának anyaga nyomán” (Pozsony, szerző kiadása, 1900. 123 l.) címen adott ki, rendkívül tanulságos adatokat közöl az 1434. évi *pozsonyi* adókönyvből. Az akkor használatos pénzlábra, bormértékre, a boradóra, a vagyoadóra, az adófizetési szokásokra és a pozsonyi beltelkek tulajdonosaira vonatkozólag kiváló szakértelemmel szövegeti következtetéseit és a történeti statisztikai módszer jól kiművelt eszközeivel állítja össze táblázatos kimutatásait. Termékeny oklevélkutatásai alapján, amelyekkel a későközépkori német gazdasági szakkifejezéseknek igen magas színvonalon álló ismerete párosul, sorra teszi közzé azután Pozsony gazdaságtörténetével foglalkozó tanulmányait. Ezeknek sorában méltó feltűnést keltett „Nyü-

gatmagyarország áruforgalma a XV. században a pozsonyi harmincadkönyv alapján. Történet-statisztikai tanulmány" (Társadalom- és gazdaságtörténeti kutatások, szerkeszti Mandello Gyula, I. Budapest, Politzer Zsigmond és Fia, 1902. VII, 234 l.) című könyve, amely szinte példa nélkül álló tárházát nyújtja az akkori behozatali és kiviteli árucikkek hosszú sorának. Ezeket nyersanyagok és gyártmányok, valamint az egyes iparágak szerint is részletesen tagolja: összefüggéseiből átfogó és szemléltető gazdasági helyzetképet ad, amelyet azután kellően szakszerű gazdaságelméleti magyarázatokkal is ellát. Tudományos értékben talán még kiemelkedőbb a szerzőnek „Pressburger Grundbuchführung und Liegenschaftsrecht im Spätmittelalter. Eine einleitende Studie zur Herausgabe des Pressburger Grund- und Satzbuches 1439—1517" (különnyomat a „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung" XXXIX. és XL. kötetéből, Weimar, 1918. 114 l.) című dolgozata, amely igen tanulságos szempontokat közöl a pozsonyi későközépkori telekkönyvvezetés módszerére és felépítésére vonatkozólag. Ennek a munkának a külföldi szakirodalomban is élénk visszhangja volt.

Kováts Ferenc többé-kevésbbé *hasonló tárgykörű* tanulmányainak sorából csak röviden utalunk még a következőkre: „Pénzértékviszonyok Pozsonyban 1435—60 közt" (Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, VII. évf., Budapest, 1900. 385—399., 433—457. l.); — „Über die Nachmünzung der Wiener Denare (Pfenninge) in Pozsony (Pressburg) um die Mitte des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Beleuchtung der mittelalterlichen Währungsfrage. Mit einem Anhang von Auszügen zur Geldgeschichte der Jahre 1434 bis 1464 aus den Acten des Pressburger Stadtarchivs" (különnyomat a „Numismatische Zeitschrift" XXXIV. kötetéből, Wien, 1902. 157—214. l.); — „Handelsverbindungen zwischen Köln und Pressburg (Pozsony) im Spätmittelalter" (különnyomat a „Mitteilungen aus dem Stadtarchiv von Köln" 35. füzetéből, Köln 1914. 32 l.); — „A pozsonyi városgazdaság a középkor végén" (Pozsony, a szerző kiadása, 1918. 20 l.); — „Die Riednamen des Pressburger Weingebirges. Altes und Neues über unser Wein- gebirge" (különnyomat a „Heimat" 1920/21. évi 19—22. szá-

mából, Pozsony, 1921. 14 l.); — „Egyház és városgazdaság a középkorban (Rektori székfoglaló)” (különnyomat a szegedi m. kir. Ferenc József-Tudományegyetem 1930/31. évi működéséről szóló beszámolóiból, Szeged, 1934. 18 l.); — „Old Curiosity Shop. Adalékok Pozsony társadalom- és gazdaságtörténetéhez a 18. század első felében” (különnyomat a Polner-emlékkönyvből, Szeged, a M. Kir. Ferenc József-Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, 1935. 43 l.).

Szerzőnk gazdaságtörténeti munkáinak másik, kisebb csoportja szintén a Pozsony-nal kapcsolatos gazdasági kérdésekből indul ki; azokon azonban messze túlnyúlik és országos érdekű vonatkozásokat is beható vizsgálat tárgyává tesz. Ezeknek a munkáinak köréből említhetjük „Adalékok a dunai hajózás és a dunai vámok történetéhez az Anjouk korában” (különnyomat a „Magyar Gazdaságtörténeti Szemle” 1901. évi 10. füzetéből, Budapest, 1902. 40 l.) című tanulmányát. Az itt közölt oklevelek is a pozsonyi levéltárból valóak ugyan, tartalmuk azonban a távolabbi dunai hajózás kérdéseit is tanulságosan világítja meg. — Korábban csak igen töredékesen ismert, nagyjelentőségű gazdaságtörténeti tényekre hívja fel a figyelmet a szerzőnek „A magyar arany világtörténeti jelentősége. Kereskedelmi összeköttetéseink a Nyugattal a középkorban” (különnyomat a „Történeti Szemle” 1922. évi 1—4. füzetéből, Budapest, 1923. 42 l.) című dolgozata, amely élénk világot vet hazánk egykori kiemelkedő nemzetközi gazdasági fontosságára. Forrásul itt ugyancsak főleg a pozsonyi harmincadkönyv adatai szolgálnak. A tanulmány következtetéseinek leszűrésében azonban messze az ország határain túl is beható figyelemmel kíséri a magyar arany vándorútjait. Igen figyelemreméltó eredményeket tartalmaz Kováts Ferenc „Korakapitalisztikus gazdasági válság Magyarországon I. Mátyás király uralkodása alatt” (különnyomat a dr. Mahler Ede 80-ik születésnapjára kiadott emlékkönyvből, Budapest, 1937. 178—196. l.) című dolgozata, amely — megint csak egykori pozsonyi adatokból kiindulva — élénk színekkel rajzolja meg egy korai gazdasági válság különböző mozzanatait. Érdekes és tanulságos megfigyelni pl. azt a körülményt, hogy az 1436—1460-ig tartó pénzrontás folyamán a bécsi dinár színsúlya 1/18-ad részére zsugorodott össze. A szerző eb-

ből a körülményből is kiváló éleslátással vonja le történeti és gazdaságelméleti tanulságait.

Kováts Ferenc gazdaságtörténeti dolgozatainak harmadik csoportjaként *pénztörténeti* értekezéseire utalhatunk. Ezeknek sorából kiemelkedik „Magyar pénzforgalom az Anjouk korában” (különnyomat a „Numizmatikai Közöny” XXV. évfolyamából, Budapest, Stadium Sajtóvállalat Rt., 1928. 11. XI. 1.) című dolgozata, amelyben kiadatlan oklevelek alapján rajzolja meg a 14. század első felének magyarországi pénzforgalmát. Már a jelen század legelején is érdemes cikket írt „A középkori magyar pénztörténet vázlata” (különnyomat a Közgazdasági Lexikon III. kötetéből, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 1901. 20 l.) címen. Figyelemreméltó felvilágosításokat tartalmaz végül az a rövid értekezése is, amely „Az érem” című folyóirat I. évfolyamának 3—4. számában (Budapest, 1922. május—október) „Forint és krajcár” címen jelent meg.

Az elmúlt esztendőben jelent meg Kováts Ferencnek *Adalék a pozsonyi zsidóság későközépkori gazdaságtörténetéhez* (a Magyar—Zsidó Oklevéltár IV. kötete Bevezetésének, valamint „Pénzérték- és kamatszámítások” és „Későközépfelnémet (és korai újfelnémet) glossarium” c. függelékeinek különnyomata, Budapest, a szerző kiadása, 1938. XXIX—CVIII. és 444—513. l.) című igen értékes tanulmánya. Ez a dolgozat tudományos feldolgozása azoknak a szerzőtől összegyűjtött, eddig még ki nem adott pozsonyi későközépkori okleveleknek, amelyek többszáz lapnyi terjedelmű, tekintélyes kötetben látnak napvilágot. A kötetből megjelent szóbanforgó különnyomat két részből áll. Első része a könyv bevezetését tartalmazza. Ebben szerzőnk beható vizsgálat tárgyává teszi az egykori pozsonyi zsidótelep helyének kérdését és a telep zsidó háztartásainak számát; azután pedig eredményesen boncolgatja a pozsonyi zsidó hitelügyletek egyes ágait. Jól világítja meg egyrészt a zsidók kereseti lehetőségeit, másrészt pedig a zsidók pénzügyleteinek a pozsonyi keresztény lakosság gazdasági viszonyaira gyakorolt hatásait. A különnyomat második felében egészen újszerű adatokat közöl a későközépkori pénzérték- és kamatszámításokról. Igen figyelemreméltó az a gondolatmenete, amelynek segítségével rávilágít az egykori

arany- és ezüstpénzeknek egymásközi árfolyamingadozásaira. Talán még jelentősebbek azonban azok a következtetései, amelyeket az egykori pozsonyi zsidó oklevelek tanulmányozásából a kamatfizetési szokásokra vonatkozólag leszűr. Érelyesen cáfolja azt az elterjedt feltevést, hogy az egykori pozsonyi zsidók gyakorta nyújtottak kamatmentes kölcsönöket és tanulságosan mutat rá az egykori kamatlábak különbözőségének, valamint a szélteben-hosszában szokásos kamatelengetéseknek okaira. Idevágó eszmefuttatásaiból még a modern pénzülmélet síkján is sok megszívlelendő szempontot meríthetünk.

Kováts Ferenc említett dolgozata egy tudományos kutatásban eltöltött élet hatalmas ismeretanyagán épül fel. Méltán sorakozik ez az 1938-ban megjelent munka a szerzőnek egyéb említett munkái mellé. A bizottság úgy véli, ez az a munka, mely alaposságánál és szerzőjének mély tudományosságánál fogva kiemelkedik a sok érdemes munka sorából, melyekkel az 1938. év közgazdasági irodalmunkat megajándékozta. Bizottságunk ezt annál is inkább örömmel állapítja meg, mert e dolgozat kapcsán Akadémiánknak alkalma nyílik arra, hogy Kováts Ferencnek, a magyar gazdaságtörténet fáradhatatlan művelőjének, tudományos érdemeiben gazdag munkásságát megjutalmazza.

Ennélfogva a bizottság azzal a javaslattal járul a tek. Akadémia elé, hogy a *Chorin Ferenc-alapítvány 1938. évi kamatait Kováts Ferenc: Adalék a pozsonyi zsidóság későközépkori gazdaságtörténetéhez című munkájának ítélje oda.* Ezzel a bizottság egyúttal különös elismerését kívánja kifejezni azért az eredményekben gazdag hosszú munkásságért, amellyel Kováts Ferenc hazai gazdaságtörténeti tudományunkat megajándékozta.

Budapest, 1939. április havában.

Heller Farkas r. t., vitéz Surányi-Unger Tivadar l. t.,
a bizottság elnöke, a bizottság előadója,

Hegedüs Loránt íg. és t. t., Hoor-Tempis Mór r. t.,
Jankovich Béla íg. és t. t., Kaán Károly l. t.,

Navratil Akos l. t.

a bizottság tagjai.

**g) Jelentés a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara
Horthy Miklós-alapítványa 1938. évi kamatainak
odaítéléséről.**

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós-alapítványa 1938. évi kamatainak odaítélésére kiküldött Bizottság az alapítvány ügyrendjének 8. szakasza értelmében 1939. évi február hó 16-án, valamint ugyanez évi március hó 28-án tartott ülésein a bizottsági előadó véleményes javaslata alapján behatóan foglalkozott a jutalomdíj elbírálásánál tekintetbe jövő tudományos és publicisztikai művekkel.

A Bizottság mindenekelőtt a jutalomdíj odaítélésénél iránytadóknak ismerte el a jutalomdíj 1937. évi kamatainak odaítélésére a múlt évben kiküldött Bizottság elvi álláspontjait, vagyis, úgy mint az előző Bizottság, figyelmen kívül hagyta a tagjainak tollából megjelent műveket, továbbá szint-úgy figyelmen kívül hagyta „azokat a kereskedelmet népszerűsítő tetteket és rövidebb megnyilatkozásokat, amelyek nem tekinthetők tudományos és publicisztikai műveknek”. Úgy mint 1938. évi elődje, a Bizottság a munkák megjelenési idejéről a munkákon szereplő évszámot tekintette mérvadónak s amennyiben ily évszám nem szerepelt a munka címlapján, úgy mérvadó volt a megjelenés tényleges időpontja. Végül nem tartotta tekintetbe jövőeknek az 1938. évi Bizottság idevonatkozó álláspontja alapján a Bizottság azokat a munkákat sem, amelyek korábban már más jutalomban részesültek. E szerint tehát nem vehette figyelembe *Timár Mihály: A termelői és fogyasztói ár közötti különbség* (Kecskemét, 1938. 127 l.) és *Weltner Andor: A devizakorlátozások magánjoga* (Budapest. 1938. XIX, 323 l.) c. munkáit, minthogy *Timár* munkáját a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Lánczy Leo közgazdasági irodalmi pályázatán II. díjjal jutalmazta, *Weltner* munkáját pedig a Magyar Jogász-Egylet tüntette ki a Sichermann Bernát-alapból és a Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete által kitűzött pályadíjjal. Ki kellett selejtezni azonkívül a tekintetbe jövő munkák sorából még három, a reklámról írt füzetet is (*Naményi Ernő: A reklám gazdaságtana*, *Hermanné Cziner Alice: A reklám lélektana* és *Nádai Pál: A reklám művészete*). Ezek az évszám feltüntetése nélkül az 1938. év vé-

gén a könyvpiacra került füzetek egy 1928-ban három részben megjelent könyv változatlan újranyomásai, s így nem tekintethetők az 1938. év irodalmi termékeinek.

Seregszemlét tartván már most a tekintetbe veendő tudományos és publicisztikai munkák fölött, a Bizottság itt is alkalmazkodott multévi elődje tárgyalási rendjéhez és *három csoportba* osztotta a megemlítenő munkákat, a (túlnyomóan vagy kizárólag) a kereskedelem tárgykörével foglalkozó munkák, azután e tárgykör határán mozgó munkák, s végül az olyan munkák csoportjaira, „amelyek egyéb problémákra is kiterjeszkedő, tehát tágabb tárgykörükön belül tetemes figyelmet szentelnek a kereskedelmet érintő kérdéseknek.”

A kizárólag* vagy túlnyomóan kereskedelmi problémákkal foglalkozó írók sorát *Eber Antal* nyitja meg egy önállóan megjelent munkájával (*Szabadkereskedelem és protekcionizmus*. Budapest, 1938. 131 l.) és egy a Közgazdasági Szemlében megjelent cikkével (*Szabadkereskedelem ellen és mellett*. Közgazd. Szemle 1938. 81. kötet 11—33. l.). Mint az angol „klasszikus” közgazdasági iskola törhetetlen híve száll síkra a szerző mindkét közleményében a kereskedelem szabadságának visszaállításáért. Önállóan megjelent munkájában részletesen ismerteti a klasszikus iskola legkiválóbb képviselőinek állásfoglalását a szabadkereskedelem mellett, s vázolván az idevágó magyar eszmeáramlatok történetét, egyenként vizsgálja és cáfolja a protekcionizmus mellett és a szabadkereskedelem ellen felhozott érveket. Folyóiratbeli cikkében ismertet és bírál négy (két német és két angol) munkát Carell, Manoilescu, Robbins és Paish tollából, mely ismertetése kapcsán kiszélesíti és mélyíti kereskedelempolitikai elveinek indokolását. Fejtegetései mindvégig érdekesek és tanulságosak s a megvitatott problémakörnek a kereskedelemre néző fontosságánál fogva hathatósan mozdítják elő a kereskedelem érdekeit.

Ugyancsak a Közgazdasági Szemle 1938. évi folyamában két, a kereskedelmet közelről érintő árproblémával foglalkozó cikk jelent meg, mégpedig *György Ernő: Kereskedelmi áralakulás 1937—1938.* (Közgazd. Szemle 1938. 81. kötet, 673—699. l.) és *Kádas Kálmán: Árollók értelme és jelentősége.* (U. o. 191—216. l.). György cikkében kiegészíti és összefoglalja korábbi, az áralakulással foglalkozó munkái eredményeit, Kádas

pedig elismerést érdemlő módon tisztázza az árollók elméleti és gyakorlati problémáit. A kereskedelem időszerű gyakorlati kérdéseivel foglalkozik két, a gyakorlat számára írt munka. Ezek *Kemény János: Külkereskedelem és valutavédelem* (Budapest, 1938. 48 l.), valamint *Hegedüs István: Az egy kéz* (Budapest, 1938. 155 l.). Mindkét munka hasznos útmutatót ad az érdekelt szakköröknek. Idevágóan, noha a harmadik csoportba tartozik, megemlítendő még kizárólagosan gyakorlati céljainál fogva: *Törs Antal: Tejgazdasági áru és kereskedelmi ismeretek* (Budapest, 1938. 16° 123 l.). E munka címe kissé megtévesztő, mert abban a szerző a tejtermelés és a tejfeldolgozás (tejipar) kérdései mellett foglalkozik ugyan a tejértékesítés kérdéseivel is, de nem igen a kereskedelemével. Magasabb színvonalú és hasznosabb a kereskedelemre a másik két gyakorlati célú munka. A magyar kereskedelem történetéhez szolgáltat becses és érdekes adatokat *Komoróczy Györgynek* túlnyomórészt az Árpád-korszak elejének kereskedelmével foglalkozó munkája: *A kereskedelem és ipar Szt. István korában*. (Domanovszky Sándor előszavával. Budapest, 1938. 102 l.). A munka, amelynek megírására a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara adott megbízást, szemléltető vázlata a kereskedelem (és ipar) szerepének a X—XII. század magyar gazdaságtörténetében, persze, amint ezt az előszó írója is megjegyzi, a nélkül, hogy végérvényesen megállapodott eredményeket adhatna. Fontos adalékkal szolgál továbbá a magyar—olasz kereskedelem történetéhez a tatárjárás-korában *Husztai Dénes* cikke a *Közgazdasági Szemlében: IV. Béla olaszországi vásárlásai*. (*Közgazdasági Szemle*, 1938. 81. köt. 737—760. l.).

Noha az alapító levél szerint a Horthy Miklós-alapítványból csak tudományos vagy publicisztikai mű szerzője jutalmazható, a bizottság, a kereskedelem népszerűsítésére gyakorolt nagy hatására való tekintettel az első csoport tudományos és gyakorlati célú munkái mellett, kivételesen elismerő megemlítésre méltónak talált egy szépirodalmi művet is, *Csathó Kálmán: Fűszer és csemege* című színművét (könyvkiadása: *Fűszer és csemege. Egy régi bolt története* 3 felvonásban. Budapest, év nélkül, a könyvpiacon megjelent az 1938. évben, 100 l.). E művében — melyet Akadémiánk a Voj-

nits-díjjal jutalmazott — színre hozza a kiváló szerző az első, vagyonszerző generáció vállalkozói-kereskedői és a harmadik generáció „úri” gondolkodása összeütközésének végzetes következményeit, amelyek folyamán az esztelenül tékozló „úri” unoka rövid idő alatt a tönk szélére sodorja a jönevű és forgalmas kereskedelmi vállalatot és majdnem teljesen elherdálja a nagy családi vagyont. A színdarabnak a becsületes és dolgozó kereskedőt dicsőítő irányzata bizonyára hathatósan mozditja elő a kereskedelem népszerűsítését és legalább is gondolkodóba ejtheti azokat a köröket, amelyek még ma is elzárkóznak a tisztességes kereskedői pálya társadalmi elismerésétől.

A tekintetbe jövő munkák második csoportjába — hasonlóan, amint ezt a múlt évi bizottság is cselekedte — sorozzuk az idegenforgalom irodalmának az 1938. évben megjelent két becses termékét, a Magyar Gazdaságkutató Intézetnek a magyar idegenforgalommal foglalkozó 13. számú különkiadványát, amelynek szerzői *Keményffy János és Vezér István* (*A magyar idegenforgalom alakulása 1927—1937*. Budapest, 1938. 4° 58 l.) és *Hegedüs Mártonnak* *A magyar idegenforgalom közgazdasági jelentősége* (Budapest, 1938. 47 l.) című értekezését. Mindkét kiadványnak megállapításaiból, valamint ügyesen és szemléltető módon összeállított statisztikai táblázataiból sok hasznos ismeretet sajátíthat el a magyar kereskedő.

A harmadik csoporthoz, vagyis a tágasabb tárgykörű munkák csoportjához tartozó publikációk közül három munkát tart kiemelendőnek a Bizottság. Ezek: *Radó Dezső és Diczig Alajos: A kereskedelmi és iparkamarák hazánkban és a külföldön* (Debrecen, 1938. 2, 637 l.) című együttes munkája, valamint *Schranz András: Üzemgazdaságtan* (Budapest, 1938. 404 l.) című és *Borotvás-Nagy Sándor: Közgazdasági művelődésünk kezdetei* (Budapest, 1938. 467 l.) című munkái. Mindhárom munka terjedelmessége egyrészt a megoldásra váró feladatkörök tágas voltának, másrészt annak a lelkiismeretes akribiának a következménye, amelynek alkalmazásával a nemcsak kiváló elméleti képzettséggel és szaktudással, hanem széleskörű gyakorlati tapasztalatokkal is rendelkező szerzők, egyikük mint kereskedelmi és iparkamarai főtitkár, a másik

mint ugyane kamara titkára, ismét másik, mint hites könyvvizsgáló és az összehasonlító üzemgazdaságtan egyetemi magántanára, illetve mint felsőkereskedelmi iskolai tanár és a kereskedelmi vonatkozású neveléstudomány irodalmának eredményes művelője, minden oldalról feltárván témáik problematikus jellegét, messzemenő alapossággal oldották meg tudományos feladataikat.

Radó Dezső és Diczig Alajos együttes munkája négy egyenlőtlen terjedelmű részre oszlik. E részek elseje a bevezetés, amely röviden foglalkozik az érdekképviseltekkel általában (elméleti bevezetés) és a kereskedelmi és iparkamarai intézmény keletkezésével (történeti bevezetés). Hosszabb lélekzetű és szélesebben megalapozott a második rész, amely „a kereskedelmi és iparkamarák külföldön” cím alatt huszonnyolc állam törvényes (hivatalos) és szabad szervezeteit ismerteti. Legterjedelmesebb és a legrészletesebben tagolt a harmadik rész („a kereskedelmi és iparkamarák Magyarországon”), amelyben a szerzők előadják a magyar kereskedelmi és iparkamarák történetét és ismertetik érdekképviselési, közigazgatási, önkormányzati és jogszolgáltatási munkakörüket, intézményes voltuk jellegét, szervezetüket, megalakulásukat, ügykezelésüket és háztartásukat. E rész végén közlése szik továbbá az idevágó hazai törvények és a jelenleg érvényes végrehajtási rendelet szövegét is. A negyedik rész kisebb terjedelemben, de azért az idevágó problémák kimerítő tárgyalása kapcsán foglalkozik „a magyar kereskedelmi és iparkamarák reformja” kérdéseivel. Formailag és tartalmilag így a munka folytatója és kiegészítője a budapesti kamara milleniumi munkájának (A magyar kereskedelmi és iparkamarák keletkezésének, fejlődésének és működésének története 1850—1896. Budapest, 1896.) s e mű folytatásának (A magyar kamarai intézmény és a budapesti kamara története. Szerkeszti Szávay Gyula. Budapest, 1927.), nemkülönben hivatott helyükbe lépni azoknak a nagyszámú munkáknak, amelyek ismertetik és magyarázzák a magyar kamarák szervezetét és hatáskörét az 1934:XX. tc. életbelépése előtt. Kétségtelen, hogy az érdemes szerzők hűzágpótló, egyetemes érdekkörű, szép és tanulságos munkájuk megírásával hathatósan mozdították elő a magyar kereskedelem érdekeit.

A második e csoportba tartozó s a kereskedelem igen fontos érdekkörét előmozdító nagy és szép munka *Schranz András* könyve. Hivatott e munka nemcsak tankönyvi, vagyis nevelési célokat szolgálni, hanem kézikönyvi, vagyis továbbképzési és ismeretbővítési célokat is, azaz nemcsak hogy hozzájárul a magángazdasági pályára lépni szándékozók rendszeres ismeretei megalapozásához, de becses és megbízható felvilágosításokat nyújt az e pályán rövid vagy hosszabb idő óta akár vezető, akár munkatársi hatáskörben működőknek. A munka két főrésze oszlik, amelyek elsejében a szerző tárgyalja az üzemgazdaság szervezetének és működésének, a másodikban pedig az üzemgazdasági számadásoknak kérdéseit. A magángazdasági élet minden ágára egyaránt és egyetemlegesen vonatkozó problémák tárgyalása mellett bőven jut alkalm a szerzőnek, hogy kimerítően és szakavatottan ismertesse a kereskedelem különleges kérdéseit. Általános jellegű az egész második rész, amelyben találjuk a könyvitelnek, a mérlegnek, a költségeknek és költségszámításoknak, az üzemgazdasági statisztikának és az üzemi előirányzat tanainak tudományos elemzését és szabatos előadását. Az első rész minden fejezetében viszont az általános jellegű fejtegetések mellett találunk oly részeket is, amelyek felölelik a kereskedelem különleges feladatkörét. Így a negyedik fejezet (tőkeellátás) nagy része a kereskedelem tőkeellátásáról szól, az ötödikben pedig számos példait találjuk a kereskedelmi üzem szervezésének. A forgalom jelenségeivel foglalkozó hatodik fejezet tartalmából végül kiemeljük a reklámról és az eladás szervezetéről szóló részeket, mely utóbbiban a szerző ismerteti a nagykereskedelemnek, főképpen a kiviteli és behozatali kereskedelemnek szervezetét és állapotát, a szabad és kötött piacok eladási helyzetét és a detailkereskedelmet annak fontosabb megjelenési formáiban (vegyeskereskedés, szaküzlet, áruház, fiókhálózati rendszer). Természetes, hogy a kiemelt részen kívüli tartalma e fejezeteknek szintén elsősorban kereskedelmi vonatkozású. *Schranz András* munkáját így nemcsak sikeres és hasznos tudományos teljesítménynek minősíthetjük, hanem a munka írójának a kereskedelem előmozdítása körül szerzett érdemeit is ki kell emelnünk.

Míg az e csoportba tartozó fentismertetett két mű szerzői munkálják gazdasági életünk jelenének problémaköreit, addig ennek az életnek multjával foglalkozik a harmadik idevágó munka szerzője, *Borotvás-Nagy Sándor*. Munkájának problémakitűzése azonban korántsem kizárólag elvont elméleti s történeti jellegű, hanem egyben s mindenekelőtt időszerű is. A szerző, amikor felkutatja nemzetünk közgazdasági műveltségének kezdeteit, akarva-nemakarva mintegy tükröt tart a jelenkori magyar gazdátársadalom elé, amelyben ez megláthatja a modern közgazdasági eszmék és tanítások gyakran csak részleges és hiányos elsajátításával kialakult gondolkodásának és közgazdasági szemléletének arculatát. Tekintve ennek az önmegismerésnek aktualitását és sorsdöntő fontosságát, önként vetődik fel az a kérdés, hogy miért nem jelentek meg már korábban hasonló tárgyú irodalmi művek. Úgy véljük, hogy Borotvás-Nagy témája egyike azoknak, amelyek megírásának szándéka soká és sok gondolkodó elmében lappangott a nélkül, hogy megvalósult volna. Közgazdasági művelődésünk történetével Borotvás-Nagy Sándor előtt átfogó és egységes módon csak egy írónk foglalkozott, a magyar közgazdasági tudományok egyik nagy művelője, Kautz Gyula, a nemzetgazdasági eszmék fejlődésének történetéről és befolyásukról a magyarországi közviszonyokra írt és 1868. évben megjelent munkájában. Az azóta elmúlt hét évtizedben a témát érintő sok figyelemreméltó munka jelent meg ugyan, amelyekből Borotvás-Nagy értékes felvilágosításokat meríthetett és merített is, de egyik író sem fogta meg a témát oly egyetemes beállítottságban, mint ő, hanem vagy annak csak egyik részproblémájával foglalkozott, vagy az egész témát nagyobb politikai, történeti vagy művelődési problémakörök keretébe, mellékkérdésként ágyazta be. Éppen azért nélkülöztük mindeddig, minden aktualitása ellenére, közgazdasági művelődésünk keletkezésének és kialakulásának egyetemes, a magyar társadalom minden osztályára és rétegére, a gazdasági élet minden mezejére egyaránt kiterjedő oly tudományos színvonalú vizsgálatát, mint amellyel Borotvás-Nagy Sándor ajándékozott meg bennünket.

Ez a szerző nagy és nehéz feladatot vállalt, s hogy annak megfelelhessen, kénytelen volt a téma egyes kérdéseit

tárgyaló terjedelmes irodalom figyelmes tanulmányozása és kellő felhasználása mellett a kiadott és kiadatlan levéltári forrásanyagból s a vizsgált kor irodalmi termékeiből s egyéb kortársi feljegyzésekből összegyűjteni adatainak túlnyomó részét. E kor, vagyis a nagy közgazdasági eszméáramlatok hazánkba eljutásának és ott nemzeti eszmekincsé válásának kora, a XVIII. század közepétől (az 1750. év tájától) a XIX. század közepéig (1848. évig) terjed. Ezalatt az száz év alatt gyakorolja hatásait a magyar gazdasági élet kialakulására egymásután a merkantilizmus, a fiziokrata irány, a szabadkereskedelmi irány (vagyis az angol klasszikus iskola) és a védvamos irány (List Frigyes iskolája). Ezalatt az száz év alatt megy végbe, de nem végződik be, az a nagy és elmentés irányváltozása a gazdasági célkitűzéseknek, amelyet jellemez az önellátásra és a hagyományos életszint megtartására való törekvés elveinek a (mind nagyobb) haszonra törekvés elvével, valamint a rendi, túlnyomóan terménygazdasági, kötött, hagyományos és maradi gazdálkodásnak a szabad, pénzgazdasági, észszerű, haladásos és versengő gazdálkodással végbemenő fokozatos kiszorítása és leváltása, — a gazdasági élet súlypontjának a termelésből az értékesítésbe történő áthelyezése, és az átalakuló, gazdaságról vallott közfelfogásnak mindinkább kereskedői elgondolásokkal való telítése.

Mikor és hogyan alakult át ez a közfelfogás, mikor és mily mértékben vonultak be abba a kereskedői elgondolások? Kétségtelen, hogy Borotvás-Nagy Sándor munkájának ez a központi problémája. Akár mezőgazdaságról esik szó munkájában, akár bányászatról, iparról, közlekedésről, és nemcsak kereskedelemről, mindenütt kereskedelmi elgondolások azok, amelyek befolyása alatt alakul át az ősi patriarchális gazdaság észszerűen szervezett, felszerelt és vezetett üzemmé, vonul be pontos számvetés és számfejtés a mezei gazdaságba, a műhelybe, a boltba és mind szélesebb körökben válnak ismeretessé a tőke, a költség, a kamat, a nyereség, a hasznos beruházás fogalmai. Az ilyen változásokat előidéző közfelfogási átalakulás azonban szinte túlságosan nehéz akadályokba ütközik. Sokszázéves hagyomány és épp oly régi előítéletek, a gazdasági kockázattól és felelősségtől való visszariadás, a vállalkozás, különösen a kereskedelmi vállalkozás

lényegének teljes félreértése s ezért a kereskedői foglalkozás tisztas voltának tagadása, mindezek megannyi hátráltatói és megnehezítői az új közgazdasági elgondolások befogadásának és a közgazdasági műveltség elterjedésének, amelynek a leg-erősebb kerékkötője még a XIX. század első felében is az ország gazdasági elmaradottsága a nyugattal szemben, széles néprétegek szegénysége és műveletlensége, a talaj gondozatlansága s a közlekedés hiányossága. Hozzájárul, hogy a nemesi társadalom, amely pedig az ország értelmiségének túlnyomó részével egyértelmű, személyi benyomások alapján megveti a kereskedelmet, mert amikor kereskedőről van szó, akkor a legtöbb esetben nem a nagyobb városoknak helyben-ülő, vagyonos, viszonylagosan művelt és szakmájában kellően képzett kereskedő-polgárára gondol, hanem a tanulatlan, hiányos erkölcsű, a csempészéstől s az orgazdaságtól sem tartózkodó idegen fajú házalókra, mint akikkel érintkezik a leggyakrabban a faluját ritkán elhagyó kuriális nemes. Így megértjük, hogy még a XVIII. század végén azt kérdezheti a főnemesköltő: „Illik-e a magyarhoz csalfa kereskedés?”

Megnehezíti az új közgazdasági eszmeáramlatok befogadását az a körülmény, hogy ebből a nemességből, mint a jogalkotást és jogalkalmazást majdnem kizárólagosan gyakorló rendből, kerülhettek csak ki az új eszméknek azon előharcosai, akik ha ugyan helyeslésre nem, de meghallgatásra, talán megértésre is számíthattak. Valóban, a fő- és birtokos nemességnek mind nagyobb számú azon tagjai mellett, akik a maguk gazdasági milieujében, a nagy- és középbirtokok pusztáin és falvaiban alkalmazni kezdték azokat az új mezőgazdasági tanokat, amelyekkel különösen a híres Thaer munkáiban ismerkedtek meg, felszólalnak egymásután nagybefolyású és tekintélyes társaik a kereskedelem érdekeinek felkarolása és a kereskedők társadalmi megbecsülése érdekében. Főkérdés volt, hogyan nyerhető meg a vagyonos és értelmes nemesség a kapitalisztikus pályák, a nagyipari és kereskedelmi vállalkozás számára. De a legmeggyőzőbb szónoklatok és legtetszetősebb javaslatok, mint az arra érdemes kereskedők nemesítésére, állami részvétellel kereskedő társaságok alapítására, a kereskedelmi ismeretek népszerűsítésére és terjesztésére vonatkozók, meg nem szüntethették, sőt alig csökkent-

hették a nemesség ellenszenvét a földbirtokon való gazdálkodástól eltérő minden más gazdasági foglalkozással szemben. Nemes emberhez csak a földbirtokgazdaság illő, aki nemesnek pedig nem jut birtok, a közszolgálatban helyezkedik el. És hogy az itt felvetett főkérdés nemcsak a mult század közepéig, de a mai napig sem jutott kielégítő megoldáshoz, és hogy a magángazdaságban való elhelyezkedés még most sem kívánatos értelmiségünk széles körei számára, mutatja félreérthetetlenül e körök ifjúságának a „humanisztikus” képesítést igénylő pályákra fölös számban tódulása. Közelebbről nem kell magyaráznunk, hogy mily végzetes hatású az ebben a jelenségben megnyilatkozó mentalitás a magyar jövőre akkor, amikor a magyar kereskedelmet csakúgy, mint minden más magyar vállalkozást, a közelmultban és a közeljövőben mélyreható és átalakító szervezeti változások érték és érik, különösképen, amikor küszöbön áll a vállalati személyzet nagyarányú kicserélése s az új embereknek kell új feladatokkal megküzdeniök. Főfontosságú tehát a nemzet gazdasági boldogulására, hogy ez a mentalitás megváltozzék, s ez a változtatás csakis a kereskedelem népszerűsítésével lehet egyértelmű a szó legnemesebb értelmében. Népszerűvé kell válnia és a köztudatba kell átmennie a kereskedő közgazdasági szerepe nélkülözhetetlenségének és fontosságának, s népszerűvé kell tenni a kereskedő munkája közérdekűségének elismerését s a kereskedő megbecsülését is. A változtatás sikerének egyik feltétele a mentalitás kortörténetének, azaz keletkezésének és kialakulásának helyes felismerése. *Borotvás-Nagy Sándor* munkája, amely szabatosan és a megkívánt teljességgel nyújtja nekünk e felismerés eszközeit, ennél fogva igen nagy mértékben s egyedülálló módon járul hozzá a kereskedelem népszerűsítéséhez s előmozdítja egyúttal a kereskedelemnek régóta hangoztatott, de még teljesen meg nem valósított érdekeit.

Az előrebocsátottak alapján a kiküldött Bizottság az összes tekintetbejövő művek közül legérdemesebbnek találta *Borotvás-Nagy Sándor (Dr. Nagy Sándor Kálmán székesfehérvári felsőkereskedelmi iskolai tanár): Közgazdasági művelődésünk kezdetei* című művét, mint amely munka legnagyobb mértékben szolgálja a magyar kereskedelem népszerűsítését és

mozdítja elő annak érdekeit, és azzal a javaslattal járul a tekintetes Akadémia elé, hogy ezt a munkát *tüntesse ki a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós-alapítványának 1938. évi kamataival mint jutalomdíjjal.*

Budapest, 1939. évi március hó 28-án.

Fellner Frigyes r. t.,
a bizottság elnöke,

Kováts Ferenc l. t.,
a bizottság előadója,

Mattyasovszky Miklós l. t.,
vitész Surányi-Unger Tivadar l. t.,
vitész Gyulay Tibor

a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara főtitkára,
a bizottság tagjai.

h) Jelentés Budapest székesfőváros várostörténeti jutalomtételéről.

A székesfőváros adományából Akadémiánk 1934-ben nyílt pályázatot hirdetett a következő című munka elkészítésére: József nádor és a szépítő bizottság hatása Pest város fejlődésére. Az 1935. évi nagygyűlés a bíráló bizottság — Hekler Antal és Gerevich Tibor rendes tagok — javaslatára a pályatétel kidolgozásával a bemutatott tervezet és az egyik kidolgozott fejezet alapján dr. Rados Jenő műegyetemi magántanárt bízta meg (Akadémiai Értesítő. 1935. 246. l.) Az ő 1938. december 31-én benyújtott kéziratáról kell most jelentésünket megtennünk.

A munka a következő öt fejezetre oszlik: 1. Pest képe a József nádor előtti időkben (25 l.), 2. A városfejlesztés kérdése 1800 körül (25 l.), 3. József nádor városfejlesztő munkájának alapvetése és annak körülményei (33 l.), 4. József nádor 1805. jun. 1-én kelt felterjesztése Pest város építése tárgyában (14+113 l.), 5. A kön. Verschönerungs Comission működése (33 l.). Mint a fejezetcímek is jelzik, a bevezető részek és a tárgy tulajdonképeni kifejtése közt nagy az aránytalanság. Az olvasónak az az érzése, hogy a szerzőnek nem volt ideje vagy kedve a túlságosan széleskörű alapvetéshez hozzá illően írni meg munkáját. Ez azonban más tekintetben

is egyenetlen. Amíg Rados egyik helyen keresett, túlságosan kicirkalmazott hasonlatokkal fejezi ki magát, néha már erősen pesties szóképeket használva (pl. Bevezetés 5. lapján „A város fiatalos testén még nem mutatkoznak a spekuláció zsírpárnái.”), máshol a németnyelvű hivatalos iratokat nyers szövegükben, még csak le sem fordítva magyarra, valósággal beledobja a tanulmányba. (Így a III. fejezet 9—17. lapján közli József nádor 1801-i felterjesztését egész terjedelmében, majd a 19—21. lapon ugyanezekről a javaslatokról a kancellária és kamara véleményét.)

Legfőbb kifogásunk azonban az, hogy a munkában éppen a Szépítő Bizottság működésének a rajza szorul háttérbe, holott a pályatételt ennek a megismerése és értékelése céljából tűzte ki az Akadémia. A szerző említi ugyan, hogy „évenként is súlyos kötetekre terjedő ülési jegyzőkönyvek, aktakötegek és hatalmas rajzanyag tanúskodnak a bizottság tevékenységéről”, de e forrásoknak a feldolgozásával adós maradt. E helyett egy kortársnak, Schams Ferencnek mint „elfogulatlan korabeli szemlélőnek” művéből idézi a Szépítő Bizottság működéséről szóló mondatokat, még pedig ismét csak nyersen, németül (V. fejezet, 6—10 l.). Bár elismerjük, hogy Schams, a lelkes szőlőtermelő, jól ismerte Pestet, azt még sem gondoljuk, hogy az ő megfigyelése pótolhatná a tanulságokat, amelyeket az általánosságban emlegetett nagy levéltári anyagból lehetne szerezni. Semmiképen sem helyeselhető a szerző kijelentése, hogy a Szépítő Bizottsági ügykezelésből származó iratok adatainak „részletes felsorakoztatása a fejlődés képét túlságosan el is aprózná és a városalakulás egy-egy megítélhetését elhomályosítaná”. Felfogása ugyanis ellenkezik a történeti kutatás és kritika elemi követelményeivel. Éppen az lett volna a szerző feladata, hogy az aktákat áttanulmányozva s azok tükrében a kis részleteket is megismerve, rajzolja meg pontosan a fejlődés nagyvonalú képét. Egyébként eljárása annál érthetlenebb, mert Schams könyve 1821-ben jelent meg, a Szépítő Bizottság pedig 1857-ben szűnt meg, s így 35 év fejleményeiről, valósággal megtörtént dolgokról az nem is tájékoztathat.

Az elmaradt levéltári kutatásokat a szerző, úgy látszik, azzal akarja pótolni, hogy egy-két iratot, mint említettük,

egész terjedelmében felvett munkájába. Mindezek az akták azonban a Magyar Történelmi Társulat kiadásában megjelenő József nádor iratai c. sorozatban már napvilágot láttak, s így a munkába való bemásolásuk szükségtelen volt. Ha leszámítjuk ezeket a részeket (így az említetteken kívül IV. fejezet 2—110 l.), terjedelem tekintetében meglehetősen összezsugorodik a munka.

Mivel a pályázati feltételek szerint (Akadémiai Értesítő 1934. 239. l.) a jutalmat „csak önálló becsű, teljesen kész munka” nyerheti el, s mert Dr. Rados Jenő kézírata ilyennek nem tekinthető, kénytelenek vagyunk azt javasolni, hogy a pályadíjat az Akadémia ne adja ki.

Budapest, 1939. április 11-én.

Domanovszky Sándor ig. és r. t.,
a bizottság elnöke,

Mályusz Elemér l. t.,
a bizottság előadója,

Miskolczy Gyula l. t.,
bizottsági tag.

i) Jelentés a m. kir. igazságügyminisztérium jutalomtételére beérkezett pályaművekről.

Tekintetes Bíráló Bizottság!

A m. kir. igazságügyminisztérium jutalmának odaitétele tárgyában kapott megtisztelő megbízásnak megfelelően a beérkezett pályaművekről jelentésemet van szerencsém a következőkben előterjeszteni:

Az igazságügyminisztérium jutalomtételére két pályamunka érkezett be. Az egyik a „Megujhodonk” jeligéjű pályamunka, amely 8 gépírással ívlapra, a másik az „Egy gyakorlati jogász” jeligéjű, amely 22 gépírással ívlapra terjed.

A jutalomtétel kifejezetten utal arra, hogy a magyar magánjog alapelveinek Grosschmid Béni műveiben megörökített értelmében kidolgozott, gyakorlatilag értékesíthető javaslatok előterjesztését kívánja a mezőgazdasági birtoknak a családban nemzedékeken keresztül való megmaradásának biztosítására.

A pályázat e fogalmazásából is kitűnik, hogy az igazságügyminiszter úr a magyar jogász és gazdasági köröket

több mint félszázad óta foglalkoztató probléma megoldójától a fennálló jog ismeretén kívül megkívánta az alapos elmélyedést Grosschmid Béni munkáiban vagy legalább azokban a megnyilatkozásaiban, amelyekkel a nyolcvanas évek öröklési jogi javaslataival szemben a magyar jog ősi szelleméből folyó következményeket levonta. Ezen az alapon a pályatétel kidolgozójának vagy az lett volna a feladata, hogy valamely alaposan elemezett új megoldási lehetőséget találjon, vagy az eddigi tudományos irodalmunkban nagy számban felmerült, illetőleg külföldi jogokban meg is valósult gondolatokat hozzon bizonyos korrektívumok útján a magyar jog szellemével összhangba.

Sajnálattal kell megállapítanom, hogy a beérkezett két pályamunka egyike sem tekinthető a megkívánható komoly elmélyedéssel készült dolgozatnak és az említett követelmények minimumának sem felel meg.

A „Megujhodunk” jeligéjű pályamunka első másfél lapja a föld népe mai súlyos helyzetének okait vázolja a napi politikai sajtótermékekből ismert szövegek felhasználásával. Ezután a szerző, akinek jogi ismeretei nyilván fogyatékosak és aki sem a családi birtok, sem a hitbizományi kisbirtok intézményét nem ismeri és még csak kísérletet sem tesz a fennálló jog ama szabályainak bemutatására, amelyek következményeivel szemben az orvoslás eszközeit keresi, a saját új gondolata gyanánt írja le az ú. n. „jellegbirtok” intézményét, amely bizonyos, a megosztást és az eladást akadályozó intézkedések révén alkalmas lenne a birtoknak a család kezén megtartására és a kisbirtokos réteg öntudatának emelésére. A jellegbirtok intézményének leírása során rendszertelenül és néhol egymásnak ellentmondóan, hevenyészve odavetett gondolatokat olvasunk, amelyek az olvasóban azt a leküzdhetetlen impressziót keltik, hogy szerzőjük olvashatott egy-két felületes ismertetést a német Erbhofgesetz-ről és a magyar hitbizományi kisbirtokról és ez olvasmányai nyomán kelt impresszióit adja vissza a nélkül, hogy maga is tisztában lenne egyes proposíciói jogi és gazdasági jelentőségével.

Az „Egy gyakorlati jogász” jeligéjű pályamunka — bár szintén igen messze van attól, hogy a jutalom odaítélése szempontjából szóba jöhetne — összehasonlíthatatlanul több

szakismerettel és komolyabban végzett munka eredménye, mint a társa. Ez a dolgozat azt a színvonalat megüti ugyan, hogy egy szerényebb igényű szakfolyóirat hasábjain nyomdafestéket is kaphasson, mégsem több, mint régen ismert megoldási módok kérdésében való állásfoglalás, a nélkül, hogy az állásfoglalás megokolása újnak lenne tekinthető. Ami újszerű a dolgozatban található, annak kiforratlanságát maga a szerző bizonyítja azzal, hogy — amint alább bemutatom — bizonyos vizsgálódások után maga is szembe fordul a javasoltakkal.

A dolgozat a magyar nép takarékosági hajlamának, mint a problémát könnyítő tényezőnek a kiemelése után két főrésze tagozódik. Az első rész a mezőgazdasági birtok idegen kézre kerülésének megakadályozásával, a második rész az öröklés útján a család körén belüli elaprózódásával foglalkozik.

Az első rész vezérgondolata, hogy a végrendekezési szabadságnak az öröklött vagyon tekintetében való kizárása a cél elérésére alkalmas és elegendő lenne.

Ez a gondolat az ági vagyonban való öröklés szükség-örökléssé tételének javaslása alakjában jogirodalmunkban már ismételten felmerült. A szerző ellenszenve is főként az ági vagyont végrendelet alapján öröklő özvegy, vagy abban részesedő második feleség (mostoha) ellen irányul. A végintézkedés teljes kizárása azonban még a szerző alapgondolatából kiindulva is túllő a célon. A szerző szem elől téveszti, hogy a végintézkedés nemcsak az idegen kézbe kerülést idézheti elő, hanem a birtok egy kézben maradását is. Mai jogunk szerint az örökhagyó mind az öröklött, mind a szerzeményi vagyon tekintetében megteheti, hogy egyik leszármazóját kedvezményezve, a többit kötelesrésze szorítja. Miért kívánja a szerző ennek az öröklött mezőgazdasági ingatlan tekintetében útját állani és az elaprózódást a mai jognál is jobban előmozdítani? Az ági öröklés ellen éppen az a legerősebb kifogás, hogy az ági vagyonnak sok távoli ági örökös közti széttöredezését eredményezi. Mi célja lenne azt megakadályozni, hogy az örökhagyó az ági örökösök közül az erre legalkalmasabbat kiválasztva a vagyont végrendelettel ennek juttassa?

Nem tud a szerző az élők közti elidegenítés kérdésével megbirkózni, amelynek lehetősége a végrendekezési szabad-

ság korlátozásának hatását megsemmisítené. Ezt a nehézséget érzi, de az ingyenes és színlegesen visszterhes ügyletek megátadhatóságán nem mer túllépni.

Határozottan állástfoglal viszont a terhelési határ gondolata mellett, nem véve észre, hogy ez az 5610/1931. M. E. számú rendeletben megvalósult fedezeti elvvel lényegileg már fennálló jogunkban is megvan. A terhelési határ mellett szóló érvül hozza fel, hogy a hitelezők jelzálogi pozíciókért való versenyfutása nem kívánatos. De vajjon mit nyerünk azzal, ha a versenyfutást megengedjük, amíg a terhelési határ ki nincs töltve, és akkor zárjuk le a sorompót, amikor már nincs miért versenyfutni?

Igaz, hogy a szerző a sorompót jóval a reális fedezet kimerülése előtt le akarja zárni, de viszont nem nagy gazdasági érzékre vall, hogy a terhelési határt a forgalmi érték 40%-ában kívánja megvonni. Ha az ingatlan élők közötti elidegeníthetőségének lehetősége nyitva marad, ez a terhelési határ, különösen nyomott ingatlan árak idején, éppen azt vonná maga után, hogy a családban előforduló súlyosabb betegség, leánykiházásítás, más költséggel járó esemény vagy csak egy jégverés is a birtok elidegenítésére kényszerítené a szerző által védeni kívánt birtokost, holott a mai helyzet mellett kisebb, rövidlejáratú kölcsönnel is átzökkenhetne a nehézségen. A szerző tehát nem látja meg, hogy az alacsony terhelési határ a gyakorlatban éppen az ellenkező hatást is előidézheti, mint amit vele el akarunk érni.

A szerző egyébként is meglehetősen egyoldalú beállítottsággal szemléli a hitelezőket, akiket könnyű szívvel szorítana az ingóságokra, mint fedezetre, pedig épen az ingatlan alacsony terhelési határa folytán itt bizonyára a mainál gyakrabban találnák magukat szemben a hitelszövetkezetnek az 1898:XXXIII. tc. 23. §-án alapuló kielégítési elsőbbségi jogával. Teljesen figyelmen kívül hagyja a szerző, hogy az ingatlan tulajdonosnak nemcsak hitelügyletekből eredő tartozásai lehetnek. Aki a terhelési határt már kimerítette, az szabadon elkergetheti a feleségét és a gyermekeit, a nélkül, hogy a tartásdíjat be lehetne rajta hajtani és a magánjogi következmények érvényesíthetősége nélkül követhet el tiltott cselekményeket? Ezek a kérdések bizonyára nem kerültek volna el

a szerző figyelmét, ha a fennálló jog hasonló tárgyú rendelkezéseinek megismerésére törekedett volna és elolvassa az 1936: XXVII. tc. 54. §-át, amely egyébként már a jóval korábbi 1920:XXXVI. tc. 72. §-ára támaszkodik.

Az első részt még részletekbe menő, de szisztematikusan felépítettnek nem mondható proposíciók egészítik ki egészen az illetékJogig nyúlva. Ezek a szerző gyakorlati érzékét bizonyítják, de különös tárgyalást nem igényelnek.

A második rész a törzsöröklési rendszer bírálatával foglalkozik. A szerző itt a fennálló jog intézményeként tárgyalja az 1920:XXXVI. tc.-ben szabályozott oszthatatlan családi birtokot és nem vesz tudomást az 1936: XI. tc. hitbizományi kisbirtokáról, valamint arról, hogy az utóbbi törvénycikk 113. §-a folytán ingatlant családi birtokká nyilvánítani már nem lehet. Grosschmid gondolatmenetével valószínűleg nem tudatos harmóniában — mert reá való hivatkozás nélkül — állapítja meg a szerző, hogy a családi birtokhoz hasonló intézmény vagy akkor válhatik gyakorlativá, ha nagy előnyök biztosításával mozdítjuk elő a gyakorlati igénybevételét, vagy akkor, ha ily irányban a törvény kényszerítő erővel lép fel. Ezzel a nézettel csak annyiban nem tudok egyetérteni, hogy amint ezt egyik dolgozatomban volt alkalmam kifejtetni, olyan szabályozástól is sikert várok, amely ellenkező végintézkedés hiányában már alkalmazásra kerülhet.

A szerző ki is dolgozta egy kötelező erővel megvalósítandó hitbizományszerű intézmény alapvonalait. Nem az elsőszülöttet egyedül, hanem az első két gyermeket kedvezményezné, a harmadikat és negyediket hátrányosabb, a többieket még hátrányosabb helyzetbe hozva. Az alapgondolata, hogy 20 holdas minimális részesedés érvényesüljön, amelyet alkalmasnak tart egy, esetleg oszthatlan közösségben élő két, család fenntartására. A gondolat kifejlesztése nincs minden eredetiség nélkül, és a szerző a jogi és gazdasági kapcsolatok kellő áttekintésével is rendelkezik ahhoz, hogy elgondolásának következményeit meglássa. Mikor azonban ezek kifejtésébe kezd, egyre több nehézségbe ütközik, amelyektől hamar visszariadva, elejti a saját gondolatát és végeredményben a pályázatétel második felére negatív feleletet ad. Dolgozatának végén egy svájci jogintézmény érintésével visszatér az öröklött

vagyonnak a család körében megtartását célzó első proпози-
ciójához, ellenezve minden olyan szabályozást, amely a leszár-
mazót az öröklésből kizárná.

A kifejtettekből sajnálatomra nem tudok más végső kö-
vetkeztetést levonni, mint azt, hogy a jutalomra az „Egy gya-
korlati jogász” jeligéjű pályamunka sem méltó.

Tisztelettel javasolom tehát annak megállapítását, hogy
az igazságügyminisztérium pályátételének kiírása eredményte-
len maradt.

Minthogy azonban az egyik pályamunka legalább annak
bizonyos jelét adta, hogy a kérdés iránt komolyabbá válható
érdeklődés mutatkozik, helyénvalónak tartanám, ha a tekin-
tetes bíráló bizottság annak a véleményének adna kifejezést,
hogy a jutalomtétel újbóli kitűzését kívánatosnak tartja és
ilyen irányban kezdeményező lépést tenne.

A tekintetes bíráló bizottság iránt teljes tisztelettel:

Nizsalovszky Endre

egyetemi tanár, előadó.

A fenti jelentéshez a bíráló bizottság hozzájárult.

Kolosváry Bálint r. t.,

a bizottság elnöke,

Erekly István r. t.,

Szladits Károly l. t.,

Tunyoghi Szücs Kálmán

a m. kir. igazságügyminiszter által

kiküldött bizottsági tag,

a bizottság tagjai.

j) Jelentés a Magyar Általános Köszénbánya Részvénytársulat Berzeviczy Albert-alapítványa jutalomdíjának odaítéléséről.

A Magyar Általános Köszénbánya Rt. Berzeviczy Albert-
alapítványának tőkehozadékaiból az Akadémia három osztá-
lya által évenként felváltva adandó jutalomdíj, az 1939. évben
— ez alkalommal először — a III. osztályt illeti.

Az alapítványi szabályzat II. fejezete a jutalom odaíté-
lésére vonatkozóan úgy rendelkezik, hogy a jutalmat „az

odaítélést megelőző három évben nyomtatásban megjelent legértékesebb... a III. osztályban a műszaki tudományok körébe tartozó mű, vagy, kivételesen, az ezen tudományok terén végzett kutatás, vagy nagyjelentőségű találmány" szerzőjének kell odaítélni.

A III. osztály részéről javaslattételre kiküldött, alulírt bizottság gondosan áttanulmányozván a tudomására jutott, az 1936—38. évek folyamán nyomtatásban megjelent műszaki tudományos műveket, megállapította, hogy azok egyike sem olyan értékű és jelentőségű, hogy a szóbanforgó jutalomra érdemesíthető volna. Ezért az alapítványi szabályzat fent idézett rendelkezésének megfelelően, vizsgálatát kiterjesztette az utolsó három évben sikerrel bemutatott magyar találmányokra is és arra az eredményre jutott, hogy a *Ratkovszky Ferenc* műegyetemi magántanár, a Ganz és Tsa. Villamossági Gyár igazgatója által feltalált, szabadalmaztatott és kidolgozott *önműködő hálózati feszültség szabályozó* oly találmány, amely mind szellemes alapgondolata és ügyes műszaki megoldása, mind gazdasági jelentősége folytán méltó arra, hogy a Berzeviczy-jutalomra ajánltassék.

A találmány lényegét és jelentőségét röviden a következőkben ismertetjük.

A villamos-vezeték-hálózatokban fellépő feszültségeseések korlátozásának, illetve lehető kiküszöbölésének jelentőségét a villamosművek korszerű fejlődése hozta napirendre. Addig, amíg csak kisebb kiterjedésű fogyasztóknak az erőműből való közvetlen, vagy csak egyszeres átalakítással történő ellátásáról volt szó, a feszültségeseés távolról sem jutott oly jelentőségre, mint napjainkban, amikor a hálózatok kiterjedése, a többszörös transzformáció és a legkülönbébb természetű fogyasztók-okozta terhelésváltozások következtében oly feszültség-ingadozások lépnek fel, amelyek kiküszöbölése nélkül rendes üzemi viszonyok nem tarthatók fenn, s amelyek súlyos gazdasági hátrányt is jelentenek. Például egy izzólámpa, ha névleges feszültsége helyett 10%-kal kisebb feszültséggel ég, 30%-kal kevesebb fényt ad; ha pedig a tápláló feszültség 10%-kal nagyobb, akkor az izzólámpa élettartama az átlagos 1000 óra helyett 250 órára csökken, ami azt jelenti, hogy az izzólámpa-cseréből származó költségek négy-

szeresre emelkednek. Hasonló káros hatás mutatkozik más villamos berendezéseknél is, így: a fűtőtestek 10%-os feszültségeseénél 20%-kal kevesebb meleget fejlesztenek; a motorok teljesítménye kb. 5%-kal, túlterhelhetősége pedig kb. 20%-kal csökken. A feszültségésekre való tekintettel tehát nagyobb és ennek megfelelően drágább fűtőtesteket és motorokat kell alkalmazni.

A fogyasztói feszültség ingadozásainak csökkentésére eddig általában három mód állott rendelkezésre, ú. m.: a) az elosztóhálózat keresztmetszetének megnövelése, b) az elosztó-transzformátorállomások szaporítása, c) egyes alállomásokban felállított, tehát körzetenként működő feszültség szabályozók alkalmazása. Mind a vezeték-keresztmetszetek növelése, mind a transzformátorállomások szaporítása nagyon költséges és e mellett a feszültségéseket nem is szünteti meg, hanem csak csökkenti. A központosan felállított, ill. működő szabályozókkal pedig csak az illető alállomásokig fellépő feszültségéseket lehet kiküszöbölni, s ezért a szekunder elosztóhálózat feszültségesei változatlanul megmaradnak.

A fogyasztói feszültségnek állandó értéken való tartása csak a fogyasztóknál, vagy azok közelében fogyasztócsoportonként elhelyezett szabályozókkal oldható meg, vagyis a szabályozás decentralizálása által.

Az eddig ismert feszültség szabályozók decentralizált felállításra gazdaságosan nem voltak alkalmazhatók, mert sok és bonyolult szerkezeti elemük következtében egyrészt gazdaságosan csak kb. 100 kVA-tól felfelé voltak készíthetők, másrészt üzembiztonságuk sem volt kielégítő.

Ratkovszky, felismerve a kérdés nagy jelentőségét, azt a feladatot tűzte maga elé, hogy az önműködő feszültség szabályozást olyan egyszerű szerkezettel oldja meg, amely egyrészt tökéletes üzembiztonságot nyújt, másrészt olyan olcsón előállítható, hogy még a gyakorlat által megkívánt legkisebb egység ($1 \sim 2$ kVA, tehát a másnemű szerkezetek teljesítményhatárának kb. $1/100 \sim 1/50$ része) gazdaságossága is biztosítva legyen.

Rendszerének alapelve az, hogy a használatos bonyolult és drága vezérlő- és működtető-szerkezet helyett a szabályo-

zót-működtető motort magát úgy oldja meg, hogy ha a feszültség a kívánt alapértéktől felfelé vagy lefelé eltér, a motor egyik vagy másik irányban magától elindul s a szabályozót addig mozgatja el, amíg az előírt feszültség ismét helyre nem áll.

Ahhoz, hogy ez a „feszültségérzékeny motor” céljának megfelelhessen, szükséges, hogy már igen kis feszültségeltérés esetén is megfelelő nyomatékka tudjon megindulni. Ezt a feladatot Ratkovszky igen szellemesen a motort működtető áramkör olyan különleges kialakításával oldotta meg, amelynél fogva már minimális feszültségeltérésre nagymértékű áramváltozások következnek be.

A megoldás veleje egy vasmagú fojtótekercs és vele párhuzamosan kapcsolt sűrítő, úgy méretezve, hogy a kívánt alapfeszültségen rezonancia uralkodik, vagyis az eredő áram — a felső harmonikusoktól és a watt-összetevőtől eltekintve — zérus. A motor működtető tekercse ezzel az áramkörrel sorba van kapcsolva, s ezért az alapfeszültségen nem kap áramot; növekvő feszültségen azonban igen hirtelen növekvő induktív, csökkenő feszültségen pedig ugyanilyen hirtelen változó kapacitív áram folyik rajta keresztül. Ezen elrendezés folytán a motor már kis feszültségváltozás esetén is nagy nyomatékka indul, és pedig a feszültségeltérés értelmétől függően, vagy az egyik, vagy a másik irányban. Az érzékenységet egy, az áramkörbe sorbakapcsolt, sűrítővel szinte tetszőlegesen lehet fokozni. A feszültségérzékeny motor, megfelelő áttétel útján, közvetlenül működteti azt az egyszerű kapcsolószerkezetet, amely a soros szabályozó-transzformátor áttételét 11 fokozatban változtatja. Ily módon az önműködő feszültségszabályozó mindössze két elemből: a szabályozó transzformátorból és az átkapcsolóval közvetlenül összeépített feszültségérzékeny motorból áll.

Bármilyen szellemes is lett legyen a működtető szerkezet, az új szabályozó sikere attól függött, hogy vajjon lehetséges-e, a többi hasonló célt szolgáló készülékektől eltérően, egészen kis teljesítményekre és olcsón készíteni.

Ratkovszkynak ez irányban is sikerült megfelelő megoldást találnia, amennyiben ügyes fogással a kapcsoló szerke-

zetet a szabályozó transzformátor segéd gerjesztő-áramkörébe helyezte. Ennek következtében az átkapcsoló olyan kicsiny méretű lett és működtetéséhez olyan kis erő szükséges, hogy feszültségérzékeny mótorként — megfelelő áttétellel — közönséges Ferraris-tárcsa alkalmazható.

A vázolt szellemes megoldások egy végsőkéig leegyszerűsített, kicsiny és olcsó szerkezetet eredményeztek olyannyira, hogy amíg az egyéb ismert rendszereknél — amint már említettük — 100 kVA teljesítmény alá menni gazdaságosan nem lehet, és egy ilyen szabályozó súlya kb. 300 kg, addig a Ratkovszky-szabályozó még 1 kVA teljesítményre is gazdaságosan gyártható. Az ilyen készülék súlya mindössze 6 kg, méretei nem nagyobbak, mint egy háromfázisú, vagy egyenáramú számlálóé és költségei is kb. megegyeznek egy egyenáramú számláló költségeivel.

Magától értetődik azonban, hogy a Ratkovszky-szabályozó nincs a kis egységekre korlátozva, hanem közepes, sőt nagy teljesítményekre is gyártható. Jelenleg pl. egy 600 kVA-es egység van munkában és elkészültek egy 2000 kVA-es egység tervei is.

A kis beszerzési árhoz méltón csatlakozik a kitűnő hatásfok, ami a szabályozás gazdaságossága szempontjából fontos. A Ratkovszky-szabályozó veszteségei annyira le vannak csökkentve, hogy már az 1 kVA teljesítményű szabályozóban is 98%-nál jobb hatásfok érhető el, 3 kVA-tól felfelé pedig már 99% fölé jutnak. Minthogy a szabályozók állandóan be vannak kapcsolva, főként az üresjárási veszteség csökkentésére kellett figyelemmel lenni. Az 1 kVA-es szabályozó teljes (transzformátor + feszültségérzékeny motor) üresjárási vesztesége mindössze 7 Watt és az 5 kVA-esé is csak 15 Watt.

A Ratkovszky-szabályozó azáltal, hogy az önműködő feszültség szabályozást már egészen kis egységekben is lehetővé és gazdaságossá tette, tökéletesen megoldotta a decentralizált feszültség szabályozás problémáját és ezzel módot nyújt arra, hogy annak igen számottevő gazdasági előnyei teljes mértékben kihasználhatók legyenek. Ezek a feszültségesések kiküszöböléséből eredő előnyök röviden összefoglalva a következők:

a) A fogyasztók által élvezett előnyök.

A lámpák egyenletes, kellő fénnel világítanak. Szabályozatlan feszültség esetén az esti órákban — amikor a jó világításra legnagyobb szükség van — a lámpák 20 ~ 30%-kal gyengébb fénnel világítanak, ami a szemet és az egész szervezetet idő előtt kifárasztja, s ezzel a munkateljesítményt csökkenti.

Amint azt a bevezetőben kifejtettük, a világítás csakis akkor gazdaságos, ha a lámpák a névleges feszültségükkel égnek. Az ezt biztosító önműködő feszültségszabályozó tehát a fény egységárának csökkenését vonja maga után, ami, a fogyasztó szempontjából, végeredményében az árszabás olcsóbodásával egyenértékű.

b) Az áramszolgáltató számára adódó előnyök.

A világítási időszakban fellépő feszültségesés nemcsak hogy jogos elégedetlenséget kelt a fogyasztóknál és ezért a villamos világítás propagandájára hátrányos, hanem közvetlenül is kárt okoz, mert a feszültségesés következtében az eladott világítási kWó-k száma lényegesen kevesebb. Ezért a feszültség szabályozása tekintélyes többletfogyasztást biztosít. Gyakorlati mérések igazolják, hogy még jól méretezett elosztóhálózatban is — ahol a feszültségesések aránylag kicsinyek voltak — a feszültségszabályozás bevezetése 7 ~ 12% többletfogyasztást eredményezett. A fogyasztó e többletfogyasztás ellenében 15 ~ 30%-kal több fényt kap.

A feszültségszabályozás előnyei fokozottan jelentkeznek olyan esetekben, amikor a világítás nemcsak este, hanem az egész éjszakán át tart, pl. a közvilágításnál. Az esti órákban a nagy terhelés-okozta feszültségesések miatt az utcák megvilágítása — éppen akkor, amidőn a forgalom szempontjából legnagyobb szükség volna rá — lényegesen (20 ~ 30%-kal) csökken. Viszont a késő éjszakai és hajnali órákban, amikor a kis terhelés következtében a feszültség a névleges érték fölé emelkedik, a lámpák fölöslegesen sok fényt árasztanak, amire a forgalom hiánya miatt semmi szükség sincs, ellenben élettartamuk a hosszú éjszakai időszakban fellépő túlnagyfeszültség miatt számottevően megrövidül. Gyakorlati adatok

bizonyítják, hogy a feszültségszabályozás bevezetése a közvilágításnál a mellett, hogy az esti órákban a világítást $20 \sim 30\%$ -kal javítja, az átlagos évi lámpafogyasztást $40 \sim 50\%$ -kal csökkenti.

Rendkívül nagy gazdasági jelentősége van továbbá a feszültségszabályozásnak a vezetékek költségeinél. Új vezetékek esetén lényegesen kisebb keresztmetszeteket lehet alkalmazni, ami gyakran nagyobb megtakarítást eredményez, mint a szabályozó felállításának teljes költsége. Sok esetben, különösen vidéki villamosításoknál, ahol az egyes fogyasztók aránylag nagy távolságra vannak egymástól, a vezetékek nagy költségei miatt a villamosítás nem gazdaságos, mert az aránylag kis fogyasztás a vezetékek költségeit még a legnagyobb elviselhető áramegységárral sem tudja fedezni. A Ratkovszky-szabályozók alkalmazása a jövőben bizonyára számos esetben ilyen területek gazdaságos villamosítását is lehetővé fogja tenni, ami a magyar viszonyaink között különösen nagy jelentőségű.

Meglévő kábelhálózatokban — amelyek melegezés szempontjából éppen a feszültségesések miatt soha sincsenek kihasználva — feszültségszabályozók alkalmazásának előnye abban jelentkezik, hogy $50 \sim 100\%$ -kal jobban megterhelhetők, aminek folytán a vezetékeknek a fogyasztás megnövekedése, illetve új fogyasztók bekapcsolása miatt különben szükségessé váló költséges megerősítése, vagy átalakítása megtakarítható. Különösen nagy jelentőségű ez a szempont napjainkban, amikor a háztartási (főző- és melegítő, stb.) készülékek terjesztése az áramszolgáltatónak nagy érdeke éppen azért, hogy a vezetékköltségek jobban amortizálhatók legyenek. A háztartási készülékek terjedésének egyik legnagyobb akadálya eddig az volt, hogy az általuk okozott aránylag nagy terhelés miatt a vezetékekben olyan nagy feszültségesések keletkeztek, amelyek már nem voltak megengedhetők. Az önműködő decentralizált feszültségszabályozás bevezetésével a háztartási készülékek rendszerint a vezetékek megerősítése nélkül is bekapcsolhatók, és így a díjszabást nem kell a vezetékmegerősítés amortizációjával megterhelni.

Végül rá kell mutatni arra is, hogy a decentralizált feszültségszabályozás a meglévő vezetékhálózatok rugalmasságát

nagymértékben fokozza, mert azáltal, hogy a fogyasztói feszültséget a hálózati feszültségesésektől messzemenően függetleníti, a terhelési viszonyok esetleges változása, illetőleg eltolódása miatt egyébként szükségessé váló hálózati-átalakításokat és kiegészítéseket feleslegessé teszi, vagy legalább is csökkenti és elodázza.

c) Nemzetgazdasági előnyök.

Amint már az előzőkben említettük, a fény egységára a névleges feszültségen lesz legkisebb, és ha a világítási periódusban a fogyasztónál átlagosan $8 \sim 10\%$ feszültségeltérést tételezünk fel — ami a valóságnál inkább kedvezőbb — akkor a feszültségszabályozás a fény egységárának 10% -os olcsóbodását jelenti. Ebből azonban az is következik, hogy a villamos energiának fénné váló átalakítása 10% -kal jobb hatásokkal megy végbe, vagyis azonos mennyiségű fényt kb. 10% -kal kevesebb szénrel állíthatunk elő. Ma, amikor az energiafejlesztő és átalakító berendezések hatásfoka gazdasági okokból oly nagy szerepet játszik, és minden törekvés oda irányul, hogy a hatásfok még valamivel (rendszerint alig többel, mint $2 \sim 3\%$ -kal) javítható legyen, a világítási feszültség szabályozása által elérhető kb. 10% -os hatásfok-javítást igen nagy jelentőségűnek kell minősítenünk.

Ugyanilyen, sőt a mai időkben általános nyersanyaghiány miatt talán még nagyobb jelentőségű nemzetgazdasági szempont az, hogy a feszültségszabályozás általános bevezetése révén nyersanyagokban (rézben, vagy alumíniumban) gyakran 50% -ig terjedő megtakarítás érhető el. Minthogy pedig a megtakarítás elérésére feszültségszabályozót kell beszerezni, az egyébként nyersanyagokra fordítandó költség részben belföldi munkára fordíttatik, tehát behozatal helyett munkaalkalmat biztosít.

Ugyancsak a nemzetgazdasági előnyök között kell még egyszer rámutatni arra, hogy a feszültségszabályozás lehetővé teszi gyéren lakott területek villamos energiával való ellátását olyankor is, amikor az különben gazdaságosan nem volna elvégezhető, és így mód nyílik arra, hogy a vidék villamosításának kulturális előnyei szélesebb területre kiterjeszthetők legyenek.

Az előadottakat röviden összefoglalva megállapítható, hogy a Ratkovszky-féle önműködő, decentralizált feszültség-szabályozási rendszer és készülék, eredeti és szellemes műszaki megoldásán kívül a villamos energiagazdálkodás terén igen számottevő előnyöket nyújt, s ezért a további fejlődés szempontjából nagy jelentőségű.

Gazdasági előnyeit egyaránt érzi a fogyasztó, akire nézve a feszültség szabályozása egyenértékű az árszabás olcsóbbodásával, és az áramszolgáltató, akinek a bevételei a feszültség szabályozása következtében megnőnek, vezetékek-befektetési költségei pedig számottevően csökkennek. Általános szempontból pedig a villamos energiának fénnyé való átalakítása jelentékenyen jobb hatásfokkal történik, a nyersanyag-behozatal csökken, új munkaalkalom nyílik és a villamosítás szegényebb vidékeken is szélesebb területre terjeszthető ki.

E kiváló előnyök elismerése nyilatkozik meg abban, hogy a Ratkovszky-szabályozó alig három év alatt úgyszólván az egész világon elterjedt és ma már ezret megközelítő példányszámban hirdeti a magyar mérnöki és ipari felkészültség magas fokát.

Mindezekre való tekintettel az alulírott bizottság úgy véli, hogy az alapítólevél szellemében jár el, amidőn a Berzeviczy Albert-alapítvány 1939. évi jutalomdíjára *Ratkovszky Ferencet* hozza javaslatba.

Budapest, 1939. március hó 20-án.

Bláthy Ottó T. t. t., *vitész Verebély László l. t.,*
a bizottság elnöke, a bizottság előadója,

'Sigmond Elek r. t.,

Mihailich Győző l. t.,

Vida Jenő

a bizottság tagjai.

k) Jelentés Budapest székesfőváros természettudományi jutalmának odaitéléséről.

Budapest székesfőváros 800 pengő jutalmat tűzött ki egy pályatételre, melynek tárgya: „Vizsgáltsanak meg a budai hévforrások összes rádió-aktív alkatrészei. Milyen következtetések vonhatók a nyert eredményekből ezeknek a vizeknek származására.”

A kitűzött pályakérdésre egy munka érkezett „*Ars longa, vita brevis*” jelíggel.

A pályamunka 28 és fél írógépes ívlap öt táblázattal és két ábrával.

A munka szerzője a pályatételnek megfelelően néhány budapesti hévforrás rádióaktív alkatrészeinek meghatározásával és eredetének kérdésével foglalkozik. A mélyből fakadó vizek emanáció-tartalmának (ú. n. radon-tartalmának) meghatározásával geokémiai kérdésekkel kapcsolatban számos kutató már régebben is foglalkozott. Azonban az emanáció-tartalomból egymagában még semmi biztos következtetést nem vonhatunk a mélyből fakadó vizek földalatti járataira és származására, mert nagy számban találhatók oly feltevések, melyekkel az emanáció származását meg lehet magyarázni. Ellenben, ha nemcsak az emanációt, hanem a vizek többi rádióaktív alkatrészét is meghatározzuk, lényegesen összehátrahúzó a hipotézisek köre, mert nyilvánvalóan kevesebb oly föltevés lehetséges, mely a vizek összes rádióaktív alkatrészének származását egyértelműen megmagyarázhatja. Különösen fontos szerep juthat e tekintetben a különböző rádióaktív izotópok mennyiségi meghatározásának. Ezeket ugyanis azonos kémiai viselkedésük folytán — és egyébként azonos körülmények között — egyenlő mennyiségben veszi fel a víz az útjába eső közetekből; ha tehát a víznek két-két vagy több rádióaktív izotóp alkatrészét mennyiségileg meghatározzuk, úgy a nyert adatokból következtethetünk arra, hogy a kérdéses víz rádióaktivitása a közeli közetekből származik-e, avagy pedig egyik vagy másik rádióaktív izotóp esetleg tá-

volabbi eredetű, ú. n. mélységi vízzel jutott a forrást közvetlenül tápláló kőzetbe. A pályamunka szerzője ebből az alapgondolatból kiindulva állította a budapesti hévzitek eredetének kérdését vizsgálatainak középpontjába.

Abban a tudatban, hogy a felvetett kérdésnek vizsgálata nagy körütekintést és igen pontos meghatározásokat igényel, a szerző nem annyira az adatok halmozására, mint inkább a mérések szabatosságára helyezte a súlyt. Minthogy ily átfogó, az összes rádióaktív alkatrészek meghatározására kiterjedő vízvizsgálatok hazánkban még nem történtek, és a külföldi kutatók is csak legújabban kezdenek foglalkozni e probléma általánosabb geokémiai vonatkozásaival, a szerző aránylag igen kevés meglévő tapasztalatra támaszkodhatott. Nagyrészt magának kellett kidolgoznia a probléma megoldásához vezető kísérleti, illetőleg mérési módszereket is.

A víz egyes rádióaktív alkatrészeinek elválasztására főleg az adszorpció jelenségét használja fel a szerző. Általános adszorbens gyanánt a vashidroxidot alkalmazza, amely erősen lúgos közegben a víz összes rádióaktív alkatrészét megköti, az emanáció kivételével. E módszerrel több liter vízből a helyszínen gyorsan össze lehet gyűjteni a rádióaktív anyagokat, amelyeket aztán a kémiai sajátágaiknak megfelelő, egyéni adszorpciós reakciókkal vagy a megfelelő homológ elemek sóival alkotott elegykristályok alakjában lehet egymástól és a vashidroxidtól elválasztani. Egyébként az egyes alkatrészek elválasztásánál — mint általában metodikai elv — a rádióaktív egyensúly felhasználása játszik szerepet a szerző munkájában. Az egyes alkatrészeket ugyanis rendszertint oly módon választja el a szerző, hogy az illető alkatrésznek valamelyik alkalmas, béta-sugárzó bomlástermékét — amely lehetőleg hamar egyensúlyba jut a meghatározandó alkatrésszel — használhassa fel a rádióaktív-mérésen alapuló mennyiségi meghatározáshoz. Ennek az elvnek alapján a thórium, az iónium és a polónium kivételével, melyeknek nincsen egyensúlyba jutó béta-sugárzó bomlástermékük, a hosszú életű rádióaktív anyagokat is meg lehet határozni.

Minthogy a budapesti hévvizekben oldott rádióaktív anyagok mennyisége igen csekély, a rádióaktív mérések céljaira az elektroszkópot nem tartja eléggé érzékenynek és pontosnak a szerző. E miatt a mennyiségi meghatározásokat a sokkal érzékenyebb Geiger—Müller-féle elektronszámlálócsővel végezte. Csupán a vizek emanáció-tartalmát mérte emanációs elektroszkóppal. A végett, hogy a számláló módszernek aránylag nagy statisztikai hibája ellenére is kielégítő pontosságú adatokat nyerjen, minden mérését többször megismételte vagy a rádióaktív bomlástörvény értelmében egymással összefüggő méréssorozattal ellenőrizte. A műveletek folyamán mindenkor számolt a rádióaktív szennyeződések lehetőségével. Nagy körültekintéssel arra törekedett, hogy a rádióaktív szennyeződések, melyek könnyen meghamisíthatják a mérések eredményeit, kiküszöbölje, illetőleg ezek valószínűségét minimumra csökkentse.

Mivel az elektronszámláló csővel végzett mérések közvetlen eredményei csupán elektrosztatikus jellegű számadatok, ezért a szerző jól meghatározott rádióaktív anyagok ismert mennyiségeinek sugárzóképeségével hasonlította össze a meghatározandó alkatrészek sugárzóképeségét, aminek alapján az alkatrészek abszolút mennyiségét kiszámíthatta. Az összehasonlító méréseket, vagyis a mérőműszer kalibrálását a berlini Physikalisch-Technische Reichsanstalt által forgalomba hozott alapadatokkal végezte. A rádióaktív alkatrészek mennyiségeit pedig a nemzetközileg általánosan elfogadott határozmányok értelmében háromféle kalibráló egységben: gramm-rádiumban, gramm-urániumban és gramm-thóriumban fejezi ki.

E kísérleti módszerekkel öt budapesti hévforrás: az Árpád-, a Diana-, a Szent Imre-, a Császárfürdő Szent János-forrás és a városligeti új mély fúrás vizének teljes rádióaktív elemzését végezte el a pályamunka szerzője. A táblázatosan összefoglalt eredményekből kitűnik, hogy a nevezett öt forrás vizének rádióaktív összetétele meglehetősen egyenlő, az emanáció kivételével, amelynek mennyisége forrásról-forrásra

igen tág határok között változik. Közös jellegzetességet mutatnak a megvizsgált vizek abban is, hogy a rádium mennyisége lényegesen nagyobb, mint a vele izotóp mezothóriumé, viszont az uránium mennyisége viszonylagosan kicsi a vele izotóp rádióthóriumhoz képest. E kísérleti adatokból arra következtet a szerző, hogy a megvizsgált hévvezek rádiumtartalma túlnyomórészt a távolabbi helyről, vagyis nem a közeli kőzetekből származik. Valószínűnek látszik az a feltevés, hogy olyan rádiumtartalmú mélységi vizek jutnak a budapesti hévforrások területére, amelyek hosszabb utat tesznek meg a mélyben; majd a források közelében lévő szulfátos kőzetekkel érintkezve a rádiumizotópok nagy részét elvesztik, míg az emanáció és talán részben a mezothórium bomlásterméke, valamint a rádióthórium nagyobb mennyiségben juthat el a felszínre. E feltevés azonban csak akkor nyerhet igazolást, ha mérések alapján bizonyítható, hogy a vizek rádióthórium-tartalma a vizekben már eredetileg oldott mezothórium-ból atombomlás következtében képződik és nem származik a közeli kőzetekből. E kérdés tisztázásához ismernie kellene a vizek thórium-tartalmát is. A thórium rádióaktív módszerekkel való meghatározásához azonban néhány évnyi várakozási idő szükséges, amíg a meghatározáshoz használt készítményben a benne lévő thórium-ból mérhető mennyiségű mezothórium keletkezik. E meghatározást a szerző kilátásba helyezi.

A fentiekben felsorolt tartalmi összeállításból kitűnik, hogy a dolgozat — bár még be nem fejezett vizsgálatok eredményeiről számol be csupán — teljesen eleget tesz a kitűzött pályatételnek. A kitűzött pályatétel alapos megoldása ugyanis sokkal több és hosszabb vizsgálatokat igényel, semhogy a szerző ezeket a rendelkezésére álló idő alatt elvégezhette volna. Az elvégzett vizsgálatokat jellemzi a körültekintő alaposág és megbízhatóság. A szerző e vizsgálataival, melyek hazánkban elsők a maguk nemében, kétségtelenül nagy mértékben gyarapította a budapesti hévforrások rádióaktív sajátságaira és geokémiai problémáira vonatkozó ismereteket.

A munka azonban általános tudományos szempontból is értékes. Tudományos értékét emeli az a körülmény, hogy a szerző új módszereket ismertet benne a rádióaktív alkatrészek elválasztására.

Egyedüli fogyatékosága a munkának, hogy a fogalmazás nem kifogástalan. E fogyatékoság azonban megfelelő átdolgozással eltüntethető.

Az előadottak alapján a bizottság tisztelettel javasolja a Tekintetes Akadémiának, hogy e pályamunka szerzőjének Budapest székesfőváros természettudományi jutalmát kiadni méltóztassék.

Budapest, 1939. március hó 31-én.

Gróh Gyula r. t.,
a bizottság elnöke,

Buzágh Aladár l. t.,
a bizottság előadója,

Bay Zoltán l. t.,
a bizottság tagja.

IV.

A Magyar Tudományos Akadémia jutalomtételei 1939-ben.

1.

A M. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium Berzeviczy Albert- és báró Wlassics Gyula-jutalomdíja.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium a Berzeviczy Albert-jutalomdíjban és a báró Wlassics Gyula-jutalomdíjban évenként két-két jeles tanítót részesít. A négy jutalomdíj két állami és két nem állami alkalmazásban lévő tanító közt oszlik meg. A jutalom egyenként 500—500 pengő.

A jutalmazandókat a tanfelügyelők által felterjesztettek közül az alapító-levélben meghatározott bizottság jelöli ki, s javaslatát az Akadémia márciusi összes ülése elé terjeszti.

A jutalmakat az áprilisi összes ülésen adják át a jutalmazottaknak.

A bizottság figyelembe veszi, ha az ajánlottak érdemes pedagógiai működésükön felül a magyar nyelv tanítása terén is kiváló eredményeket értek el.

2.

Báró Wodianer Albert-jutalom tanítók részére.

A M. T. Akadémia saját bevételeiből id. báró Wodianer Albert alapítványtevő *emlékére* egyenként 500—500 pengő jutalmat tűz ki Magyarország bármely népiskolájában működő legérdemesebb két néptanítónak, tekintet nélkül az iskolafenntartó jellegére.

A jutalmat az Akadémia 1940. márciusi összes ülésén ítéli oda. A jutalmazottaknak a jutalmat az Albert napját követő áprilisi összes ülésen az Akadémia elnöke adja át.

E jutalomra az Akadémiához kérvényt nem lehet beadni, mert csak a tanfelügyelőktől a közoktatásügyi minisztérium útján beérkezett jelentések szolgálhatnak a döntés alapjául.

3.

Kazinczy Gábor és neje Várady-Szabó Anna alapítványa.

Kazinczy Gábor nyug. kúriai bíró és neje Várady-Szabó Anna alapítványának évi kamatait (kerek összegben 400 pengőt) az Akadémia olyan érdemes tudós, illetőleg író vagy művész megjutalmazására tűzi ki, akinek hosszabb időn át kifejtett tudományos, irodalmi vagy művészi munkássága révén elért jövedelme nincs arányban végzett szellemi munkájának belső értékével.

Az Akadémia a jutalmat az 1940. évi nagygyűlés második napján ítéli oda.

A jutalomra jelentkezés a folyamodó munkásságának feltüntetésével 1939. december 31-ig küldendő be a főtítkári hivatalba. Ha a jutalomra érdemes tudós, író vagy művész a kitűzött határidő

előtt jelentkeznék e jutalom elnyerése végett, az Akadémia sürgősség esetén összes ülésében is kiadhatja a jutalmat.

4.

Unghváry László-alapítvány.

Az Unghváry László-féle faiskola, szőlő- és borgazdasági r. t. az 1921. évben abból a célból tett alapítványt az Akadémiánál, hogy az alapítvány kamatainak kilencetized része 1929-től számítva, tízévenként annak a magyarnak adassék ki, aki a magyarság életének egész területén (a pártpolitika kizárásával) „a magyarság ügyének a nemzet jövője szempontjából a legnagyobb szolgálatot tette”.

Az Akadémia az 1940. évi nagygyűlés második napján határoz a díj odaítéléséről.

5.

Pályázat egy honismertető műre.

A Magyar Tudományos Akadémia sajátjából egyezer pengő pályadíjat tűz ki oly műre, mely hazánkat minden tekintetben (föld- és néprajz, történelem, alkotmány, mezőgazdaság, ipar, kereskedelem, irodalom, tudomány, művészet, közművelődés stb.) világosan és tömör előadásban ismertetné külföldön élő honfitársainkkal. — Az előadásmód legyen különös tekintettel a külföldi magyarság gyermekeire.

A pályamű 8—10 ív terjedelmű lehet.

Benyújtásának határideje 1939. december 31.

AZ I. OSZTÁLYBÓL.**Új jutalomtételek.**

6.

Nagyjutalom és Marczibányi-mellékjutalom.

Az 1940. évi akadémiai *Nagyjutalom* (2000 pengő) és a *Marczibányi-mellékjutalom* (800 pengő) az 1931—39. évkörben megjelent hívja az ily kinyomatott munkák szerzőit, hogy művüket 1939. évi december 31-ig a főtítkári hivatalba küldjék be, feljegyezvén röviden, amit munkájuk kiváló vonásának tartanak. Be nem küldött munka is — amelyről a bíráló bizottság tagjainak tudomásuk van — pályázhatnak; sőt ha az Akadémia kiadásában jelent meg, vagy könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző pályázni kíván vele.

A jutalmat az 1940. évi nagygyűlés fogja odaítélni.

7.

Özv. Vojnits Tivadarné-jutalom.

Az özv. *Vojnits Tivadarné-jutalomra* (a M. T. Akadémia Vojnits-érme) az 1938. szeptember 1-től 1939. augusztus 31-ig Budapesten előadott irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott magyar

eredeti tragédiák, vígjátékok és népszínművek pályázhatnak. Valamely más jutalmat nyert színmű nem jön tekintetbe.

A jutalmat az 1939. évi októberi összes ülés fogja odaítélni.

8.

Sámuel—Kölber-alapítvány.

Az 1939-ben megjelent *nyelvtudományi értekezések* legjobbika a M. T. Akadémia bevételeiből és a *Sámuel—Kölber*-alapítvány kamatainak felhasználásával 200 pengő jutalomban fog részesülni. A jutalmat az 1940. évi nagygyűlés fogja odaítélni.

E pályázaton résztvesznek az összes, 1939-ben megjelent értekezések, amelyekről a bírálóknak tudomásuk van.

9.

Weiss Fülöp-alapítvány.

A Weiss Fülöp-alapítvány (10.000 dollár) 1939. évi osztalékát az I. osztály a megelőző öt év valamely *zeneművészeti* alkotásának jutalmazására fordítja.

A pályázók fel is hívhatják alkotásaikra a bizottság figyelmét.

A jutalmat az 1940. évi nagygyűlés fogja odaítélni.

10.

A Magyar Általános Köszénbánya Részvénytársulat Berzeviczy Albert-alapítványa.

A Magyar Általános Köszénbánya Részvénytársulat 1936-ban néhai elnökének, Berzeviczy Albertnek emlékére 100.000 pengős alapítványt tett.

Az alapítványi tőke hozadéka (3600 pengő) 1940-ben az Akadémia első osztályának javaslatára a *művészettörténet és széptudomány* körébe (ideértve az irodalomtörténet körét is) eső, az 1937—1939. évkörben nyomtatásban megjelent művek legjobbjának, kivételesen az e tudományok terén végzett kutatásnak jutalmazására adható ki.

A jutalmat az 1940. évi nagygyűlés ítéli oda.

Már hirdetett jutalomtétel.

11.

Budapest székesfőváros művelődéstörténeti jutalomtételle.

Budapest székesfőváros az 1937. évben 800 pengő jutalmat tűzött ki egy pályatételre, melynek tárgya: *Magyarnyelvű színelőadások Budán és Pesten a Nemzeti Színház megnyitása előtt.*

A pályaművek benyújtásának határideje 1939. december 31.

A jutalmat az 1940. évi nagygyűlés fogja odaítélni.

A II. OSZTÁLYBÓL.

Új jutalomtételek.

12.

Chorin Ferenc-alapítvány.

A Salgótarjáni Köszénbánya R. T. által, elhunyt elnökének *dr. Chorin Ferenc*nek emlékére tett 40.000 pengős alapítvány részvényeinek 1939. évi osztaléka az 1940. évi nagygyűlésen a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományágak körében 1939-ben megjelent munkának, amennyiben pedig a kiküldött bizottság jutalomra érdemes ilyen közgazdasági művet nem találna, olyan államtudományi munkának jutalmazására használható fel, amely tudományos jelentőségénél fogva a jutalmazásra méltó.

Az Akadémia felszólítja az ily munkák szerzőit, hogy műveiket 1939. december 31-ig a főttkári hivatalba küldjék be. Be nem küldött munka is — amelyről a bíráló bizottság tagjainak tudomásuk van — pályázik. Kéziratban bemutatott munka is tekintetbe vehető.

A jutalmat az 1940. évi nagygyűlés fogja odaítélni.

13.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós-alapítványa.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara 1937-ben 25.000 pengős alapítványt tett a Kormányzó Úr Ó Főméltóságának a csepeli kikötő felavatásán tartott beszéde emlékére. Az alapítványi tőke egy évi kamatjövödelme az 1940. évi nagygyűlésen egy, a *kereskedelem népszerűsítését és előmozdítását* az előző évben legjobban szolgáló tudományos vagy publicisztikai mű szerzőjének jutalmazására adható ki.

E pályázaton résztvesz minden, 1939-ben megjelent idevágó mű, amelyről a bírálóknak tudomásuk van.

A jutalmat az 1940. évi nagygyűlés fogja odaítélni.

14.

Budapest székesfőváros jogtörténeti jutalomrétele.

Budapest székesfőváros az 1938. évben 800 pengő jutalmat tűzött ki egy pályáztatásra, melynek tárgya: *A budai jog és a felső-magyarországi városok.*

A pályaművek benyújtásának határideje 1939. december 31.

A jutalmat az 1940. évi nagygyűlés fogja odaítélni.

15.

Serbán János-jutalom.

Ez alapítvány jövedelme (1.000 P) a *mezőgazdaság vagy közgazdaság* körében nyomtatásban megjelent olyan műnek adható ki, amely tudományos vagy irodalmi szempontból jutalmazásra méltó.

A jutalmat az 1940. évi nagygyűlés ítéli oda.

1939. végén lejáró régebbi jutalomtétel.

16.

Budapest székesfőváros művészettörténeti jutalma.

„A neoklasszicizmus építésze Magyarországon”.

A benyújtott pályamű befejezésére adott megbízás lejár 1939. december 31.

Már hirdetett jutalomtételek.

17.

Az igazságügyi m. kir. minisztérium jutalomtétele.

A magyar királyi igazságügyminisztérium a Magyar Tudományos Akadémia útján pályázatot hirdet a következő pályatétel kidolgozására: „A földbirtokpolitikai intézkedések eredményeinek tartós biztosítására alkalmazott vagy ajánlott magánjogi rendelkezések méltatása. Különösen vizsgálni kell a telekkönyvi terhelési határ megvalósításának jogi lehetőségét és várható következményeit, valamint a hitbizományi kisbirtok életképessé tételének feltételeit.”

A pályaművek, idegen kézzel vagy géppel írva, 1940. évi június 30-ig küldendők be a M. T. Akadémia főtítkár' hivatalába.

A pályadíj ezer pengő.

A bíráló bizottságban a magyar királyi igazságügyminisztérium képviselője is résztvesz.

18.

Molnár Kálmán-jutalom.

Fejtsenek ki a főkegyúri jog jogalapja és a magyar közjog idevágó szabályai.

Ismertetni kell a magyar király főkegyúri joga körül Mária Terézia kora óta kialakult gyakorlatot.

Jutalma Molnár Kálmán egyetemi tanár adományából 1000 pengő.

A benyújtás határnapja 1939. december 31.

A jutalmat az 1940. évi nagygyűlés csak abszolút becsú munkának adja ki.

19.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank gróf Széchenyi István-alapítványa.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank a M. T. Akadémia alapításának századik évfordulója alkalmából gr. Széchenyi István nevére tett alapítványának kamatjövedelméből pályázatot hirdet ezen kérdésre: *Az irányított gazdaság érvényesülésének előfeltételei, különös tekintettel Magyarország viszonyaira.*

A pályamunkák 1939. dec. 31-ig nyújtandók be a M. T. Akadémia főtítkári hivatalánál.

A jutalmat az 1940. évi nagygyűlés ítéli oda.

A III. OSZTÁLYBÓL.**Új jutalomtétel.**

20.

Báró Kornfeld Zsigmond-jutalom.

A báró Kornfeld Zsigmond nevét viselő alapítvány kamata oly műnek adható ki, mely tudományos jelentőségénél fogva a jutalomra méltó.

A jutalom ez évben a *matematika* körébe tartozó kiváló művet illet.

A jutalmat az 1940. évi nagygyűlés ítéli oda.

21.

*Az együttesen kezelt hagyományok- és adományokból
létesített jutalom.*

E jutalmat az Akadémia ezúttal *Pekár Imre* emlékezetére hirdeti, kinek hagyatéka ebbe az egyesített alapítványba beolvasztatott.

A jutalom 1938. évi kamataiból (800 P) a III. osztály a következő pályatételt tűzte ki:

Allapíttassék meg a kapcsolat külső tényezők hatása és a belső elválasztó mirigyek szöveti szerkezete közt.

A pályaművek benyújtásának határideje 1939. december 31.

A jutalmat az 1940. évi nagygyűlés fogja odaítélni.

V.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
PÉNZTÁRI SZÁMADÁSA

1938-RÓL.

AKTIVUM

A Magyar Tudományos Akadémia

	Pengő	Pengő
<i>I. Ingatlanok:</i>		
1. Az Akadémia palotája, bérháza, könyvtárkészlete és egyéb felszerelések értéke	1,525.000'—	
2. A széphalmi birtok és Kazinczy-mauzoleum	80.000'—	1,605.000'—
<i>II. Értékpapírok:</i>		
1. Az Akadémia sajátja	3.484'04	
2. Alapítványok értékpapírai	116.074'48	119.558'52
<i>III. Készpénzkövetelések folyószámlákon:</i>		
1. Az Akadémia sajátja a) 121,766.09 b) 4,922.14	126.688'23	
2. Alapítványok tulajdona a) 217,449.25 b) 80,342.57	297.791'82	424.480'05
3. Előre kifizetett jövő évi tartozások .		5.110'66
		2,154.149'23

Budapest, 1938.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának

Jankovich János, ig. és t. tag, s. k.

vagyon mérlege 1938. december 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
I. Különféle alapítványok	254.391'35	
II. Adományok és hagyományok	98.135'76	352.527'11
III. Alapítványok és adományok kamata .		56.339'19
IV. Tudományos művek kiadására tartalékolva	72.199'84	
V. Egyéb tartalékok	21.390'56	93.590'40
VI. Előre befolyt jövő évi házbér . . .		200'—
VII. Jövő évre átviendő költségvetési fellesleg		8.636'72
VIII. Vagyon		1,642.855'81
		2,154.149'23

december 31-én.

A könyvelésért:
Voit Lajos s. k.

megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János, ig. tag, s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia veszteség

TARTOZIK

	Pengő	Pengő
<i>I. Személyi kiadások:</i>		
1. A főtitkár, főkönyvtárnok és osztálytitkár urak, az építész, orvos és könyvvezető tiszteletdíjai és az irodai és könyvtári személyzet illetményei	36.935'02	63.029'90
2. Nyugdíjak, segélyek és jutalmak	20.778'72	
3. Előre nem látott kiadások	5.316'16	
<i>II. Dologi kiadások:</i>		
1. Adók és illetékegyenérték	16.059'82	65.961'92
2. Az Akadémia épületeinek fenntartása, illetőleg javítására fordított költségek	31.644'91	
3. Fűtés-világítás	9.939'04	
4. Irodai és kisebb kiadások	7.851'96	
5. A Kazinczy ingatlan jókarban tartása	466'19	
<i>III. Tudományos kiadások:</i>		
1. Akadémiai Almanach	1.925'17	224.756'83
2. Akadémiai Értesítő	1.628'91	
3. Budapesti Szemle	14.000'—	
4. Az I. osztály és bizottságai	29.888'93	
5. A II. osztály és bizottságai	19.538'62	
6. A III. osztály és bizottságai	38.960'02	
7. Néptudományi bizottság	3.820'62	
8. Nagygyűlési jutalmak és költségek	18.980'24	
9. Erdemes tanítók jutalmazására	3.000'—	
10. Szótári bizottság	8.175'95	
11. Könyvkiadó bizottság	15.321'47	
12. Könyvtár	9.919'40	
13. Tudományos és irodalmi segélyek	14.597'50	
14. Folyó évről átvitt tartozások	45.000'—	
15. Jövő évre átvitt költségvetési felesleg		8.636'72
		362.385'37

Budapest, 1938. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának

Jankovich János, ig. és t. tag, s. k.

Értékpapírok 1938. december 31-én.

	Érték pengőben
<i>I. Az Akadémia értékpapirjai:</i>	
K 2,043.200'— n. é. Hadikölcsön	163'44
K 96.200'— n. é. különféle záloglevél	7'70
K 8.900'— n. é. Magy. koronajár. és földteherm. kötv.	— 71
Országos Földhitelintézeti üzletrész	1.050'—
Üzletrészek és sorsjegyek	136'19
40 drb. Pesti Hazai Első Takarékpénztár részvény	800'—
5 „ Első Budapesti Gőzmalom részvény	40'—
12 „ Belvárosi Takarékpénztár részvény	36'—
10 „ Magyar Nemzeti Bank részvény	1.250'—
	3.484'04
<i>II. Alapítványok értékpapirjai:</i>	
Chorin Ferenc-alapítvány:	
329 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	41.125'—
Fabriczy Sámuel-alapítvány:	
K 208.400'— n. é. M. Földhitelint. záloglevél	16'66
K 4.400'— n. é. M. Földhitelint. záloglevél	—'36
9 drb. Borsod-Miskolci Gőzmalom részvény	50'40
3 „ Farbenindustrie részvény RM. 1.600'—	2.084'35
4 „ Deutsche Bank részvény RM. 80'—	81'42
	2.233'19
Hangya alapítvány:	
Hangya üzletrész	500'—
Kazinczy Gábor és neje alapítvány:	
27 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	3.375'—
Báró Kornfeld Zsigmond alapítvány:	
137 ¹ / ₄ drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	17.156'25
Bpesti Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós-alapítv.	
K 191 millió 5% 1925. évi kényszerkölcsön és 4.000'—	
Dollár 7 ¹ / ₂ % nostr. Speyer-kötvény együttesen	25.000'—
Platthy György és neje alapítvány:	
25 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	3.125'—
Serbán János-alapítvány:	
20 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	2.500'—
	Átvitel: 98.498 48

	Áthozat :	Érték pengőben
Unghváry László-alapítvány:		98.498'48
64 11/25 drb. Magyar Ált. Hitelbank részvény	1.031'04	
40 drb. Pesti Magyar Keresk. Bank részvény	1.480'—	
8 „ Pesti Hazai Első Takarékpénztár részvény	232'—	
26 „ Rimamurányi részvény	392'60	
30 „ Osztrák Magyar Államvasút részvény	252'—	3.387'64
Weiss Fülöp-alapítvány:		
9.500'— Dollár n. é. Pesti Magy. Keresk. Bank 7%-os záloglevél		17.575'—
Együttesen kezelt alapítványok értékpapirjai		97'40
	Összesen:	119.558'52

Alapítványok, adományok és azok kamatai 1938. december 31-én.

	Tőke P	Kamat P
<i>I. Alapítványok, melyek készpénzben és érték-papirokban vannak elhelyezve:</i>		
Chorin Ferenc alapítványa	41.125'--	—
Együttesen kezelt alapítványok	21.089'60	—
Fabriczy Sámuel alapítványa	2.233'19	2.993'48
Hangya Szövetkezet "	500'—	61'—
Kazinczy Gábor és neje "	5.228'42	690'67
Kornfeld Zsigmond báró "	17.156'25	3 556'28
Serbán János "	2.500'—	1 219'96
Unghváry László "	3.387'64	5 008'18
Unghváry László (jutalom) "	—	6.663'74
Weiss Fülöp "	20.429'50	90'38
Platthy György és neje "	3.125'—	—
Bp. Keresk. és Iparkamara Horthy-alapítványa .	25.000'—	1.455'25
<i>II. Alapítványok kizárólag készpénzben elhelyezve:</i>		
Benedek Sándor alapítványa	400'—	597'42
Bizony Ákos "	5.000'—	2 974'18
Darányi Ignác "	1.240'—	1.059'16
Halmos Izor "	2.272'86	2.401'84
Hegedüs István "	1.800'—	1.410'92
Kara Győzőné "	1.000'—	814'43
Kónyi Manó "	10.000'—	493'11
M. Ált. Köszénb. Rt. Berzeviczy "	100.000'—	10.951'17
P. M. Keresk. bank gr. Széchenyi "	8.000'—	3.665'01
Szemző István "	1.393'49	2.359'71
Vészi József "	1.000'—	442'78
Wellisch Alfréd "	1.600'—	1.250'39
<i>III. Hagyományok és adományok határozott rendeltetéssel készpénzben elhelyezve:</i>		
Budapest Föv. 1932. évi jutalomtétele	900'—	135'82
Budapest Föv. 1937. " "	800'—	49'54
Átvitel :	277.180'95	50.344'42

	Tőke P	Kamat P.
Áthozat :	277.180'95	50.344'42
Budapest Főv. 1938. évi jutalomtétele . . .	800'—	24'69
Budapest Főv. 1939. " . . .	800'—	—
Döbrentey Gábor síremlékére	245 18	—
Eötvös Lóránd báró "	239 88	—
Medveczky Frigyes "	119'43	—
Mikszáth Kálmán "	562'59	574'50
Fraknoi római villa bérjövödelme	16.636'61	—
Győr város adománya	4.700'—	1.962 --
Halmos Izor hagyománya	2.034'47	--
Kőrösy Flóra hagyománya	47.090'—	2.688'24
Molnár Kálmán jutalomtétele	1.000'—	745'34
Gróf Tisza István-emlékbizottság	1.108'—	—
Összesen:	352.527'11	56.339'19

VI.

Költségvetés

az 1939. év július—december hónapjaira.

I. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetének nyomdai kiállítására és közleményeinek esetleges díjazására . .	1.500 P
II. A <i>Budapesti Szemle</i> július—decemberi füzeteinek tiszteletdíjaira	6.000 P
III. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> füzeteinek nyomdai kiállításához	1.000 P
Összesen: . . .	8.500 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Értekezések- és emlékbeszédekre	200 P
2. Bíráloi díjakra	200 „
Összesen . . .	400 P

b) Nyelvtudományi bizottság.

1. A <i>Magyar Nyelvtudomány Kézikönyvének</i> új füzetére . .	500 P
2. Tüzetes magyar helyesírási szótár	500 „
3. A <i>Kőrösi Csoma-Archívumra</i>	500 „
4. A <i>Nyelvtudományi Közlemények</i> folytatására	1.000 „
5. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
6. Bizottsági apróbb költségekre *	60 „
Összesen . . .	2.760 P

<i>Maradvány</i> az előző két félévről: a <i>Nyelvtudományi Közleményekre</i>	2.000 P
A Validi-kiadásra szolgál az együttesen kezelt adományok 1936. évi kamata . . .	500 P

c) Nyelvművelő bizottság.

1. A <i>Magyarosan</i> c. folyóirat kiadására	3.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	300 „
3. Szerkesztői tiszteletdíj	100 „
4. Egy segéderő félévi tiszteletdíja	250 „
5. Hatóságok tájékoztatása	300 „
6. Bizottsági költségekre	150 „
Összesen	4.100 P

d) Klasszikus filológiai bizottság.

1. Az <i>Egyetemes Philologiai Közönyre</i>	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	1.250 P
<i>Maradvány: Theokritos kiadására</i>	1.700 P

e) Irodalomtörténeti bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> két füzetének szerkesztői és írói tiszteletdíjaira és nyomdai kiállítására	2.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	2.750 P
<i>Maradt egy kiadványra</i>	1.300 „

f) Képzőművészeti bizottság.

1. Az előadó úr tiszteletdíja	200 P
<i>Maradvány az előző évről</i>	100 „
A magyar képzőművészet készülő történetére fizetve	1.700 „

g) Néptudományi bizottság.

1. A népzenei kiadvány előmunkálataira	1.760 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági költségekre	40 „
Összesen	2.000 P
<i>Maradvány</i>	400 „
<i>Az I. osztály és bizottságai összesen</i>	13.460 P
<i>A maradványok</i>	6.000 „

B)

A II. osztály és bizottságai.

a) II. osztály.

1. Székfoglalókra és emlékbeszédekre	200	P
2. Thirring Gusztáv: <i>Magyarország népessége II. József</i> <i>korában</i> c. mű kiadásánál tartozás	921.55	„
3. Bírálati díjakra	100	„
Összesen . . .	1.221.55	P

b) Filozófiai bizottság.

1. Az <i>Athenaeum</i> kiadásához	1.000	P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200	„
3. Bizottsági költségekre	50	„
Összesen . . .	1.250	P

c) Jogtudományi bizottság.

1. Az előadó úr tiszteletdíja	200	P
2. Egy mű kiadására	1.000	„
3. Bizottsági költségekre	50	„
Összesen . . .	1.250	P

d) Történettudományi bizottság.

1. A <i>Hunyadiak</i> kora következő kötetére	1.000	P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200	„
3. Bizottsági költségekre	50	„
Összesen . . .	1.250	P

e) Hadtörténeti bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> tiszteletdíjaira, nyomdai előállítására	1.500	P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200	„
3. Bizottsági költségekre	50	„
Összesen . . .	1.750	P

Maradvány: Egy kiadványra 500 P

f) Nemzetgazdasági bizottság.

1. Értekezésekre	300 P
2. A Közgazdasági Szemlére	2.400 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	2.950 P

g) Archeológiai bizottság.

1. Az <i>Archaeologiai Értesítő</i> írói, szerkesztői tiszteletdíjaira és nyomdai költségeire	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	1.250 P

A II. osztály és bizottságai összesen 10.921 P

A maradványok 500 „

C)

A III. osztály és bizottsága.

a) III. osztály.

1. A <i>Matematikai és Természettudományi Értesítőre</i>	10.000 P
2. Természettudományi kutatásokra	4.500 „
3. Emlékbeszédekre	200 „
4. Bírálati tiszteletdíjakra	200 „
Összesen	14.900 P

b) Matematikai és Természettudományi bizottság.

1. Tudományos célokra	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen	2.200 P

Maradvány 551 „

A III. osztály és bizottsága összesen 17.100 P

Maradvány 551 „

Az I—III. osztályok tudományos kiadásai 41.481 P

A maradványok összege 7.051 „

Szótári bizottság.

1. Dologi kiadásokra	400 P
2. Adatgyűjtésre	400 „
3. A gyűjtött anyag rendezésére	1.000 „
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen	2.000 P

A középkori latinság szótárának Magyar Nemzeti Bizottsága.

1. Adatgyűjtésre	1.070 P
2. Állandó munkatársnak	480 „
3. Felülvizsgálatra	200 „
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
5. Egyéb kiadások	50 „
Összesen	2.000 P

Könyvkiadó vállalat.

Újabb kötetek kiállítására és szerzői tiszteletdíjára	5.000 P
Kiadványok szétküldési költségeire	5.000 „

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, a legszükségesebb kötetek költségeire és könyvbeszerzésekre	5.000 P
---	---------

Tudományos társulatok és munkák segélyezése.

Tudományos társulatok segélyezésére	5.000 P
A Bécsi Klebelsberg-Történetkutató Intézet Évkönyvére	750 „
A Revue des Études Hongroises segélye	750 „
Az Ungarische Jahrbücher segélye	1.250 „
Összesen	7.750 P

A Coopération Intellectuelle költségeire	400 P
Maradvány	1.500 „
Összes tudományos kiadásokra	77.131 P
A maradványok	8.551 „

Személyzeti kiadások.

1. A főtitkár tiszteletdíja félévre	3.000 P
2. A főkönyvtárnok tiszteletdíja félévre	2.000 „
3. A három osztálytitkár tiszteletdíja félévre	3.000 „

4. A főtáskári iroda és a könyvtár alkalmazottainak tiszteletdíja félvre	9.000 „
5. Dudás Kálmán építész tiszteletdíja félvre	800 „
6. Voit Lajosnak könyvelésért félvre	800 „
7. Altisztek orvosi kezelésére	400 „
8. Altisztek gyógyszerre	900 „

Összesen . . . 19.900 P

Elöre nem látott (kegyeleti) kiadásokra	3.000 P
Régi alkalmazottak nyugdíjára és rendkívüli segélyekre	24.000 „
Újévkor szokásos ajándékokra	2.000 „

Összesen . . . 29.000 P

Dologi kiadások félvre.

Adók	9.784 P
Palota és bérház fenntartása	7.000 „
Fűtőanyag (anyag 1.900, kisegítő altiszt 600 P)	2.500 „
Villanyvilágítás (palota és bérház)	2.200 „
Vízdíj	650 „
Kéményseprő	250 „
Telefon	700 „
Ülési meghívók költségeire	300 „
Postai költségekre	600 „
Kézbesítési költségekre	200 „
Illetékegyenértékre	400 „
Irodai kiadásokra	2.500 „
Felvonó	400 „
A Kazinczy-emlék fenntartási költsége	1.000 „

Összesen . . . 28.484 P

Személyi és dologi kiadások összesen	77.384 P
Összes kiadás	154.515 „

Várható bevételek.

Allamsegély	35.040 P
Házbérjövdelem	31.000 „
A gr. Vigyázó-vagyonból igénybevehető	85.500 „
Könyvek eladásából várható	3.000 „

Összesen . . . 154.540 P

VII.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TULAJDONÁBAN LÉVŐ

KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KIMUTATÁSA 1938. DECEMBER 31-ÉN.

ACTIVUM

A gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon

	Pengő	Pengő
1. <i>Készpénzkövetelések:</i>		
1. az Országos Földhitelintézetnél . . .	7.602'06	
2. a Pesti Magyar Keresk. Banknál . . .	2.204'—	
3. a " " " (Hitelszámla)	278.401'02	288.207'08
2. <i>Értékpapírok:</i>		
1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon . . .	83.746'83	
2. gróf Vigyázó Ferenc-féle " . . .	24.500'30	108.247'13
3. <i>Ingatlanok:</i>		
1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon 11.525 hold 1273 □-öl		
2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon 3455 hold 1465 □-öl		
3. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon VII., Károly-körút 1. sz. ház		11.427.594'72
4. <i>Gazdasági felszerelések:</i>		
1. az abonyi gazdaságban	104.260'35	
2. a tószeg-paládicspusztai gazd.-ban	24.868'09	129.128'44
5. <i>Követelések:</i>		
M. Kir. Igazságügyminisztérium	470.000'—	
Dr. Vályi Lajos ügyvéd (elszámolásban)	6.000'—	
Tóth József erdőmérnök "	19'57	
Gerényi Jakab min. o. tan. "	808'22	
Garzó József mérnök "	33'87	
Óvadék	76'80	476.938'46
		12.430.115'83

Budapest, 1939. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának

Jankovich Béla, ig. és t. tag

KIADÁSOK

	Pengő	Pengő
1. <i>Költségek:</i>		
Közterhek	28.675'33	
Életjáradék	24.000'—	
Kegydíjak, adományok	4.295'—	
Illetmények	36.383'92	
Alkalmazottak készkiadásai	7.559'53	
Gazdasági alkalmazottak fizetése	7.810'—	
Biztosítási díjak	2.171'73	
Bankköltség	191'11	
Misedíjak	2.934'—	
Feketealmi iskola fenntartási költsége	2.874'56	
Gazdasági iroda	1.101'73	
Abony: tisztiepület tatarozás	1.747'29	
Bátya: gazdasági épületek építése	10.375'45	
Feketealom: "	11.000'—	
Szalkszentmárton: "	17.760'99	
Egyéb költségek	2.603'28	161.483'92
2. <i>Kifizetett kamatok</i>		31.187'12
3. <i>A folyó jövedelemből felhasznált összeg</i>		205.000'—
4. <i>Fennmaradó tiszta jövedelem</i>		6.675'71
		404.346'75

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának
Jankovich Béla ig. és t. tag

jövedelmei 1938. január 1-től december 31-ig.

BEVÉTELEK

	Pengő	Pengő
1. Kamatbevételek		33.070'96
2. Értékpapírjövedelem:	.	
1. a gróf Vigyázó Sándor-vagyonból . .	8.350'—	
2. a gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból . .	1.913'60	10.263'60
3. Ingatlanok jövedelmei:		
1. a gróf Vigyázó Sándor-vagyonból:		
Nagyberki-Mosdós haszonbére	21.000'—	
Szalkszentmárton haszonbére	86.830'53	
Harta-Bojár haszonbére	14.665'—	
Csabony haszonbére	3.014'99	
Nagyberki erdőgazdaság bevételei	23.610'43	
Csabonyi " " " " " " " "	32.165'60	
Kötönyi " " " " " " " "	11.023'88	
Harta-bojárai " " " " " " " "	1.988'50	
Szalkszentmártoni gazdaság bevételei .	4.145'88	
Kötönyi gazdaság bevételei	12.012'97	
Egyéb bevételek (vadászati, halászati bér)	1.532'13	211.989'91
2. a gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból:		
Abony haszonbére	3.234'08	
Tószeg-Paládcipusztá és Szántóhalom haszonbére	17.223'21	
Uszód-Nánapuszta haszonbére	3.300'—	
Bátya haszonbére	28.752'79	
Rákoskeresztúr (Nagyvér) haszonbére .	6.000'—	
Abonyi erdőgazdaság bevételei	5.959'01	
Bátyai erdőgazdaság bevételei	3.829'08	
Abonyi gazdaság bevételei	17.451'67	
Bátyai gazdaság bevételei	28.974'61	
Egyéb bevételek (vadászati, halászati bér)	1.130'27	115.854'72
4. Házbérfjövedelem:		
Befolyt házbérek	62.904'48	
Adó és fenntartási költség	29.736'92	33.167'56
		404.346'75

január hó 31-én.

A könyvelésért:
Balás Géza s. k.

megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. tag.

ACTIVUM

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

		Pengő	Pengő
1.	<i>Készpénzkövetelés:</i> a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egye- sületnél		2.602'—
2.	<i>Értékpapírok</i>		125.758'44
3.	<i>Ingatlanok:</i> Rákoskeresztúr 1.990 hold 719 □-öl . Vecsés 580 " 1.172 " . Pesti rétek 228 " 391 " . Összesen 2.799 hold 682 □-öl .		1.609.596'86
4.	<i>Követelések:</i> 1. Rákoskeresztúron eladott háztelkekért 2. a penci birtok vételárhátraléka . . . 3. a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc- féle vagyontól	86.969'96 17.700'68 597.584'63	702.255'27
			2.440.212'57

Budapest, 1939. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának

Jankovich Béla ig. és t. tag

mérlege 1938. december hó 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. Hagyatéki tőke		2.059.542'24
2. Fel nem használt előző évi jövedelmek		68.832'13
3. Bizományba adott parcellázás		271.146'09
4. Tiszta jövedelem az 1938. évben		40.692'11
<hr/>		
		2.440.212'57

január hó 31-én.

A könyvelésért:

Balás Géza s. k.

megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. tag.

KIADÁSOK

A grófi Vigyázó Sándorné-vagyon

	Pengő	Pengő
1. <i>Költségek:</i>		
Illetmények	9.096'—	
Alkalmazottak készkiadásai	1.740'82	
Közterhek	4.835'59	
Bankköltségek	45'16	
Rákoskeresztúri alkalmazottak fizetése	5.640'—	
Gazdasági iroda fenntartási költsége . .	275'43	
Biztosítási díjak	350'90	
Vecsés-ferihegyi épületek tatarozása . .	20.244'90	
Rákoskeresztúri kavicsbánya bekerítése	1.354'—	
Egyéb költségek	250'—	43.832'80
2. <i>Tiszta jövedelem az 1938. évben</i>		40.692'11
		84.524'91

Budapest, 1939. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának

Jankovich Béla íg. és t. tag

jövedelmei 1938. január 1-től december 31-ig.

BEVÉTELEK

	Pengő	Pengő
1. <i>Kamatjövedelem:</i>		
1. Folyószámlakamat	10.106'61	
2. Rákoskeresztúri parcellázás kamatbevétele	4.582'46	
3. Penc kamatbevétele	1.040'45	15.729'52
<i>Értékpapírijövedelem</i>		9.042'30
2. <i>Ingatlanok jövedelmei:</i>		
3. Rákoskeresztúri haszonbér	3.310'—	
" szántóparcellázás bevét.	32.977'99	
" erdőgazdaság bevételei	4.977'13	
" egyéb bevételek	843'25	
Vecsés haszonbére	17.438'74	
Pesti rétek haszonbére	205'98	59.753'09
		84.524'91

január hó 31-én.

A könyvelésért:

Balás Géza s. k.

megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. tag.

I. sz. Függelék.

A gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjövedelmei az 1938. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvény- jövedelem pengő
<i>Gróf Vigyázó Sándor-vagyon:</i>		
1.600 drb. Pesti Magyar Keresk. Bank részvény	61.733'61	6.400'—
336 „ Stephaneum-nyomda és könyvkiadó részvény	2.016'—	—
50 „ Dunavecsei Takarékp. részvény . . .	—	—
1.060.000'— K n. é. kisors. Földhitelint. záloglevél	84'80	—
3.000'— K „ „ „ O. M. B. záloglevél .	—'24	—
78.000'— K „ „ „ P. M. K. B. közs. kötv.	6'24	—
124.200'— K „ „ „ Agrárbank záloglevél .	9'94	—
1 drb. elismervény lengyel valorizáció be- jelentésről	—	—
4 „ elismervény 39.220'— K kényszer- kölcsonról	—	—
1 „ elismervény 300'— K osztrák febr. járadékról	—	—
487.500.000'— K 5 ⁰ / ₁₀ -os 1924. évi kényszerkölc.	19.850'—	1.950'—
275.000'— K 6 ⁰ / ₁₀ -os nostr. magyar hadikölc.	22'—	—
300.000'— K 5 ¹ / ₁₀ -os nostr. magyar hadikölc.	24'—	—
<i>Gróf Vigyázó Ferenc-vagyon:</i>		
800.000'— K n. é. nostr. 6 ⁰ / ₁₀ -os magyar hadi- kölcson kötv.	64'—	—
220.000'— K n. é. nostr. 5 ¹ / ₁₀ -os magyar hadi- kölcson kötv.	17'60	—
202.000'— K n. é. 4 ⁰ / ₁₀ -os Pesti Hazai Első Taka- rékp. kisors. záloglevél . . .	16'16	—
11.000'— ar. frt. 4 ⁰ / ₁₀ -os magyar aranyjáradék	1'76	—
48.000'— K n. é. 4 ¹ / ₁₀ -os Kisbirtokosok Orsz. Földhitelintézeti záloglevél . . .	3'84	—
1 drb. 14.000'— K n. é. Kaiser Ferdinand Nord- bahn lengyel hányadra vonatkozó bejelent. biz.	—	—
1 drb. 1.158'54 P n. é. Magyar Földhitelint. ala- pítványi okirat	—	—
66 drb. Pesti Hazai Első Takarékpénztár nyere- ménykötvény (6.600'— K n. é.) . . .	—	—
80 drb. Magyar Általános Kőszénbánya részvény	18.560'—	1.600'—
48 drb. Pusztatenyő-Kúnszentmárton hév. vas. törzsrészvény . . .	5.756'94	313'60
14 drb. Pusztatenyő-Kúnszentmárton hév. vas- úti élvezeti jegy . . .	—	—
4 drb. Hangya szövetkezeti üzletrész . . .	80'—	—
6 drb. Újpest Árpád-úti mozgósínház részvény	—	—
Összesen:	108.247'13	10.263'60

II. sz. Függelék.

A gróf Vigyázó Sándorné-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjövedelei az 1938. évben.

Az értékpapír neve		Erték pengő	Szelvény- jövedelem pengő
1.750 drb.	Pesti Hazai Első Takp. Egyes. részv.	91.000'—	7.000'—
100 "	Magyar Általános Hitelbank részv. .	2.260'—	—
93 "	Pesti Magy. Keresk. Bank részv. .	4.464'—	372'—
18 "	Hazai Bank részv.	295'20	27'—
50 "	Földhitelbank részv.	—	—
6 "	Krausz-Moskovits Egyes. Ipartelepek rv.	330'—	24'—
50 "	Zabolai Faipar részvény	—	—
3 "	Slavonia részvény	—	—
25 "	Magnezit-ipar részvény	3.875'—	230'20
40 "	Ganz és Társa Gépgyár részvény . .	484'—	—
37 "	Salgótarjáni Kőszénbánya részvény .	943'50	74'—
5 "	Kühne-Mezőgazd. Gépgyár részvény .	—	—
100 "	Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű rv.	5.225'—	500'—
75 "	Dreher-Haggenmacher Első Magyar Részvény Serfőzde részvény	8.625'—	360'—
76 "	Magyar Ruggyantaárugyár részvény .	3.401'—	228'—
15 "	Flóra részvény	127'50	12'—
15 "	Franciscus részvény	—	—
24 "	Első Budapesti Gőzmalom részvény .	156'—	—
25 "	Magyar Gázizzófény (Auer) részvény	475'—	—
25 "	Egyesült Izzólámpa és Villamossági részvény	2.075'—	125'—
30 "	Fővárosi Serfőző részvény	240'—	—
4 "	Concordia Gőzmalom részvény	—	—
30 "	Első Békéscsabai Rosenthal és Bor- sod-Miskolc Gőzmalom részvény . .	282'—	—
12 "	Cementia-Holding részvény	1.032'—	78'10
8 "	Fémáru-, Fegyver- és Gépgyár részv.	268'—	—
12 "	Beocsini Cementgyári Unio részvény	120'—	12'—
1,003.000'—	K. n. é. Magyar Földhitelintézet 4 ⁰ / ₀ -os záloglevél	80'24	—
Összesen:		125.758'44	9.042'30

III. sz. Függelék.

A Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában levő gróf Vigyázó-vagyon kezelésével megbízott alkalmazottak illetményei 1938. január hó 1-től december hó 31-ig.

Dr. Vályi Lajos ügyvéd tiszteletdíja . . .	P 12.000'—
Dr. Vályi Lajos ügyvéd irodaátalánya . . .	„ 4.000'—
Gerényi Jakab gazd. tanácsos tiszteletdíja . . .	„ 9.600'—
Garzó József kultúrmérnök tiszteletdíja . . .	„ 9.519'92
Tóth József erdőmérnök tiszteletdíja . . .	„ 8.760'—
Dudás Kálmán építész tiszteletdíja . . .	„ 1.600'—

Összes illetmények: P 45.479'92

VII.

Vörösmarty kisebb akadémiai jelentései.

Közzéteszi VISZOTA GYULA.

Vörösmarty Mihály a Magyar Tudós Társaság számára, mint az I. osztály helybeli r. tagja, számos jelentést, bírálatot írt és adott be, ugyanígy sok akadémiai munkálatban vett részt mint munkás társ. Számos kézírata maradt meg a főttkári iratok közt s ezeket nagy részben közöltem és feldolgoztam.

Nagyszótári, német-magyar (zseb) szótári vagy más nyelvtudományi dolgozatait a következő értekezésekben tettem közzé:

1. A Magy. Tud. Társaság nagyszótárának története. Magyar Nyelv 1909. év I—II. f.

2. A M. T. Társaság Zsebszótárának történetéhez. Magyar Nyelv 1908. év II. f.

3. Czuczor és Vörösmarty hivatalos magyar nyelvtanai. Egyetemes Philol. Közlöny 1903. évf.

4. Vörösmarty ismeretlen nyelvtudományi dolgozatai. Magyar Nyelv 1912. év IX. és X. f.

5. Vörösmarty és az Akadémia nyelvtani munkássága. Magyar Nyelv. 1911. év XII. f.

6. Az Országgyűlés és az Akadémia a „honosítás” szóról. Magyar Nyelv 1906. okt. f.

Nagyjutalmi és egyéb drámai művekre vonatkozó jelentéseit az Akadémiai Értesítőben közöltem.¹

Egyéb akadémiai munkásságára vonatkozó jelentéseit a következő cikkekben tárgyaltam:

1. Széchenyi, Vörösmarty és az Akadémia működésének első évei. Budapesti Szemle 1909. év IV. f;

2. A Tudománytár története. Akad. Értesítő. 1910. év III. f.

3. Vörösmarty akadémiai folyóiratterve. Akad. Értesítő. 1911. év IX. f;

4. Vörösmarty az írói tulajdonjogról és a titkos szavazásról. Akad. Értesítő. 1912. év VI. f;

Vörösmartynak ezen munkáin kívül vannak még kisebb jelentőségűek, de nem kevésbé érdekes jelentések: egyes bírálatok beadott munkákról vagy kiadásra benyújtott drámákról.

A M. Tud. Társaság ugyanis munkásságát három irányban kezdte meg:

1. kiadandó munkák kéziratának elbírálásával,

2. megjelent munkák ismertető összefoglalásával (a tervezett akadémiai folyóirat részére) és

3. egy nagy szótár belső elrendelésével.

Vörösmartynak itt közölt jelentései az akadémiai folyóirat számára szükséges kivonatokat vagy egyszerű jelentéseket tartalmaznak nyomtatásban, megjelent művekről vagy pedig kiadásra benyújtott drámákról.

1.

*Vélemény ezen kézitról: Barsóny Tzipő, vagy is Német Vargai Költemény Három Felvonásban, melyet Lengyelből fordított(a) Némelly toldalékokkal és megjobbításokkal Setétkúti Setét Imre Hadnagy Magyar Huszár Ezredtől jött Erdemtizetessel. 1827 esztendőben. — Be-tűivel.*²

Elofvastam a' rosz irás miatt majd olvashatatlan 's a' még rosszabb nyelv miatt szinte érthetetlen munkát 's azt,

¹ Vörösmarty nagyjutalmi és drámai jelentései. Akad. Értesítő 1914.

² Főtitkári iratok. 1831. 21. szám. A 3 felvonásos vígjátékot Setétkúti Setét Imre nyug. huszárhadnagy fordította lengyelből. Vö-

mint különben is csak fordítást, a' bokros nyelvhibák miatt teljességgel haszon vehetetlennek tartom.

Pest. 5 Majus 1831.

A' M. T. Társaság' megbízásából

Vörösmarty Mihál.

2.

*Vélemény a' megbírálás végett kiadott kéziratok felel.*¹

I. Virginia, a vagy Roma Felszabadulásának véres Áldozatja. Eredeti szomorú Játék Négy szakaszokban. Jegér Emmanuel Hites ügyész által Szegeden. 1830-dik esztendőben. Valóságos történet Roma szabadságának azon üdejéből, a' midőn azt a' tiz férfiak megtörni iparkodtak.

II. A' magyar nyelv Jelességei az Europai holt és élő nyelvekkel egybe hasonlítva. — Kolmár József.

III. A' magyar nyelvnek különösségei. Irá nyugalombann lévő Szerentsi Plebános Kassai József 1831.

Az elsőt sem előadására, sem belső értékére nézve nem találom kiadásra méltónak.

A' másodikról véleményem ez: . . .²

Közli Vörösmarty.

rösmarty jelentését az 1831. máj. 16-i kisgyűlésen (69. sz.) mutatta be. A gyűlés tudomásul vette a jelentést és a fordítást kiadta Kazinczy Ferencnek véleményezésre. Kazinczy Ferenc Az atlacz papocs címen átdolgozta és beküldötte a M. T. Társaságnak. Vörösmarty és Kazinczy véleménye alapján a vigjátékot visszaadták az írónak, mert az alapszabályok csak remekművek fordítását engedték meg. (Viszota Gyula: Kazinczy Ferenc működése az Akadémiában. Ak. Értesítő 1909. 651. l.) Szinnyei József Setéth Imre alatt nem említi meg a fordítást. Kazinczy a fordítót Setétt-nek írja.

¹ Főtitkári iratok 1831. év 68. sz. Szinnyei (V. 458. l.) Jeger Emanuel alatt Virginia, a borzasztó birói ítélet véres áldozatja címen említi a színművet s megjegyzi, hogy 1833. okt. 20-án adták elő Szegeden.

² Vörösmartynak Kolmár József és Kassai József munkájáról szóló bírálatát közöltem a Magyar Nyelv 1912. évi kötetének 308—310. lapjain. Ugyanott említem Jeger színművét is.

3.

Könyvkivonat (vagy inkább könyvismertetés).¹ Bimbók. Irta Szalay László. Pesten 1831, Trattner és Károlyi Typographiájában.²

4.

Könyvismertetés. Hős Regék a' magyar előidőből. Kisfaludi Madarász József által. Pesten 1831. Trattner és Károlyi betűivel. — A' Haza ifjuinak vezérlőül 's Barátságom' nem különben László Bátyámnak testvéri szeretetem' zálogául.³ —

Tartalma: Elő szó; Szent Egéd és Tarkő, regék. Az előszóban először is a' nemes ifjúságot ügykezik hazafiúi gondolatokra bírni, azután ugyan e' czéllal mintegy közben járóul bátyját szólítja fel; de csak hamar a' kedves Olvasóhoz fordul 's azt kérleli, ne vegye rossz néven, hogy ő a' j-betűt kihagyja a' birtokosokból, 's hogy csók-

¹ Főtitk. ir. 1831. 18. sz. Vörösmarty e jelentését az 1831. ápr. 18-i kisülés (33 p.) tárgyalta. Vörösmarty csak 5 költeményt jelölt ki felolvasásra, hogy az Akadémia ezekből ítélje meg „az író mineműségét”. Kijelentette az ülésen, hogy a Társaság a félszámban levő tagokra való tekintettel egyelőre hagyjon fel a tervezett folyóirat kiadásával, mert különben szüntelen azt a munkát feszegetve, hogy mit adtak mások, a sok kritikázás miatt a tagok semmit nem írhatnak. Minek csekély literaturánknak a sok kritika? E helyett eredeti értekezéseket kellene írni és közölni. Ha tovább kivonat helyett kritikát kell adni, legyen az szabad és a társaságra csak az legyen kikötve, hogy a bíráló írja alá nevét, tehát a felelősség az övé legyen és a kritika olvastassék fel. Ha az ülés a kritikát nem találja jónak, minden változtatás nélkül tétesse félre; vagy mindenki, tetszése szerint, írhasson kritikát vagy kivonatot is, ez nevével vagy név nélkül közöltessék a folyóiratban. Az ülés elhatározta, hogy Vörösmarty véleményét a nagygyűlés elé terjeszti, de addig az elhatározott mód szerint tovább kell folytatni a munkát. A kézirat másik bírálója Kazinczy Ferenc volt. Az ő jelentése adott okot Vörösmarty fenti kijelentésére. (Lásd Viszota Gyula: Kazinczy Ferenc működése az Akadémiában. Ak. Értesítő 1909. 653—4. l.)

² Ezt a jelentést és Vörösmartynak ezzel kapcsolatban 1831. ápr. 18-i levelét közölte Bárczay Oszkár, az Irodalomtörténeti Közlemények 1895. évi kötetében.

³ Főtitkári ir. 1831. év 70. sz. Vörösmarty jelentését az 1831. dec. 19-i ülésen olvasták fel (200. p.) és utóbbi használatig a levéltárba helyezték el. 1832. jan. 22-én (296. p.) Vörösmarty a múlt évi nagygyűlés határozatára hivatkozva visszavonta jelentését és eleendőnek tartotta, hogy a mű csak jelentessék. Szinnyei a munkát nem említi meg művében.

ja helyett ő így ír *csóka*, továbbá kéri, hogy őt hibáért ne ócsárolja, mert úgy mond csak a' tizenhetedik év' hibáit ócsárolná, e' helyett azt tanácsolja az olvasónak: legyen inkább hazafi 's ha mit ne talán homályosan írt volna is, tegye, hogy azt mások homályosnak ne lássák. „Ápold az ifjut” úgy-monda tovább az olvasóhoz „Legyen szíved ősi a' harczban; Mást segítő a' békében! — 's ekor — ha úgy teszel, mint Nemesnek illik, de kell is tenned — ekor — élj boldogúl!”

Szent Egéd.

Ezen regét megelőzi egy három levelnyi bevezetés, melyben a' régi kor dicsérete 's a' haza újabb fényének ohajtása foglaltatik. A' rege tartalma röviden ez: A' mohácsi harcz után Magyarország' nagy része török hatalom alá jutván Szent Egéd várában özvegyen élt Battyániné, ki-nek férje a' mondott harczban esett el; 's két serdülő fiuit Orbánt és Farkast az idő kívánságához képest vitézekké nevelte. Orbán az ifju Zápolyához 's özvegy királynéhez állott 's ügyöknek nagy segítője lett; Farkas honn maradt 's anyját ápolta. Mindketten boldogok valának; de Farkas nem vágyott múltó fényre; mert neki Ilka szerelme, kit anyja is kedvele, volt minden boldogsága. Azonban híre jön hogy Orbánt Móré elfogta, mellyen az anya halálra keseredett, annyival is inkább; mert Móré fölötte nagy váltságot kért. Az anya haldokolván szívére köti Farkasnak Orbán kiszabadítását 's meghal. Farkas anyja végahagyását úgy is tekintí mint nemesi tartozást 's Ilkának tudtára adja, hogy bátyját mint nálánál tehetősbet, kiszabadítani meg 's a' leánynak azt az ajánlást teszi, hogy ha ő el találna maradni bátyjáé legyen. Bucst'beszéde a' 21ik laptól a' 27ik terjed, melly így következik: Szent anyámnak végső vágya 'sat. A' leány igen megszorodott; de szándékát nem ellenzette 's Farkas Nána várnál termett hol bátyja fogva volt. Ott Mórénak azt az ajánlást teszi, hogy bátyja helyett fogva marad, a' mit Móré remélvén, hogy Orbán a' pénzt hamarabb beszerezheti, elfogad 's Orbán kibocsátatik. Ez öccse nemes tettén könyre fakad; de áldozatját elfogadja olly reménnyel, hogy királynának ismét szolgálhat 's általa öccsét kimentheti. Siralommal búcsúznak a' testvérek, Farkas Orbánt Ilkájával megkínálván, emez pedig azt szabadulással bízattván, 's

elmegyen Ilkát vigasztalni. A' leány hű marad Farkashoz 's ha megszorodik is néha más boldog hölgyeket látván, más részről vigasztalására van jegyesének nemes tette. Azonban Orbán beszerzi a' pénzt 's Ilkához viszi. A' leány' örömét többek közt a' 39 lapon így festi a' Szerző: „Öröm hangzott képe derült mint tavasz” 'sat. Orbán Ilka kocsira kelnek Nána vár felé. Farkas a' fogházban, mint kinek van oka magával 's cselekedetével megelégedni, békín lakik; de egy álmatlan éjjel nagy lódobogást 's hadi zajt hall, mely lecsillapodván végre elszűnyadt 's szabadulását álmódja, Ilka által; de álma egy zörrenésre eloszlik, 's törökök jönnek be Kupon Basa nevében jelenteni, hogy szabadon mehet. Tudniillik ez vette be Náná-várát 's hallván nemes elszánását Farkasnak, őt szabadon ereszteti 's Mórét záratja helyébe. Itt a' szerző el nem mulasztja azon észrevételt tenni, hogy pogányban is lehet emberség. Farkas megy 's bátyjával 's Ilkájával találkozik. A' szeretők ölelkeznek, a' bátya örvend boldogságon. Egybe kelés következett 's a' költő állítása szerint a' boldog pár nem unatkozott, 's ment volt minden aggdá-lomtól. Gyermekük is születtek, 's a' költő egy ifjúhoz fordulva a' régi kornak illy boldog házasságait magasztalva a' regét befejezi.

Tarkő.

Ezen regét is egy bevezető versezet előzi, melyben a' régi hű szerelem dicsérete 's azon tanács foglaltatik, hogy legyünk mi is egy királyhoz, egy hazához 's egy szerető-höz hívek, mint a' régiek.

A rege ebből áll: László úrfi, Tarkő úra, szép és szelid érzésű nemes volt, mind e' mellett is béke idején igen szeretett vadászni; mert úgymond a' költő „a' Magyar többnyire vadat zavar.” Erős vadász lévén szarvast, vadkant, medvét ejtegetett 's mindenütt első volt a' hirdetett vadászatokon. Egykor hajtás közben jajsztót hall 's arra ugrot 's im „egy leánykát vadkannal lát küzdeni” melynek leírása az 59 lapon így következik: „Látja — 's ő tégedet karolhat.” Ezen szavak a' leányka háláját a' szabadításért 's az ifjunak nagy hamarsággal támadott szerelmét fejezik ki; A' leányka, ámbár szemérmesen vonakodott, nem volt idegen tőle; de az a' baj hogy a' szomszéd vári leány mostoha atyja Lászlónak ellensége. Az ifju na-

gyon szerelmes és szomorú; mert Treszkát (így hívák a' leányt) ámbár a' szomszéd erdejébe ment vadászni, nem láthatta, sőt vadat sem löhetett, csak a' szerelem dült benne. A' rengetegben 's fergetegben bujdosván egy patakhoz jut végre, hol a' kedves aluszik, 's nyíl van kezében. Lászlónak szerelmes felkiáltása felébreszti a' leányt, szemeik össze találkoznak, mellyre csak hamar ölelés és csók következik, mellyet a' szerző 71—73 lapon így ad elő: „Pirúlt a' leány — feszült keble” — lett köztök a' búcsúzás.” Azonban e' víg élet nem soká tartott; László a' kedvest nem lelte többé a' patak mellett. Napok, hetek, hónapok 's végre év múlt, hogy nem látták egymást, 's az alatt török háború lett: Egerhez volt a' felszólítás. László elszánja magát, megindult húsz lovassal, kiket Eger segítségére küld, maga pedig a' leányhoz tekint, hogy megtudja szerelme állapotját. Szerencsére az ősz mostoha oda volt ösmerőseinél. A' leány hű maradt; de milly szerencsétlenség! a' vén mostoha akarta őt elvenni. Azonban a' szeretők boldogságban vannak, 's a' leányka gyönyörködék „Lászlója Karcsú termetén, jó szíven 's lese kedves csókára. Örömmel nézte, mint ugrat, 's jól vezérel szilaj lovat, Haj! 's már elment Egerre, Ha megtér, férjt igére.” Az ifju Egerhez ment, hol a' mint a' 81 lapon iratik: „Dült a' török — 's félelme nem lett.” László úgy harczolt, mint nemes. De honn a' mostoha megtudván mi történt, azt végzi nagy haragjában, hogy másnap a' leánynyal megesküszik. A' leány ennek hallatára megbetegszik 's az eskü elhalasztatik. Az öreg vigasztalja, de a' leánynak unalmas a' lét. Azonban távozik a' mostoha valami dolga miatt 's a' leány izenetet küld Lászlóhoz, hogy segítségül jöjön; de hiába várta őt, mert a' törökök elfogták. A' mostoha is elmarad 's im egyszerre robaj hallik 's a' várnépe csatáz a' törökkel. A' török győz 's a' leányt már Achmet felé viszik, és — a' szerző szavai — és szépségét elhiszik. Achmet még egyszer hajtat Egerre; de a' magyar vissza veri hadát és táborában zsákmányol. László is kap egy szép zsákmányt — a' hív leányt. Bámulnak, örülnek, új lángra kapnak 's Teréz már nem lesz a' mostoháé. Itt már tulajdonképen vége a' regének; de a' szerző el nem mulasztja azon észrevételt tenni, hogy nem jó, mikor a' mostoha a' névnek megfelel, 's azon kérdést teszi, hogy ugyan mit várhatott az öreg mostoha a' leány szerelmétől? Achmet is vágyott a' leányra; de még

nem is láthatá, László pedig már magához is szorította. Köszönetet nyert Dobótól, áldást a' hazától, 's borostyán-nal koszorúzza ment el Egervárától, 's szépe karjai közt vígan élt. — Befejezésül a' szerző ezeket mondja 94 l: Így szerettek a' rég kórban (A' nyomtatási hibák közt nincs kitéve) — 's érttünk élő mátkánkat.

Vörösmarty.

5.

Könyvjelentések.¹

1. Az ezüst lakodalom. Néző Játék öt felvonásban. Koczebue után Balog Sámuel. Kolosvárt. Nyomt. a' Lyceum' betűivel. 1831. Burián Pál könyvtárusnál.

2. Szonett koszorú. Irta Prof. Császár Ferenc. Fiumében Korletzky Testvérek' betűivel. 1831.

3. Különféle Rövid Történetek, Elmefuttatások a' lélek' nemesítésére és a' szív' jobbítására. Összeírta idősb Szatthmáry Király József. Kassán. Könyvtáros Vajda Pál sajátja. 1832.

4. Bimbók. Irta Szalay László. Budapesten. 1832.

5. Spaetlinge. Von Carl Anton v. Gruber. Assessor und Bibliothekar. Preßburg. Gedruckt bei Carl C., Sni-schek.

6. Grundlage zur Kenntniss der ungarischen Sprache für Anfänger, enthaltend das Nothwendigste aus der Ungarischen Sprachlehre verbunden mit einem Lese und Übungsbüchlein sammt den dazu gehörigen Wortbedeutungen. (A' magyar nyelv' ösmeretének alapja kezdők' számára, melly magában foglalja a' magyar nyelvtudományból a' legszükségesebbeket olvasó 's gyakorló könyve-kével 's az ezekhez tartozó szómagyarázatokkal.) Preßburg. Verlegt und zu haben bei Johann Friedrich Lippert. 1832.

¹ Főtítk. ir. 1832. év 179. sz. Vörösmarty jelentését az 1832. évi dec. 12-i ülésen (435 p.) mutatta be azzal, hogy a felsorolt könyvek jelentésnél egyebet nem érdemelnek. Ezt tudomásul vették.

6.

*Vélemény illy czímű kéziratbeli munkáról: Ifigenia Taurisban. Néző Játék. Göthe' munkájából magyarra fordítva.*¹

Illy nemű munkákat, mellyek' becse igen nagy részt az előadástól függ, úgy volna leghelyesebb, legcélszerűsabb fordítani, ha azok nem csak gondolatok hanem, a' mennyire lehet, szó szerint is fordíthatnának; a' jelen munka' igen tisztelt szerzője úgy látszik e' törvényt nem mindenhol tartotta szemei előtt, sok helyen talán az olly igen különböző két nyelv' természete sem engedte az eredeti műnek sajátosságaihoz közelítést: mind e' mellett is a' fordítás olly szorgalommal van dolgozva, hogy azt literatúránk mostani állapotjában a' kiadásra okvetetlenül méltónak ítélem. — Azonban, ha a' tisztelt szerző, ki munkájával már annyit fáradott, még egy kis fáradságot nem kímélne tőle, igen ajánlanám, hogy az ötös jambusok, millyekben a' munka az eredeti szerint írva van, megtisztíthatnának. Igen sok vers van közöttük hol a' végső lábon jambus helyett spondeus áll, holott ha az egész versben jambus nem volna is, a' végén elmúlhatlanúl kellene lennie. Már ezt, a' mint olvasás közt megjegyeztem, nagyobb részint a' szavak pusztá elrakása által is helyre lehet hozni 's bizonyosan megérdemli a' munkát, melly rá fordítatik.

Vörösmarty Mihál.

7.

*Vélemény illy czímű munkáról: A' kép. Ött Felvonásban. Houwald után fordította Madarász József. 1823.*²

Minthogy ezen fordítás az eredeti' szellemét sem fordítási hívséggel, sem az előadás tisztaságával nem közelíti, azon fölül pedig olly jambusokban van írva, mellyeket szakasztott prósának lehet inkább mondani mint va-

¹ Főtitk. ir. 1832. év 59. sz. Vörösmarty jelentése az 1832. ápr. 9-i kisülésen olvastatott fel. A kifogásokat a titoknak közölte a fordítóval, Kis Jánossal. Ezután ajánlotta a mű kiadását az igazgatótanácsnak. Megjelent a Külföldi Játékszinben. 1833. I. füzet.

² Főtitk. ir. 1832. év 69. sz. Bemutatták az 1832. május 28-i kisgyűlésen (256. p.). Bajza, a második bíráló és Vörösmarty javaslata alapján a művet a fordítónak visszaadták.

lóságos versnek; kiadásra minden tekintetben méltatlannak ítélem.

Vörösmarty Mihál.

8.

*Vélemény illy czímű kéziratról: „A' természet' három országa. Delille Jakab... után magyar hősi versezetbe szabadon foglalva. Mindenik énekhez járuló tudós jegyzésekkel együtt. Két kötet.*¹

Ezen kézirat két részből áll, egyik Delille munkájának fordítása, vagy inkább utánozása hexameterekben, a' másik szinte fordítás a' Delille-re tett francia jegyzetekből, némelly eredeti hozzáadásokkal, prosában. Bírálasom' tárgya ezen kéziratnál a' nyelv 's előadás levén, arról a' verses részben azt mondhatom, hogy azt igen nagy szorgalommal dolgozottnak 's ajánlatra méltónak ítélem; a' prosai rész már több fogyatkozásokkal bír: azt csínosabbnak 's correctusabbnak 's a' mostani írásmódhoz szabotabbnak ohajtanám látni: az egész munkában előforduló nem kevés új szavakra nézve pedig azt jegyzem meg, hogy minden írónak szabadságában áll ugyan, ha rá szükségét lát, új szavakat felhozni, de egyszersmind kötelességében a' már mások' által képzetekre ügyelettel lenni, mert a' közdivat, melly minden újításnak célja, vak történet' munkája nem lehet: arra az írók' egymást figyelemmel tartó közelítésének kell utat nyitnia. 'S ha a' Társaságnak az lenne végzése, hogy a' munka' kiigazítás végett visszaadassék, ezt utasításul kívánom adatni.

Vörösmarty Mihál.

¹ Főtitk. ir. 1832. év. 77. sz. Vörösmarty véleményét az 1832. máj. 8-i kisülés (209. p.) tárgyalta. A második bíráló, Schedel Ferenc véleménye is hasonló volt. Az ülés határozata alapján a kéziratot visszaadták a fordítónak, hogy a bírálók észrevétele szerint egyengetse ki művét és küldje be újra. A szerző a művet csak 1840. jún. 19-én küldte vissza a főtitkárnak. A kézirat megmaradt s az Akadémia kéziratárában van. A fordító neve: Sebestyén László. (Szinyeyei említ ily nevű író, de a műről nem tesz említést.)

9.

*Vélemény „A' hívtelen. Érzékeny Játék, öt Felvonásban” czímű kéziratról.*¹

A' darabnak rövid meséje ez. Zobó szerelmes kezd lenni Máriába, Bocsor leányába, ki szinte hajlandósággal viseltetik iránta; de azt nem jelenti. Lilla szereti Támy Sándort, kitől az előtt viszont szeretettet; de ez világi körülményei miatt nem őt, hanem a' dúsabb Bocsor Máriát kéri meg. A' választott pár az összekelés előtt egy kertben mulatoz, hol a' leány jegyesének megvallja, hogy még soha sem szeretett, most sem szeret; de tudja mire van teremtve, tudniillik férje' életét édesíteni, 's a' jegyes ezen nyilatkozásra a' leg boldogabb halandónak érzi magát. Az elhagyott szerencsétlen Lilla elkeseredik ugyan; de Támynak szerencsét kíván 's Zobóhoz — kitől panasza kihallgattatott, 's ki vele utóbb találkozáván, noha maga is elég szomorú, vigasztalni akará, — egy búcsúzó levelet küld Sándornak szólót 's magát távozásra szánja el onnan, hol kedvese él. Sándor Zobót, mint barátját, vőfélnek híja meg 's ez felvállalja a' keserű hivatalt; az esküvést azonban nem bírja hallgatni, ki megy, mintha orra' vére folyna. Támy ugyan látta véletlenül Lilla búcsúzó levelét Zobónál 's azt olvasta is; de nem veszi magára annyival inkább, midőn megérti, hogy Zobónak Sándor' neve is van; Ez, észrevevén Sándor' tévedését, egy pillantati habozás után, hogy lelki nyugalma ne háborítsa, meghagyja benne 's tűr. Azonban Lilla megőrül 's bolondházba vitetik, hol őt Zobó a' legszánandóbb állapotban leli. Zobó szüntelen utazik, hogy bűjút felejtse. Illy utjában tévedésből egykor Mária' fogadóbeli szobájára nyit 's attól 's az utóbb belépő Sándortól is reá bíratik, hogy velők menjen. Mária' lappangó szerelme nevedni kezd iránta; de azt elfojtani törekedik, valamint arról Zobó sem nyilatkozott semmit is. Mária egy Zobónak szóló levelet kap, mikor ez férjével távol van vadászaton. Zobó belép a' hírrel hogy Sándor is azonnal haza jő. Mária által adja a' levelet eltávozik. Zobó feltörvén a' leve-

¹ Főtitk. ir. 1832. év. 78. sz. Vörösmarty véleményét az 1832. évi máj. 8-i kisülésen (210. p.) olvasták fel. A másik bíráló (Guzmics Izidor) véleménye tetemesen különbözött Vörösmartyétól, azért a művet kiadták Kölcsey Ferencnek is. A szerző művét visszavette átdolgozásra.

let, abban kettőt talál. A' megőrült Lilla gyámatyjától egyet Sándornak, másikat Máriának szólót, 's több efféle áldozatai mellett még ez utósót is megteszi, hogy sem egyik sem másik levelet békeség kedvéért által nem adja. Azonban követ jő Sándortól, hogy Zobó újólág menjen ki vadászni; mert igen jó helyre talált. Ez, noha nem nagy kedve van, hogy aggódo hölgyét megnyugtassa kimegy 's találkozik Sándorral, ki az erdő szélen Mária atyjával 's öccsével lesben áll. Zobó is lesre megy kevés idő múlva Sándornak lövése hallatik, 's a' mint a' löttet feltalálják, borzadva ismerik meg benne a' szerencsétlen Lillát, ki őrizőtől elfutván, itt az erdőben bujdosott; nem sokára elővánszorog Zobó, ki szinte lövést kapott, és Sándornak megvallja, hogy Máriát szerette 's e' bűneért, ámbár szerelme csak ön tudása' határiban maradott bocsánatot kér, 's meghal. Mária, ki nyúgtalanságból utánok jött ezeket látván felkiált: az ártatlanság kihál, fennmarad a' híretlenség; Bocsor ellenben (alkalmasint Sándortól a' Zobó 's Lilla közötti vélt szerelemről hamisan tudósítva) egészen ellenkező szavakkal végzi, tudniillik: Így büntet az isten minden bűnöst: istentelen, a' hívtelen.

Már csak ezen vég is, melly elejének 's egész folyamatjának meg nem felel; a' költői igazsággal pedig épen meg nem egyeztethető, mutatja a' darab gyengeségét; különben is a' részek' tág összefűzése, ingadozás vagy inkább homályosság a' kharakter festésben, a' dráma' lassu menetele, hibás verselés, nem minden részről feddhetetlen nyelv a' darabot kiadhatatlanná teszik. Hogy helylyel közzel költői villanatok tűnnek elő, nem tagadhatni; de ítéletem szerint ez serkentésül mondathatik el a' munka' írójának, a' nélkül hogy munkája napvilágot lásson.

Vörösmarty Mihál.

10.

Vélemény. „Emlékezet Italiára. Valóság és költemény.”¹

Ezen munkát, mint olytat, melly mind két nemű olvasóinknak kedves időtöltést szerezhet, méltónak ítélem,

¹ Főtítk. ir. 1832. év. 86. sz. Vörösmarty véleményét az 1832. jún. 28-i kisülés (316. p.) tárgyalta. Minthogy a másik bíráló (Bajza József) véleménye nem volt kedvező, kiadták a munkát Schedel

hogy a' m. t. Társaság által kiadassék, megjegyezvén mindazáltal, hogy a' nyelvhibák 's orthographiai egyenetlenségek, 's némelly kifejezések kiigazítassanak; ilyen a' többek között

Fredoniában szándékozta magát megvonni.	17 lap
Megállapod' (megállapodik helyett)	46 „
Diamánt, állapot', kartel	66 „
fennyen determinálva	71 „
elől-ör, Triumph-porta	152 „
	sat'.

Végezetül még azon megjegyzésem van, hogy a' darab' hőse Szekfalvy magyar létére olasz országban többnyire német versekben sohajt fel, a' mi ha a' valóságok közé tartozik, elég szomorú 's az illető jó volna költeménnyel földeríteni. Egyébiránt ezt csak ajánlásként mondom; mert talán mélyebben gyökerezik, hogysen egészen kiírtathassék.

Vörösmarty Mihál.

11.

*A' Nötelen Filozofus Nota Albert' olaszából fordította Császár Ferencz.*¹

Ezen fordítást mind hívsége', mind csínossága' tekintetéből kiadhatónak vélem.

Vörösmarty.

Ferencnek is véleményezésre. A III. nagygyűlésen (1832. aug. 29-én XVI. p.) Schedel nem minden érdem nélkülinek jellemezte. A nagygyűlés vita után elrendelte, hogy a bírálati vélemények a szerzővel közlendők, hogy kellő átdolgozás után a munkát újra bírálat alá vehessék. Szinnyei Ferenc Novella és regényirodalmunk a szabadságharczig c. mű II. kötete szerint (139. l.) a munka mint a Vándor Szünórái (Pest, 1839.) c. mű első része Emlékezet Italiára címen jelent meg névtelenül, de szerzője b. Lakos János tábornok volt.

¹ Főtitk. ir. 1832. év 163. sz. Az 1832. máj. 8-i kisülésen (206. p.) a fordító jelentette, hogy műve kész. Felkérésre beküldötte, de újra átdolgozás végett visszavette (218. p.). A III. nagygyűlés 1832. szept. 7-i ülésén (XXXVIII. p.) Schedel Ferenc és Vörösmarty Mihály javaslatára az igazgatótanácsnak javasolták a 3 felvonásos vígjáték kiadatását. Megjelent mint a Külföldi Játékszín III. füzeté 1833-ban.

12.

*Vélemény. I Gicz' emlékeztetése, vagy a' boldogító szombatnap. Töllem Ránnik Ignác.*¹

Ezen boldogító szombatnap olly boldogtalan egy mű, hogy kiadásra semmi tekintetben méltónak nem ítélném.

II Mérey Rózsa, ugyanattól.

Ezen rege méltó társa az előbbinek és szinte haszonvehetetlen, a' miről hogy a' T. Társaság bővebben meggyőződjek, ajánlom mindenikből a' három első strófát felolvasatni.

Vörösmarty.

Alólírt hasonlóképen azon vélekedésen van. •

Döbrentei Gábor.

13.

Tekintetes Társaság!²

Műszavak' kivonása végett reám a' következő könyvek voltak bizva, u. m.

1. Erdősi Grammatikája

2. Joguz írás' módjáról való tudomány

Kazinczy „Régiségei" közt.

3. Molnár A. Magyar Grammatikája. 1610.

4. Komáromi Csipkés György. Hungaria illustrata. 1675.

5. Erdélyi Muzeum. I—X.

6. Telegdi. Rudimenta priscae hunnorum linguae. 1598. mellyek[et] olly kérelemmel jelentek be a' Tekintetes Társaságnak, hogy azokat méltóztatnék egyéb tagoknak kiosztani; mert én, míg a' Zsebszótárból nekem jutott részt

¹ Főtitk. ir. 1832. év. 180. sz. A két véleményt az 1832. évi dec. 12-i kisülés (431. p.) tárgyalta s a kéziratot, mint nyomtatásra méltatlant a szerzőnek visszaadni rendelte. Az első mű kézirata megvan az Akadémia kéziratárában (Régi és újabb írók, 8° 53. sz.) e címen: Gicz emlékeztetése (egy puztának Veszprém vármegyében). vagy a' boldogító szombatnap. Töllem Ránnik Ferenc. (1827. Ujj Esztendő napján.)

² Főtitk. ir. 1832. év 200. sz. Az 1832. jún. 18-i kisgyűlés (280. p.) az 1., 2. és 5. alattit Fábián Gábor, a 3., 4., 6. számút pedig Szenvey József l. tagnak adta ki a műszavak kivonására.

el nem végezem, műszavak' kivonásában semmi esetre részt nem vehetek.

Vörösmarty Mihál.

14.

*Zoraide vagy Az ártatlanság' diadalma. Dráma 3 Felvonásban.*¹

Ezen munkában nem annyira hibákat, mint fogyatkozásokat találni. Mind meséjére, mind kidolgozására nézve igen közepszerű, sem a' literatura, sem a' játékszín nem fognak benne nyerni, 's mivel a' Társaságnak a' drámák' kiadásában ama' két dologra kell figyelemmel lennie, nem tartom kiadásra méltónak.

Pest. 20 Ap. 1833

Vörösmarty.

15.

*Vélemény. Borúra Derű. — Udvardy Földmérő 's levelező Tag.*²

Ezen versezet sok jó elveket foglal magában de azok olly fonákul, ízetlenül 's nem költőileg vannak elmondva, hogy szinte haszonvehetetlenek. A' szerző úgy látszik itt azt akarta teljesíteni, a' mit egy értekezetében ajánl, tudniillik, hogy idegen szavakkal akárhol is megakadozás nélkül élhetni; ezek fölött pedig nyelve különben is a' legnagyobb pongyolaságot szereti, a' miről hogy T. Társaság meggyőződhessek, ajánlom az A-val jegyzett első lap néhány verseit 's az E-vel jegyzett lapon *Még-től* egész addig *publicitás*.

Ítéletem szerint e' kézirat nem érdemel kiadást.

Pest 20 Apr. 1833.

Vörösmarty.

¹ Főtitk. ir. 1833. év 22. sz. A jelentés az 1833. jún. 24-^{ik} kisülés (187. p.) tárgya volt. Minthogy Czuczor Gergely is azt jelentette, hogy a kézirat céljának nem felel meg, elrendelték, hogy a szerzőnek visszaadassék. A dráma szerzője ismeretlen.

² Főtitk. ir. 1833. év 23. sz. Minthogy a másik bíráló (Guzmics Izidor) is azt jelentette, hogy a kézirat céljának nem felel meg, a szerzőnek az 1833. jún. 24-i kisülés (186. p.) szerint visszaadtott. A szerző Udvardi Cherna János a M. T. Társaság lev. tagja volt. Szinnyei (XIV. k. 610. l.) a kéziratot nem említi.

16.

Érzelmek Gyulától.¹

Ezen költemények' írója tagadhatatlanul szép költői tehetséggel bír; bizonyosságot tesznek erről mind lyrai mind nagyobb darabjai, melly utóbbiak azonban noha külsejök-re nézve az elbeszélői 's drámai osztályhoz tartoznak, még is nagyobb részint lyrai ömledésekkel teljesek. Igen lehet sajnálni, hogy a' szerző mindezen költeményeinek felletle pongyola öltözetet adott. Versei még a' dalok is, mérték, de rímtelenek 's a' mértékben olly szabadságokkal él, mellyek semmi esetre nem menthetők. Altalában még mindezen műveken igen sokat kellene törteni, rövidíteni, csinosgatni. a' szép helyek után igen sok üres, erőtlen következik, mindenütt siető kéznek látszanak nyomai; a' miért is kiadásra e' munkát mostani állapotjában méltónak nem találom.

Vörösmarty.

17.

Az Elbujdosott, vagy egy tél a' fővárosban, eredeti Román. III Kötet.²

Érzelmek, indulatok, szenvedélyek eleven festése, némelly kiemeltebb kharakterek' hűsége, az érdekes, noha néhol hosszaska elbeszélés ajánlják ezen munka kiadását.

Azonban mielőtt e' munka a' m. Akademia által kiadatnék, óhajtanók, hogy abban némelly változtatások történnének, különösen, az igen egyenetlen orthographia kiigazítatnék, az igeragasztás hibái megjavítatnának, valamint azon erdélyies hallgassAn — hallgasson helyett, üljEn, szölljAn, — üljön szóljon helyett 's a' szerzőnek egy saját-ságos ígehajlítása is melly szerint a' múlt időhöz néha e'

¹ Főtitk. ir. 1833. év 112. sz. Vörösmarty és Schedel jelentése teljesen egyező volt, azért az 1833. évi apr. 15-i kisgyűlés (96. p.) rendelése szerint a kéziratot, mint ki nem adhatót, visszaadták a szerzőnek. A szerző ismeretlen.

² Főtitk. ir. 1833. év 112. sz. Fáy András, a második bíráló, is azon a véleményen volt, hogy a regény némi javítás után a ki-nyomtatásra érdemes (1833. okt. 26-i kisgyűlés, 264. p.). A IV. nagygyűlés 1833. nov. 9-én (41. p.) elfogadta a kisgyűlés javaslatát és ajánlotta a mű kiadását az igazgatótanácsnak. A művet visszaadták a szerzőnek javításra. A regényt Petrichevich Horváth Lázár írta. Lásd alább a 22. pont alatt.

segéd igét *lesz* veti, p. o. *voltam-lesz* 's több effélék. Az egyes szavaknál jobb választást ohajtanánk, különösen: a' melly idegen szóra magyar találtatott, azt magyarral kellene felváltani, p. o. a' *lajblit* mellénynyel, a' Launét szeszélylyel s általában díszére válnék ezen Romannak, ha a' fölösleges idegen szavaktól, kitételektől megtisztogattatnék; a' hol idegen kitételre sem szóhiány miatt szükség, sem valamely személy' furcsa 's gyenge oldalának kitüntetésére szabadság nincs, az írónak vagy ügyetlensége, vagy affektált nyelvtudása ötlík szembe, a' mitől óvakozni kell. Például igen helyökön állnak az idegen szavak, midőn a' szerző egy olly személyt beszéltet magyarul, kinek saját-ságos hibája volt beszédét tarkázni; de midőn a' szerző beszél el valamit 's nem magyar kitételrel él, csak úgy menthető, ha arra elkerülhetetlen szüksége is volt. Ide számlálhatni azt is, midőn cigányasszonyát Megmerilisenek nevezi; ez ha Scott Walther olvasói előtt ismeretes is, nem historiai név, hogy azt minden olvasó tartozzék tudni. — A' czikkelyek' elein idézett idegen helyeket jobbnak tartanók magyarul adni.

Megjegyzés nélkül nem hagyhatni a' szerzőnek előadását is, mellynek néhol igen nagy hibája a' szélesség, dagadozás, epithetonokkal torlott, felette virágos és nyujtott constructiók.

Fárasztók néhol a' szerző kicsapongásai is, a' történettől független hosszú elmélkedések, többnyire a' czikkelyek' elején, úgy hogy utánok szinte bajos a' történet' fonalát felfogni. Azonban e' két utóbbi nemű javítást és törlést egészen a' szerző kényére véljük hagyandónak.

Szükséges lenne a' kézirat' némelly részeit tisztáztatni is; vagy jobban kiigazítani; mert nyomtatás' alkalmával sok hibára adhatnak okot.

Vörösmarty.

18.

*Vélemény. A vaskezü Berlichingi Götz. Göthe után fordította Hoblík Márton. 1832.*¹

Göthének ezen darabja azok közé tartozik, mellyek a' fordítónak nem kevés gondot szereznek. Ez ugyan is

¹ Főtítk. ir. 1833. év. 112. sz. Az 1833. okt. 26-i kisgyűlés (265. p.) nem fogadta el a fordítást kiadásra, mert a másik bíráló, Schedel Ferenc is egyező véleményen volt Vörösmartyval, s így a kéz-

mind egyes sajátságai, mind még inkább az egésznek szel-
leme miatt a' gondot kétszeresen megkívánja; miért nem
csoda hogy e' kézirat' beadója minden kitetsző szorgal-
ma mellett is a' fordítás' kívánatainak kielégítőleg meg nem
felelhetett. Itéletem szerint az efféle munkák fordításában
nem elég az eredetinek csupán értelmét adni, hanem, a'
mennyire a' nyelv megbírja, azt sajátságaival 's teljes ere-
jében kell adni, a' mit úgy gondolok legjobban elérhető-
nek, ha a' fordító a' beszéd' fordulataihoz 's formáihoz a'
lehetőségig hív marad; kivevén a' közmondásokat 's fordít-
hatatlan idiotismusokat, mellyeket a' fordító más hason
értékűekkel ügyekezzezik kipótolni. Ezt tartom a' szójáté-
kokról is, mellyek többnyire fordíthatlanok lévén, ha más-
sal ki nem pótolhatók, inkább hagyassanak el. Götz' for-
dítója néhol igen is hív maradt a' szavakhoz; de ezen hü-
ségtől többször 's ok nélkül távozott el; az interpunctiók
változtatásával a' beszédnek sok helyen egészen más ala-
kot adott; de vannak fordításában rosszúl magyarázott he-
lyek is, 's mindezek a' fordítást erőtlenné teszik. Ohajt-
ható, hogy a' fordító a' nyelv' 's írás' szabályaira még pon-
tosabban ügyeljen: kevesé (kevessé), adózzon (adózzék),
avatkozatsz (avatkozhatol), képzelődsz (képzelődöl), le-
szel (léssz vagy leszesz), sem (mint helyett) 's több effé-
lék, most már dísztelenítők. Így tehát, mint most van e'
fordítás, el nem fogadható.

Vörösmarty.

Pótolékjegyzetek

a' Berlichingi Götzre adott Véleményhez.

<i>Hoblik fordítása</i>	<i>Az eredeti</i>	<i>Véleményem szerint</i>
-------------------------	-------------------	-------------------------------

Míg ebben szüksé-	Solang davon nicht	Míg ebben 's bá-
get nem látok 's	mangelt und an	torságomban (jó
bátorságom újul.	frischem Muth.	kedvemben) tart.

közlékeny	gefällig	erre nincs szavunk; de inkább készsé- ges, szíveskedő, tetteskedő, mint közlékeny.
-----------	----------	--

iratot visszaadták a szerzőnek. Szinnyei (IV. 926.) Hoblik munkái
közt megemlíti a kéziratot.

kiáltásodra...	auf euer Rufen...	hívásodra...
reám ríkitott, hogy	schrie mir, daß ihr	rám kiáltott, hogy
hínál.	mich rief.	híttál.

bort inni nem fo-	es ist nicht wieder	<i>ezt szó szerint</i>
gadalmam elleni,	mein Gelübde	<i>jobbnak vélem így:</i>
de mivel a' bor el-	Wein zu trinken,	nincs fogadalmam
lenkezik fogadal-	weil aber der	ellen bort inni; de
mammal...	Wein wieder mein	mivel a' bor foga-
	Gelübde ist...	dalmam ellen van..

ellenbevalókká vá-	sind wir das Ge-	ellenképei va-
lunk,	gentheil, was wir	gyunk annak, mi-
	seyn sollten	nek lennünk kel-
		lene.

szenvedélyek szü-	erzeugen sich Be-	vágyak fogannak
letkeznek, mellyek	gierden, die ihrer	(nemzödnek v.
növésökkel anyjok	Mutter leicht über	születnek) mellyek
fejét könnyen fe-	den Kopf wachsen.	anyjoknak köny-
lül múltják.		nyen nyakára nő-
		nek. Vagy: vágy
		nemzódik sat.

Jó végre hajtás' Gute Verrichtung! Jó végzést!
fejében!

Fegyverderekadba	Dasz ich in euren	Mert fegyverdere-
szeretköztem	Harnisch verliebt	kadba (vértedbe)
	bin.	szerettem, vagy
		szerelmesedtem.

nehéz súlyos vise-	Es ist schwer und	
lete	beschwerlich ihn	nehéz 's bajos vi-
	zu tragen	selni.

... bátortalanul el-	... muthlos zu heu-	csüggedetten el-
kehelni	chen	nyögni v. elpihegni.

annál tovább él... dasz lebt er noch annál fogva még
 einmal so lange egyszer olly soká-
 ig él, v. még egy-
 szer annyit él.

de még is öröm- Götz ifjúsága nap- a' de még is az
 mel emlékezem jait dicsérvén, így elől mondottaknak
 szól: ellenkező értelmet
 ich erinnre mich ad; azért kiha-
 mit Freuden gyandó.

ha a' fejedelmek a' wären die Fürsten, ha a' fejedelmek
 te rajzoddal meg- wie ihr sie schil- ollyak volnának,
 egyeznének, min- dert, wir hätten mint te rajzold
 denik elérné ké- alle was wir be- (előadod), mind-
 nyelme tárgyát, gehren, nyájunknak meg
 volna, a' mit ohaj-
 tunk

Csend, béke ural- Ruh und Frieden Nyugalom és béke!
 kodna

Elhiszem valóban! Ich glaubs wohl Hiszem bizony!

Azt ohajtja min- Das wünscht je- Azt kíván minden
 den ormadár, hogy der Raubvogel, die or (ragadozó) ma-
 ragadományát ké- Beute nach Be- dár, hogy marta-
 nyelmesen felfal- quemlichkeit zu lékját kéjelmesen
 hassa. verzehren. felfalhassa.

Mindenek' megelé- Wohl seyn eines Mindenek' jólléte!
 gedése! Jeden!

Csak azért öszül- Dasz sie sich nur Vajha csak azért
 nek meg! darum graues Haar öszülnének!
 wachsen liessen.

a' császárral pe- und mit dem Kai- 's a' császárral il-
 dig kények szerint ser spielen sie auf letlenül játszanak.
 méltatlanul játsza- eine unanständige
 nak Weise

Ő jól gondoskodik	er meint 's gut	Ő jó szándékkal
's még jobban	und möcht gern	(gondolkodással)
akarna	bessern	van 's örömet ja- vítana.

's a' mi az ő saját	und was den Für-	's a' mi a' fejedel-
hasznok' viszo-	sten in ihren kram	meknek' hasznokra
nyaival a' fejedel-	dient, da sind sie	(kezőkre) van 'sat.
meknek szolgál,	hinter her, und	
azt rögtön követik,	glorieren mit Ruh	
's az ország' csende	und sicherheit des	
's bátorságával di-	Reiches, bis sie die	
csekszenek, csak-	kleinen unterm	
hogy a' kisebbeket	Fusz haben	
letiporhassák.		

hetyke

eitel

hiú

mintha isten tudja	als wenn ihm Wun-	mintha az igazság
az igazság mennyi-	der wie die Ge-	isten tudja, mint
re szíven feküdne.	rechtigkeit an s Herz	szívéhez nőtt vol-
	gewachsen wär	na.

gyanús

argwönisch

gyanakodó (gya-
nús verdächtig)

az előterjesztési	Aber doch an Ge-	De még is ügyes-
kellem sem hibázik	schiklichkeit	ség' hiával azt jól
	(fehlt) es wohl an	elő is adni.
	zu bringen	

Hol tisztelkedel

Wo habt ihr pro-
movirt?Hol lettél doctor-
rá? Vagy: hol gra-
duáltattál?Asszonyi kedvel-
tetés

Weibergunst

asszonykegy, ked-
vezés.miknek lenni akar-
tok

—

mik lenni sat.

előérezhetnéd

ahnen...

sejthetnéd

martalék

leibeigen

martalék = préda,
leibeigenre nincs
 szavunk, de inkább
 maradjon el, 's he-
 lyette elég lesz az
 előtte álló *job-
 bág*, *alattvaló*
 szó, vagy nevez-
 tessék szolgának.
 Sat.

19.

*Turandot, vagy a' Khinai Printz-asszony. Tragi-Co-
 moedia.*¹

Ezen fordítást épen nem lehet hűnek mondani, olyan értelemben legalább nem, a' mint most a' hű fordítás vé-
 tetik; azonban olly könnyen folyó 's némelly apró hibáit
 kivéve, elég tiszta nyelven íratott, hogy az összehasonlítás
 nélkül olvasónak nem kellemetlenül foglalja el idejét; a'
 miért, de különösen azért is, mivel Turandot nem tarto-
 zik azon művek közé, melyeknél az előadás' minden sa-
 játságainak visszaadására elkerülhetetlenül ügyelni kell,
 véleményem szerint a' jelen fordítás kiadható. Ohajtanám
 azonban, hogy mielőtt ezen munka a' Társaságtól elfogad-
 tassék, némelly igazítások történjenek, u m. *bántassz*,
bántasz helyett, *lessz* lesz helyett, *olyan* olyan helyett,
magass, *szoross* magas, *szoros* helyett, általában több
 efféle orthographiai és grammaticai hibák, kivált melyek
 az igeragasztás' szabályai ellen követtettek el, melyeket
 igazítani kell. Változtatást kívánnak az illy szavak is
Printz, *paradé*. Sem egyik, sem másik nem olly hangzatú,
 hogy magyarrá lehessen, vagy legalább komoly tragikai
 nyelvben nem használható.

Vörösmarty.

¹ Főtítk. ir. 1833. év. 112. sz. Az 1833. júl. 26-i kisgyűlés (225 p.) szerint a másik bíráló, Szenvey József is jónak találta a fordítást, de mindketten a szövegben némi kijavítást kívántak. Ezt a szerzővel, Gáthy Jánossal közölték. Lásd alább a 25. p. alatt.

20.

Vélemény. A' zászlótartó (Der Fähnrich). Vig Játék három Felvonásban, írta Schröder, fordította Szép Ferencz.¹

Ezen fordítást az eredetivel összehasonlítván úgy találtam, hogy belőle az eredetinek némelly helyei kimaradtak, és ugyan az I Felvonás 6. 7. 9. és 14 Jelenéseiben. Úgy látszik ugyan, hogy ezen helyek játszás közben is kihagyatnak 's az egészben sem zavart sem hiányt nem okoznak, mindazáltal a' fordítónak ítéletem szerint az ilyeket kihagyni nem szabad 's ha a' színjátszóknak utasítást akar adni (a' mi mindenesetre igen hasznos lehet) azt végül egy jegyzésben teheti, egyébiránt, noha a' fordítást egészen tökéletlennek nem lehet mondani, azt még is mostani alakjában kiadhatónak nem tartom. Némelly félre értett helyek, orthographiai egyenetlenségek, sőt némelly nem magyar kifejezések kiigazítást várnak. A' többek közül ezeket jegyzem ki.

I Felv, III Jelen. Báró. Bolondá (bolonddá) akar ten-ni? (Will sie mich zum Narren halten?)

IV Jele. Úgy csak *valakit titkon* utána kellene küldeni. (So darf man nur jemand nachschicken, úgy csak utána kell valakit küldeni.)

VII Jel. Ravaszság (Betrug)

XIV Jel. Semmi hátratartóztatás, (keine Zurückhaltung, tartózkodás)

XV Jel. Mit bosszúsága (bosszankodása) titkos kijárai végett (miatt) eléggé mutat.

II Felv. 7 Jelen. Jóltévőségeimet (Wohlthaten, jótéteimet, jótéteményimet) sat., magájé (magáé), ifiju (ifju, vagy ifiú), Öt (öt), fijatal (fiatal), tölle (töle), kérettetik (kéretik) sat.

Vörösmarty.

¹ Főtitk. ir. 1833. év. 112. sz. Vörösmarty véleményét már az 1832. dec. 12. kisgyűlés (434. p.) tárgyalta, de a második bíráló, Csató Pál jelentéséig (1833. máj. 20-i kisgyűlés, 132. p.) félretették. Ekkor azt határozták, hogy a kézirat használhatatlan lévén, a szerzőnek visszaadandó. Szinnyi (XIII. 771—8. l.) nem említi a kéziratot.

21.

*Kuniás. Hős költemény. Szerzette Lorántfy Mihály 1834.*¹

Ezen egész költemény nem egyéb, mint temérdek zavargó ideáknak és számtalan, többnyire rosszúl zengő verseknek gyűjteménye, mellyben azon felül, noha a' szerző grammatikázni szeret, sok nyelv- 's írásbeli hiba is talál-tatik. A' szerző sem karakterek' kifejtésében sem törté-netek' előadásában nem bírt még csak középszerű tiszta-ságra is feljutni, miért is munkáját kiadásra nem tartom méltónak. Mutatványúl 's ismertetésül ajánlom a' T. Társaságnak következő helyeket felolvasni:

III k. 61 lap. *Mellyre* — gyanta szösz sat. 68 l. Árpád palotáit sat.

A' szerzőnek, ki előbeszéde szerint még ifju, törteni kell tanulnia 's a' sok helyett kevesebbet, de gondosabban írni törekednie.

Pest. 30 Jun. 1834.

Vörösmarty.

22.

*Vélemény. Az Elbujdosott sat. írta Petrityevityi Horvát Lázár.*²

Sajnálkozva kell jelentenem, hogy ezen különben érdekes és becses román' írója azon feltételeknek, mellyek alatt munkája elfogadhatónak ítéltetett, egy két szóbeli változtatást kivéve, eleget nem tett, 's így az mostani pongyolaságában 's kicsapongó bőbeszédűségében, mellynek célirányos rövidítése a' szerzőre bízott, ki nem adható.

Pest, 26 Jul. 1834.

Vörösmarty.

¹ Főtitk. ir. 1834. év 16. sz. A második bíráló, Jakab István, sem ajánlotta a költeményt, azért visszaküldték a szerzőnek (1834. okt. 27-i kisgyűlés, 306. p.). Színnyei nem ismeri a szerzőt.

² Főtitk. ir. 1834. év 16. sz. Lásd fent a 16. számot. Minthogy a szerző nem tett eleget a Társaság kívánatának, a két bíráló (Vörösmarty és Fáy András) a munkát visszautasította. (1834. júl. 29-i kisgyűlés 264. p.) Petrichevich Horváth Lázár regénye Kolozsvárott 1836-ban megjelent. (Színnyei IV. 1269. l.)

23.

*Vélemény. A' hármas Menyegző. Eredeti nézőjáték három Felvonásban. Irta Nagel Jakab.*¹

Mind olvasásra, mind színi előadásra haszonvehetetlen darab. Benne barátsági 's házassági szövetségek valamint a' legeggyűgyűbb módon köttetnek, úgy fel is bomlanak 's mindez a' legügyetlenebb 's unalmasabb beszélgetésben úgy adatik elő, hogy, ha különben érdekes történet volna is, érdekét az előadás által elvesztené. A' mi különben még színdarabot ajálhatna, a' karakter' hű festése, arról itt szó sem lehet. Azért is a' kiadásra nem tartom méltónak.

Pest. 20 Nov. 1834.

Vörösmarty.

24.

*Magyar Ovid. Az Általváltozásokról. Viski Pál.*²

Ovid' munkájának ezen már nyomtatásban megjelent fordításrésze azért küldetett be mutatványúl, hogy ebből a' még kéziratban levő részre ítélet hozathassék. Én ezt semmi esetre elfogadhatónak nem tartom 1-ör mert az eredeti mérték nincs megtartva, 2-or maga a' fordítás igen gyenge: széles 's a' literatura' korának meg nem felelő. 3-or mert már egy része nyomtatásban megjelent; a' mit én ugyan elmellőzhető oknak tartok; de csak úgy ha a' munka jeles, a' mit a' kérdésben forgóról mondani nem lehet.

Pest. 6 Dec. 1833.

Vörösmarty.

¹ Főtitk. ir. 1834. év 16. sz. Az 1834. nov. 24-i kisgyűlés (332. p.) a két bíráló (Vörösmarty és Fáy András) véleménye alapján a kéziratot a szerzőnek visszaküldette. Színnyei nem említi a szerzőt.

² Főtitk. ir. 1834. év 16. sz. A második bíráló, Bártfay László is Vörösmarty véleményén volt, azért az 1834. febr. 8-i kisgyűlés (56. p.) nem fogadta el a fordítást, mivel távolról sem felel meg a literatura követelményeinek. Az említett részlet ily címen jelent meg: Magyar Ovid. Az Általváltozásokról. I. Darab. Kolozsvár, 1802. A szerző: Viski T. Pál ref. prédikátor Marosvásárhelyt.

25.

Szabácsvár. (Szántai Józseftől)¹

Ezen hős költeménynek hexameterai általában jók, könnyen folyók, de millyeket már igen sokat olvashatni, belső, költői becs 's tartalom nélkül valók. Egyes jobb helyei kivétel gyanánt állanak inkább, hogy sem az egészre kedvezőbb ítéletet húzhassanak. A' történet, vagy is a' darabnak meséje minden érdek 's változatosság nélküli, a' személyek ködalakokhoz hasonló: setétek és vadak.

Nem tartom méltónak kiadásra.

Pest 6. Dec. 1833.

Vörösmarty.

26.

Vélemény. 1) Turandot v. a' khinai Herczegasszony. Tragi-Comedia. Schiller után fordította Gathi János.

2) Turandot khinai Herczegasszony. Szomorúvíg költemény, fordította Tót Mihál.²

Tótnak most először, Gátinak másodszor megjobbítva beadott fordításaitak egybe vetve Gátiét Tóténál jobbnak 's a' magyar T. Társaság által kiadhatónak vélem, mindazért mivel Gáti' fordításában nyelv és versezet tisztább, 's könnyebb folyamatú, mind pedig azért is, mert Tóténál poetaibb, 's ezen tulajdoninál fogva előadára is vetélytársáénál jóval alkalmasabb. Tót fordítása, noha szorgalomra mutat 's helyenként hívebb is amannál, de a' beszéd 's versezet' darabossága 's nehézkessége 's némelly grammatikai hibái miatt Gáti' fordításával nem mérkezhetik. Azonban Gátinak megjavított fordításában

¹ Főtitk. ir. 1834. év 16. sz. A két bíráló (Vörösmarty és Czuczor Gergely) javaslatára az 1834. márc. 26-i kisgyűlés (126. p.) elrendelte, hogy a kézirat a szerzőnek visszaadandó. Lehet, hogy a szerző azonos a Szinnyei által említett Szántay József orvossal. (XIII. k. 378. l.)

² Főtitk. ir. 1835. év 2. sz. Gáthy János átdolgozás után újra beküldötte fordítását. (Lásd a 18. sz. alatt) Vörösmarty és Csató Pál most újabb javításokat kívántak s ezek teljesítése után nyomtatásra ajánlották Gáthy művét, míg Tóth Mihály fordításának visszaadását javasolták. Az 1835. márc. 30-i kisgyűlés (105. p.) ezt határozatra emelte. Gáthy János fordítása megjelent mint a Külföldi Játékszín 9. füzeté Budán 1835-ben.

is maradtak fogyatkozások 's hibák, mellyek ha meghatnának, disztelenítők:

— — Köpfe als Masken, und — — fők erányszerben fello so dass sie als ein Zierrath szurkálva láthatók.
erscheinen können, symmetrisch aufgepflanzt sind

Gáti Él-é királyom még 's = királyom és királyném
él-é királyném? él-é még?

Gáti. Hogy se merné kény- = hogyan kényszeríteni
szeríteni merné.

A' se, melly tiltó, általa többnyire tagadólag használtatik sem helyett; látsza (látszék), napestvig (napestig), megnyugodjak (am), szólni (hol egy hol két l-el), tő (tű helyett) mert tő truncus, tű acus=tűzni. Sijet, ijeszt, gyűlölöm, (siet, ijeszt, gyűlölöm), nyeretne (ék). Essigglas tán nem eczetes czilinder, hanem üveg. Muzsika szer szám (a szer is elég volna), essen (ék), hölgyé (hölgygyé), ess (él). A' feladott rejtvények közül az elsőnek rímei hibáznak, de ezeket az első fordítás után ki lehetne igazítani.

A' fordítót jó volna felszólítani hogy ezen kiigazításokban megegyezzek; mert ezek munkájának csak javára lehetnek.

Mart. 14. 1834.

Vörösmarty.

27.

A' halhatatlanság, Vagy is maga az ember és annak utósó fő és állandó vége. Édes Gergely által.¹

Ezen költemény, melly elegiacus versekben van írva, 's több zengedezetre felosztva, czíme szerint is az oktató nemhez tartozik 's közbe szőtt rövid történetekből, de nagyobb részt elmélkedésekből áll. A' versek jó zengésűek, könnyen folyók; az előadás, ha némelly pentameteri toldásokat kivesszünk, nem erőtetett, a' mi a' szerző' gyakor-

¹ Főtitk. ir. 1835. év 2. sz. A második bírálónak, Schedel Ferencnek véleménye azonos volt a Vörösmartyéval, azért az 1835. ápr. 6-i kisgyűlés (114. p.) elrendelte, hogy a XV énekes költemény mint használhatatlan a szerzőnek visszaküldendő. Szinnyei (II. 1199. l.) megemlíti a költeményt (A halhatatlanság műzsája distichonokban 15 könyv.).

lottságát mutatja; de az egész munkának egy nagy baja van, tudniillik az érdektelenség. A' költői elmének igen gazdag ere kívántatnék ahhoz hogy a' száraz elméleteknek e' nagy tömegét élettel 's vonzatossággal áldja meg, mellyet így, mint van, benne gyéren találhatni. Senki ezen mostoha oktatásokat korunkban olvasni nem fogja: talán kezdő verselőknek volna iskoláinkban haszonvehető ártatlan tartalma' 's pontos verselése' tekintetéből; de én a' tudós Társaság által mostani körülményinkben nem tartom kiadhatónak már csak tetemessége miatt is, melly a' csekély haszonhoz képest sok költséget kíván. Pest. 26 Dec. 1834.

Vörösmarty.

28.

*Vélemény. „Az Ihlelet 's Igértetés és Hathatás Tűnődései. Érzésti Strbai és Bolondoss Herczeg Strba Samuel Hites ügyész.”*¹

Ezen lyrai költemény Augustához címezett 64 levélből áll, mellyek nagyobb részint szerelmes, részint pedig istenes tartalmuak. Kiadásokat semmi esetre nem ajánlhatom, minthogy bennök sem tartalomra, sem formára nézve ónál, ismeretesnél egyéb nem találtatik, 's az is többnyire olly pongyolán és zavartan előadva, hogy mindez korunk' kívánatainak épen meg nem felel. Mutatványúl felolvasható a 2 levél. Pest 16 Május 1835.

Vörösmarty Mihál.

29.

*Vélemény. Náthán a' bölcs. Drámai költemény öt Felvonásban Lessingtől. Fordítás Kisfaludy Madarász József.*²

A' fonákúl értett eredetinek rossz fordítása, orthographiátlan, grammatikátlan nyelv, mértéketlen, vagy in-

¹ Főtitk. ir. 1835. év 2. sz. Csató Pál, a másik bíráló Vörösmarty véleményéhez csatlakozott, s így az 1835. jún. 1-i kisgyűlés (174. p.) a költeményt, mint kiadásra nem méltót, a szerzőnek visszaadatta.

² Főtitk. ir. 1835. év 2. sz. Az 1835. aug. 10-i kisgyűlés (239. p.). Vörösmarty és Egyed Antal egyértelmű véleménye alapján a hasznavehetetlen fordítást a szerzőnek visszaküldte. Színnyei nem említi meg Madarász művei között.

kább jambustalan jambusok. 's mellyek mindenütt kitet-
szők, a' gondatlan írói kéz' jelei ezen munkát kiadásra
épen nem ajánlják. Mutatványúl a' sok helyett felolvas-
tathatik az 58 lap. Pest. 29 Mart. 1835.

Vörösmarty Mihál.

30.

*Vélemény. A' Végrendelet sat. Irta Iffland, fordította
Külkey Henrik.*¹

Ezen fordítás könnyen folyó 's értelmes magyarsága
miatt elfogadható. A' fordító a' darabot egészen megma-
gyarosította, a' mi némelly eltéréseket kívánt; de egyéb-
íránt vannak némelly helyei mellyeket valamennyire szo-
rosabb hűséggel lehetett volna fordítani; mindezek azon-
ban olly csekély számuak, hogy még egyszeri átnézés után
igen könnyű lesz kiigazítani. A' nyelv általában hibátlan;
de egy két apróság mint *se* sem helyett, 's *engemet* engem
helyett hasonlólag könnyen kiigazítandók. Ezen csekély
hibák mellett a' darabot kiadásra méltónak itélem. Pest.
3 Aug. 1835.

Vörösmarty Mihál.

31.

*Vélemény. „Messzinai hölgy (szomorú játék öt Felvo-
násban) Schiller után Szenvey.”*²

Ezen munkát mint a' jeles eredetinek jó fordítását a'
m. Akadémia által kiadásra méltónak itélem. Ajánló tu-
lajdonai a' tiszta nyelv, jó hangzatú verseinek könnyű fo-
lyamatja, a' mi Schiller' fordítójánál 's olly célra hogy
a' darab valaha színen is adassék, fő figyelmet érdemel.
Mutatványúl akárhol olvashatni.

Ajánlom azonban a' darab átvizsgálását 's némelly

¹ Főtitk. ir. 1835. év 2. sz. A második bíráló, Csató Pál is ke-
vés javítással nyomtatásra ajánlotta a fordítást. Ezt az 1835. aug.
10-i kisgyűlés (241. p.) elfogadta. Megjelent mint a Külföldi Játék-
szín 10. füzete 1835-ben.

² Főtitk. ir. 1836. év 15. sz. Vörösmarty és Jakab István némi
javítást kívántak a fordításon. Ezeket az 1836. jan. 4-i kisgyűlés (6.
p.) közölte a szerzővel (Szenvey József). Elfogadták azt is, hogy
a szomorújáték kiadassék. Megjelent mint a Külföldi Játékszín 13.
füzete 1836-ban.

apró, többnyire tollhibák' kiigazítását, úgy mint: 23 lap. menyj (menj), 27 lap en birtokunkban (min vagy ön birtokunkban) 80 lap éledjen (éledjen), 79 l. született (született), 83 kapúkon; az u-t röviden szoktuk ejteni 's ez a' fordításban többször hosszan fordul elő. 107 lát-taték (láttatám), 114 l. Nagy léptekkel, a' vers így kívánja: lépésekkel.

Pest. 3 Janu. 1836.

Vörösmarty Mihál.

32.

*Vélemény. „Pókaiak. Szomorú Játék 5 Felvonásban. Irta Szigligeti Eduárd.*¹

A' színdarab alkotja, elrendelése általában jó, de kidolgozásában többnemű hiány van. Karakterei többnyire hívek ugyan; de gyengébbek, hogysem elég érdeket támaszszanak, különösen pedig egészen elhibázottnak látszik Miksáé, a' ki olly silánynak festetik hogy csodálni kell, mint tébolyodhatik meg végtére, s' azt, hogy régen mindenek által ki nem ismerttetett; továbbá Piroska' szerelme az egész darabon által nem olly mély, nem olly szenvedélyes, hogy abból öngyilkolást lehessen következtetni. Ezeken kívül hibája a' darabnak, hogy igen nagy 's természetlen ugrások vannak a' beszélgetésekben, p o. a' 16 lapon, hol Pókai Péter bátyja kedvesének fáját elátkozza, 's két sor után már áldást mond reá. Így 92 lapon Pókainé megköszöni Sasa' jótanácsát, holott azt hat sorral előbb gyilkosnak nevezé, mindez mutatja, hogy a' szerző az indulatok, szenvedélyek, s' érzelmek' átmenetelein kevés gonddal dolgozott. A' tréfák között sok erőltetett 's ízetlen van: azokat gyéríteni, vagy javítani' kell. A' jelenet 's Felvonás végei sok helyen erőtlének. A' negyedik Felvonás így végződik. Atyám, vigasztald addig is Piroskát. Miksa a' 27 28 lapon *de kit, de mit, de mért* szavakkal végzi beszédeit, a' nélkül, hogy az olvasó értené mit jelentsen az? A' Pókaiak mindketten bátyának nevezik egymást egy helyen. — Ezeknek 's általában az

¹ Főtitk. ir. 1836. év 15. sz. Vörösmarty és Horváth Cyrill egyező véleménye alapján az 1836. febr. 1-i kisgyűlés (41. p.) a szomorújátékot átdolgozásra visszaadatta. A mű Szigligeti eredeti színművei közt jelent meg Pesten 1839-ben (saját kiadásában).

egész darabnak szorgalmas átnézése 's kijavítása tétetik a' szerzőnek föltételül, hogy a' darab véleményem szerint elfogadható legyen.

Pest 25 Janu. 1836.

Vörösmarty Mihál.

33.

Vélemény. „Zsarnok atya. Drama, öt Felvonásban. Irta Jakab István”.¹

Alkotása jó, kidolgozása szorgalomra 's ügyes kézre mutat, miért is kiadásra méltónak itélem. Mutatványúl felolvastatni ajánlom az első és 3 Jelenést.

Ohajtanám azonban ('s ezt ajánlásképen mondom), hogy az öreg Szúnyogh' dühöngései, ha lehet, jobban motivaltassanak, 's úgy igazítassanak el, hogy színi előadás-kor botránkozást ne okozzanak 's ez talán az által volna elérhető, ha dühöngéseiben is inkább a' szigorú, kérlelhetetlen, szavat 's becsületét féltő és boszuló bajnok, mint a' vak indulataitól elragadtatott természetlen apa, állítatnék elő; ebben több valószínűség is volna, 's kevesebb botránkozás. — Figyelmeztetik a' szerző továbbá, hogy nyomor főnév 's nem nyomorút (90 l.) hanem nyomorúságot jelent. Pest. 1 Febr. 1836.

Vörösmarty Mihál.

34.

Vélemény. „Nagy József versei.”²

Ezen verses munka mind terjedelmére, mind bel értékére nézve sokkal csekélyebb, hogysem kiadásra csak szóba is jöhessen. Mutatványúl minden válogatás nélkül ajánlom felolvastatni az „irigység” címűt. Pest. 2 Jul. 1836.

Vörösmarty Mihál.

¹ Főtitk. ir. 1836. év 15. sz. Az 1836. márc. 7-i kisgyűlés (84. p.) Vörösmarty és gr. Dessewffy Aurél egyetértő véleménye alapján némi javításokkal elfogadta a fordítást kiadásra. Megjelent mint az Eredeti Játékszín 5. füzeté 1836-ban.

² Főtitk. ir. 1836. év 15. sz. Vörösmarty és Czuczor Gergely egyértelmű véleménye alapján az 1836. júl. 4-i kisgyűlés (217. p.) a „minden bírálat alatt levő” verseket a szerzőnek visszaadatta. Szerzője ismeretlen.

35.

*Endrödi Karitás, vagy a' tiszta Ártatlanságnak vad indulatokat győző ereje. Eredeti szomorú játék öt Felvonásban.*¹

E' színdarab igen a' régi szabásuak közül való: széles, hosszas, áradozó, minden lélek, minden erő nélkül. Az egész dolog egy méregkeverő asszonyon fordul meg, kinek vastag hizelgéseit (elég hihetetlenül) férje kiismerni nem tudja, 's cseleít fia, ki általa, (ön anyja által) megétetve teng, felföldni nem akarja. A' darab általában rosszúl van gondolva, még rosszabbúl előadva. A' szerző nem csak azt nem látszik tudni, mit drámairónak, hanem azt sem, mit korunkban írónak tudni kell. A' munka nem érdemel kiadást. Mutatványúl a' 3. Jelenést ajánlom olvasatni. Pest. 2 Jul. 1836.

Vörösmarty Mihál.

36.

*Vélemény. „A' köny Elmű Asszony.” Eredeti Vig Játék 4 Felvonásban. Irta Soltész György.*²

Egy hihetetlenül jámbor gróf, egy mód nélkül csapodár 's még is hű özvegy, dühös szerető, ki mindjárt kaszaból, 's egy silány gaz ember jó barát teszik ezen színdarabnak fő személyeit, 's ezek már belsőleg hibások lévén, hozzá járul a' kidolgozás, mellynek párját kell keresni a' silányságra nézve. A' szerző írni sem tud, csak a' czímben „köny Elmű Asszony” négy hiba van, köny könny helyett, Elmű elmű helyett 's összesen köny Elmű könnyelmű helyett, 's Asszony Asszony helyett. Semmi estre el nem fogadható. Mutatványúl föl lehet olvasni akár az első lapot. Pest. 17 Nov. 1836.

Vörösmarty Mihál.

¹ Főtítk. ir. 1836. év 15. sz. A másik bíráló, Horváth Endre véleménye is az volt, hogy a szomorújáték kiadásra nem érdemes. Ezt, az 1836 júl. 4-i kisgyűlés (218. p.) elfogadta és a fordítást visszautasította.

² Főtítk. ir. 1836. év 15. sz. Vörösmarty és Czuczor Gergely azonos véleményét az 1836. nov. 28-i kisgyűlés (298. p.) elfogadta és a páratlan silányságú művet a szerzőnek visszaküldette. Szinyeyei nem említi meg a szerzőt.

37.

Vélemény. Hunyady Mátyás a' prágai fogságban.¹

Minden tekintetben gyarló munka, hol a' drámaírás eredeti ügyetlenségében mutatkozik. Alkotása, dialogusa együgyűek, nyelve régiből és újból csodálatos ízléssel vegyítve, 's ha a' szerzőről nem lehet is mondani, hogy talán gondolatjai, sőt drámai tehetsége is, nincs; de írni nem tanult, 's gondolatjai olly köntösben járnak melly jó társaságban nem tűrhető.

Olvastassék az első lap.

Pest. 3 Mart. 1838.

Vörösmarty Mihál.

38.

Vélemény.²

Epigramm czímű színművét Kotzebuenak Kazinczy Gábor' fordítása után elfogadhatónak vélem, némi apró változtatásokkal, mint p. o. mi közöm *belé?* hozzá helyett 'sat. mik a' kéziratban megjegyezve vannak.

Egyszersmind figyelmeztetem az academiát, hogy e' színmű már más fordításban kiadatott. Pest. 18 Apr. 1839.

Vörösmarty.

¹ Főtitk. ir. 1838. év 3. sz. A másik bíráló, Kölcsey Ferenc véleménye azonos volt Vörösmartyéval, azért az 1838. márc. 12-i kisgyűlés (45. p.) a drámát „szerfeletti készületlensége” miatt, mint ki nem adható munkát a szerzőnek visszaadatta. Kölcsey véleményében megmaradt a szerző neve: Tarczali György. Szinnyei nem említi.

² Főtitk. ir. 1839. év 19. sz. A másik bíráló, Vajda Péter is jónak találta a fordítást. Az 1839. máj. 13-i kisgyűlés új jelentéstételre hívta fel a bírálókat arra nézve, hogy a nyomtatásban (Kotzebue Ágoston jelesb színdarabjai, fordítva többektől c. sorozat 1. kötete, Kassa, 1834-ben) megjelent fordításnál jobb-e a Kazinczy Gáboré. A jún. 10-i ülésen (126. p.) a bírálók jelentették, hogy Kazinczy Gábor fordítása jobb. Vörösmarty ajánlotta Kazinczy fordítását a kiadásra. Vajda Péter nem látta ezt szükségesnek. Erre az ülés Guzmics Izidornak adta ki a fordítást új véleményezésre. Az aug. 12-i (176. p.) ülés szerint Guzmics Vörösmarty véleményére hajlott, de apróbb hibák kijavítását kívánta. Erre a kisülés a fordítást javaslólag a nagygyűlés elé terjesztette, ez (nov. 17-én IX. c. p. alatt) az igazgatótanács elé, az igazgatótanács pedig 1846. márc. 8. (XVII. p.) elrendelte a fordítás kiadatását a Külföldi Játékszín XIX. kötetében. Itt azonban 1842-ben Kazinczy Ferenc Miss Sara Sampson fordítása jelent meg, Kazinczy Gábor műve nem került nyomtatásra. Szinnyei (V. 1298. l.) kéziratban hátramaradt munkának említi.

39.

Vélemény. Markhót Imre' „A' hűségmentő intézet” című eredeti vígjátékáról.¹

Az ötlet nem rossz, helyenként elmésen öltöztetve; de az elrendelés nem elég világos, a' karakterek nincsenek ismerhetőleg kifejezve: általában a' leleménynek nem felel meg a' kidolgozás: a' comicum (némi kivétellel) inkább felmutatva van, mint kifejtve. E' mellett az ikes ígék nélkül roszúl ragoztatnak. *El nem fogadható.*

9 Jan. 1840.

Vörösmarty Mihál.

40.

Vélemény. A' természeti Versöző című munkáról.²

Ezen természeti versöző épen nem természet' fia, hanem a' legszegényebb elme, fonákul értett új magyar szavak után kapkodó, minden eredetisége nélkül a' gondolatoknak. Teljességgel nem ajánlható.

Pest. 24 Maj. 1841.

Vörösmarty.

41.

Kliegl betűgépe.³

Két ágazatú: betűosztó, betűszedő.

A betűosztógépbe beállítatott egy kiszedett sor, következő betűkből álló: (nincs ott.)

¹ Főtitk. ir. 1840. év 1. sz. A másik bíráló, Kovács Pál is részben dicséretesnek tartotta a vígjátékot, de kiadásra nem ajánlotta. Az 1840. jún. 9-i kisgyűlés a két bíráló azonos véleménye alapján a művet a szerzőnek visszaadatta. Szinnyei (VIII. 606.) megemlíti, hogy a mű megjelent e címen: A hűségóvó intézet. Eredeti vígjáték 3 felvonásban. Buda, 1840.

² Főtitk. ir. 1841. év 30. sz. Vörösmarty és Lukács Móric véleményét elfogadva az 1841. jún. 28-i kisgyűlés (172. p.) a kéziratot mint sajtó alá érdemtelent visszaadatta a szerzőnek. Szerzője ismeretlen.

³ Főtitk. ir. 1840. év 155. I. sz. Az 1840. jún. 15-i kisgyűlésen (130. p.) a gr. Teleki József elnök által bejelentett Kliegl József-féle betűosztó és szedő gépek mintáinak megtekintésére bizottságot küldtek ki (Schedius Lajos, Schedel Ferenc, Balogh Pál és Vörösmarty Mihály). A bizottság nevében a jún. 23-i ülésen (134. p.) Vörösmarty terjesztette elő a fenti véleményt. A bizottság az eszmét ki-

's a' gép lassú forgatására kijöttek a' betűk külön helyeiken, 's a' hibásak vagy rosszúl helyezettek, szinte rendelt helyökön. Próba tétetett egyes betűkkel is. Betette az S betűt, 's kijött az S-sel jegyzett rekeszkébe; majd fordítva tévé be 's kijött a' hibák helyén.

A' betűszedő vagy itt inkább betűrakó gép 3 betűre játszik s ő ezen betűket kívánságuk szerint rakta el, egy nyomással hármat ha rendben kívántuk; több nyomással, ha visszafelé.

Az erőmű bár szövevényes, de kiszámítottasága 's tiszta szerkezete kivihetőséget ígér 's eredetére nézve egy a' legmerészebb, eredményeire egy a' legmesszehatóbb gondolatot közöl, melly szerzőjének, ha nagyban sikerül, kihalhatatlan nevet, a' hazának magas díszet hozand 's alig felfogható haladást s hasznót az egész világnak. Ha ez sikerül, világszerű műnek lehetend nevezni, s szerzője méltó, hogy a' magyar academia által az országgyűlésnek ajánltassék jutalmazás végett. Ha Daguerre szép találmányáért 6000 frankot nyert évi díjúl, Kliegel e' sokkal hasznosabbért megérdemli, hogy róla az ország a' nemzeth 's a' találmány' jelességéhez képest gondoskod-jék.¹

42.

*Vélemény A' „Hétmagyar” című három felvonásos vígjátékról. Szerzője Czeglédy Cseh Károl.*²

Csupa együgyűség, pásztori ártatlanság az, mi e' szín-művet átlengí 's mi azoknál rosszabb, igen bőven van és szakadatlanúl ellátva unalommal. Az egymás' vérért ivó

vihetőnek, nagyfontosságúnak, a nyomtató mesterségre időszakalkotónak tartotta, azért azt javasolta, hogy két gép állítások fel (ezt támogatassa az Akadémia is) és ha beválnék, a feltaláló nyerjen országos jutalmat. A kisgyűlés örömmel vette a tudósítást és az ügy nagyobb ajánlása végett a Tudománytár hivatalos részében való hirdetését rendelte el. Elhatározta továbbá, hogyha Kliegl József a gépeket az Akadémiának bemutatja és ezek a célnak valóban megfelelnek, ajánlani fogja az igazgatóságnak, emelje ki a törvényhatóságokhoz évenként küldendő jelentésében a találmány becsét.

¹ Vörösmarty nem írta alá nevét, de az egész jelentést ő írta.

² Főtitk. ir. 1842. év 19. sz. Vörösmarty és Henszlmann Imre jelentését az 1842. aug. 16-i kisgyűlés (256. p.) elfogadta és a vígjátékot belső és külső érdektelenségénél fogva a szerzőnek visszaküldette. Szinnyei nem ismeri a szerzőt.

's fél Európát vérbe borító Hétmagyar itt olly idylli szelídséggel szövi együgyü tréfáit 's meglepés nélküli meglepéseit, hogy ha nem unnók magunkat, mosolyogva száunkoznánk rajtok. Igen szomorú, ha valaha illy magyarok éltek volna hazánkban; úgy most bizonyosan nem élénk itt. De talán elég is; akarmelly jelenet' felolvasása meggyőzend az állítottak valóságáról. *El nem fogadható.* Pest. 16 Aug. 1842.

Vörösmarty.

IX.

Balogh Jenő t. tagnak a szegedi Ferenc József-tudományegyetem díszdoktorává avatása 1939. május 16-án.

— *Az egyetem rektorának üdvözlő beszéde.* —

A mi díszdoktorunk tanítása szerint: „bármily jelentékenyek legyenek azok az eltérések, amelyek a különböző államok bünvádi eljárásának egyes részletes szabályai között fennállanak, — minden időben és minden nemzet büntető perjogában fel lehet ismerni bizonyos vezérelveket”. „Ezek a vezérelvek nem üres jelszavak, nem hangzatos frázisok, hanem nagyfontosságú eljárási garanciák, s mint ilyenek, ezek jellemzik az egyes államok tételes jogait az alkotmányjog, az egyéni szabadság s a polgári jogok megóvása szempontjából”, s ezek teszik lehetővé a bűncselekmények igazságos megtorlását a nélkül, hogy az egyéni szabadságot a kelleténél nagyobb mértékben korlátoznák.

Mint hogy nemcsak a büntető perjognak, hanem a tételes jog minden ágának megvannak a maga jellegzetes vezérelvei, — díszdoktorunk felfogása szerint — a tételes jog minden ágát a megfelelő vezérelvek alapulvétele mellett kell feldolgozni.

Ezek a vezérelvek azonban évezredes történelmi fejlődés eredményeképp jöttek létre; — s a büntető perjogban pl. — az angol esküdtszék-től és a francia ministère public-től eltekintve — egy évezredes körforgás folyamán éppúgy felváltják egymást, mint az igazságügyi szervezet intézményei. A görög és a korábbi római jog általános

vádjogát, — a bíraskodásban a nép részvételét, — a szóbeli és nyilvános eljárást, — a védelem szabadságát — s a bizonyítékok szabad mérlegelését, — miután több ízben is évszázadokon át el-eltűntek a jogéletből, — ismét újjászületni látjuk a régi germán jogban, a feudális frank — és az angol jogokban. Minthogy ezen vezérelvek sorsa a legszorosabb összefüggésben áll az illető nemzet és kor különleges viszonyaival, — a tételes jog különböző ágaiban s ezek közt a büntető jogban is — a vezérelvek jelentőségét mérlegelni csak akkor tudjuk, ha kialakulásuk történetét is tisztáztuk.

Ebből az igazságból a mi díszdoktorunk *két* rendkívül fontos következtetést vont le: Ezek közül az egyik *általános* érvényű s a jogtörténet tanításának tárgyaire és szellemére vonatkozik; — a másik következtetés *egyéni* s a saját tudományos munkáiban érezteti hatását.

A nagynevű lipcsei professzor, Sohm, volt az, aki egy, a jogtörténet tanítására vonatkozó éles polémia folyamán, Timon Ákos felkérésére nyilatkozott s a mi legnagyobb jogtörténészünk, Hajnik Imre tárgyáról: *az egyetemes európai jogtörténetről* azt állította, hogy annak tanítása képtelenség.

A mi díszdoktorunk ezt az álláspontot a leghatározottabban elvetette s feltétlenül szükségesnek tartotta, hogy a hazai jogtörténet mellett az egyetemes európai jogtörténet is előadassék. Az ő érvelése szerint: „ha valamely *intézmény* pl. az esküdtszék, a procureurs du Roy, s az állami bíróságok, — vagy ha valamely *jogtétel* pl. a nyomozó elv és annak következményei *nem* voltak meg a magyar jogban, — akkor ugyanezen intézmények és jogtételek fejlődését éppúgy nem lehet a magyar jogtörténet keretében előadni, amint nem volna helyes a keresztes hadjáratokat vagy Amerika felfedezését *csakis* a magyar történelemben s nem egyúttal egy külön tantárgyban, t. i. a világtörténelem keretében is előadni.

Épp ezért — amint minden *művelt embernek* ismer-nie kell nemcsak hazája történetét, hanem a világtörténelemből is legalább a leglényegesebb eseményeket, — ugyanúgy az alaposan képzett magyar *jogásznak* is ismer-nie kell saját hazájának jogtörténetén kívül a középkori és az újkori jogfejlődés legfontosabb eredményeit.

S csak ez a *szélesebb* látókör, ez a *magasabb* rendű jogászai műveltség képesíti azt, aki a magyar jog történel-

mét feldolgozza, — a valóban *komoly és értékes tudományos munkásságra*.

Aki ismeri más nemzetek jogtörténelmét, — az büszkén állapíthatja meg, hogy a jogalkotás terén sem vagyunk — Zrinyi Miklós szavaival élve, — egy nemzetnél sem alábbvalóak. De díszdoktorunk szerint sokszor voltunk századokon át *szerencsétlenebb* viszonyok között, mint Nyugat-Európa népei, s ez akadályozta jogunk rendes fejlődését. Aki ismeri más nemzetek jogtörténetét, — az nyugodtan vallhatja: *van elég dicsőség nemzetünk multjában arra, hogy a tárgyilagos igazság hirdetése nem válik szégyenünkre*.

„Akármennyire szörnyülködnek tehát a magyar nemzeti öntudat némely bajnokai,” — díszdoktorunk felfogása szerint: „fájó szívvel, de becsületes őszinteséggel meg kell vallanunk, hogy mai bírósági és ügyvédségi szervezetünk nagy része s büntető törvénykönyvünk és büntető perjogunk számos alaptétele nem az *önálló magyar jogfejlődés* terméke gyanánt, hanem nyugati hatások alatt jöttek létre.”

Ez az olyannyira jellemző *magasztos erkölcsi álláspont* dönti el a jogtörténelmi kutatás szellemét. A mi díszdoktorunk felfogása szerint a hazai jogtörténet írójának *két* elemi kötelessége van. Tartózkodnia kell a *hazafias* jelszavak hangoztatásától, a *szűk látókörű sovínizmustól*; — s nem szabad hizelegnie a *nemzeti hiúságnak*, hanem — akár tetszik, akár nem — *a tudományos igazságot kell hirdetnie*.

Amit a mi díszdoktorunk általánosságban a jogtörténet tanításaira vonatkozólag hirdetett, — azt a saját tudományos munkásságában is irányadónak tekintette.

Minthogy szerinte a jelent, vagyis a *tételes* jogot a mult, vagyis a *jogtörténet* ismerete nélkül meg nem érthetjük, s minthogy a tételes jogok vezérelveit nem egy nemzet alakította ki, hanem a *legkülönbözőbb korszakok vezető nemzetei*, — akár egy problémát dolgoz fel s következőképp monográfiát ír, — akár a bűnvádi perjog egészére terjeszti ki kutatásait, — mindig *nagy súlyt helyez a világtörténelmi fejlődés feltüntetésére s az ezzel foglalkozó világirodalom beható és kritikai feldolgozására*.

Ezt a mi irodalmunkban páratlanul nagyszabású jogtörténelmi megalapozást díszdoktorunk munkáiban az összehasonlító *tételes* jogi feldolgozás követi. Az összeha-

sonlítás azonban a büntetőjog terén vezető nagy nemzeteknek nemcsak a törvényeire, hanem a *törvényjavaslatai-ra* is kiterjed, s az egyes kérdésekre vonatkozó *irodalmat* és a bírói gyakorlatot is feldolgozva, a tételes jogi intézkedések *hibáit és fogyatkozásait* is feltárja.

Ezzel nemcsak azt éri el, hogy a hazai tételes jogot a nemzetközi összehasonlítás világánál mutatja be az olvasónak, — hanem azt is, hogy megismerteti az olvasót a büntetőjog terén támadt új irányokkal s mélyreható kritikát gyakorolva a saját jogunk felett, rámutathat a fogyatkozásokra s a fogyatkozások kiküszöbölésének módjaira.

Minthogy kezdettől fogva mindig arra törekedett, hogy a büntető jog terén támadt új irányokat megismertesse, s hogy az új irányok és az összehasonlítás világánál a jövő jog fejlődésének helyes útjait kikutassa s ne csak a tudomány, de a *törvényhozás feladataira* is tekintettel legyen, — diszdoctorunk kezdettől fogva hármasságban működött: mint a tételes jogot az összehasonlító jogtörténelem és az összehasonlító tételes jog világánál feldolgozó *jogtudós*; — mint a legújabb büntetőjogi iskolák ismertetője s a modern büntetőjog úttörő *irodalmi munkása*; — s mint nagyszabású reformok kimunkálására hivatott *kodifikátor*, mint a magyar büntetőjog legnagyobb *reformátora*.

Ebben a minőségében neki köszönhetjük a klasszikus büntetőjog magyarországi modernizálását; — vagyis — hogy egy-két jellemző vonást emeljek ki, — neki köszönhetjük, hogy a rendi kiváltságok eltörlését jelentő törvényelőtti egyenlőség nem fajulhat el többé a büntetéseknél azzá a törvényelőtti egyenlőségévé, amely nem tesz különbséget pl. alkalmi bűnös és megrögzött gonosztevő között.

Neki köszönhetjük, hogy a modern büntetőbíró áttörheti a büntetés kötelező kiszabásának Kant-féle kategorikus imperativusát; — felfüggesztheti tehát a büntetés végrehajtását; — s büntetés helyett *nevelést* írhat elő akkor, amikor a fiatalok büntetése megrögzött gonosztevőkkel való együttes elzárást, a fogház a fiatalok számára a *bűnözés magasiskoláját* jelentené.

S viszont bűncselekmény hiányában is korlátozni engedni az egyéni szabadságot *dologházba utalással* akkor,

ha a semmittevés *bűnök forrása* lehet, mint a közveszélyes munkakerülőknél.

Diszdoktorunk azonban nemcsak, mint a modern magyar büntetőjog és büntető peres eljárás kiépítője, szerzett soha el nem múló érdemeket; — az ő alkotásai azok a törvények, — kivételes és szükségrendeletek is, amelyek a világháború alatt az államot, annak hőiesen küzdő hadseregét s a társadalmat iparkodtak a fölforgató törekvésekkel: — a királyság intézményét veszélyeztető elemekkel — a hazaárulókkal s a hadsereg-szállítók és az árdrágitók kapzsiságával szemben megvédelmezni. Hogy a fegyveres és a gazdasági háború — a végső tragikus bukás ellenére is — *oly sok dicsőséget hozott a magyar névnek*, — ezt igen nagy részben a mi diszdoktorunk által tervezett és kezdeményezett törvényeknek és rendeleteknek köszönhetjük.

Lehetetlen még csak vázolni is azt a sokoldalú tevékenységet, amelyet a mi diszdoktorunk a magyar jog fejlesztése és modernizálása terén kifejtett.

Csak arra mutatok rá, hogy amióta ő megvált az igazságügyi tárcától, — hiába fordulnak egyszer régen könnyelműségből megbotlott, de bűneiket régen levezeklett szerencsétlen emberek ezrei a hatóságokhoz rehabilitációért; — a mi diszdoktorunk által közvetlenül a világháború kitörése *előtt* benyújtott rehabilitációs törvényjavaslat — *elintézetlenül vándorol egyik referens fiókjából a másikéba*.

S amióta ő reformálta a jogi oktatást, vagyis több, mint két évtized óta, — az egyetemi oktatás reformja tárgyában megvan az eszmék három hatalmas főlíó kötetre terjedő *bőséges vetése* — de egyetlen-egy betűnyi aratás nélkül.

A mi diszdoktorunk csendes, évről-évre termésthözó munkásságát nem jellemezhetem tovább s mindössze egy *történelmi* jelentőségű következményét emelem ki.

Legbensőbb bizalmi embere és munkatársa lett a magyarság legnagyobb mártírjának, gróf Tisza Istvánnak, aki — midőn 1917-ben a harctérre ment, — a harctérről küldött legelső levelével a mi diszdoktorunkat tüntette ki; — s két nappal tragikus halála előtt legutolsó látogatásai egyikével is az ő volt igazságügyminisztere, az akkor betegeskedő Balogh Jenő iránti gyengéd figyelmének s igaz baráti szeretetének adott kifejezést.

Tisza iránti rendíthetetlen hűsége volt az oka, hogy a kommunisták két ízben is börtönbe vetették, — a gyűjtőfogházban a legkegyetlenebbül sanyargatták, s testileg-lelkileg megkínózták.

De semmiféle kínzás a mi díszdoktorunk lelki erejét meg nem törhette. S a kommunizmus bukása után is a régi lelkesedéssel, odaadással és párját ritkító önzetlenséggel szolgálta a hazát, mint a Magyar Tudományos Akadémiának tizenötéven át volt főtítkára, mint a református egyház főgondnoka s konventjének világi elnöke s mint a magyar törvényhozás felsőházának tagja.

Ezt a páratlan lelki erőt őseitől öröklött mély *vallássosságából* s a magyar földnek és a magyar fajnak őseitől öröklött csodálatos *szeretetéből* merítette.

Ősei, ő maga és gyermekei 1640. óta — tehát egy év híján 300 esztendeje gazdálkodnak Győr-vármegyei birtokon.

S 300 esztendő napsütése és viharai közepette, — jó és rossz napokban *egyaránt* ragaszkodtak az ősi birtok *minden rögéhez*.

S a mi díszdoktorunk legnagyobb büszkesége nem az, amit ő mint jogtudós, mint kodifikátor, mint miniszter ért el; — családja legnagyobb büszkeségének nem önmagát tartja; — hanem azt a felejthetetlen édesapát, Deák Ferencnek a haza bölcsének az 1848-i pozsonyi országgyűlésen titkárát, Balogh Gábort, — aki éppúgy ellensége volt a *frázisoknak*, mint a mi díszdoktorunk; — de akinek megadatott, hogy a 48-as szabadságharcot Aulich, később Klapka hadtestében végigküzdje; — akit az abszolút uralom alatt, mint volt honvédfőhadnagyot még ügyvédi gyakorlatra sem bocsátottak; — s aki később az ügyvédi pályáról visszavonulva s a református egyház önzetlen és áldozatkész szolgálatában működve, — a klasszikus ókor történetíróiban, Macaulay, Mommsen, Lamartine, Hugo Viktor és Dumas munkáiban gyönyörködve s elmerülve társadalom-politikai tanulmányokban, — élte le a könyveit szerető nagy műveltségű magyar földbirtokos küzdelmes, de mégis oly szép életét.

Kegyelmes Uram!

Évről-évre, nemzedékről-nemzedékre nő azoknak a száma, akiket Nagyméltóságod törvényeinek alkalmazói:

a fiataikorúak bíróságai s a magyar patronage lelkes munkásai állítanak meg a züllés és a bűn útján s nevelnek a Haza munkás és becsületes polgáraivá.

Évről-évre, nemzedékről-nemzedékre növekszik s szinte beláthatatlan nagy táborrá lesz azoknak a száma, akiket Nagyméltóságod modern büntetőjogi törvényeinek alkalmazói mentenek meg az anyagi és erkölcsi károsodástól azáltal, hogy elejét veszik a bűncselekmények elkövetésének s büntetés helyett — amikor csak lehet — nevelnek.

De ez a két névtelen nagy tömeg nem tud megszólalni, hogy érzelmeit kifejezze.

Mi tartottuk tehát kötelességünknek, hogy az ő hálájuknak tolmácsolói legyünk.

Az ő hálájuk s a mi mélységes tiszteletünk és szeretetünk jelképe ez a díszdoktori oklevél, amelyet most Nagyméltóságodnak átnyújtok.

Adjon a Mindenható Nagyméltóságodnak erőt és egészséget, hogy még sokáig dolgozhasson Hazánk üdvére és dicsőségére.

Erekly István r. t.

X.

Üdvözlő beszédek.

**József kir. herceg Ö Fensége elnöki beszéde
a br. Wodianer Albert-, Berzeviczy Albert- és
br. Wlassics Gyula-jutalmak átadásánál, az 1939.
április 24-i összes ülésen.**

Évről-évre visszatér az a nap, áprilisi összes ülésünk napja, midőn Akadémiánk kifejezést ad a magyar tanítóság iránt érzett nagyrabecsülésének s munkájukért köszönetének.

Báró Wodianer Albert 1892-ben azzal a rendeltetéssel tett alapítványt Akadémiánknál, hogy annak évi kamata évenként jutalmul adassék két oly néptanítónak, akik a növendékeiket szeretettel nevelő, helyes tanmód szerint oktató néptanítók közül kiváló gyakorlati eredményt tüntettek fel. A kiválasztást a tankerületi hatósá-

gok végzik s ajánlataikat felterjesztik az Akadémiának és a közoktatásügyi minisztériumnak, valamint a Magyarországi Tanítók Országos Bizottságának kiküldöttjeiből alakult bizottság elé.

A Wodianer-alapítvány az idők viharos járásában megsemmisült, az Akadémia azonban fönntartja az évről-évre való jutalmazást saját bevételeiből, hogy a magyar tanítóság iránt megbecsülését kifejezze. E két jutalomhoz Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr ő nagyméltósága 1937-ben még négy hasonló jutalmat csatolt, kettőt néhai Berzeviczy Albert volt elnökünk emlékezetére, kettőt pedig báró Wlassics Gyula emlékére, kik mindketten legfőbb őrei voltak egy időben a magyar közoktatásnak.

A jutalom igen nagy érdemeket kíván a jutalmazottól, nemcsak azt, hogy buzgó oktató és nevelő legyen, hanem megkívánja, hogy szerető szívvel gondozza a gyermekeknek szellemi előmenetelén kívül erkölcsi és testi fejlődését, hogy a felnőtt lakosságnak is értelmi és erkölcsi vezetői legyenek, s újabban azt is, hogy pedagógiai működésükön felül a magyar nyelv tanítása terén is kiváló eredményeket értek legyen el.

E kívánságok teljesen beleillenek gróf Széchenyi István felfogásába, aki a néptanítóktól igen sokat várt. A világháború elvesztése s az ország súlyos helyzete ma még többet követel a nép nevelőjétől szociális téren. A tanítók körül kell csoportosulni a falvakban a felnőtteknek általában, a műveltebbeknek és a fizikai munkásoknak egyaránt. Az ő személyükben kell a nép körében e két osztály vezetésének és összetartásának egyesülnie. A mellett a magyar tanítóság előcsapata a magyar közművelődésnek, mindenki ott szerzi meg az ismeretek legelső alapjait, ott rakja le azon híd pillérének fundamentumát, amelyen további életében halad.

A jutalomdíj maga egy szegény nemzet szegényes jutalma, de gazdag elismerésben, mert szimboluma a megbecsülésnek, jelképe a tanítóság munkája nagy hazafias és kulturális érdemeinek. Ezzel a közoktatási kormány és a M. T. Akadémia a maga és az egész nemzet köszönetét fejezi ki azoknak, akiknek e jutalmat átnyújtom, s példaképpül állítja őket az egész magyar tanítóság elé. Ebben van e jutalom nagy ereje, mely azt valódi kitüntetéssé avatja.

Az említett bizottság ez év március havában tartott ülésén úgy határozott, hogy a báró Wodianer-díjat *Gáspár Frigyes* magyarbánhegyesi igazgató-tanítónak ítéli oda, aki negyven éve működik, valamint *Jakab Lajos* jánosházapusztai uradalmi igazgató-tanítónak, ki szintén negyven éve működik;

a Berzeviczy Albert-jutalomra *Sebestyén Lajos* 38 éve működő gyöngyösi állami igazgató-tanítót és *Abod Imre* 37 éve működő dombrádi ref. népiskolai igazgató-tanítót; végül

a báró Wlassics Gyula-jutalomra *Berényi Jenő* 37 éve működő gyékényesi igazgató-tanítót, valamint *Végh Károly* 36 éve működő diósjenői igazgató-tanítót ajánlja kitüntetésre.

Munkásságukról a bizottság jelentése alapján márciusi összes ülésünkön a főtitkár tájékoztatta az Akadémiát, ez alapon járult hozzá az összes ülés a bizottság előterjesztéséhez.

Midőn a jutalmat a kitüntetetteknek átadom, kívánom, hogy sikeres működésüket még sokáig folytathassák az iskolában, s azon túl is, — és kívánom, hogy a magyar tanítói kar példát vegyen róluk, az ő útjokat kövesse, hazánk és közművelődésünk javára.

Isten áldja meg eddigi és ezutáni munkájokat.

Kornis Gyula osztályelnök üdvözlő szavai Buza László 1. tag székfoglalója alkalmából, 1939. február 13-án.

A nemzetközi jognak, amelynek tisztelt tagtársunk kiváló bűvára, részben más a természete, mint a közjogé vagy a magánjogé, mert jogszabályait inkább a célszerűség, semmint a belső jogérték, a szigorú jogosság sugallja. Ezeknek más a szankciójuk is, mert a nemzetközi jog alanyai, az egyes független államok fölött nem uralkodik közös, szupraszuverén főhatalom. A nemzetközi jognak ezeket az eredendő tökéletlenségeit a világháború s az utána máig lefolyt, korszak eléggé éles világításba helyezték. Azonban a jogsértések bármily halmaza sem ronthatja le a nemzetközi jogszabályok norma-jellegét, ahogyan a magán vagy büntetőjogi szabályok érvényét sem szünteti meg az ellenük elkövetett viselkedés.

Tisztelt tagtársunk is ettől az elvtől volt áthatva,

amikor majdnem három évtized óta erőinek javarészét a nemzetközi jognak szentelte. Először a magyar közjogból a nemzetközi jogba vezető utakon járt, amikor pl. Bosznia és Hercegovina államjogi helyzetét, vagy a magyar Szent Korona igényeit a volt mellékországokra vizsgálta. A világháború s ránk vonatkozó szomorú államközi következményei különösen rászögezték tisztelt tagtársunk figyelmét a nemzetközi jog egyes problémáira, amelyeket éles jogász elmejárással vizsgált. Magyarország katonai ellenőrzésére, a királykérdésre, a kisebbségi nyelvek használatára, a revízióra, a Nemzetek Szövetségére stb. vonatkozó alapos tanulmányai, amelyek közül néhány a *Zeitschrift für Völkerrecht* s a *Zeitschrift für öffentliches Recht*-ben is megjelent, nagy elismerést arattak. A kisebbségek jogi helyzetéről szóló nagy munkáját Akadémiánk adta ki. A *nemzetközi jog* c. tankönyvében pedig eredményes kísérletet tett a nemzetközi tételes jog folyton gyarapodó anyagának elvszerű rendszerezésére.

Szívből üdvözlöm székfoglalója alkalmából t. tagtársunkat s a magyar sors nagy kérdéseit is oly közel érintő tudományos munkássága számára további sikereket kívánva, a M. Tud. Akadémia lev. tagsági oklevelét tisztelettel átnyújtom.

**Kornis Gyula osztályelnök üdvözlő szavai
Herzog József I. tag székfoglalója alkalmából,
1939. április 24-én.**

Tisztelt tagtársunknak halkan, de annál erélyesebben dolgozó tudományos egyéniségét Akadémiánk melegen üdvözlő most, amikor köztünk székét elfoglalja. Először is különösen megbecsüljük, mint a magyar gazdaság- és intézmény-történelemnek magasan kiemelkedő bűvarát, aki beható levéltári kutatásai alapján egészen új fényt vetett a Mária Terézia korabeli magyar kincstár háborús gazdálkodására, a m. kir. hitelfőpénztár megszervezésére és működésére, II. József telekkönyvi kísérleteire s a magyar udvari kamara történetének egyes szakaszaira. A Levéltári Közleményekben egész sereg, a levéltárakra vonatkozó hézagpótló anyagot tárt fel.

De — másodszor — a sajátyszerű értelemben vett tudományos tevékenység mellett különös érdemeket szerzett

t. tagtársunk a történettudományi munka buzgó szervezésével is: személyesen irányítja a Csánki Dezső hatalmas történeti földrajzának befejező munkálatait s az elcsatolt területek multjára vonatkozó oklevél-anyagnak felkutatását és megőrzését célzó munkát, amely nélkül a magyar középkor számos jelentős ténye mindenkorra homályban maradna.

Igaz tisztelettel nyújtom át kiváló tudományos érdekei elismeréséül a M. Tud. Akadémia levelező tagsági oklevelét.

Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai Marek József r. taghoz székfoglalója alkalmából, 1939. február 20-án.

Szívből üdvözlöm Tagtárs Urat, mint Akadémiánk rendes tagját. Ha végig tekintek Tagtárs Úr életpályáján, a csendes visszavonultságban tisztán tudományos munkájának élő tudós képe jelenik meg előttem, kinek szinte egyetlen gyönyörűsége a tudós kutatás, kinek életét szép pé tették kutatásainak értékes eredményei. Tagtárs Úr 1898-ban kezdi tudományos munkáját mint adjunktus s azóta szakadatlanul szebbnél-szebb eredményekkel gazdagítja tudományát.

Tudományos munkássága a belorvostan és határterületeinek igen sok ágára terjed ki. Csak néhány fontos eredményt sorolhatok fel. Felfedezi a májmétely gyógyszerét, s ezzel lehetővé teszi az elemi csapásként fellépő mëtelykór biztos gyógyítását. Megállapítja a lélekzési zörejek és kopogtatási hangok keletkezésének fizikai feltételeit. Különösen sokat foglalkozik az angolkór oktanával és kórfejlődésével. Megállapítja, hogy az állatok angolkórjának oka a takarmány mész és foszfor tartalmának rendellenes mennyiségi viszonyaiban rejlik. Az angolkórrol Wellmann Oszkár tanártársával együtt írt nagy tanulmányát a Budapesti Királyi Orvosegyesület a Balassa-díjjal tüntette ki.

Nevét világszerte ismertté tette 3000 lapos, 3 kötetes hatalmas belorvostani kézikönyve, melyet előbb Hutýra Ferencsel, majd legújabb kiadását Manninger Rezsővel együtt írt meg. Ebbe szötte bele saját kutatásainak eredményeit, de egyúttal az egész világírodalom termékét is egybefoglalta kiváló rendszerező elméjével és nagy írói

készségével. E hatalmas mű német nyelven most érte el 7., angol nyelven 4. kiadását, lefordították olasz, orosz, spanyol és török nyelvre is. Mindez elég beszédes bizonyítéka annak, hogy az egész tudományos világ mennyire értékeli Tagtárs Úr tudományos munkáját, s igaz büszkeséggel tölt el bennünket, hogy a magyar tudománynak az egész világon ekkora tekintélyt szerzett. Külföldi kitüntetésben sincs hiány: az utrechti, lipcsei egyetem, a hannoveri főiskola tiszteletbeli doktorává avatta.

Tagtárs Úr egyetemi tanszékéről visszavonult, de tudományos munkásságát lankadatlan erővel folytatja. Adja Isten, hogy mindnyájunk örömére ezt még sokáig megtehesse!

Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai Neuber Ede I. taghoz székfoglalója alkalmából, 1939. február 20-án.

Melegen üdvözlöm Tagtárs Urat székfoglalója alkalmából. Amikor a M. Tud. Akadémia Tagtárs Urat levelező tagjává választotta, elismerését fejezte ki értékes és eredményes tudományos munkásságáért, mely mindvégig az orvostudomány kettős célját szolgálta: a betegségek gyógyítását és a betegségek megelőzését. 93 azoknak a tudományos értekezéseknek száma, amelyekben e kettős cél érdekében végzett kutatómunkájának eredményeit fektette le.

A gyógyításra irányuló munkásságának néhány fontos eredményét sorolom fel. Kidolgozta az orr, gége és garat scleromának nevezett súlyos megbetegedésének kezelési módját fajlagos vaccinával. E betegség addig szinte gyógyíthatatlan volt. Tagtárs Úr módszere majdnem 100 % -os gyógyulást biztosít. Ugyanilyen értékesek kísérletei a sugárgomba-betegség gyógyításáról, melyekkel kimutatta, hogy e betegség nemcsak vaccinával, hanem reconvalescensek vérsavójával vérátömlesztés útján is gyógyítható. Eredeti eljárást vezetett be a filariasis gyógyítására. A melegövi tájakon elterjedt e betegséget a filaria nevezetű féreg okozza, mely a vérben él; malária beoltás e férget teljesen elpusztítja. Angol gyarmatokon nagy sikerrel használják e Neuber-félének nevezett eljárást. Sok ezer embert szabadított meg Tagtárs Úr kínos szenvedéstől, sok

ezernek adta vissza életét, kik mind hálatelt szívvel áldják megmentőjüket.

A nép- és fajegészség terén különösen jelentőségteljesek a debreceni egyetemen végzett vizsgálatai a hallgatóság és az iskolás gyerekek egészségi állapotáról: 10.000 iskolás gyereket, 3000 egyetemi hallgatót, 1000 vitézi gyereket vizsgált nagy részletességgel, körültekintéssel, új szempontok bevezetésével. Az athéni nemzetközi kongresszus úgy határozott, hogy Tagtárs Úr e vizsgálatai mint standard vizsgálatok vezettessenek be az összes államokban. Ezzel kijelölte Tagtárs Úr azokat az utakat, melyek hivatva vannak a népegészség ügyét gyökeresen javítani.

Tagtárs Úr további munkásságához további hasonló sikereket kívánok.

Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai Gelei József r. taghoz székioglalója alkalmából, 1939. március 20-án.

Melegen üdvözlöm Tagtárs Urat, mint a M. Tudományos Akadémia rendes tagját. Különös örömmel és meghatottsággal teszem ezt, hiszen Tagtárs Úr tudományos fejlődését figyelemmel kísérhettem azóta, hogy a kolozsvári egyetem hallgatója volt, amikor Apáthy István nagy magyar hisztológus és kiváló mikrotechnikus vezetése alatt kezdte meg kutatásait. Láttam Tagtárs Úr első tudományos sikerét, mikor mint a kolozsvári egyetem matematikai és természettudományi karának dékánja magántanári képesítése alkalmából üdvözöltem. Azóta Tagtárs Úr a szebbnél-szebb dolgozatok és eredmények olyan sokaságával gazdagította tudományát, hogy egyik kiváló német zoológus Tagtárs Urat mint a kutatás fanatikusát jellemezte; tudományos munkáinak száma meghaladja a 400-at.

Kutatásai igen széles tárgykörben mozognak, szerepel bennük a mikrotechnika, idegtan, csillók és érzőserték, amoeba kutatás, kiválasztó szervek, általános biológia, rendszertan, környezettan. Eredményeit ismeri és nagyra értékeli az egész tudományos világ. Csak a legfontosabb munkáiról emlékezhetek meg e helyen. Ilyen: *A chromozomák hosszanti párosodása és e folyamat örökléstani jelentősége* című 253 lapra terjedő dolgozata. E vizsgálatait igen alkalmas anyagon, a *Dendrocoelum lacteum* pe-

tesejtjein végezte. Bámulatos mikrotechnikai készsége, a legnehezebb szövettani és sejttani módszerek uralása lehetővé tették, hogy a petesejt 14 chromozomájának egész élettörténetét követhesse, amint a chromozomák szalagcsoportba rendezkednek, azután a homológ chromozomák hosszabban összetapadnak, s lehetővé válik az apai és anyai tulajdonságok kicserélődése és összevegyülése. Megemlítem a Hydra csalántokjának egész élettörténetét feltáró vizsgálatait. Különösen kiemelem még a csillangókra vonatkozó 37 dolgozatát; e vizsgálatok a plazmának finom fibrilla vonulataira, a csillangók alaktanára, működésére, munkájuk lehetővé tevésére vonatkoznak. Tagtárs Úr e munkásságát a M. Tud. Akadémia a Marczibányi-jutalommal tüntette ki 1935-ben. A jelentés szavai szerint az Akadémia a lankadatlan kutató, ötletes módszerfelfedező, önállóan gondolkodó és saját lábán járó biológus munkáját akarta kitüntetni, kire bármelyik más nagy kultúrnemzet is büszke lehetne.

Átnyújtom az oklevelet azzal a kívánsággal, hogy még sokáig folytassa eredményekben oly gazdag munkásságát.

XI.

Kéký Lajos l. t. beszéde Szász Károly emléktáblájának felavatásán, Szabadszálláson, 1939. április 14-én.

Tisztelt Ünneplő Közönség!

A Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság megbízásából jöttem el tisztességet tenni e tisztas lelkészlak elé s együtt ünnepelni azokkal, akik büszkék arra, hogy apáik idején olyan fény lobogott ebben az áldott hajlékban, mely az egész országra világított s amelynek nyájas visszfénye egypár itt született költeményben még ma is szíveket melenget.

A magyar művelődés története sohasem feledkezhetik meg azokról a vidéki paróchiákról, amelyeknek életéről oly vonzóan derűs, oly kedvesen idillikus képeket őriz irodalmunknak számos remeke. Elég itt csak két nevet említeni a közeli szomszédságból: Kúnszentmiklós és Kiskúnhalas kálvinista lelkészlakát s a bennük munkálkodott Szász Károly, Baksay Sándor és Szilády Áron ne-

mes alakja egész értékes mivoltában élénk varázsolja a bennük töltött életet. Istenfélelem, emberszeretet, honfűség, kötelességérzet s a tudomány megbecsülése és áldozatos szolgálata laktak ezekben a hajlékokban.

Ezekkel az erényekkel volt ékes az a lángbuzgalmú s munkakedve teljességében tevékenykedő fiatal pap is, akit 1863-ban hívott meg a szabadszállási ref. egyház a szomszédos Kúnszentmiklósról. Már nemcsak munkában, hanem eseményekben is gazdag mult állott akkor mögötte. A Székelyföldről származott, gyermekfövel résztvevett a nemzet dicső önvédelmi harcában, majd bujdosott a bércecs Gömörben, tanárkodott Arany Jánossal Nagykőrösön, aztán ismét a székely bércek közé sodorta vissza hivatása, hogy majd végkép elszakadva kisebb honától, a Kiskún-ság rónáin keresztül a fővárosban a csodálatos lendülettel fölvirágozott új magyar életnek egyik legbuzgóbb és legtöbbször munkásaként foglalja el méltó helyét.

Nem sok időt töltött itt, de nyugodt, munkás és boldog időszaka volt ez életének. Boldog volt családi életében s családi boldogsága szerencsés ösztönzője volt költészetének, majd később közéleti tevékenységének. Az elégedett, boldog életnek két olyan szép vallomása fakadt itt ajkán, mint a *Qui bene latuit* és a *Hét tél, hét nyár* című költeményei. „Jól élt, ki jól el bírt rejtőzni” — hangzik az elsőből az elégedett szívnek büszkén-boldog kiáradása. Ő itt valóban jól élt, s ennek bizonyára megvan a maga része abban, hogy később olyan jó és olyan sok munkát volt képes végezni.

Ezért az itt töltött pár boldog évért Szabadszállásra is esik egy sugár a hálának és elismerésnek abból a fényéből, mely méltán megilleti Szász Károlynak páratlan buzgalmú, rendkívüli méretű munkásságát. Nevét vessék jól emlékeztetőkbe Szabadszállás kiskún ivadékai s tisztelettel és hálával tekintsenek fel erre az emléktáblára, mert hű és nagy lélek emlékét őrzi.

A közjóért tevékeny, áldozatosan munkás életet méltán megillető babérágat az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság nevében azzal az óhajtással helyezem el ezen az emléktáblán, hogy Isten bő áldása sohase fogyatkozzék meg ezeken a mezőkön, de áradjon el fölöttük az a lélek is a közműveltségnek és irodalomnak, a munkás hazaszeretetnek és tiszta erkölcsnek az a lelke, amely áthatotta Szász Károly egész életét. Emlékével együtt szelleme is örökké éljen!

XII.

Megemlékezések és gyászbeszéd.

A főtitkár megemlékezése Gombos F. Albin r. tag és Schneller István r. tag haláláról az 1939. január 30-án tartott összes ülésen.

Súlyos veszteség érte Akadémiánkat s a magyar történettudományt régi kedves társunk *Gombos F. Albin* r. tag halálával. Kiváló értekezéseket írt az 1437-i parasztlázadásról, Ausztria megalakulásáról, egyik munkáját a Történelmi Társulat a Szilágyi-jutalommal tüntette ki. Kiválóképpen a középkori magyar történet bűvára volt, Akadémiánk támogatásával kiadta magyar fordításban a középkor krónikásait, akiknek munkái a magyar történetre is vonatkoznak. E sorozatban 1925-ig, mikor Gombos Albint I. taggá ajánlották, 16 kötet látott napvilágot. Már akkor évek óta dolgozott egy valóban monumentális munkán, mely a IX—XIII. századi nyugati források összes magyar vonatkozású adatait gyűjtötte össze. Oly munka ez, mely egész életet, teljes önfeláldozást kíván. És Gombos Albin e mellett még az Akadémia Szent István-émlékkönyvének szerkesztői munkáit is lelkiismeretes gondnal végezte, a bíboros hercegprímás ő eminenciája mellett, aki szintén minden tanulmányt, minden sort átvizsgált s ahol szükségét látta, megjegyzésekkel kísért. Így vált ez a díszes könyv oly gazdag forrásművé, mely Szent István korát eddig nem sejtett részletességgel és sokoldalúságban idézi fel. S mintha a sors csak arra várt volna, hogy Gombos Albin ez óriás munkákat, melyekre más nem vállalkozott, befejezze, Corpus-a III. kötetének megjelenése után kihullott kezéből a toll.

Akik ismerték, az embert is nagyon becsülték és szerették e csöndes és elvonult embert, kit munkái tesznek ismertté, melyek hosszú-hosszú évtizedeken át fenn fogják tartani nevét, mert a magyar történet kutatói e művekből merítenek.

Koporsójánál barátja, a Szent István-könyv szerkesztésében társa, Lukinich Imre vett tőle búcsút, megható szép beszédben s letette a koporsóra Akadémiánk koszorúját, szalagjának nemzeti színei méltán borulnak elnémult szívére.

Elköltözött közülünk Akadémiánk Nestora is, *Schneller István*, I. tag, a pedagógiának a kolozsvári egyetemen hosszú időn át volt nagyhatású tanára. Sokat dolgozott, de ez nem annyira az irodalom terén nyilvánult — bár jeles könyveket adott ki, — mint inkább előadásaiban, gyakorlatilag. Tudományágának egyéni szint bírt adni, s az ifjúságra gyakorolt jótékony hatása éppen annyira folyt nemes egyéniségéből, mint széleskörű műveltségéből. A maga útjain járt, de nem magánosan, mert nemcsak tanítványaira, hanem tanártársaira is hatással volt. Lelkesülés a nagy eszmények iránt: ez volt lényének legfőbb vonása, s ez nagy közvetlenséggel sugárzott ki meleg egyéniségéből. Mint a kolozsvári egyetem magántanára, én is láttam és éreztem e hatást. Egész világa az egyetem volt; úgy élt ebben az intézményben, mint a nagy német tanári példák. S nemcsak benne élt, hanem az egyetemnek élt.

Sírája Bartók György I. tag tette le Akadémiánk koszorúját.

Bartók György I. tag gyászbeszéde Schneller István I. tag ravatalánál, 1939. január 27-én.

Tisztelt Gyászoló gyülekezet!

Az a férfiú, akitől a Magyar Tudományos Akadémia nevében mély fájdalommal búcsúzom és akinek mulandó részei immár ebben a koporsóban nyugodnak, hosszú életének minden pillanatát arra áldozta, hogy örökéletű eszményeket valósítson meg ebben a tovatűnő és megállást nem ismerő világi életben. Schneller István belső, lelki alkátának két tartó oszlopa a *hit* és a *szeretet* volt: hit abban, hogy léteznek örökéletű ideálok, amelyeknek megvalósítása az embernek legszentebb feladata, és szeretet ezen örökéletű ideálok iránt. Ez a hit és ez a szeretet vezette élete minden lépését, és ez adott lelkének bámulatraméltó nyugalmat és termékeny csendességet. Én láttam Schneller István arcát elborulni, láttam azon sötét felhők gyülekezését, láttam olykor-olykor a megdöbbenés futó nyomait, amikor szinte félve tekintett az ember szemébe, vajjon mit kereshet ott: hitet-e vagy csüggedést? — de én Schneller Istvánt elcsüggedve vagy hitét veszítve, az emberiség vagy a magyarság sorsa felett kétségbeesve,

lelkének állandó és jellemző nyugalmából tartósan kizökkenve nem láttam soha. Az Isten gondviselő hatalmába és az emberiség jövőjébe vetett hit, az Isten és az emberek iránt való szeretet voltak egész élet- és világszemléletének szüntelenül buzgó forrásai, amelyekből kifogyhatatlanul áramlott lelkébe az erő, hogy alászállhasson az emberi személyiség legmélyebb titkaiba és felemelkedhesék azokhoz a misztériumokhoz, amelyeknek kulcsát az Isten tartja áldást osztogató kezében.

Schneller István, mint ember és mint pedagógus, egyaránt szilárd hittel vallotta, előadásaiban minduntalan hangsúlyozta, hogy az embernek ezen a földön egyetlen kötelessége és feladata lehet: élete minden gondolata, cselekedete és alkotása által megvalósítani az isteni cél gondolatot, amely a szellem kialakulását jelenti ezen a földön. És ebben a munkában Schneller előtérbe a szeretetet állította. A szeretet voltaképpen a tudás kútfeje, mert hiszen megérteni csak azt lehet, amit szeretek. Innen van, hogy egész tanításában az érzések középponti jelentőséggel bírnak és középponti jelentéssel bírnak élete munkájában is. Nincs egyetlen dolgozata, amely ne a tárgyba való szeretetteljes elmerülésről tenne bizonyosságot, és nincs életének egyetlen alkotása, amelybe ne vitte volna belé lelkének egész szerető magatartását. Ezt csak azok tudják igazán, akik közelről látták azt a munkát, amelyet ő a kolozsvári tanárképző intézetben és annak gyakorló iskolájában kifejtett. Ezek az ő alkotásai voltak, és ezekben az ő lelke jelent meg a maga teljességében. Megszűnésük az egész magyar műveltség jelentős kára.

Ebből a törhetetlen hitből és el nem muló szeretetből fakadt Schneller lelkében a szellem és a gondolkodás szabadsága iránt való érzék, amely mindig készen állott a védelemre, valahányszor az egyetemi gondolkodás forgott veszélyben. Az egyetemi autonómiának és az egyetemi szellemnek nála elszántabb és lelkiösmeretesebb harcosával magyar földön aligha találkozunk. Ez a szabadságérzet pedig az érzékeny felelősségérzésből fakadt: Schneller elsősorban mindig maga iránt érezte magát felelősnek s lelkiösmeretét tartotta legszigorúbb bírójának. Szabad csak az lehet, aki a benne élő szellemnek törvényét az utolsó jottáig betölti. Könnyű annak, aki másokat kér fel bírójául. Lelkének különösen ez a vonása tette népszerűvé Schnellert az egyetemi ifjúság előtt, amely min-

díg valami felülemelkedő örömmel látta, hogy Schneller nem fél a munkától, de nem fél a bátor kiállástól sem. Hite szeretővé tette, felelősségérzete szabaddá.

Légy boldog és áldott a szabadság fényes hazájában
Te szerető lélek! Legyen áldott emlékezeted!

**Széki Tibor l. tag gyászbeszéde Winkler Lajos r. tag
ravatalánál, 1939. április 16-án.**

A magyar tudományos élet egyik nagy büszkesége hagyta itt e földi hajlékot, hogy egy értékes munkában eltöltött élet után örök pihenésre térjen.

Winkler Lajos a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, 1908-tól 25 éven át, az analitikai és gyógyszerészeti-kémia nyilvános rendes tanára s világhírű művelője, már nem gazdagítja többé szaktudományát, s szerény kis laboratóriuma, melyben soha nem lankadó lelkesedéssel, éjszakákat virrasztva annyit dolgozott, hiába várja őt vissza.

Mély meghatottsággal állok itt Előtted, életed útjának utolsó állomásánál, nem csupán annál a megilletődésnél fogva, mely természetszerűleg elfogja mindazokat, akik egy nagyrabecsült, különös tehetséggel megáldott ismerőst veszítenek el, hanem abból a hálaérzetből kifolyólag, mellyel Irántad viseltettem és melyet érezni fogok a sírodon túl is azért a sok jóindulatért, melyet velem szemben tanúsítottál s melyekkel életem útját — tudományos pályámon — egyengetted.

Egyetemi tanulmányaimban még egészen kezdő voltam, mikor hírneved az analitikai kémia terén, az ország határain túl is, már meg volt alapozva. Évtizedeken át jóformán csak dolgozataidból ismertelek, s közvetlenebb baráti kapcsolatba csak akkor kerültem Veled, mikor már a hetvenedik életévedhez közeledtél. Aránylag rövid idő alatt is — éppen azért, mert őszinte barátságoddal megtiszteltél és kitüntettél — úgy érzem, sokkal jobban megismertelek, mint sokan mások, kik csak futólag érintkeztek Veled. Megismerhettelek, hogy lelki világodban egészen más voltál, mint amilyennek a társadalmi érintkezésben sokszor mutattad magad. Akik nem értették meg élcélődéseidet és humorodat, melyet nem egyszer saját személyed rovására is, kedves hamis mosollyal megvil-

logtattál, azok rendszerint nem értettek meg Téged sem. Annyi bizonyos, hogy amilyen rendkívüli voltál tudományszakodban, éppen olyan rendkívüli voltál egyéniségedben is. Egész lényed magán viselte a lángelmék kiváltságos és különleges tulajdonságainak bélyegeit. A sok tudósra jellemző egyoldalúság messze távol állott Tőled, mert tudomány-szakodon kívül nagy szeretettel és szenvedéllyel foglalkoztál a zenével, nyelvekkel, a legkülönbözőbb komoly kérdésekkel, nem is szólva arról, hogy bámulatos közügyességed révén valóságos ezermester voltál.

Már tanári működésed legelején, a magyar kémiai tudományok akkor még be nem fásított területén, magában álló hatalmas tölgy voltál, s csak életed alkonyán kezdtek körülötted megizmosodni azok a csemeték, melyek a Te oldalad mellett kapták meg a fejlődési lehetőséget.

Ha tudományos sikereidet olyan görbével akarjuk ábrázolni, amilyeneket a kémiai és fizikai kísérletek során nyert eredmények alapján szoktunk megszerkeszteni, akkor azt fogjuk látni, hogy az nem egy mélypontból kiindulólag hullámosan felfelé irányuló vonalat mutat, mint a legtöbb tudományos pályán működő embernél, hanem magas szinten kezdődik, s ettől sohasem száll alább, csak mindig feljebb és feljebb emelkedik. Mindjárt doktori értekezésedben egy olyan teljesen eredeti módszert dolgoztál ki, amely egycsapásra megalapította hírnevedet. Ezt a módszeredet csakhamar a világ összes szaklaboratóriumai átvették, s jöllehet az ma már több mint 50 éves, tökéletesítésre mégsem szorul. Azután jött mesteri kezded alól egyik nagyobb horderejű tudományos munka a másik után; igazi klasszikus módszerek. A tudomány búza-földjén szaporán vágta a rendet, s amit learattál, gazdag termés volt.

Egy emberi élet felbecsülésénél azt szokták mondani, hogy az annyit ér, amennyi elmúlása után megmarad belőle. Így mérlegelve a Te életedet, valóban elmondhatjuk, hogy az nagy értéket jelentett, mert mindaz, amit alkottál, ércnél maradandóbb lesz és beláthatatlan időig fogja hirdetni dicsőségedet és hírnevedet. De mindezekén felül maradt Utánad nemes példa, mely követésre ösztönözni fog, maradt Utánad ragyogó emlék, mely sokáig lelkesíteni fog és maradt

Utánad bölcs tanítás, mely a késői vegyész-nemzedék okulására is fog szolgálni. De maradt Utánad szomorúság és bánat is, mely nemcsak közvetlen hozzá tartozóiddal, hanem tisztelőiddal és a tudományszakodért lelkesedőkkel is sokáig fogja éreztetni azt a veszteséget, melyet elmulásod okozott.

Saját erőddel és tehetségeddel szerzett érdemekért voltál és maradsz büszkesége a Magyar Hazának, a Pázmány Péter Tudományegyetemnek, a Magyar Tudományos Akadémiának, de a magyar gyógyszerészetnek is, mert a gyógyszerész sorból emelkedtél ki s gazdagítottad bőkezűen a gyógyszerészi-kémiai tudományokat is.

Fájdalmas kötelességet teljesítek, midőn a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara és a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából búcsúzom Tőled és e tudományos intézmények nevében teszem le ravatalodra a hálás elismerés koszorúját.

Nevedet alkotásaid örökítik meg! Rendkívüli egyéniséged emlékét fájó szívvel fogjuk őrizni! Egy életen át szünet nélkül folytatott nagy munkásságod után legyen pihenésed csendes! Isten Veled!

XIII.

A M. T. Akadémia újabb kiadványai.

(Az előző jegyzéket lásd Akad. Értesítő XLVIII. k. 207. l.)

Akadémiai Értesítő. Szerkeszti Voinovich Géza. XLVIII. köt. 467. füz. 1938. jún.—dec. X, 143—212 l. 2.— P.

Magyar Tudományos Akadémiai *Almanach* 1938-ra. 355. l. 4.— P.
Archaeologiai Értesítő. Szerkeszti Hekler Antal. Új folyam. LI. köt. (1938.) [6], 151 l. 7.— P.

Erekly István: Közigazgatás és önkormányzat. 382 l. (A M. T. Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 10. sz.) 6.— P.

Ertekezések a filozófiai és társadalmi tudományok köréből. V. köt. 5. sz.: Irk Albert: Schopenhauer jogfilozófiája. 52 l. —50 P.

Ertekezések a történelmi tudományok köréből. XXV. köt. 8. sz.: Lukinich Imre: A lengyel kérdés és a magyar kormány 1914—1917. 44 l. —50 P.

- A Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történethatározó Intézet Évkönyve.*
Károlyi Árpád és Angyal Dávid közreműködésével szerkeszti Miskolczi Gyula. A M. T. Akad. támogatásával.
VIII. évf. (1938.) [4], 293 l. 8.— P.
- Hadtörténelmi Közlemények.* Szerkeszti Gyalóczy Jenő. XL. évf. (1939.) 1—2. füzet. 149 l. 2.50 P.
- Horváth Jenő:* A magyar kérdés a XX. században. I. Felelősség a világháborúért és a békeszerződésekért. IV, 453 l. Könyvnapjára ára 4.— P, bolti ára 6.— P.
- Irk Albert:* Schopenhauer jogfilozófiája. 52 l. (Értekezések a filoz. és társ. tudom. köréből. V. kötet. 5. sz.) —.50 P.
- Irodalomtörténeti Közlemények.* Szerkeszti Császár Elemér. XLIX. évf. (1939.) I. füzet. 100 l. 3.— P.
- A M. T. Akadémia *Jogtudományi Bizottságának* kiadványsorozata.
10. szám: Erekly István: Közigazgatás és önkormányzat.
382 l. 6.— P.
- Közgazdasági Szemle.* Szerkeszti Heller Farkas. LXIII. évf. (1939.)
82. kötet. 1—2. sz. (jan.—febr.) 1—162. l. 4.— P, 3—4. sz.
(márc.—ápr.) 163—354. l. 4.— P.
- Lukinich Imre:* A lengyel kérdés és a magyar kormány 1914—1917.
44 l. (Értekezések a tört. tudom. köréből. XXV. kötet. 8. sz.) —.50 P.
- A magyar helyesírás szabályai.* 7. jav. és bőv. kiadás (2. lenyomat).
114 l. —.80 P.
- Magyarosan.* Nyelvművelő folyóirat. Szerkeszti Putnoky Imre. VIII. évf. (1939.) 1—2. sz. (jan.—febr.) 1—48. l. —.30 P, 3—4. sz. (márc.—ápr.) 49—96. l. —.30 P.
- Matematikai és Természettudományi Értesítő.* Szerkeszti Mauritz Béla. LVII. kötet. (1938.) III. (utolsó) rész. VIII, 943—1116 l. 3.— P, az egész kötet ára 24.— P, LVIII. kötet. (1939.) I. rész 257 l., VIII. t. 8.— P.

INHALT.

	Seite
I. Innere Mitglieder der Akademie	1
II. XCIX. Generalversammlung der Akademie	
Protokolle der Sitzungen	5
Feierliche Gesamtsitzung	
a) Eröffnungsrede des Vizepräsidenten Ladislaus Ravasz: Wissenschaft und Nationalität	13
b) Bericht des Generalsekretärs Géza Voinovich	19
c) K. M. Nikolaus Nagy: Oberungarn in der Geschichte des Landes	25
d) Klassensekretär Béla Mauritz: Über die geologische Ge- staltung und die Mineralien Oberungarns	34
III. Berichte über die Preisausschreibungen:	
a) über den Gross-Preis und den Marczibányi-Preis	35
b) über die Preise: Albert Berzeviczy, Julius Wlassics und Albert Wodianer für Volksschullehrer	46
c) über den Preis aus der Stiftung von Gabriel Kazinczy und seiner Gattin	54
d) über den Sámuel-Kölber-Preis	54
e) über den Philipp Weiss-Preis	55
f) über den Franz Chorin-Preis	60
g) über den Nikolaus Horthy-Preis	76
h) über den stadtgeschichtlichen Preis der Haupt- und Residenzstadt Budapest	86
i) über den Preis des Justizministeriums	88
j) über den Albert Berzeviczy-Preis	93
k) über den naturwissenschaftlichen Preis der Haupt- und Residenzstadt Budapest	102
IV. Preissätze der Akademie für das Jahr 1939.	107
V. Kassenbericht der Akademie vom Jahre 1938.	113
VI. Kostenvorschlag der Akademie für die zweite Jahres- hälfte 1939.	122
VII. Ausweis über die beiden Vigyázó-Vermögen vom 31. De- zember 1938.	129
VIII. Einige kürzere akademische Berichte von Vörösmarty. Veröffentlicht von o. M. Julius Viszota.	140
IX. Promotion des E. M. Eugen Balogh zum Ehrendoktor an der Universität Szeged	175
X. Begrüßungsreden:	
a) Begrüßungsworte des Präsidenten Sr. K. H. Erz. Josef an die Volksschullehrer bei der Übergabe der Ber- zeviczy-, Wlassics- und Wodianer-Preise	181
b) Begrüßungsworte des Klassenpräsidenten Julius Kornis gelegentlich der Antrittsvorträge der k. Mitglieder Ladislaus Buza und Josef Herzog	183
c) Begrüßungsworte des Klassenpräsidenten Karl Tangl gelegentlich der Antrittsvorträge der o. Mitglieder Josef Marek und Josef Gelei und des k. M. Eduard Neuber	185
XI. Rede des k. M. Ludwig Kéky bei der Enthüllung der Ge- denktafel von Karl Szász in Szabadszállás	188

	Seite
XII. Nekrologe	
a) Nachruf des Generalsekretärs Géza Voinovich an die verstorbenen Mitglieder der Akademie	190
b) Trauerrede des k. M. Georg Bartók an der Bahre des k. M. Stefan Schneller	191
c) Trauerrede des k. M. Tibor Széki an der Bahre des o. M. Ludwig Winkler	193
XIII. Neuere Veröffentlichungen der Akademie	195
XIV. Deutsche, französische und englische Übersetzungen des Inhaltsverzeichnisses	197

SOMMAIRE.

	Page
I. Membres internes de l'Académie	1
II. XCIX-ème assemblée générale de l'Académie	
Procès-verbaux des séances	5
Séance solennelle:	
a) discours d'ouverture du vice-président Ladislas Ravasz: Science et nationalité	13
b) rapport du secrétaire général Géza Voinovich	19
c) Nicolas Nagy m. corr.: La Haute Hongrie dans l'histoire du pays	25
d) Béla Mauritz secr. de section: La formation géologique et les minéraux de la Haute Hongrie	34
III. Rapports sur les prix à décerner:	
a) le Grand-Prix et le prix Marczibányi	35
b) les prix Albert Berzeviczy, Jules Wlassics et Albert Wodianer (offerts pour récompenser des instituteurs primaires)	46
c) le prix de Gabriel Kazinczy et son épouse	54
d) le prix Sámuel-Kölber	54
e) le prix Philippe Weiss	55
f) le prix Nicolas Chorin	60
g) le prix Nicolas Horthy	76
h) le prix de la capitale Budapest pour l'histoire urbaine	86
i) le prix du ministère de la justice	88
j) le prix Albert Berzeviczy	93
k) le prix de la capitale Budapest pour sciences physiques et naturelles	102
IV. Nouveaux prix de l'Académie	107
V. Rapport sur l'exercice 1938 de l'Académie	113
VI. Budget de l'Académie pour la seconde moitié de l'exercice 1939.	122
VII. Compte rendu des deux fonds Vigyázó du 31 décembre 1938	129
VIII. Quelques brefs rapports académiques de Vörösmarty. Publiés par Jules Vizota de l'Académie	140
IX. L'élévation d'Eugène Balogh m. hon. au grade de docteur „honoris causa" de l'Université de Szeged	175

	Page
X. Discours de félicitation:	
a) discours du président S. A. R. l'Archiduc Joseph à l'occasion de la distribution des prix Berzeviczy, Wlassics et Wodianer (pour instituteurs primaires)	181
b) allocution de Jules Kornis prés. de section à l'occasion des discours de réception de Ladislav Buza et Joseph Herzog	183
c) allocution de Charles Tangl prés de section à l'occasion des discours de réception de Joseph Marek, Joseph Gelei membres ord. et Edouard Neuber m. corr.	185
XI. Discours de Louis Kéky m. corr. à l'inauguration de la plaque commémorative de Charles Szász a Szabad-szállás	188
XII. Nécrologie	
a) Commémoration des membres défunts par Géza Voinovich secrétaire général de l'Académie	190
b) discours de Georges Bartók m. corr. aux funérailles d'Etienne Schneller	191
c) discours de Tibor Széki m. corr. aux funérailles de Louis Winkler m. ord.	193
XIII. Publications récentes de l'Académie	195
XIV. Traductions allemande, française et anglaise du sommaire	197

TABLE OF CONTENTS.

I. Members of the Hungarian Academy of Sciences.	* 1
II. XCIXth solemn meeting of the Academy	
Protocols of the meetings	5
Solemn plenary meeting:	
a) Opening speech of the second-president Ladislav Ravasz: Science and Nationality	13
b) Report of General Secretary Géza Voinovich	19
c) Nicholas Nagy corr. member: The Hungarian Highland in national history	25
d) Béla Mauritz secr. of section: On the geological formation and mineral wealth of the Hungarian Highland	34
III. Reports of the awarding of prizes:	
a) on the Great Prize and the Marczibányi Additional Prize	35
b) on the Albert Berzeviczy, Julius Wlassics and Albert Wodianer Prizes, for teachers of Primary Schools	46
c) on the Gabriel Kazinczy Prize	54
d) on the Samuel-Kölber Prize	54
e) on the Philip Weiss Prize	55
f) on the Francis Chorin Prize	60
g) on the Nicholas Horthy Prize	76
h) on the Prize for town history of the Municipality of Budapest	86
i) on the Prize of the Ministry of Justice	88

	Page
j) on the Albert Berzeviczy Prize	93
k) on the Prize for natural sciences of the Municipality of Budapest	102
IV. New awards of the Academy for the year 1939.	107
V. Financial report of the Academy of the year 1938.	113
VI. Budget estimate of the Academy for the months July to December 1939.	122
VII. Financial report of the two Count Vigyázó estates on December 31th 1938.	129
VIII. Some shorter academical reports by Vörösmarty. Published by Julius Vízota ord. member.	140
IX Promotion of Eugene Balogh hon. member to the doctorship „honoris causa” at Szeged University	175
X. Addresses of welcome:	
a) by H. R. H. the President Archduke Joseph to those teachers to whom the Berzeviczy, Wlassics and Wodianer Prizes have been awarded	181
b) Addresses of Julius Kornis president of section to Ladislás Buza and Joseph Herzog corr. members on the occasion of their inaugural speeches	183
c) Addresses of Charles Tangl president of section to Joseph Marek, Joseph Gelei ord. members and to Edward Neuber corr. member on the occasion of their inaugural speeches	185
XI. Speech of Lewis Kéky corr. member at the unveiling of the memorial tablet of Charles Szász in Szabadszállás	188
XII. Necrologies:	
a) General Secretary Géza Voinovich's commemorative speech of the deceased members	190
b) Funeral speech of George Bartók corr. member at the bier of Stephen Schneller corr. member	191
c) Funeral speech of Tibor Széki corr. member at the bier of Lewis Winkler ord. member	193
XIII. Recent publications of the Academy	195
XIV. German, French and English translation of the table of contents	197

Kiadásért felel: Kibédi Varga Sándor.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: VOINOVICH GÉZA

XLIX. KÖTET

1939

JÚNIUS—DECEMBER

I.

Korizmics László látogatása gr. Széchenyi Istvánnál 1858-ban.

Közzéteszi VISZOTA GYULA r. tag.

Korizmics László (1816—1886) a jogi pályán kezdte meg tanulmányait, de csakhamar a mérnöki pályára lépett. Ez utóbbi tanulmányai közben mezőgazdasági tudományokkal is foglalkozott. Tanulmányai befejeztével a lévai uradalom szabályozó főmérnöke lett. Ugyanitt mezőgazdasági ismereteit is bővítette. 1848-ban a földművelésügyi minisztérium titkára. A szabadságharc leverése után Geringer Károly teljeshatalmú császári biztos felhívására az önkényuralom alatt tisztviselő lett. Nagybárá gazdasági (tagosítási) és adózási kérdésekben volt szakértő.

1849-től kiadta a Gazdasági Lapokat. Azóta beható írói munkásságot fejtett ki a magyar gazdaság érdekében. Gazdasági munkásságával kora tudományos köreinek figyelmét is felkeltette. Az Akadémia 1858. dec. 18-i nagygyűlésén *Mezei gazdaság könyve*¹ c. műve I. és II. kötetének mint az 1851—1856. közt megjelent legjobb természettudományi munkának ítélte oda a nagyjutalmat. Ugyane nagygyűlésen az a megtiszteltetés is érte, hogy az Akadémia a természettudományi osztályba tiszteleti tagnak választotta. Amikor 1858-ban a magyar egyesületek, társaságok újra nyíltan megkezdhették működésüket, Korizmics Lászlónak mint másodelnöknek nagy szerep jutott a Magyar Gazdasági Egyesület munkájának megindításában.

Korizmics 1853. január 1-től naplót vezetett. A je-

¹ Benkő Dániellel és Morócz Istvánnal együtt átdolgozott kiadása Stephens Henry angol író művének.

lek szerint egy részletes (napról-napra írt), és egy kisebb (havonként összegezett) naplót írt. Csak a kisebb napló maradt reánk; ez életére, tisztviselői és gazdasági munkásságára vonatkozó adatokat tartalmaz.

Naplójának érdekes része az, amelyben a gr. Széchenyi Istvánnál Döblingben 1858. január 8-án tett látogatását örökíti meg e szavakkal:

8-án meglátogattam gr. Széchenyi Istvánt, dr. Geörgen² tébolydájában, hol e nagy szellem, hazája szerencsétlensége fölötti fájdalmaiban még mindig tartózkodik, s ahol alkalmasint tartózkodni fog mind végig, ha hazája sorsa fölött még az ő életében meg nem könyörül az igazság istene; vagy ahonnét azon percben lépend csak ki most is nagyszerű s ép eszével, amidőn neki azt hoznák hírül, hogy hazája, az imádott magyar haza, magyar hazaként élhet és virágozhat ismét...

Mit tartanak számára az istenek a jövőben rejtve, azt a jó Isten tudja; annyi azonban bizonyos, hogy a nagy szellem csak e két lehetőség szerint fog élni vagy halni száműzetése helyén, a tébolydának szűk falai közt.

Látogatásomat a grófnál Tasner Antal barátommal tevém, ugyanazzal, ki a gróf oldala mellett, mint titoknok, sok éveket töltött, ki tehát őt már ennél fogva is, jobban ismeri, mint bárki a házában.

Már ezelőtt pár héttel volt Tasner barátom szíves átadni a grófnak nevemben a „Mezei gazdaság könyvének” eddig megjelent köteteit,³ miket ő, mint hallám, igen szívesen fogadott.

Az első szobában egy egyszerű intézeti szolgálta vette át tőlünk kalapjainkat és kaputjainkat; a másodikban ült íróasztala mellett a daliás termetű s gyönyörű gróf Béla, a nagy hazafinak e legidősb és reményteljes fia; a harmadikban végül találtuk a grófot, szintén íróasztalnál, ki

² Dr. Görgey Gusztáv tébolydája Döbling városkában volt, akkor Bécs mellett. Ma Döbling Bécs egyik kerülete. A tébolyda mint ideggyógyintézet ma is fennáll.

³ Mezei gazdaság könyve. Stephens Henry „The book of the farm” c. munkája nyomán a hazai körülményekhez alkalmazva kiadják Korizmic László, Benkő Dániel, Morócz István. Buda. Az I. és II. kötet 1855-ben, a III. (Tavaszi gyakorlat) és IV. (Nyári gyakorlat) kötet 1855-ben, az V. kötet (Őszi gyakorlat) 1857-ben hirdetve, de tényleg csak 1858-ban jelent meg. A VI. (Jószágrendezés) és VII. (Gazdasági technológia) kötet több évvel később került ki a nyomda alól.

azonban, midőn megpillantottam, már félúton volt jöttében asztalától felénk.

Tíz nehéz és viszontagságteljes év után láttam a grófot ismét. A nagy gróf Széchenyi István volt teljesen pongyolájában s annyi szenvedések után is, csakhogy a tíz év megőregítette. — Hatalmas homloka, szemölde, átható szemei s fejének egyenes tartása mind a régiek; azonban a teljesen megnövesztett állszakál s a bajusz megöszült, fogaiból kihullt egynéhány, s az arcon az időnek barázdái fészkelék be magokat.

Nyájas, szelid jósággal jött ő így elibénk; megfogta két kezével kezeimet, s látható megindulással monda, hogy igen örvend, hogy meglátogattam. — Kínézésemet a hosszú idő után is jónak találá, s azután íróasztala körül leültetett bennünket.

A „Mezei gazdaság könyvének” első kötete egyik mellékasztalán feküdvén, arra mutatott először is, kérdezve, hogy a következő, ötödik kötet mikor jelenik meg, s hogy azt még hány fogja követni? —

Kérdései oly hangon valának ejtve, miszerint abból világosan kivehetém, hogy a gróf ezen vállalat létrejöttének érdemet és fontosságot tulajdonít.

Mondtam neki, hogy a hetedik kötetet, mely eredetileg a gazdasági technológiának volt szánva, a közbe jött pénzügyi rendszabályok miatt, melyek a szesz fázist és cukorgyártást a mezei gazda kezéből jóformán kivették — alkalmasint egy szőlőszeti és borászati kötettel fogják fölcserélni. — Mely cserét a gróf is helyeselvén, kérdéseivel gazdasági egyesületünkre ment át, s látható fölindulással tett igen jellemző észrevételeket a kormánynak azon kisszerű eljárására, mellyel az a nemrég választott választmányi tagok közül többeket kitörült.⁴

⁴ A M. Gazdasági Egyesület 1857-ben kezdett újra szervezkedni. 1857. november 16. és 17-én megválasztották elnöknek gr. Károlyi Györgyöt, alelnöknek Lónyay Gábort, másodelnöknek Korizmicz Lászlót. Ő volt az újjá szervezés egyik főmozgatója. Ugyanekkor 48 választmányi tagot is választottak. Nov. 22-én Károlyi levelet intézett Korizmicshoz, s ebben sok teendőire hivatkozva nem fogadta el az elnökséget. Korizmicz ezt bejelentette Albrecht főherceg Magyarország polgári és katonai kormányzójának. Ez nem vette kedvesen a lemondást s kéz alatt felszólította Károlyit lemondásának visszavonására, de Károlyi megmaradt elhatározása mellett. Albrecht főherceg, Korizmicz szerint, úgy látszik politikai indokoktól hagyván magát influensiroztatni, Ürményi Józsefet, Zsedényi Eduár-

Ez érdembeni észrevételeit még távolról sem fejez be, amidőn fia Béla a szomszéd szobából belép s b. Jósika Sámuelnek érkezését jelenti.

Jöjjön be, volt a gróf lakonikus válasza; de nekem úgy tetszett, mintha azalatt, míg e néhány szót kimondaná, azt olvastam le volna arcáról: *máskor* is jöhetett volna.

Mindamellett nyájasan fogadta az azalatt belépett b. Jósikát, — kit, úgy látszik, 1848-tól fogva szintén ez alkalommal látott először ismét.

A beszélgetés most más tárgyakra ment által. A birodalom, az ország s Európa nagy politikai kérdéseit kezdé most Széchenyi annyi ésszel, élccel, de keserűséggel is taglalgatni, hogy hasonló modorú előadást én még nem hallottam soha! *Fox*, *Pitt* és *Burke*⁵ beszélhetek talán egykoron ily nyelven az angol parlamentben!

Nyilsebességű boncolásai legélesebben nyilatkoztak ama perfidia ellen, mellyel a mostani kormány dolgait viszi; továbbá azon erkölcstelen és gyáva eljárás ellen, mellyel egyrészt úgy bántak az országgal, mint meghódítottal, másrészt pedig akasztották az embereket, mint párttűtöket. Nevetséges aljasságnak találta a császárnak apostoli⁶ királyi ámitgatásait s a koronávali nagy hűhót, melyet midőn megtaláltak,⁷ nagy pompa és ostentatíóval helyeztek a lomkamrába!...

dot, Zsivora Györgyöt és Török Jánost nem erősítette meg választmányi tagságában... „Szerencsétlen kapcáskodás, amelyet, úgy látszik, gr. Károlyi Györgynek kapcáskodása provokált.”

⁵ Fox Charles James (1749—1806), Pitt Williams (1759—1806) és Burke Edmund (1729—1797) híres angol államférfiak.

⁶ Ezt többször említi Széchenyi Önismeret c. művében. (Károlyi Arpád Nagy szatírának nevezi).

⁷ Szemere Bertalan miniszterelnök elmerekülésekor, 1849 augusztusa végén a szent koronát Orsován az Allion-hegy lábánál elásta. Az elásáskor összesen hatan voltak jelen. Ezek közt volt Szűcs nevű honvéd főhadnagy is. A rejtekhelyről tudomása volt Kossuth Lajosnak is. A szabadságharc után életbelépett zsarnok-kormány azonnal egy bizottságot küldött ki a szent korona felkeresésére, de a több helyen folytatott többszörös kísérlet eredménytelen maradt. 1852-ben b. Kempen János altábornagy, bécsi rendőrniszter, kapott megbízást a szent korona megkeresésére. 1853-ban Vargha István előbb magy. kamarai főcserkész, majd osztrák besúgót használta fel a cél elérésére. Elküldte Londonba, hogy a magyar emigránsoktól megtudja a szent korona rejtekhelyét. Itt Szűcs nevű bujdosó és nyomorgó honvéd főhadnagy eszébe jutott és 6000 arany jutalom reményében elárulta a rejtekhelyet, megadva a rejtekhely tervrajzát és egy számmal kifejezett leírását. Kempen ez ada-

A modor s a részletezés, mellyel a gróf mindezeket elmondá: leírhatatlan; mindezeknek hallatára csak annyit érezett az ember, hogy egy hatalmas szellemiség uralma alatt áll, mely hatalom hol szomorúságra, hol boszszúra, hol pedig nevetésre kényszeríti lelkét s kedélyét.

Nem tudom, mi lesz mind ezeknek a vége egykoron? Le kell tennem a jobbnak minden reményéről. — Nagy szerencsétlenség elibe hajtattunk! — Ilyszerű, szomorodással ejtett kijelentésekkel végezte a gróf nagy hév- és érzéssel adott politikai analízisét, melyre midőn Jósika is közben-közben találó észrevételeket tenne, rögtön felém fordult ismét s kérdezé, hogy mit tartok én *Sellers*-ről,⁸ ki a borászat érdekében nemrég a lapokban hozzám ismeretes leveleit intézte?

En megvallom, mondá a gróf, *Sellerstől* első pillanatra nem sokat vártam; azonban később vett tudósítások jobbról győztek meg. — Úgy látszik nekem, hogy úgy járok ezen szemeimnek szokatlan, *szakállós* angollal, mint jártam Clark Ádámmal, kit midőn a pesti lánchidnak építésére kerestem Londonban, külsejénél fogva hasonlólag egyáltalában nem akartam kompetens tehetségnek

tok alapján kerestette a rejtekhelyet, de nem tudtak rátalálni. Majd az időközben szabadságharci összeköttetései miatt bebörtönzött Varghát kiszabadítva és Orsovára küldve, Vargha kétszeri keresés után rátalált a helyre s a szent koronát 1853. szeptember 3-án kiásták, az Albrecht gőzhajón Pestre szállították; Promontornál azonban szept. 15-én a hajónak meg kellett állania, mert itt Albrecht főherceg több magas egyházi és világi előkelő úrral megállapíttatta, hogy tényleg a szent koronát találták-e meg. Csak ezután folytatta a hajó útját. Szept. 16-án a szent koronát a budai várba vitték, 3 napra közszemlére tették, majd szept. 19-én vasúton Bécsbe szállították. A császár megszakítva az olműci hadgyakorlatokat, szept. 20-án a bécsi Burg szertartástermében fogadta Albrecht főherceget meg a magyar előkelőségeket és ünnepélyesen átvette a szent koronát. Szept. 22-én vasúttal ismét lehozták Pestre és a budai kir. palotában helyezték el. Pesten is, Bécsben is harangzúgás közt és nagy ünnepélyességgel kísérték a szent koronát. Ezután kifizették Vargha útján Szücsnek a 60.000 forintot (6000 arany). De jutalomban és kitüntetésben részesültek azok is, akik részt vettek a szent korona keresésénél és megtalálásánál. (Dr. Schlitter Hans: *Kempens Denkschrift über die Auffindung der Stephanskrona*. Wien, 1919.)

⁸ *Sellers* I. W. londoni borkereskedő. Korizmicshoz intézett leveleit közölte a *Gazdasági Lapok* 1857. és 1858. évfolyama. *Sellers* 1857-ben itt járt Pesten. Tasner Antallal volt összeköttetésben. Géza fiát taníttatta a borszakmában. *Sellers* körutat tett hazánkban és leveleket írt magyarországi borokról.

elfogadni, s kit a tapasztalás utóbb mégis annyira jeles egyéniségnek bizonyított...

Úgy hiszem én is, hogy Sellers-szel excellenciád ekképpen járand; mert a *szakallos* angol, mindazok után, mit szavai, iratai s tetteiből tapasztaltam, igen derék, ügyes és haszonvehető egyéniség.

Azon ügy pedig, amelyet ő nálunk megpendített⁹ és lendületre emelni akar: közgazdasági ügyeinknek, mint excellenciád legjobban tudja, egyik legfontosabbika. — 20—24 millió akó borunk terem nekünk évenként, melyet rendesen csak azért iszunk meg, mert megvan, s mert nem tudjuk eladni. — Mennyi szesz készülhet aljasabb borainkból, ha lábra kap nálunk a konyakgyártás s hány akó középszerű bort tehetünk ezáltal jeles borrá, s a világkereskedés cikkévé, ha e téren lépéseinket siker követné?! Sok, igen sok millió forintnyi bevétel forog itt kérdésben!...

Úgy van, úgy, mondá ő erre; hisz én is figyelmeztettem már egykor¹⁰ hazám fiait a borra, mely szerintem annyira alkalmas lenne bennünket a közgazdasági hinárból kisegíteni. — Igen szép és dícséretes ennél fogva, hogy amint hallom, b. Sina Simon e fontos nemzeti ügyünkért annyira érdeklí magát. — Bizony, kultiváljuk is teljes erővel anyagi jobblétünket, mert e nélkül, bármit mondanak is egy némely hígvelejűek, kívánatos és tartós nemzeti létezés nem képzelhető...

Elbeszélésté ezután a gróf velem a választmányi tagok kitöröltetésének lehető okait s következéseit, s midőn mondám, hogy erre alkalmasint gr. Károlyi Györgynek leköszönése szolgáltatott okot, és hogy félhető, miszerint mások is lelépésre hangoltathatnak a kitöröltetés által: rögtön közbeszólt, hibáztatva Károlyit, magát pedig az egyesületi tagok sorába jegyeztetni kért föl engemet. —

Erre, mondám neki, nincsen excellenciádnak szüksége, hiszen amúgy is kezdettől fogva alapító tagja az egyesületnek.

Jegyezze hát bé Béla fiamat, kinek ez alkalommal atyai melegséggel szorította meg kezét.

⁹ A konyak gyártást. Fia, ifj. Sellers b. Sina Simon gödöllői uradalmában ilyen gyár vezetője volt.

¹⁰ A Kaszinó pincéjével kapcsolatban, de a magyar bor állapotáról konstantinápolyi útjában is elmélkedett.

Ő is be van már jegyezve, mondtam erre. —

No hát: tartsák fel az egyesületet; ne hagyják azt is áldozatul esni.

E közben belépett az ifj. gr. Széchenyi Gyula, Széchenyi Pálnak második fia, ki bátyját szintén e napon látogatta meg 1848-tól fogva először. — Atyafias nyájassággal fogadta, s az első, mit tőle kérdezett, a volt: hogy megházasodott e már? —

Még nem, felelt az ifjú gróf. —

Kár pedig halogatnotok: szaporítsátok a magyart, mert valóban nem ártana neki, ha számára egy patenti-rozott emberfabrikát lehetne felállítani. —

Bizony excellenciád: nekünk csakis az az egyetlen bajunk — jegyzém meg erre —, hogy nem állunk 30 millióból!!

Helyeslőleg intett erre fejével, s ezen helyeslés azt mondá körülbelül: oh, ha annyian volnánk, könnyen beszélnénk...

Meggyűlvén ekkép a grófnál a társaság, fölkeltem s Tasner barátommal együtt búcsút venni készültünk. —

Látván a gróf, hogy menni akarunk: fölkel ő is, kilépett a szoba közepére hozzánk, nyájasan megszorongatá kezeimet s nekem halk, de igen szabatosan ejtett szavakkal mondá: „Munkálkodjék ön azon ügynek, amelynek eddig szolgált, ezentúl is, és tegyen mennél több hasznos szolgáltatokat szegény hazánknak.” —

Ezzel elváltunk a gróftól, — s jövén vissza a városba, némán és szótlanul ültünk Tasner barátommal fiakerunkban sokáig, — míg végre az érzés- és gondolatteljes hallgatást azon kijelentéssel szakítottam félbe én: igaza van Széchenyinek, hogy közibénk s a világba — ez idő szerint — nem kívánczók! —

II.

J e l e n t é s e k.**Jelentés az 1939. évi Vojnits-jutalomról.****Egy év magyar drámatermése.**

Ha válságosnak talán nem is, zaklatottnak bizvást nevezhetjük a legutóbbi színházi évet, melynek hazai terméséről szólnunk kell. Habhánya lelkünkben, megtépett idegünkben máig benne élnek a nemzethalál rémületének napjai, benne a mámoré is, midőn a galádul pörbefogott igazunkon örködő Gondviselés ránk derítette a feltámadás első sugarát. Mindennek légköri nyomása alól a színház világa sem szabadulhattott; az események forgatagában a kétségek időszaka bénulással fenyegette munkáját, a föllélegzése a komoly időnek megfelelő szolgálat kötelességét róttá rá. Nincs okunk felhányni, hogy ez utóbbinak nem holmi gyorsforralón hevített alkalmi műsorral iparkodtak eleget tenni. A világháború elejéről jól emlékszünk az üzletes hazafiságnak illetően megnyilatkozásaira, ezek üzletnek is gyatrán váltak be, hazafiságnak még gyatrábban. A művészetek — a színház művészete is — élmények és hangulatok nyersanyagával nem sokra mennek, az alkotás inkább az élmény- és hangulat-*emlékek* talajából meríthet erőt.

A történelmi hónapok izgalmának elültével a fővárosi színházak életébe újabb, ezúttal belső, társadalmi izgalmakkal járó mozzanatok avatkoztak bele, igen gyökeresen és szokatlan mértékben; ezeknek az irodalom és művészetek egész területére szóló kiterjesztése minden zökkenő nélkül meg nem eshetett. A színháznak természeténél fogva rendkívül összetett és érzékeny szervezete bizonyos heveny tünetek nélkül a legáldásosabb oltóanyagot is bajosan fogadja magába. Mindez szorosabban itt miránk aligha tartozik, de annyiban mindenestre, hogy az évad műsorának alakulására is kihatott; ebbe most nem egyszer pillanatnyi követelmények is beleszóltak.

Mindazonáltal ezt a műsort — mind általánosságban, mind a bennünket érdeklő hazai részében — az évek óta komolyabb és tartalmasabb törekvéseket mutató irányzat jellemzi. Az elszánt léhaskodásnak, garasos kielégülésnek az idők egyre kevésbé kedveznek, az igény az átlag közízlésben is fokozódik, a lelkiállapot bizonyos táplálékának, a gondolati anyag

bizonyos mértékének kívánalma hovatovább megint ráeszméltet a színpad szellemi hivatására.

Pelyvája — természetesen — ennek az utolsó esztendei termésnek is akadt. Színház és kabaré határvonala ma is még néha elmosódik, színpadi íróink egyrésze is a Goldoni-féle „két úr szolgája” szerepét vállalja, de mivel eszközeiből jobbra csak egy-egy croquis-ra futja, ha egész estét kell betöltenie, akkor is lényegileg ezt a műfajt tágitja ki, vagy a szerény ötletek fölhighitása útján, vagy úgy, hogy sorozatot ad belőlük.

Méltányosnak sem gondoljuk, szükségesnek még kevésbé, hogy a műsornak ezen a tájékan Vojnits-jutalmi szempontokkal illetéktelenkedjünk. Békeffi István, László Aladár, Stella Adorján, Vaszary János, vagy Éri-Halász Imre könnyű muzsájának ez a területenkívüliség bátran megadható, szándékuk sem több röpke szórakozásvágy kiszolgálásánál, olcsó portékával, ügyes csomagolásban. Közülük csak az utolsónak említett Éri-Halász tett ezúttal néhány lépést, bár inkább csak alapötletének felvetésében, a magvasabb vígjáték felé. A *tetovált nő* című darabjával; ez nagyobb igényű színpadon került is bemutatásra, a Vígszínházén. Ötlete, hogy a férfi jelleme mintegy beletetoválődik abba a nőbe, aki szereti, közeljár egy Huxley-regényéhez, sőt Herczeg Ferencből sem ismeretlen. Itt egy színész nő kínálgatja magát drámatárgyul szerző-vőlegényének, s ez darabírás közben maga is gyanakvóba esik a nő multja felől. Témának és írója sorsának ez a nem érdektelen párhuzama azonban a továbbiak során elejtődik, amit kapunk: megszokott féltékenységi komédia.

Ha Éri-Halász most némileg a tulajdon képességei fölé csigázta fel becsvágyát, néhány biztatóbb hangzású névvel viszont olyan újdonságok színlapján találkoztunk, melyek szem-melláthatólag a könnyebb sikerrel — többé-kevésbé eredményesen — folytatott alkudozásból támadtak életre.

Ezek az írók korábbi színvonalukkal mégis rászolgáltak, hogy ezévi jelentkezésük alkalmával se kövessük ridegen a dantei intelmet: „Nézd meg, s menj tovább”.

Bókay János tehetsége felé már innen is elhangzott az elismerés néhány szava. Új vígjátékával azonban — címe: *Ragaszkodom a szerelemhez* — mintha kevésbé ragaszkodnék eddig kivivott írói helyéhez: tele vitorlával hajóz át a helyzet-komikum sekélyebb vizeire. Egyre jobban érti a mesterségbeli részt, megleti a közösséget a nézőtérrel, s ez most is az előadások hosszú sorozatával rőtta le háláját mulattatója iránt

Beérte a jámbor mesével az öregedő férfiről, aki fiatal leány kezére pályázik, s végül is saját felnőtt lánya téríti el házassodó kedvtől; eltéríti úgy, hogy maga is szerelmet színlel egy másik vénülő gavallérba. A két eset mintegy egymás elé tart torzító tükröt, az elkésett szerelmesek a darab legjobb jelenetében kölcsönösen utalják ki egymásnak a „vén számár” címet és jelleget. Ez a pont jelzi az igazabb komikum küszöbét, melyen Bókay ezúttal óvatosan — innen marad.

Harsányi Zsolt kétízben is feltűnt a játékrenden. A Nemzeti Színházban jókaias hangulatú *Zenélő óráját* kaptuk, de már másodkézből, a Vígszínház régibb műsoráról. A szerző most jelentősen újradolgozta, egy kicsit a szelek járása szerint is, hiszen például a román rendőrkémből cseh spicli lett, a Bach-korszak rokonszenves zsidaja, Seligmann boltos, szintén eltűnt, átadva helyét a rokonszenves „totocskának”, Csepec boltosnak. Hanem azért a színművet újdonsággá, beszámolóink keretébe vágóvá, még ennyi megújulás sem avatja.

Volt Harsányinak vadonatúj bemutatója is, a *Grófkisasszonyé*, a Vígszínházban. A századeleji „békevilágnak” színpadjainkon éppen nem szokatlan eszményítéséhez csatlakozott vele, két ártalmatlan féltehetségnek, egy tanyai versfarcagónak meg egy krisztinavárosi kőristalánynak félreértéseken és félrevezetéseken győzedelmeskedő szerelme dicsőül meg benne. A bonyodalmat egy háborúelőtti kávéházi bohémasztal ugratószenvédélye indítja el, s egy vidéki nemzetesasszony szívjósága juttatja jó véghez. Amily messzire vigjátéki dolgozásmód az operett-szövegkönyv kívánalmai felé elmehet, annyira — majdhogy nem azon túl — itt el is megy, s könnyen meglehet, hogy a szerzőjének szeretetreméltó hangját, természetes kedvességet bőven árasztó darabot megfelelő zenei kiegészítés hatásosabban megmaraszthatta volna a színpadon.

Zágon István könnyeszántó tolla *Márciusi szél* című, ugyancsak vígszínházi vígjáték-újdonságában most valamelyest komolyabb területre szántott át. Rég megszerzett színpadi ügyessége itt sem hagyta cserben, de idáig meg nem szerzett lélektani biztossága meglehetősen botladozóvá teszi. A dúsgazdag pesti kereskedőlány románcát írta meg, akit pillanatnyi ellágyulása öregedő szobrászmestere karjába kerget, majd amikor hozzáillő fiatal kérője a múltbeli titok meggyónása után faképnél hagyja, kelleetlen házasságra lép a szerelmi könyörödományát félreértő szobrásszal. De a darab jólelkű szerzője ebből is kiszabadítja, visszahozza a mégtért kérőt, s ez most már, az elvált asszonyban, habozás nélkül vállalja ugyan-

azt, amitől a leányban oly feldúltan borzadozott. Az effajta megbocsátásért, mely nem éppen a humanitás szelleméből, inkább a szent hypokrisis sugallatából táplálkozik, az erkölcsi szempontokkal is számotvető bírálat nem lelkesedhetik. Korántsem vitatjuk az író jogát bárminő nyers tények ábrázolásához, csakhoggy ilyenkor a szerző tisztultabb felfogásának szavára is kíváncsiak vagyunk. Színpadon a társasélet kinövései vigasztalanul visszataszítóvá akkor válnak, ha — mint ebben az esetben — az író maga is áment mond reájuk.

Három sok sikert látott szerző ez évben is méltóbb igények szolgálatában jelentkezett. Hunyady Sándor — noha hamarkész munkára is eléggé hajlamos — ezúttal érezhető gondal írta meg *Havasi napsütés* című szanatóriumi történetét a Vígsház részére, melynek a kórházi levegő már-már megrogzított különlegessége. Tüdőbajosok otthonában, élet és halál ez örök találkahelyén, mond költői megindultságú mesét életről és halálról, csekély drámaisággal, inkább egymásbaindázó novellák során. Ízessége, megértő emberszeretete így is megteszi a magáét, művéből, felöltő szerkezeti lazasága mellett is, az élet ígérete árad. Alakjain, jelenetein mindig megcsillan a tehetség zománca, jobban, mint a mű egészén az igazi drámaírói tehetségé.

Fodor László *Művészpár* című vígjátéka az ősi, Diderot-féle színészi paradoxon kérdésével lépett a Pesti Színház közönsége elé. Színészférjnek és színésznőfeleségnek szerepük-előírtá feltékenységi jelenete nyitja meg a darabot, s e jelenetnek magánéletükben megismétlődése rekeszti be. Valóság és szerep elkülönülését és egybejátszását látjuk itt a színészen, a házaspár szerelmi és művészi feltékenykedésének örökös árapálya között. Fodor László a Molnártól eltanult technikának hibátlan alkalmazója, néha már-már kínosan is az. Ebből támad színpadi munkáinak mondvacsináltsága; nincs eleven áramkörük, melybe a nézőtér mélyebb együttérzése belekapcsolódhatnék.

Szóról-szóra ugyanez esett meg a nemrégiben, színházi kultúránk érzékeny veszteségére elköltözött Hevesi Sándornak a Belvárosi Színházban szinte már a főpróbán elhullt vígjátékával, a *Bűvészinas*-sal. Ez is úgynevezett műhelydarab, akár a Fodoré. Itt írói elgondolás és valóságos élet surlódására figyelt a szerző, szinte lombikban vizsgálhatta e két elem reagens jelenségeit. Csoda-e, ha végül színműve maga is egy kicsit homunculus módján került ki ebből a lombikból? Hevesi fölényes színpadismerete ezúttal tévedett a színpad teherbírá-

sának megítélésében. Mialatt szindarabíró-hősének Zauberlehr-ling sorsát mutogatta, valamelyest rajta is igazolódott egy másik goethei bölcsesség: „Man merkt die Absicht“...

Kovács Aladár Tolsztoj-dramatizálásának, a Nemzeti Színházban játszott *Feltámadásnak*, főbaja nem az, hogy regényanyagból dolgozik, hanem, hogy drámai magaslatok megépítése helyett jobbra a kivonatszerűség lapályosán buk-
dácsol.

A magyar sors- és életkérdések hatalmas előretörése és egyre éberebb számontartása drámaíróinkat sem hagyta érintetlenül; hovatovább élénk sürgés-forgás indul meg ezen a tájon, s akik járják, a jószándékon kívül a rátermettségnek sincsenek merőben híjával.

Fazekas *Ludas Matyijának* színszerűsítése, Dékány András tollából, a Nemzeti Színházban, csak féligmeddig számíthat ehhez az irányzathoz. A színház igazgatója ugyan éppen korszerűségét hangoztatta, „a letűnt világ zsarnokoskodó feudalizmusával szemben az egészséges, népi szociális gondolat győzelmét” emelve ki benne. Mindebből a darab keveset árult el, mint ahogy a deres fénykorának Ludas Matyija aligha is mutathat irányt *mai* problémáknak a nem éppen kíváncsú ön-
bíráskodás útján való megoldására. Fazekasból megmaradt a négy ízben lemért huszonöt bot, ehhez Dékány hozzáfűzte azt az intelmet, hogy: a Tisza füzesei ma is kitűnő vesszőket termelnek. Minden egyébben pedig bohókás játékra szorítkozott s még a naiv mesehangot is inkább csak elvétve pedzette. A halhatatlan debreceni lurkó váltig csábítgatja drámaíróinkat, de rendre cserben is hagyja őket. Most ugyan színháznak és szerzőnek határozott sikert szerzett, de a bírálatnak csekély örömet és nyereséget.

Tamási Áront nem az idők tették népbaráttá: székely anyaföldjének ő vérszerinti Antaeusa. Csak a színpad talaja válik nehezen anyaföldjévé. Mégis szívesen látjuk, ha a Nemzeti Színház szóbaáll zamatos, elbájoló hangjával, mely oly telten cseng, valahányszor népi hűrt pendít meg. De most *Tündöklő Jeromos* című játékának tárgyát, az időszerű népbolondítást is valami mesei fantasztikumba burkolta s kivált főhősének tétova rajzával reménytelenül összekuszálta székely himzését, szinte fonákját fordította felénk. Ez a bizonytalanság okozta darabjának hamaros letűntét, kár, hogy ingatag építményének romjai annyi, valóban üde és illatos virágot is maguk alá temettek.

A Víg-színház levegőjébe némi korszerű oxigéntöbbletet

leginkább egy új szerzőnek, Ignác Rózsának, *Ezer hold pipacs* című vígjátéka hozott. Maga a vígjátéki váz nem új itt: a váratlanul betoppanó és rendet teremtő leány jó ismerősünk. De új a bátor tekintettel meglátott környezet: az Oblomov-vérű fiatal földesúrnak búza helyett pipacsot termő ezer holdja, és új az is, hogy a doktorjelölt unokahugot falu- és birtokproblémák szenvedélye fűti. Ajkak és sebek nyílnak meg a tudós kisasszony előtt, s Ignác Rózsának tagadhatatlan érdeme, hogy megérti s a nézőtérrel is megérteti, amit ajkak és sebek mondanak. Még némi adatgyűjtő túlbuzgalommal dolgozik, benső fejlesztés helyett inkább részleteket ad, sokszor a földolgozók rovására, de van érzéke a szó drámai hatóereje iránt, tud légkört teremteni, s színpadi beszédjének izes fordulatossága is figyelemreméltó.

Kodolányi János esztendeje történeti drámával avatódott színpadi szerzővé a Nemzetiben, most, ugyanott, *Vidéki történet* című újdonsága a falu népének és értelmiségének kérdését feszegette, nyílt értelmiségellenes magatartással. Orvosi hivatásdrámát köt össze férj és feleség szociális ellentétének rajzával, de eléggé erőszakosan. A városiaskodó s ura dolgába bántó ostobasággal beleavatkozó asszony mellé odaállítja a falugondozó zöldkeresztes nővér alakját, de lélektanilag ezt is jócskán elrajzolja. A drámai igazság elől sokszor a pamflet felé tér ki, alakjai helyett ő maga beszél, gyűlöl és szitkozódik. Nagyon mainak érzi mondanivalóját, de színpadi peres-eljárásának mind anyaga, mind technikája annál tegnapibb. Irányzatosságát nem hitelesíti valódi írói szellem sugallata.

Pedig, hogy ez elengedhetetlen, arra ő maga szolgáltatott csattanós bizonyítékot ugyanez évi másik darabjával, a Belvárosi Színház fél évadját betöltő *Földindulás* című drámával. Ennek szokatlan hőfokú sikere megmutatta, hogy a közönség nem érzéketlen fajtánk nagy kérdései iránt, ha nem szólamokkal ostromolják, hanem szeméhez és szívéhez fordulnak, tekintetét tisztánlátóvá teszik, belső világát együttérzésre hangolják. Ez sikerült most Kodolányinak, nem csekély művészi önfegyelmelés árán. Megint falura vezet, szűkebb házájába, az Ormánságba, beszögezett házajtók, szapora idegenek kezére jutó ingatlanok, meddővé rontott fiatal asszonyok, boszorkányos praktikát űző vén „szülék” közé, az egykezésnek társadalmunk, fajunk jelenét és jövőjét fojtogató, fertőzött erkölcsi légkörébe. Falu- és néplélekkutató irodalmunknak évtizedek óta ez a legvigasztalanabb fejezete, s ha író merít belőle, magához a sötét tárgyhoz aligha lehet mit hozzátoldania, tehet-

ségére inkább az a feladat hárul, hogy a nyomasztó aktualitást a művészet magasába emelje. Kodolányi ezúttal bátran hű maradhatott fanatikus valóságiszteletéhez, mert a valóságanyag itt kínálton-kínál olyan nagyfeszültségű mozzanatokot, aminőket egyébként akárhányszor inkább csak mesterségesen visz bele írásműveibe. Hű maradhatott egyéni hangjához is, melynek rekedtes árnyalata itt annyira talál a temetői varjak gyászbeszédéhez. Témáját egy jobbérzésű házaspár lázadásában ragadja meg az átkos fogantatású „családi politika” erkölcsstelen kényszere ellen, mely a dráma első felében mintegy szemünk láttára gyújtja magára a házfedelet, míg azután a testvértelenségre ítélt egyke-gyermek halálából valóban a nemzeti önismeret borzalmas „mea culpa”-ja üvölt felénk a színpadról. E jelenettel — melynek az ellentét romantikus fogását alkalmazó színpadi megépítése egy kissé már a rémdráma határát súrolja — a darab tragikus mondanivalója voltaképp le is zárul; azt, hogy az író az őszövetségi zordonságú próféciát végül is a mennyei irgalom evangéliumi szellemében, az újabb gyermekáldás ígéretének majdnem mirákulumszerű fordulatával rekeszti be: mi már dramaturgiai szentesítés helyett legfeljebb nézőtéri megkönnyebbüléssel fogadtuk.

De még így is kimagasló alkotással van dolgunk, iránydrámával, melyben azonban az írói eszközök győztek a közégi ellenálláson. Szerzője emberi arcú alakok emberi kisugárzású sorsát tárta elénk, a magyarság életének egy szelvényét, művészi ábrázolásban. Sikere is rendkívüli volt, a fővárosban február dereka óta mindmáig játsszák, s közben a vidéket is bejárta. Jelességeit bizottságunk örömmel méltányolja, Vojnits-jutalmi esélyeit is komolyan mérlegeltük.

Történelmi drámát csak kettőt kaptunk az év játérendjén, az egyiket évadindultakor, a másikat kapuzárás előtt. Amannak címe: *Farkaskaland*. Tárgya Báthori Gábor bukása, szerzője pedig Asztalos Miklós, ki nemcsak a Nemzeti színpadán új ember, hanem általában a szépirodalom terén is. Hivatásos történetíró, Erdély múltjának kutatója. Innen választotta most hőseit is s az önző politikájú, féktelen szexualitású fejedelemben az ösztönember csillaghullását rajzolja, ezredik szerelmi kalandját, épp azt, melyben a kaland mellett végre az első igazi és kölcsönös szerelem is megszólal. Felőtli, hogy a történetíró-szerző mennyire lemond arról a többnyire leckefelmondó retorikáról, mely a nem szakmabelieket annyiszor hinárosba csalja. A mult idők jelmezeiben is elsősorban emberi magánéletekre figyel s csak a háttérben sejteti a tizen-

hetedik századeleji Erdély hullámtorlatát s ennek szigonyos Neptunját, Bethlen Gábort. Drámaköltői ereje még fogyatékos, szerkesztő keze is ingadozik, nyelvében sem gyakori a helyzetből feltörő szerencsés szók varázsa. Mindazonáltal figyelmet érdemel jelentkezése a színpadon, hivatlan vendégnek már most sem érezzük.

A másik történelmi drámaújdomság Németh László VII. Gergelye volt, szintén a Nemzeti Színházban. Az író a megelőző idényben egy kamaradarabjával keltett nem közönséges várakozást. Új színműve a legnagyobb igényű kísérletekhez számít az utóbbi idők során, s ha ezt az igényt hiánytalanul talán még nem tölti is be, mindenesetre erős, eredeti tehetséggel szolgálja. A történeti sorsokon túl az ezeket irányító történetfilozófiai anyagot, maguknak az irracionális erőknek hanykolódását is belevonja drámájába, mely így természetesen főként hadrakelt eszméknek és a dialektika fegyvereinek küzdőterévé változik. A tizenegyedik századvég nagytervű, a konokságig törhetetlen hitű pápájának apostoli küldetésében az égi ihletű eszmének golgotai végzetét mutatja fel: az egyéni elbukás vállalását az egyént túlélő példa és okulás fejében. Ennek az örök tragikumnak lényege túlmutat koron és körülményeken, egészen a mi időnkig. Ez a Gergely pápa a meg nem alkuvás hőse, a lélekből sarjadó kultúráé az erőszakra támaszkodó nyers erővel szemben, igazi *defensor fidei*, lelki erődítmények építőmestere barbár istenek és Antikrisztusok ellen, a szellemiség és egyetemes emberszeretet zászlótartója a szellemgázoló önkény és ököljog, a faji és politikai elkülönülés zászlaját hordozó hatalmi törekvések ellenében. Ennek a hősnek letiportatása az erkölcsi elv felmagasztosulásával, életügyének bukása az ügy életének diadalával jelent egyet.

Mindez a drámának főleg elindító és záró mozzanataiban válik érzékletessé. IV. Henrik Canossa-járásának döbbenetes erejű színpadi megoldása után a pápa-hős arcképe némileg vesztít világító ragyogású színeiből s csak az ötödik felvonás gyónásszerű önvallomásában gyúl ki ismét a mély történelmi és lélektani szemlélet fényében. Az egész mű szemmelláthatólag megfogta és üdvösen gondolkodóba ejtette a nézőteret, vagy legalább is annak választékosabb hányadát; sikere a hatásnak inkább fokában, semmint kiterjedésében mutatkozott. De drámai nagy stílusra törekvése és előkelő színvonala a bírálatra is tiszteletet parancsolt, s ebben bizottságunk is készségesen osztozik.

Az időszerű jelennek egyre történelmibbé váló fordulatai

és a történelmi multnak egyre időszerűbbé váló tanulságai közül egy régi színpadi író, Heltai Jenő, a távoli, mesés Kelet világába csalogatta a Magyar Színház közönségét. Már három éve a *Néma leventével* is a jelmezes, verses vígjátéknak színpadjainkon régóta szunnyadó, de a maga írói jellemével szerencsésen találkozó műfajához kanyarodott vissza, s ennek nem mindennapi sikere érthetővé teszi, hogy ehhez a hangnemhez most, *Az ezerkettedik éjszaka* című mesejátékával megint hű maradt. A *Leventében* csak a romantika ecsetjével színezett szabadjára, itt már valóságfölötti árnyalatokat is vegyít a realitásnak amúgyis tarka színfoltjai közé. De költői dolgozasmódja lényegileg ugyanaz, most is humoros és érzelmes indítékoknak, lírai és drámai mozzanatoknak untalan váltogatásával szövi a mesét, habár nem oly biztos kézzel, mint megelőző színművében, hol a forma gráciája, a nyelv megvesztegető könnyedsége és a rimjáték üde bájossága csak csillogó lepelként borult az önmagában is szorosra összefogott, finom arányosítással kialakított darabvázra. Keleti meséjében a hangsúly most nem annyira a mesén van, mint inkább annak hangulati velejáróin s a belőle kisugárzó, időhöz-térhez nem kötött, de épp azért korunk felé is forgatható szentenciákon. Korábbi, Vojnits-éremmel megtisztelt alkotásának dramaturgiai határozott felsőbbsege után is ugyanolyan örömmel fogadtuk ezt a derüs életbölcsest, ritka ajándékaul napjainknak, melyek — legalább is kortársi, gyarló megítélésünk szerint az életet oly kevés derűvel s talán még kevesebb bölcsességgel örvendeztetik meg.

S ha már fölényes mosolyról, világfias okosságról beszélünk, bizvást rátérhetünk a színházi év legörvendetesebb, leg-harmónikusabb ajándékára: Herczeg Ferencnek a Nemzeti Kamaraszínházban félesztendőn át rendületlenül, sőt nöttön-növekvő sikerrel játszott újdonságára, az *Utolsó táncra*. Címével — a színház műsorterve alapján — már a multévi Vojnits-jelentésben is találkoztunk, de csak a címével, mert a műsortervet Herczegnek egy másik, itthoni és külföldi diadalok két évtizede után felújított darabja, a *Kék róka*, irgalmatlanul keresztülhúzta.

Az új színjáték a diadalmas réginek mintegy párdarabja, írójuk érdeklődésének ugyanabban a rétegében fogantak meg és ugyanannak törvényei szerint bontják ki virágaikat. Ez a réteg nem a tragikus fasudarak, villámokkal kacérkodó lombkoronák termőtalaja, s a *Bizánc* költője bizonyára illő véleményel volna afféle bizantinus bírálatról, mely méltánylását

a műfaji hierarchia rovására a műfaj mértéke és igényei fölé erőltetné. Herczeggel stílusérzékben nem sokan versenyezhetnek, stílusváltoztatosság tekintetében pedig szinte versenyen kívül áll. Az elmésen csipkelődő társadalmi szatíra is egy ilyen változat, a *Kék róka* után ehhez tért vissza a *Sirokkó*val, ehhez most legújabb színpadi művével is. Épp ezért furcsállottuk, hogy az újdonság nem egy bírálója a „történelmi drámák írója”-nak mintegy meglepő kirándulásáról beszélt erre a „mondain” területre! A valóság az, hogy Herczeg majd fél-százados színpadi multja alatt meg nem szűnt lépést tartani a társasági élet jelenségeinek korszerű fordulataival, úgy, hogy írói művéből egész kis kortörténet bontakozik ki, a millennium-táji Budapest napjaitól a mieinkig. E sok újulásban változatlan csak írói magatartása maradt, melyben az egyébként meg nem vesztegethető ítéletnek élet valami kis megbocsátó cinkosságvállalásnak könnyed kelleme tompítja.

Ha a *Kék rókában* a szép Cécile rejtélyes kalandja körül buzgólkodott az író, itt, az *Utolsó tánc* szép Jucijával kapcsolatban, már a női kalandlehetőségeknek nem kevésbé rejtélyes korhatára felől is faggatódzik. Ez a korhatár érezten érezhetőleg tolódik ki a komikusnak addig a szélső határáig, mely már a — részvét világával szomszédos. Innen mutat rá Herczeg arra a szánalmas mámorra, melynek szítója nem is az érzékek láza, mint még a Balzac „harmincéves asszony”-áé, inkább csak a kordivat, mely a kozmetika jóvoltából legalább is másfél évtizeddel meghosszabbította ezt a „balzaci” életkort, helyesebben: ennek — látszatát. E látszat tragédiája ez a bátor és nyílt szemű komédia Kornéliusz építésztanár feleségének a bőjtbe messzire belenyúló, örökös farsangjáról, mely azonban — habár a kalendáriumi kényszeren jóval túl — végül mégis csak hamvazószerdához vezet. A hivatásszerűen könnyelmű mama mellett ott van a hivatása szerint komoly leány is: Juci mellett Judit. Mamájának „ruzs- és krémszagú” ifjúságán elmélkedve, ő kérdezi apjától: „Vajjon minden asszony ilyen, vagy csak mi húztuk ki a főnyereményt?” Herczeg Ferenc maga sem vallja, hogy: minden asszony ilyen, de mindenesetre elég ilyen asszonnal találkozott ahhoz, hogy a típussal kedvére leszámoljon. A nagy leszámolás a darab végén az erkölcsi megszegyenülés szavára könyörtelenül igazmondóvá változó kézitükör előtt történik meg, mely itt a természet rendjének áthághatatlan parancsát hirdeti. Maga a szerző azonban semmiféle parancsot nem tesz „közhírré”, dobszóval, ahogy a színműírás kisbírói szokták. Ezek — miután három-

négyszer felvonáson át széltére kiszolgálták az alantasabb közönségosztónők kíváncsiságait — a végén, mintegy alibiszerezésül, akárhányszor szolamos erkölcsi oktatást permeteznek szét a nézőtérben. Herczeg bármily játékosan mozgatott alakjainak sem egy-egy ügyeskedően kimódolt „esetét” aknázza ki fölülletes hatásokra; ritka írói tapintata megérzi, hogy nem a csupasz tényekben, hanem a helyzetek előidézte lelki ráfelelésekben válik nyilvánvalóvá mindaz, amihez az igazi íróművészetnek köze lehet. Ez az elevenre tapintó lélekismeret társadalmi színjátékaiban is legott a lényeg felé tör, a nélkül, hogy a célzatos társadalomjavításnak vagy nagyképű erkölcsbíráskodásnak közkeletű eszközeihez folyamodnék. Szépirodalmi alkotás szatirai hivatottsága mindenkor ennek a képességnek fokán fordul meg, mert Cato Censorius komolyredőzetű tógája legfeljebb közírói vállán festhet jól, — vigjátékirónak, munkakabátul, kevésbé ajánlható.

A belső forma leleményessége és finom arányossága az *Utolsó táncban* a dolgozásmód tökéletes választékosságával, a drámai fölépítés gáncsolhatatlan technikai biztonságával hajszálra egybevág. Az összeillőségnek ez a rejtett, de a nézőtér hangolására annál hatékonyabb varázsa még Herczeg sokágú drámairói pályájának ezen a franciás irányvonalán is emelkedést jelent. Új darabjával kapcsolatban egyik tekintélyes bírálója, Schöpflin Aladár, méltán jegyezte fel róla, hogy ő ma „csaknem utolsó megvalósítója egy írótipusnak, mely eredeti illetőségi helyén, a francia irodalomban is erősen háttérbe szorult”.

Büszkeséggel tesszük magunkévá* ezt a megállapítást, örömmel köszöntjük az irodalmi gazdagodás és színpadi sikerkettős követelményének fényesen megfelelő alkotást, s a bizottság nevében, melybe Császár Elemér tiszteleti, Alszeghy Zsolt levelező tagot, meg a jelentéstételt méltóztatott kiküldeni, egyhangú döntéssel azt a tiszteletteljes javaslatot terjesztjük a Tekintetes Akadémia elé, hogy az ez évre esedékes Vojnits-éremmel Herczeg Ferencnek a Nemzeti Kamaraszínházban bemutatott *Utolsó tánc* című színjátéka jutalmaztassék meg.

Rédey Tivadar 1. t.

Fekete Lajos I. tag tájékoztató jelentése török levéltárakban végzett kutatásairól.

Budapest székesfőváros támogatásával a közelmúltban alkalmam volt török levéltárakban kutató munkát végezni azzal a céllal, hogy Budapest törökkori multjára vonatkozó történelmi forrásanyagot gyűjtsek. Mivel e munkám körülményei és eredményei a magyar történetkutatás művelőit valószínűleg érdekelni fogják, azokról az alábbiakban röviden beszámolok.

Törökországban jelenleg két olyan intézmény áll fenn, ahol nagyobb mennyiségű levéltári anyag van elhelyezve és — legalább bizonyos mértékig — a kutatás számára megnyitva. Ez a két intézmény a Topkapu szeráj múzeum (Topkapi sarayi müzesi) és az államlevéltár (Devlet arşivi), mindkettő Isztambulban működik.

Kutatásaimat a Topkapu szeráj múzeum levéltárában szándékoztam megkezdeni, még pedig azért is, mert ez a levéltár egész anyagával fel van állítva és az általános kutatás számára nyitva áll. A kutatási engedély megadására a múzeum igazgatója, Tahsin Öz fel van hatalmazva s ő az engedélyt szívesen és azonnal megadta. Ebben a levéltárban tehát azonnal munkához láthattam s kutatásaimat az időközben zavarossá vált politikai viszonyok és egyre idegesebb közhangulat ellenére mindvégig előzőkeny kiszolgálás mellett végezhettem.

A Topkapu szeráj levéltára mintegy 200 folyóméternyi iratanyagot foglal magában. Korukra, származási idejükre nézve az iratok a XIV—XX. századból valók, de a XV. század közepe előtti s a XIX. század közepe utáni időkből származó irat csak igen kevés van, úgyhogy a levéltár törzse azon négy évszázad között oszlik meg, amikor (a XV. század közepétől a XIX. század közepéig) Oszmán-házi uralkodók a Topkapu szerájban laktak vagy huzamosan időztek s személyes jelenlétükkel bizonyos iratanyag létrejöttére és itteni megőrzésére okot adtak.

A levéltár használatához segédeszköz is rendelkezésre áll, egy cédulakatalogus. Ez a katalogus 1937-ben készült és úgy jött létre, hogy az addig teljesen ismeretlen és minden mutatót és segédeszközt nélkülöző iratanyag minden egyes iratáról (illetőleg egymással kapcsolatos iratairól) egy vagy több cédulán rövid tartalmi följegyzés készült. Miután e cédulák címszavaik szerint ABC-ben el-

helyeztettek, a nagyszámú különböző helyről egybeverődött iratanyagról egyetlen cédula-katalógus alakult ki, melynek utóbb kiadását is elhatározták.*

Kutatásaimat ezen a mutatón kezdtem s nem elégedtem meg egyes „biztos” címszavaknak (pl. Buda, Magyarország, Eger stb.-nek illetőleg ezek török megfelelőinek) áttekintésével, hanem az egész cédulakatalogust áttanulmányoztam s az iratok közül is sokkal többet néztem meg, mint amennyi a cédulák tartalmi ismertetése után érdeklődésem körébe beletartozni látszott. Aggódalmam a mutató megbízhatóságát illetőleg szükségtelennek bizonyult s örömmel állapítottam meg, hogy a mutató — apróbb részlethibáitól és hiányaitól eltekintve — jól használható.

A felkeresendő iratok tárgyát illetőleg nem tarthatam magamat ahhoz, hogy kizárólag csak Buda történetére vonatkozó iratokat vegyek figyelembe, s minden mást mellőzzek. Nekem is számolnom kellett azzal a körülménnyel, hogy magyar kutató a magyarság multjára vonatkozó török forrásanyag szegénysége és nehezen hozzáférhető elzárt helyzete miatt törökországi forrásanyagban nem azt keres, amit elsősorban találni szeretne, hanem mindazt összegyűjti, amit talál. Érdeklődésem tehát szélesebb körre terjedt ki, mint ami utam közvetlen elindítója volt, s így azok az iratok, melyeket kutatásaim során megismernem sikerült, nemcsak időben ölelik fel a török-magyar érintkezések több százados korát, hanem térben is ezen érintkezések egész területére kiterjednek.

A Topkapu szeráj levéltára magyarországi vonatkozású megismert iratait korszakonként a következőképen foglalom össze:

a XV. századból keleti mohamedán udvarokból érkező magyarországi ügyekkel is összefüggő iratok; Mátyás királyhoz intézett levelek;

a XVI. századból az 1503. évi békekötés okmánya; Miksa és V. Károly császárok, a magyar Jagellók, János és Ferdinánd királyok, Gritti levelei Szülejmán szultánhoz, Ibrahim és Rüsztlem pasákhoz, követeiknek előterjesztései, mindig csak török szövegezésben, illetőleg fordításban (magyarnyelvű vagy magyarországi eredetű, de

* Első füzeté „Topkapu sarayı müzesi arşiv kilavuzu” (A Topkapu szeráj múzeum levéltárának mutatója) címen Isztambulban 1938-ban jelent meg. (Államnyomda.) Második füzeté 1939. őszén sajtó alatt volt.

nem török nyelvű iratot nem találtam s ilyenekről a múzeum igazgatója és a levéltár tisztviselője sem tud); a magyarországi állapotokról szóló kémjelentések, foglyok vallomásai; a megszállt magyar területen berendezkedett török hatóságok jelentései s ezekhez küldött rendeletek (ezek legnagyobb része a budai pasáktól jött, illetőleg hozzájuk szól); oláh vajdák jelentései a magyarországi helyzetről;

a XVII. századbeli iratok közül az erdélyi ügyekre (főleg a Bethlen—Rákóczi-korszakra) s a felszabadító háborúra vonatkozó iratok;

a XVIII. századból a Rákóczi-emigráció, a háborúk és békekötések, határbejárások iratai;

a XIX. századból a Kossuth-emigráció kapcsán ki-pattant keleti kérdéssel kapcsolatos iratok.

A fentebb érintett tárgykörökbe tartozó iratok nagy részéről (az 1700-ig menő iratokról talán kivétel nélkül), sikerült fényképmásolatokat szereznem. E fényképmásolatok megszerzését különösen azért kell becses eredménynek tekintenem, mert napjaink szerencsétlen külpolitikai viszonyai miatt a Topkapu szeráj levéltára a Topkapu szeráj múzeumának egyéb kincseivel együtt ismeretlen helyre költözik és teljesen bizonytalan és előreláthatatlan az az idő, amikor a ládából újra polcokra kerül és ismét használható lesz.

A másik intézet, az államlevéltár (Devlet arşivi) mind egyetemes török, mind magyar történelmi vonatkozásokban sokkal gazdagabb forrásanyaggal rendelkezik, mint a Topkapu szeráj levéltára. Az itteni kutatást bizonyos okoknál fogva mégis időben második helyre, a Topkapu szeráj levéltárának átkutatása utánra kellett tennem, nevezetesen azért, mert az államlevéltárban kutatási engedély még mindig nehezen szerezhető és annak megszerzése az én esetemben is huzamosabb időt kívánt. Sajnos, a külpolitikai viszonyok időközben egész Isztambulban olyan helyzetet teremtettek, hogy a kutatás az államlevéltárban is lehetetlenné vált, minek következtében itteni munkám elvégezetlen maradt.

Miután a fentiekben tanulmányutam egyéni feladatait és eredményeit röviden összefoglaltam, kötelességemnek tartom, hogy tapasztalataim alapján ez alkalommal is felhívjam a figyelmet a török levéltárak kihasználásának ügyére, mely előbb-utóbb időszerűvé válik, mert a török

kormány elutasító álláspontja a kutatás szabadságával szemben mindinkább gyengül és akarva akaratlan, a teljes kutatási szabadság engedélyezése felé halad. Hogy az egykor — reméljük minél előbb — előálló munkalehetőségre más országok miképen készülnek elő, az nem a mi ügyünk; a török levéltárak magyar vonatkozásait azonban elsősorban nekünk kell nyilvántartanunk s arra kell törekednünk, hogy ebbeli felkészültségünk kellő időre a kellő mértéken álljon.

Ennek a szükségletnek hangsúlyozását az a tapasztalatom is indokolja, amelyet Törökországból hazajövet Szófiában szereztem, ahol az ottani török iratok megismerésére fordítottam néhány napot. A bolgár nemzeti könyvtárban (a vezetők rendkívül meleg baráti fogadtatása mellett) igen becses levéltári anyagot találtam, amely idővel nemcsak a Balkán kutatóit, hanem a magyar történelmi forrásirodalmat is erősen foglalkoztatni fogja. Semmiképen sem túlzás tehát, hogy a török forráskutatás területén nagy feladatok várnak megoldásra s hogy ebből a magyarországi turkológiának is ki kell vennie a maga részét. Erre multja is kötelezi.

III.

Költségvetés

az 1940. év január—június hónapjaira.

(A maradványok 1939. okt. 20-i állapot szerint vannak feltüntetve.)

I. Az <i>Akadémiai Almanach</i> nyomdai kiállítására . . .	1.800 P
II. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetének nyomdai kiállítására és közleményeinek esetleges díjazására .	1.500 „
III. A <i>Budapesti Szemle</i> január—júniusi füzeteinek tiszteletdíjaira	6.000 „
IV. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> füzeteinek nyomdai kiállításához ●	1.000 „
V. Egy vetítőgép vásárlására	1.600 „
Összesen	11.900 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Értekezések- és emlékbeszédekre	200 P
2. Bíráloi díjakra	200 „
Összesen	400 P

b) Nyelvtudományi bizottság.

1. A <i>Magyar Nyelvtudomány Kézikönyvének</i> új füzetére . . .	500 P
2. Tüzetes magyar helyesírási szótár munkálataira . . .	500 „
3. A <i>Kőrösi Csoma-Archívumra</i>	500 „
4. A <i>Nyelvtudományi Közlemények</i> folytatására . . .	1.000 „
5. Egy kiadványra	2.000 „
6. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
7. Bizottsági apróbb költségekre	60 „
Összesen	4.760 P

Maradvány az előző három félévről: a *Nyelvtudományi**Közleményekre* 3.000 P

A Validi-kiadásra szolgál az együttesen kezelt adományok 1936. évi kamata . . .	500 P
--	-------

c) Nyelvművelő bizottság.

1. A <i>Magyarosan</i> c. folyóirat kiadására	3.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	300 „
3. Szerkesztői tiszteletdíj	100 „
4. Egy segéderő félévi tiszteletdíja	250 „
5. Hatóságok tájékoztatása	300 „
6. Bizottsági költségekre	150 „
Összesen	4.100 P

d) Klasszikus filológiai bizottság.

1. Az <i>Egyetemes Philologiai Közlönyre</i>	1.000 P
2. A bukolikusok fordításának II. kötetére	750 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	2.000 P

<i>Maradvány:</i> Theokritos kiadására	1.131 P
Martialis-fordítására kiízetve	500 „

e) Irodalomtörténeti bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> két füzetének szer- kesztői és írói tiszteletdíjaira és nyomdai ki- állítására	2.500 P
2. Egy mű kiadására	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	3.750 P

<i>Maradt a név- és tárgymutató készítésére</i>	800 P
---	-------

f) Képzőművészeti bizottság.

1. Székely Bertalan tanulmányai kiadásának előkészí- tésére	800 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen	1.000 P

A magyar képzőművészet készülő történetére kifizetve	1.700 P
<i>Maradvány az előző évről</i>	100 P

g) Néptudományi bizottság.

1. A népzenei kiadvány előmunkálataira	1.760 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági költségekre	40 „
Összesen	2.000 P

<i>Maradvány</i>	400 P
<i>Az I. osztály és bizottságai összesen</i>	18.010 P
<i>A maradványok</i>	5.931 P

B)

A II. osztály és bizottságai.

a) II. osztály.

1. Székfoglalókra és emlékbeszédekre	200 P
2. Bírálati díjakra	100 „
Összesen	300 P

b) Filozófiai bizottság.

1. Az <i>Athenaeum</i> folyóirat kiadásához hozzájárulás	1.000 P
2. Egy mű kiadására	2.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	3.250 P

c) Jogtudományi bizottság.

1. Az előadó úr tiszteletdíja	200 P
2. Erekly István könyvére (írói t. díj és nyomda) részfizetés	2.600 „
3. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	2.850 P

Tartozás marad: Szász könyvére (írói tiszteletdíj)	2.389 P
Erek könyvére még nyomdai számla	1.000 „
Összes tartozás	3.389 P

d) Történettudományi bizottság.

1. A <i>Hunyadiak kora</i> következő kötetére	1.000 P
2. Egy Mátyás királyról szóló mű kiadására	4.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	5.250 P

e) Hadtörténeti bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> tiszteletdíjaira és nyomdai előállítására	1.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	1.750 P
<i>Maradvány:</i> Egy kiadványra	500 P

f) Nemzetgazdasági bizottság.

1. Értekezésekre	300 P
2. A <i>Közigazdasági Szemlére</i>	2.400 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	2.950 P
<i>Maradvány:</i> Értekezésekre	400 P

g) Archeológiai bizottság.

1. Az <i>Archaeologiai Értesítő</i> írói, szerkesztői tiszteletdíjaira és nyomdai költségeire	1.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	1.750 P

<i>Maradvány az 1938. évről</i>	2.000 P
<i>A II. osztály és bizottságai összesen</i>	18.100 P
<i>A maradványok</i>	2.900 P

C)

A III. osztály és bizottsága.

a) III. osztály.

1. <i>A Matematikai és Természettudományi Értesítőre</i>	10.000 P
2. Természettudományi kutatásokra	4.500 „
3. Emlékbeszédekre	500 „
4. Bírálati tiszteletdíjakra	200 „
5. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	15.250 P

b) Matematikai és természettudományi bizottság.

1. Tudományos célokra (egy mű kiadására 2.000 P)	4.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági költségekre	50 „
Összesen	4.250 P
<i>Maradvány</i>	551 P
<i>A III. osztály és bizottsága összesen</i>	19.500 P
<i>Maradvány</i>	551 P
<i>Az I—III. osztályok tudományos kiadásai</i>	55.610 P
<i>A maradványok összege</i>	9.382 P

Nagygyűlési költségek.

1. Költségekre	600 P
2. Tagajánlások kinyomtatása	600 „
3. Jutalmakra	4.400 „
4. Jutalmak kiegészítésére	4.000 „
5. Felolvasások tiszteletdíja	400 „
6. Bírálok tiszteletdíjai	3.000 „
Összesen	13.000 P

Szótári bizottság.

1. Dologi kiadásokra	400 P
2. Adatgyűjtésre	400 „
3. A gyűjtött anyag rendezésére	1.000 „
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen	2.000 P

A középkori latinság szótárának Magyar Nemzeti Bizottsága.

1. Adatgyűjtésre	1.070 P
2. Allandó munkatársnak	480 „
3. Felülvizsgálatra	200 „
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
5. Egyéb kiadások	50 „
Összesen	2.000 P

Könyvkiadó vállalat.

Újabb kötetek kiállítására és szerzői tiszteletdíjára	5.000 P
Szinnyei Ferenc <i>Regény- és novella irodalmunk c. kötet</i> kiadásának törlesztésére	1.000 „
Kiadványok szétküldési költségeire	5.000 „
Tartozás Sinnyei Ferenc kötetére	1.776 P.

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, a legszükségesebb kötések költségeire és könyvbeszerzésekre	5.000 P
--	---------

Tudományos társulatok és munkák segélyezése.

Tudományos társulatok segélyezésére	7.250 P
A <i>Bécsi Klebelsberg-Történetkutató Intézet Évkönyvére</i>	750 „
A <i>Revue des Études Hongroises</i> segélye	750 „
Az <i>Ungarische Jahrbücher</i> segélye	1.250 „
Összesen	10.000 P
A Coopération Intellectuelle költségeire	400 P
<i>Maradvány</i>	420 P

Összes tudományos kiadásokra	110.910 P
A maradványok	9.802 P

Személyzeti kiadások.

1. A főtitkár tiszteletdíja félévre	6.000 P
2. A főkönyvtárnok tiszteletdíja félévre	2.000 „
3. A három osztálytitkár tiszteletdíja félévre	3.000 „
4. A főtitkári iroda és a könyvtár alkalmazottainak tiszteletdíja félévre	10.480 „
5. Dudás Kálmán építész tiszteletdíja félévre	800 „
6. Voit Lajosnak könyvelésért félévre	800 „
7. Altisztek orvosi kezelésére	400 „
8. Altisztek gyógyszerreire	900 „
Összesen	24.380 P

Előre nem látott (kegyeleti) kiadásokra	3.000 P
Régi alkalmazottak nyugdíjára és rendkívüli segélyekre	24.000 P
Újévkor szokásos ajándékokra	2.000 P
Összesen	29.000 P

Dologi kiadások félévre.

Adók	9,784 P
Palota és bérház fenntartása	9.000 „
Fűtőanyag (anyag 2.000, kiegészítő altiszt 780 P)	2.780 „
Villanyvilágítás (palota és bérház)	2.200 „
Vízdíj	650 „
Kéményseprő	250 „
Telefon	700 „
Ülési meghívók költségeire	300 „
Postai költségekre	600 „
Kézbesítési költségekre	200 „
Illektékegyenértékre	400 „
Irodai kiadásokra	2.500 „
Felvonó	400 „
A Kazinczy-emlék fenntartási költsége	1.000 „
Összesen	30.764 P

A palota fűtőberendezésének átjavítása	10.000 P
Összes kiadás	205.054 P

Várható bevételek.

Allamsegély	35.040 P
Régi bérház házbére	31.000 „
Gr. Vigyázó-vagyonból	135.000 „
Könyvek eladásából	4.000 „
Megtakarítás a Budapesti Szemlénél	2.000 „
Összesen	207.040 P

IV.

Az Akadémia ülései 1939-ben.

Az I. osztály:

Január 9. *Husztli József* l. t.: *Andreas Pannonius. Super Cantica Cantorum.* — Február 6. *György Lajos* l. t.: Az „Erdélyi Múzeum” története (1874—1937). — Március 6. *Mitrovics Gyula* l. t.: A térbeosztás esztétikája. — Április 3. *Ligeti Lajos* l. t.: Az afganisztáni török és mongol nyelvek. (Körösi Csoma Sándor emlékének tiszteletére.) — Május 8. *Melich János* íg. és r. t., osztályelnök: Egy magyar és tót hídjátékról. — Június 5. *Szidarovszky János* l. t.: A latin nyelvrokonság kérdése. — Október 9. *Mészöly Gedeon* l. t.: Kölcsey Hymnusa és a Hymnus Kölcseyje. — November 6. *Papp Ferenc* r. t.: Gyulai Pál, az irodalomtörténetírás művésze. (Székfoglaló.) — December 4. *Fest Sándor* l. t.: Skóciai Szent Margit magyar származásáról. (Székfoglaló.)

A II. osztály:

Január 16. *Balás Károly* l. t.: Rend és szabadság. — Február 13. *Buza László* l. t.: Bona fides és joggal való visszaélés a nemzetközi jogban. (Székfoglaló.) — Március 13. *Hegedüs Loránt* t. t.: Budapest adórendszerének fejlődése. — Április 24. *Herzog József* l. t.: Skóciai Szent Margit származásának kérdése. (Székfoglaló.) — Május 22. *Vladár Gábor* l. t.: A törvényelőkészítés tudományos jelentősége. (Székfoglaló.) — Június 12. *Markó Árpád* l. t.: A magyar véderő eszméje gróf Zrínyi Miklós munkáiban. — Október 16. *Vitéz Házi Jenő* l. t.: A városi kancellária kialakulása Sopronban. (Székfoglaló.) — November 13. *Balanyi György* l. t.: A ferences mozgalom begyökerezése magyar földön. (Székfoglaló.) — December 18. *Schütz Antal* r. t.: Logikák és logika. (Székfoglaló.)

A III. osztály:

Január 23. *Zechmeister László* l. t. bemutatja a szerkesztésében megjelenő következő gyűjteményes munka I. kötetét: *Fortschritte der Chemie organischer Naturstoffe. Unter Mitwirkung von A. Butenandt (Berlin), W. N.*

Haworth (Birmingham), F. Kögl (Utrecht), E. Späth (Wien), herausgegeben von L. Zechmeister (Pécs), Wien. Julius Springer. *Barta József* vendég: Az egyenletesen feszített és tetszőlegesen megterhelt lemezről. Bemutatja Rohringer Sándor l. t. Vitéz *Barnóthy Jenő* és *Forró Magdolna* vendégek: Meteorológiai tényezők hatása a kozmikus sugárzás záporainak intenzitására. Bemutatja Tangl Károly r. t. — Február 20. *Marek József* r. t.: Ásványi anyagforgalmi zavarok kiváltotta csontbántalmak. (Székfoglaló.) *Neuber Ede* l. t.: Ifjúságunk egészségvédelme. (Székfoglaló.) *Rados Gusztáv* t. t.: Ciklikus unitárius helyettesítésekről. *Schaffer Károly* t. t. bemutatja *Miskolczy Dezső*vel együtt megírt „Histopathologie des Neurons” című munkáját, egyben a *Hirnpathologische Beiträge* XVIII., Lenhossék Mihály emlékének ajánlott kötetét. *Schaffer Károly* t. t.: A Tay—Sachs-féle betegség viszonya az anyagcserebántalmakhoz. *Zemplén Géza* r. t.: A rubierythrinsavnak, a festő buzér főglükozidjának szintézise. *Vitális István* l. t.: Magyarország széntermelése. *Szőkefalvi Nagy Gyula* l. t.: Egyköpenyű maximális indexű felületek fajszáma. *Stiller Jolán* vendég: A helgoland-i *Peritricha*-fauna. Bemutatja Gelei József r. t. *Ábrahám Ambrus* vendég: A csigák bélcsatornájának mikroszkópikus beidegzése. Bemutatja Gelei József r. t. *Jugovics Lajos* vendég: A Sulyom-tető aszfalt- (petroleum-) nyomokat tartalmazó andezitje a Cserhát-hegységben. Bemutatja Vitális István l. t. *Szalay Sándor* vendég: Megfigyelések a $^{31}_{15}\text{P}$ és $^{14}_7\text{N}$ atommagok gerjesztett állapotain. Bemutatja Gyulai Zoltán l. t. *Kaszab Zoltán* vendég: Vasvári Miklós kisázsiai kutatóútjának állattani eredményei. II. Gyászbogarak (Tenebrionidae). Bemutatja Dudich Endre l. t. — Március 20. *Gelei József* r. t.: A véglények idegrendszerének tagolódása. (Székfoglaló.) *Szilády Zoltán* vendég: A Magyar Birodalom legyeinek synopsisa. VI. Therevidae. Bemutatja Entz Géza r. t. *Párducz Béla* vendég: Örvénylő életmód és sessilizmus. II. Mikroszkópikus örvénylők sessilizmusa. Bemutatja Gelei József r. t. — Április 17. *Rados Gusztáv* t. t.: Semidefinit Hermite-alakokról. *Zemplén Géza* r. t.: Az „a-1-xylozido-6-glükóz”-nak, a primveróz izomerjének és származékainak szintézise. *Vendl Aladár* r. t.: A szarvaskői wehrliéről. *Frölich Pál* l. t. és *Mischung Ilona* vendég: Vizsgálatok a szilárd festékszoforok emissziójáról. *Finkey József* l. t.: A recski kékpala flotálása.

Buzágh Aladár l. t. és *Erényi E.* vendég: Üledékek folyadékáteresztő és folyadékfelszívó képességéről. *Papp Ferenc* vendég: Néhány szarvaskői ásványról. Bemutatja *Vendl Aladár* r. t. *Zilahi Sebes Géza* vendég: A Heleidák ivarszerveiről. Bemutatja *Entz Géza* r. t. *Gombay Lajos* vendég: Vizsgálatok a szilárd festékfoszforok vezetőképességéről. Bemutatja *Fröhlich Pál* l. t. *Koller Piusz* vendég: Az ivari meghatározás mechanizmusának kifejlődése. Bemutatja *Szabó Zoltán* l. t. — Május 15. *Rados Gusztáv* t. t.: Definit és semidefinit Hermite-alakok ismertető jeleinek elemi levezetése. *Cholnoky Jenő* l. t.: A holdokozta árapály kérdése. *Szabó Zoltán* l. t.: A Cephalariák földrajzi elterjedése. *Tihanyi Miklós* vendég: A Lagrange-féle rezolvens-átalánosítás. Bemutatja *Rados Gusztáv* t. t. *Egerváry Jenő* vendég: Az n -mértű tér görbéiről. Bemutatja *Rados Gusztáv* t. t. *Száva-Kovács József* vendég: A nedvesség klímarendszere. Bemutatja *Cholnoky Jenő* l. t. *B. Soó Rezső* vendég: A Nyírség vegetációja. III. A Nyírség pusztai szövetkezetei. Bemutatja *Szabó Zoltán* l. t. — Június 26. *'Sigmond Elek* r. t. bemutatja „The Principles of Soil Science” című kézikönyvét. *'Sigmond Elek* r. t. és *Mados (Kotzmann) László* vendég: A dinamikai talajtípusok szabatos meghatározása és gyakorlati térképekre való alkalmazása. *Kövessi Ferenc* vendég: Az élőlények fejlődése szabályosságának magyarázata; IX. és X. közlemény. Előterjeszti *Mágócsy-Dietz Sándor* t. t. *Barnóthy Jenő* és *Forró Magdolna* vendégek: A kozmikus sugárzás puha és kemény komponensének irányeloszlása. Bemutatja *Tangl Károly* r. t. *Nyáray-Szabó István* és *Sasvári Kálmán* vendégek: A nádcukor ú. n. A és B módosulatainak röntgenográfiai vizsgálata. Bemutatja *Gróh Gyula* r. t. — Október 23. *Rados Gusztáv* t. t.: Hermite-alakokról levezetett néhány alak. *Egerváry Jenő* vendég: Az n -mértű euklidesi tér görbéinek simuló gömbjeiről. Bemutatja *Rados Gusztáv* t. t. *Malán Mihály* vendég: Papilláris minták vizsgálata hazai anyagon. Bemutatja *Entz Géza* r. t. — November 20. *Miskolczy Dezső* l. t.: A neuron-elmélet kórtani megvilágításban. (Székfoglaló.) † *Schaffer Károly* t. t.: Semmelweis lelki világáról. Bemutatja *Miskolczy Dezső* l. t. † *Schaffer Károly* t. t.: Beszámoló *Pilsudski József* agyvelejéről. Bemutatja *Miskolczy Dezső* l. t. *Rados Gusztáv* t. t.: Hermite-alakok Kronecker-féle composituma. *Rados Gusztáv* t. t.: Magyar szerzőnek két idegennyelvű

könyve. *Wellmann Oszkár* l. t.: Összehasonlító kísérletek különböző fajtájú és különbözőképen takarmányozott malacokkal a rhachitis lényegének tanulmányozása során. *Marek Józseffel* és *Urbányi Lászlóval* közös dolgozat. Előterjeszti *Wellmann Oszkár*. *Koch Sándor* vendég: Adatok Rudabánya oxidációs övének ásványaihoz. Bemutatja *Mauritz Béla* r. t. *Sztrókey Kálmán* vendég: A gyöngyös-oroszi ércelőfordulás mikroszkópi vizsgálata. Bemutatja *Mauritz Béla* r. t. *Gál Geláz* vendég: A madarak pajzsmirigyének ciklikus változásai. Bemutatja *Entz Géza* r. t. *Buza László* vendég: Vizsgálatok a lépfenebacillus virulenciájáról. Bemutatja *Manninger Rezső* r. t. *Békésy Miklós* vendég: Parazita módon tenyésztett anyarozs hatóanyag-tartalmáról. Bemutatja *Doby Géza* l. t. *Vály Ferenc* vendég: Vizsgálatok a búzanövény katalázáról. *Pékáry Pál* kísérletei. Bemutatja *Doby Géza* l. t. — December 11. *Issekutz Béla* l. t.: Pajzsmirigy és idegrendszer. (Székfoglaló). *Rados Gusztáv* t. t.: Fölcserélhető Hermite-matrixok és hozzájuk tartozó Hermitealakok. *Marek József* r. t.: Védő és gyógyító kísérletek malacokkal az úgynevezett D-vitaminlökéssel. *Wellmann Oszkár* l. taggal és *Urbányi László* vendéggel közös dolgozat. *Gelei József* r. t.: A szervezeti tökéletesség foka a véglények világában. *Szőkefalvi Nagy Gyula* l. t.: Valós záróhelyekkel bíró polinómokról. *Jelítai József* vendég: Bolyai János 1849. május 13-án kelt jelentés-tervezete. Bemutatja *Rados Gusztáv* t. t. *Endrédy Endre* vendég: A mangán előfordulása a talaj adszorpciós komplexusában. Bemutatja *Mauritz Béla* r. t. *Szélessy Vilmos* vendég: Horváth András az első magyar entomológus élete és munkája. Bemutatja *Entz Géza* r. t. *Stiller Jolán* vendég: A holsteini Nagy Plöni-tó *Peritrichus* faunája. Bemutatja *Gelei József* r. t. *Bánhegyi József* vendég: Magyarország Lachneái. Bemutatja *Tuzson János* l. t. *Dávid Lajos* vendég: Iteratív mátrixok általánosítása. Bemutatja *Szőkefalvi Nagy Gyula* l. t. *Zólyomi Bálint* vendég: Az északkeleti Kárpátok dagadó lápjai. Bemutatja *Jávorka Sándor* l. t.

Összes ülések.

Január 30. *Balogh Jenő* ig. és t. t.: Bárány Wlassics Gyula a jogtudós. — Február 27. *Horváth Cirill* r. t.: Emlékezés Szilády Áron felett. Felolvassa *Pintér Jenő* r. t. — Március 27. *Jakabffy Elemér* k. t.: A kisebbségi

jogok képviselői és a Nemzetek Szövetsége. — Április 24. *József királyi herceg* Ó Fensége, a M. T. Akadémia elnöke átadja a Berzeviczy Albert-, br. Wlassics Gyula- és br. Wodianer-jutalmakat a kitüntetett érdemes tanítóknak. — Május 14. XCIX. ünnepélyes közülés. *Ravasz László* ig. és t. t., másodelnök: Tudomány és nemzetiség. Elnöki megnyitó beszéd. *Voinovich Géza* t. t., főtitkár: Főtitkári jelentés. *Nagy Miklós* l. t.: A Felvidék a magyar történelemben. *Mauritz Béla* ig. és r. t.: A Felvidék földtani alkatáról és ásványos kincseiről. — Június 19. *Bartók György* l. t.: Arany János szellemi alkata. — Október 2. *Rédey Tivadar* l. t.: Jelentés az 1939. évi Vojnits-jutalomról. — Október 30. *Rohringer Sándor* l. t.: *Zelovich Kornél* r. t. emlékezete. — November 27. *Angyal Dávid* t. t.: *Haraszti Gyula* emlékezete. — December 18. *Gyomlay Gyula* t. t.: Inverziók és choriambusok Arany János tizenkettős soraiiban.

V.

Üdvözlő beszédek.

Melich János osztályelnök üdvözlő beszéde Papp Ferenc r. taghoz székfoglalója alkalmából, 1939. nov. 6-án.

Mélyen tisztelt Tagtársam! Akadémiánk 1921-ben választotta levelezőtagjává, s ebben az évben, 1939-ben rendessé. Kiváló, nagy érdemek elismerése volt 1921-ben levelezőtaggá választása, rendes taggá választása pedig tiszteletadás 1921 óta kifejtett, eredményekben gazdag munkásságáért.

Csodálatosan céltudatos, egyenes, töretlen vonalú e munkásság. Három nagy név jelöli irányát, szellemi történetünknek, irodalmunknak három megszentelt neve: Petőfi, báró Kemény Zsigmond, Gyulai Pál.

Petőfivel indult meg munkássága, s mélyen tisztelt Tagtársam „az értekezések és bírálatok egész sorában azt a fejlődést világította meg, mely Petőfi lelkében végbement, s amely Petőfit a legnagyobb magyar lírikussá emelte” (Tagaj. 1921.).

1904-től csaknem két évtizeden át báró Kemény Zsigmond pályáját, alkotásait tanulmányozta. Kitartó, önfeláldozó búvárletának eredményét két nagy műben tette közzé: az egyik Kemény hátrahagyott munkái (1914), a másik Kemény életrajza két kötetben (1922—23). Mélyen tisztelt Tagtársamnak a báró Kemény-család pusztakamrási levéltárában Kemény kéziratai közt sikerült felfedeznie Kemény több elveszettnek hitt regényét, így az „Élet és ábránd” c.-t majdnem teljes szövegében, az „Izabella királyné és a remete”, továbbá „A hírlapszerkesztő naplója” címűből szép számmal töredékeket. Ugyanakkor került elő néhány más tanulmánytöredék s tervrajz is. A felfedezett műveket mélyen tisztelt Tagtársam „Báró Kemény Zsigmond Hátrahagyott munkái” címmel, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva 1914-ben kiadta. A kiadás „Báró Kemény Zsigmond Összes művei” 13. köteteként jelent meg, s e kötet méltóan illeszkedik ahhoz a tizenkét kötethez, melyet sajtó alá Gyulai Pál gondossága rendezett (1896—1908). Ezt is és másik művét is, a két kötetes Kemény monográfiát a szakemberek a legnagyobb mélt-

tánylással fogadták. Az utóbbi műben kiemelték a páratlan szorgalommal összehordott adatok rendkívüli gazdagságát és azt a szerkesztő művészetet, mellyel a nyersanyag műalkotássá van formálva. A legosztatlanabb elismerés hangján szóltak arról a pszichológiai és esztétikai elemzésről, ahogyan Kemény fejlődését költői és tudományos műveiből megvilágítja, s nem utolsó helyen arról a stílusművészetről, amellyel a két kötet meg van írva. (I. Tagaj. 1921). Ebben a két kötetben az irodalomtörténet szaktudósai alapvető és sok tekintetben például szolgáló művet nyertek — írja Pais Dezső, aki a Kemény-irodalmat maga is igen becses értekezéssel gazdagította; folytatva meg azt írja, hogy „ennek a műnek a kalauzolása mellett a közönség komolyabb érdeklődésű része szintén tanulsággal és élvezettel járhatja meg az egyik legnagyobb magyar szellem mélységeit és élheti át egy tragikus magyar sors fordulatait” (I. Napkelet I. (1923):368, III. (1924):462).

Engedtessek meg nekem, mint a komolyabb érdeklődésű közönség egyik tagjának, hogy az idézett ítéletekhez a magam személyes élményét hozzáfűzzem. Mondhatom, hogy az ilyen alkotások köréből nem sok hasonló művet olvastam életemben. Feledhetetlen számomra, ahogyan mélyen tisztelt Tagtársam kibogozza Kemény életadatai alapján Kemény nagy műveltségének alapjait, jellemének szilárdságát, az egykorú politikai adottságokkal szemben elfoglalt mérsékeltlen haladó állásfoglalásait, költői fejlődését, s feledhetetlen, hogy milyen szemléletességgel festi Kemény élete legkisebb epizódjának is költői, politikai s történelmi műveiben található lelki visszhangját. Ez a kétségtelen adatokra épített művészi festés is erősítette lelkemben a hitet, hogy életünk minden mozzanata hol kisebb, hol nagyobb, de minden esetben kitörülhetetlen nyomot hagy lelkiségünkben. A klasszikusnak mondható írói életrajz méltóan sorakozik legjelesebb ilyenmű műveink közé, amelyeknek élén irodalomtörténetírásunk remeke, Gyulai „Vörösmarty életrajza” áll.

Természetesnek látom, hogy mélyen tisztelt Tagtársam elvégezvén azt, amit Keményt illetőleg maga elé tűzött, tanulmányai tárgyává tette Kemény nagy méltatóját, eddig a legnagyobb magyar kritikust, feledhetetlen nagy tanárát, Gyulai Pált. 1925—28-tól foglalkozik Gyulai pályájával, munkáival, s ami előre látható volt, a sok kisebb

nagyobb cikk, értekezés után elkövetkezett a szintézis, megírta Gyulai Pál nagyszabású életrajzát. Az első kötet 1935-ben jelent meg, s most fölolvastott székfoglaló értekezése a megjelenés előtt álló második kötet egyik fejezete. Akadémiánknak s vele első osztályunknak Gyulai Pál nevéhez legszentebb hagyományai fűződnek. Az ő szellemének ébrentartása legszentebb tartozást jelentő feladatunk. E feladatot mélyen tisztelt Tagtársamnak Gyulai Pálról szóló életrajza, aminek felolvasott értekezése is ékes tanúja, szerzőjének tudományos alaposságához és írói művészetéhez, Gyulai Pál szelleméhez és Akadémiánkhoz egyaránt méltó módon szolgálja.

Mélyen tisztelt Tagtársam Petőfi költővé való kifejlését, Keménynek és Gyulainak meg egész működését az íroművész tökéletességével állította elénk. Nemcsak hőseinek, hanem mélyen tisztelt Tagtársamnak szellemi alkotásaiból is finom ízlés, tiszta erkölcsi érzék, mélységes meggyőződésen alapuló határozott világnézet sugárzik felénk. Ezeknek az értékeknek ébrentartásán, terjesztésén fáradozik és fáradozott. S hogy a nagy világégéskor nemzetünket az a nagy csapás érte, tanulmányozott nagyjainak életéből, küzdelmeiből hatványozottan merített munkaerőt, s bővítette ki elérendő céljait. Ezt a kibővített elérendő célt abból a szép búcsúbeszédből tudtam megérteni, amelyet mélyen tisztelt Tagtársam 1932. május 27-én a mintagimnáziumtól való búcsúzásakor tartott. Mikor a tanári pályájától való nyugalomba vonulása alkalmával dr. Staud János főigazgató úr a tanári kar, a gyakorló tanárjelöltek s az iskola nevében mélységes köszönetet mondott nagyértékű nevelő és tanító munkájáért, mélyen tisztelt Tagtársam a többi között ezt mondta: „A búcsú pillanata egyúttal magunkba szállásra is int. Megvallom, amint irodalmi munkásságomban, épúgy az iskolában is mindig a magyar nemzet boldogulása volt vezérlő csillagom. Irodalmi dolgozataimban azért szerettem volna minél meggyőzőbb erővel felmutatni azokat a nagy értékeket, amelyeket Erdély adott az egyetemes magyarságnak, hogy sohase felejtjük el Erdély bérceit, s hogy az emlékezet egykor lelket adó erővé változzék” (l. Gyakorló Középiskola jegyzőkönyvét 1932. máj. 27-ről). Báró Kemény Zsigmond főfeladatának addig, míg az meg nem valósult, az unióért való küzdelmet tartotta. A mi útunk, feladatunk is ki van jelölve. Melegen üdvözlöm Tagtárs urat szék-

foglalója alkalmából; azzal a kívánsággal nyújtom át rendes tagsági oklevelét, adja a Mindenható, hogy munkásságát zavartalan jó egészségben még soká folytathassa, s azzal a reménnyel, hogy a csonka hazában eleven erővé válik az Erdélyről meg nem szűnő emlékezés.

Melich János osztályelnök üdvözlő beszéde Fest Sándor I. taghoz székfoglalója alkalmából, 1939. december 4-én.

Igen tisztelt Tagtársam!

Akadémiánk tisztelt tagtársamat azokért a kiváló érdemekért választotta levelező tagjává, amelyeket az angol és magyar történelmi és irodalmi vonatkozások kutatása terén szerzett. Ez a munkássága *Angol irodalmi hatások hazánkban Széchenyi István fellépéséig* c. dolgozatával kezdődött. A dolgozatot 1917. április 16-án tartott osztályülésünkben mutatta be, s célja az angol irodalmi hatások eredetének és kereteinek megállapítása azon kulturális érintkezések alapján, melyek Széchenyi István korát közvetlenül megelőzték. E dolgozatot követte *Angolok Magyarországon a reformkorszakban 1825—48. c. értekezése* (I. Olcsó Könyvtár. 1957—1966. Bpest, é. n.), amely önálló fejezet egy tervezett nagyobb munkából. A fejezet azokról az angolokról szól, akik hazánkban 1825—1848 közt megfordultak, akik itt hosszabb-rövidebb ideig működtek, hazánkban az angol nyelvet és az angol műveltség ismeretét terjesztették vagy akik rólunk írtak.

Búvárlatának területe lassan-lassan kiszélesült, mégpedig nemzetünk egész politikai történetére, egész szellemi életére. Az angol-magyar kapcsolatok már Szent István alatt kezdődnek. Ezt az írországi zarándok Colmanról írt dolgozata (Bud. Szemle 1935. jan. sz. 109—112) szépen igazolja. Ez az ír zarándok Ausztriában 1012-ben vértanúhalált szenvedett és Ausztriának egyik védőszentje lett. Ereklýei Szent István alatt Magyarországon is voltak s ez megérteti velünk a magyar Colman—Kálmán kereszt-név XI—XII. századi elterjedését. Egy másik dolgozata azt fejtegeti, hogy Edward Szent Margitnak, Skócia királynéjának édesatyja, Szent István király udvarában nőtt fel. Itt házasodott meg, itt születtek gyermekei s innen tért vissza 1057-ben családjával s magyar kíséretével Angliába. Dolgozatában mélyen tisztelt Tagtársam azt is

állítja, hogy Edward felesége, Ágota, Gizella királynénak nem rokona, hanem leánya volt (l. Budapesti Szemle 238. kötet 276—306). Ezt az álláspontját védi felolvasott székfoglaló értekezésében is.

Eddig megjelent dolgozataiból világosan kitetszik, hogy az angol kapcsolatok, angol hatások részint közvetettek, részint közvetlenek, úgyszólván a honfoglalás óta vannak. Mert hogyan száműzhetnek egy angol királyfit 1016-ban Magyarországra, hogyan jöhet az a magyar királyi udvarba, ha előzőleg itt semmi kapcsolata sincsen? Aztán ott vannak a középkori közvetett angol irodalmi hatások. Rendkívül tanulságos, amit *Angol irodalmi hatások a Tar Lőrinc-mondában* címen kiadott dolgozata (l. Irodalomtörténet 1936. 3—4. sz.) megállapít. Kifejti, hogy a Tar Lőrinc-monda motívumainak jórésze a XIV. században élt Sir John Mandeville „Utazásai”-ból való. E motívumokat — Tar Lőrinc és Mandeville élete történetének több tekintetben való hasonlósága alapján — Tar Lőrinc személyéhez valamely gyöngyösi ferences szerzetes, talán Pécsváradi Gábor kapcsolta. A *Toldi-monda* c. tanulmányában (l. Budapesti Szemle 248: 305. s köv. l., 1938.) a Toldi-monda törzsét keresi, azt a mondát, melynek formájában, tartalmában elegendő szín volt arra, hogy a képzelet pazar bősége új hősre, a magyar Toldira adhatta a monda színes, tarka köntösét. Ezt az eredeti formát az ifjú Toldi viselt dolgai és egy közép-angol költemény hősének, Gamelynnek kalandjai közt véli megtalálni, végső elemzésben tehát a Toldi-monda őseit egy XIV. században szárnyra kelt, jól elmesélt angol mondából származtatja. Ugyanígyen közvetett angol hatást mutat ki *A Hunyadiak hollós címere* c. dolgozata is (Budapesti Szemle 246: 277—294. 1937.). A Nyugat gazdag mondaköltészetében keresi a Hunyadiak címerének egyes motívumait, e motívumok együttes kombinációját. A vizsgálat végső fokon egy nagy angol királyhoz, a VII. században élt angol Szent Oswaldhoz vezet, akinek a holló kedvenc madara, később a holló és a gyűrű szimboluma volt, s akinek életében mind a kettő nagy szerepet játszott. A közvetlen eredetet nem az erről szóló XIV—XV. századi költeményben, hanem azokban a képekben látja, melyekben az ausztriai Oswald-kultusz oly sok tirolai, karintiai, stájeri templomban, kápolnában jutott kifejezésre. Ahogy azután tisztelt tagtársam e tényeket Stájerország és Karintia XV. századi urai-

hoz, a Cilleiekhez, azután Bonfinihez kapcsolja, értekezése lelkünkől kiváltja azt, hogy szerzőjének igaza van.

E közvetett angol kapcsolatok, hatások mellett fontosabbak a közvetlen, a kulturális érintkezések alapján történt hatások. Ezekkel foglalkozik *Angol irodalmi hatások hazánkban Széchenyi István fellépéséig* c. már említett dolgozata. Megállapítja, hogy az angol szellemi élet közvetlen hatása a 16. században kezdődik s 1763-ig kizárólag egyházi téren mutatkozik. Református teológusaink Angliában tanulnak, s a vallási érdek közösségét Erdély politikai érintkezése Angliával csak megszilárdította. Egyetemessé azonban e hatások 1763 után Bécs révén válnak. E hatás mindenre, még a divatra is kiterjed. Bécs irodalmi viszonyainak ismerete nélkül nem érthetjük meg költészetünkben a kezdődő angol hatásokat sem. Bécsben a XVIII. század végén négy angol íróat ismertek: Pope-ot, Young-öt, Milton-t és Shakespeare-t. Ezek hatnak először az angolok közül a mi költészetünkre is. Ezt vázolja Széchenyi Istvánig a már megjelölt dolgozata, s ennek folytatása lesz a második rész, amely az angol irodalom hatását fogja tárgyalni. Sok más kisebb-nagyobb cikkét nem említettem. Így nem említettem a *Magna Carta — Aranybulla* (l. Bud. Szemle, 1934. szept.—okt.) címűt, s nem a szintén rendkívül gondos, körültekintő *Anonymus angol forrásai* címűt (l. E. Ph. K. 1935. ápr.—jún.), melyben angol irodalmi hatást távoli, elhalványodott reminiscenciákban keres s ily hatást ott állapít meg, ahol lélektani feltételét is találja. Az említettek is, a nem említettek is azt bizonyítják, hogy a magyar műveltségnek hosszú évszázadokra visszanyúló kapcsolatai vannak az angol műveltséggel. A magyarság szellemi élete nem csupán egyik vagy másik nyugati szomszédjának hatása alatt fejlődött, alakult, hanem legjobbjaink mindig az egyetemes európai műveltség értékeinek ápolására törekedtek.

Azzal a kívánsággal nyújtom át levelező tagsági oklevelét, adja az ég, hogy mindazt, amit maga elé tűzött, meg is valósíthassa.

Kornis Gyula osztályelnök üdvözlő beszéde Vladár Gábor l. tag széki foglaloja alkalmából, 1939. május 22-én.

Tisztelt tagtársunkban nem nagy rendszeres jogtudományi művek íróját óhajtotta kitüntetni a Magyar Tudos-

mányos Akadémia, amikor tagjává választotta, hanem azt a kiváló férfiút, aki a törvényelőkészítés rendkívüli jelentőségű munkájában széleskörű és alapos elméleti tudásával és a jogfolytonosságra vonatkozó csalhatatlan történeti érzékével a magyar jogfejlődés értékes hagyományainak buzgó és bátor őre. Tisztelt tagtársunk mint az igazságügyminisztérium törvényelőkészítő osztályának vezetője, hosszú idő óta névtelenül igen sok értékes anyaggal fejlesztette tovább a hazai köz- és magánjogot a jelentős jogalkotások egész sorozatában. Önzetlen és önfeláldozó, a nagy világ előtt rejtve maradt ilyenmű óriási tevékenysége mellett néhány mélyenjáró munkát saját nevén is közzétett: így a polgári törvénykönyv tervezetéhez írt bírálatát, a hatályos jogszabályok hivatalos összegyűjtésére, a magánjog és a közigazgatás kapcsolataira, a jogi oktatás reformjára vonatkozó tudományos értekezéseket.

Ma a törvényelőkészítés tudományos jelentőségét fejtette ki székfoglalójában, mintegy igazságügyi műhelymunkájának titkát tárta föl előttünk. De jómagam mint lélek búvár a titok zárjához egy kulcsot találok: tisztelt tagtársunk *tudományos jogászi személyiségét*, amelyben a helyes jogalkotás tárgyi feltételeinek is végső szankcióját látom.

Ez a személyiség először is *univerzális* jogi tudású: a jogrendszernek nem egy-egy részére szorítkozik, hanem az egész jogrendszert részeinek szerves összefüggésében, egyes látszólag különálló mozzanatainak korrelatív kapcsolataiban látja és szerkezeti egységében értékeli. Erre azért képes, mert nem tapad a részekhez, nem *amusus anér*, hanem filozófus, azaz elvileg látó ember, Platon szava szerint egybelátó, átfogó, szinoptikus elme. Ez az elvi látás az életet szabályozó jokalkotó tevékenységben nem pusztán a logikának, a jogi ítélőképességnek és önálló gondolkodásnak ügye, hanem a helyes értékelése is, amely sokoldalú ember- és világismeret, érzékeny lelkiismeret és erkölcsi érzék csapadéka s amely nemcsak tudós bölcséletet, hanem sok gyakorlati intuitív bölcseséget, nemcsak az ember lelki világának elméleti ismeretét, pszichológiát, hanem a lélekbe közvetlenül belátó pszichozófiát is követel. Tisztelt tagtársunk elmélyedő tudományos-sággal nézi a jogalkotást, de egyúttal mindig érzi, hogy a tételes jog nem önmagáért van, nem lehet merőben tudákos Begriffsjurisprudenz tárgya, hanem célja az igazsá-

gosság eszményének megfelelően az eleven élet szabályozása.

Tisztelt barátom szellemi alkatának másik fővonása *a magyar jogfejlődés sajátos nemzeti elemeinek történeti megbecsülése*, régi hazai jogintézményeink szellemének és folytonosságának igaz szeretete és a hozzájuk való termékeny ragaszkodás. Át van mélyen hatva annak tudatától, hogy ez a nemzet csak úgy tudja fenntartani önállóságát s nem vész el más népek történeti árában, ha megőrzi sajátos jogrendszerét és alkotmányát. Ma, amikor számos közelfekvő hatalmas állam, amely büszke belső permanens forradalmára, jogrendszerét a hagyománnyal merőben szakítva egyoldalúan csak a hatalom megszerzésének és megtartásának szellemében alakítja ki s a jogeszmét teljesen a hatalom függvényévé torzítja: tisztelt tagtársunknak megvesztegethetetlen történeti érzéke és nemzeti érzése (a kettő egyet jelent) azon iparkodik, hogy jogi berendezésünk minden körülötte zajló pillanatnyi koráramlattal szemben megőrizze különös, hagyományos magyar jellegét. Erre a küzdelmes feladatra fényes tudományos vértézete hatékony segítségére szolgál. Szívből üdvözölve székfoglalója alkalmából, a Magyar Tudományos Akadémiának e nemes törekvés érdemét elismerő levelező tagsági oklevelét mély tisztelettel átadom.

Kornis Gyula osztályelnök üdvözlő beszéde vitéz Házi Jenő l. tag székfoglalója alkalmából, 1939. október 16-án.

Sopron az ország leghűségesebb városa; szavazatával először törte meg a kegyetlen trianoni békeparancs erejét. Az 1923. évi XXIX. t. c. e hűséges ragaszkodásáért a *civitas fidelissima* ékes elnevezéssel díszítette. Ez az ősi város, mely már a kelták idején mint *Scarbantia* erősített hely volt, a Kr. u. IV. századig római uralom alatt virágzott, de a népvándorlás hullámai elsöpörték. Amikor a németek itt letelepszének, Pusztavárnak, *Öden-Burnak* nevezik el. Az Árpádok alatt már nem kietlen hely, hanem fontos határszéli erősség és város sok kiváltsággal. Fokozatosan gazdasági fontosságánál csak kulturális jelentősége lett nagyobb.

Ez az ódon és artisztikus város valóban történeti légkörű. Lépten-nyomon szemünkbe ötlík egy-egy régi főúri

vagy patriciusi ház renaissance vagy barokk stílusával, nemes tagozású kiképzésével, loggias folyosójával, árkados udvarával, régies kapuzatával, oszlopos erkélyével, stukkódíszekkel.

Ennek az ősi városnak múltja ihlette meg t. tagtársunk lelkét s töltötte be egész életének tudományos kutató munkáját. Mint a város középkori oklevelekben rendkívül dús levéltárának vezetője 1921. óta 13 hatalmas kötetben adta ki a város középkori okleveleit 1531-ig, majd végrendeleteit, közgyűlési jegyzőkönyveit, polgárkönyvi följegyzéseit, különféle számadásait, adójegyzékeit, kimutatásait és a XVI. századi magyar nyelvű leveleit. Mindezzel a történettudomány művelői számára megbecsülhetetlen és nélkülözhetetlen forrásanyagot tárt föl s tett hozzáférhetővé, amivel Magyarország egyetlen más városa sem dicsekedhetik. A kötetekhez írt, egyben bevezető tanulmánya Sopron középkori történelmének alapos feldolgozása, amelynek kritikai módszere valóban mintaszerű. Egyéb tanulmányai is, amelyek közül csak a soproni magyar-latinszójegyzékre és virágénekekre vonatkozót emelem ki, mind főtárgyával, Sopron múltjával, vannak szoros kapcsolatban.

Szakadatlan és nagyértékű munkásságát jutalmazta meg taggá-választásával a Magyar Tudományos Akadémia. Ennek nevében t. tagtársunkat szívből üdvözölve, igaz tisztelettel a levelező tagsági oklevelet átnyújtom.

Kornis Gyula osztályelnök üdvözlő beszéde
Balanyi György I. tag székioglalója alkalmából,
1939. november 13-án.

Amikor a Magyar Tudományos Akadémia Önt tavaly levelező tagjává választotta, az a gondolat irányította, hogy Szent István esztendejében meghajtsa zászlaját az újabban felvirágzó katolikus egyháztörténelem előtt, amelynek t. tagtársunk egyik legkiválóbb művelője s amely osztályunkban nem volt képviselve. „Katolikus” egyháztörténelmet mondtam, de nem abban az értelemben, mintha elvi szempontból kétféle történettudomány, katolikus és protestáns, lenne. A történettudomány is, ennek keretében az egyháztörténelem is, mint minden tudomány, vagy igazolt, a tárgggyal, a valósággal megegyező ismerek-

tekre, azaz az igazságra törekszik s akkor tudomány; vagy pedig gondolkodó munkája, nem tárgyyszerű s akkor nem tudomány, akár katolikusok, akár protestánsok üzik. Az egyházak hitvédelmi szempontjából is, amely régebben az egyháztörténelem jellegét elsősorban megadta, a leghelyesebb és a legillőbb a merőben tárgyyszerűsége törekvő történetírás. Tisztelt tagtársunk műveiben méltó módon jut érvényre katolikus hitelvi álláspontjának szigorú és teljes megőrzése mellett az az elv, hogy a katolikus vagy protestáns álláspont nem mehet a történelmi kutatás tudományos jellegének rovására, ha kétségtől bizonyos fokig a téma megválasztását és feldolgozásának szellemét színezi is a történész vallásos meggyőződése.

A történelmi munkából — hogy egy csillagászati kifejezéssel éljek — a „személyi egyenlet” végkép ki nem iktatható. A történelmi megismerés alapja ugyanis az idegen lelkekbe való beleélés, mintegy lelki transzpozíció. A történésznek finom lelki organumának kell lennie a mult bonyolult életének megértésére, a szubtilis lelki fodoródások meglátására, a rejtett hangsúlyok kihallására, a mult személyiségei szellemi alkatának kitapogtatására. Csak ha ilyen lelki organummal rendelkezik a történettudós, tudja a rég letűnt életet megeleveníteni, mintegy halottaiból föltámasztani s a jelen lelkek számára is szemléletesen megfoghatóvá tenni. Mindehhez az egyháztörténelemben, ahol az emberi cselekvések legfőbb indítéka és értékmozgatója a vallás, a vallásnak személyes, együttérző megélése szükséges: e nélkül az egyháztörténész nem tudja a mult vallásos embereinek titkos lelki szárait felfedni és tudományosan érzékelhetővé tenni. Mert a saját szellem analógiája a történelmi-szellem beleélés alapja, a szellemi rokonlelkűség, a lelki homofónia: ez képesíti a mult vallási értékirányainak megélésére. Ez a lelki forrása annak, hogy a katolikus egyháztörténész tárgyyszerűbben, gazdagabban, mélyebben s nagyobb intuitív és művészi erővel tudja megragadni s megérteni a mult katolikus személyiségeit s intézményeit, s a protestáns egyháztörténész viszont hasonló módon a mult protestáns szellemét és intézményeit.

Csakis a mult felfogásának ilyen színezete szempontjából van értelme az egyháztörténelem katolikus és protestáns irányának. Ezt az árnyalati különbséget is egy enyhítheti: a tudományos gondolkodásnak Szent Ágoston-

tól adott megkülönböztető jegye. Ha ugyanis valamely tudományban, akkor éppen a történettudományban van igaza a hippói püspöknek, aki szerint az igazságra való törekvésnek nélkülözhetetlen előfeltétele a szív tisztasága és a szeretet: minél tisztább a kutatónak lelke, annál jobban, fényesebben látja meg az igazságot. Mert az igazság olyan javunk, amelyet nem elég megértenünk, hanem amelyet minden erőnkkel szeretnünk is kell.

Ezt a tárgyi szeretetet és odaadást érzem ki tisztelt tagtársunk műveiből. Mert túlnyomó részüknek mi a tárgya? Assisi Szent Ferenc s alkotásai. Gyermekkorától kezdve különös szeretettel vonzódik a középkornak ehhez a legjellegzetesebb, minden mély askézise ellenére derűs és művészi személyiségéhez, akinél senki jobban még nem közelítette életével Krisztust egészen a Monte Verna-i Golgotáig; akinek lelki nagysága előtt nemcsak a katolikusok, hanem a protestánsok és libre penseur-ök is meghódolnak egészen a hugenotta Paul Sabatierig. Szent Ferenc társadalóműjítő személyisége még életében eszménnyé magasztosult, majd a vallásos ihlet sugallatával történeti hatalommá emelkedett, mert nemes lelkének lényege összhangban volt nemcsak korának, hanem a későbbi koroknak is örök transzcendens vágyával. Dante Paradicsomában Assisi város nevét Napkeletre (Oriente) akarja változtatni, mert innen sugárzott szét Szent Ferenc világossága, kinek csodálatos életéről az angyaloknak kellene énekelniök: *che meglio in gloria del ciel si canterebbe*.

Tisztelt tagtársunk mint történettudós, vállalkozott két évtizedes előtanulmány után arra, hogy a *poverello di Dio* halálának hét évszázados fordulójára élet- és korrajzát megírja s lehetőleg minden oldalról megvilágítsa mélyreható forrástanulmányok s a roppant terjedelmű irodalomnak teljes ismerete alapján Francesco csodálatos személyiségét s korára gyakorolt hatását. A mesteri tollal megírt életrajz valóban méltó a vizsgált nagy személyiséghez.

A ferences gondolat szeretete azonban nem engedi megállani Szent Ferenc alakjánál: tovább nyomozza a nagy alkotásnak, a ferences rendnek történetét, ennek kiemelkedő alakjait s számos vitás kérdését a *Montecouvinói Jánosról, Szent Ferenc harmadrendjének alapításáról, A magyar ferences provincia kialakulásáról* stb.

szóló műveiben, amelyek körébe tartozik imént elhangzott székfoglalója is.

De tisztelt tagtársunk lelke nemcsak a középkorban él, nemcsak a *Fioretti di san Francesco*, a kegyeletnek és hálának ezek a halál után frissen sarjadt virágai, ihletik, hanem a jelen nagy világeseményeinek közvetlen történeti gyökerei is: a legújabb kornak is bűvára. Szellemi sokoldalúságának és széles történeti műveltségének ilyen irányú termékei *A háborús felelősség kérdése* s *A római kérdés* c. munkái.

Akadémiánk nevében őszinte szívvel köszöntöm tisztelt tagtársunkat székfoglalója alkalmából s levelező tagsági oklevelét tisztelettel átadom.

Kornis Gyula osztályelnök üdvözlő beszéde Schütz Antal r. tag székfoglalója alkalmából, 1939. december 18-án.

A középkori kultúra valamennyi ágának: a tudománynak, a művészetnek, az erkölcsi és társadalmi rendnek ugyanazok voltak a metafizikai előfeltételei. Nem a természetből, hanem Istenből indul ki a középkori ember: a természetfölötti rendnek abszolút értéke hatja át és olvasztja összhangzó egységbe egész kultúráját. A természeti, szociális és politikai rend a kötelességek és jogok hierarchiájával a Gondviselés műve és csak szükségképi átmenet az emberiség természetfölötti célú fejlődésében. A spirituális eszmény az élet minden viszonyát és problémáját tiszta szellemi értékkel hatja át. Így a művészetben: az érzéki szemlélet *imperfectum*át az Isten gondolata avatja *perfectum*má. A tudományos gondolkodás terén pedig fokozatosan kialakul egy közös szellemi törzsvagyon, amelynek középpontja Isten s amely a keresztény dogmarendszer s az arisztotelési elvek alapján a teológia és filozófia elmélkedőit egyéni eltéréseik és sajátyszerű gondolati architektúrájuk ellenére egy szellemi egységbe, a *skolasztika* elméleti keretébe zárja.

Amint az antik világ értékeit felújító renaissance-nak új életérzése a középkor csodálatosan eredeti gótikus művészetét *barbaries medii aevine*nek bélyegzi, éppúgy a megvetés bizonyos árnyalatával tekint a skolasztikának finoman kiépített gondolatdómjaira: nem lát bennük egyebet, mint elrontott latin nyelvű, *quidditas*októl és *haecceitas*sok-

tól hemzsegő, szillogisztikus formalizmussal szerkesztett, meddő okoskodás-halmazokat.

S az újkor tovább folytatja a skolasztika lenéző értékelését, a nélkül, hogy ismerte volna a skolasztikát. A XIX. század elején a romantika már új és megértő szemmel látja, sőt idealizálja a középkori vallásos és társadalmi rendet, a gótikus művészetet, a lovagkor friss testi és szellemi erejét. De a skolasztikának, bár a romantika néhány gondolatsugara Remusatban és Cousinben rá is vetődött, a XIX. század végéig kellett várnia a tudományos köztudatban való föltámadásra. Az utóbbi félszázad alatt a skolasztikus rendszerekre vonatkozóan rengeteg új levéltári anyag került napfényre és kiadásra. A középkori filozófiának és tudományos munkamódjának elmélyült történeti ismerete egyben alapos történeti átértékelését is jelentette, új szempontokkal szolgált megítéléséhez, sőt a skolasztikának XIII. Leó pápa indítására föllendült búvárlata számos területen megtermékenyítette a jelenkor gondolkodását.

Olyan gazdaglelkű kiváló gondolkodók, mint Eduard von Hartmann, Eucken, Dilthey, Troeltsch, Scheler, Nic. Hartmann már más, sok szempontból elismerő hangon szólnak a középkori filozófiáról, nem úgy mint a renaissancek retorikus humanistái vagy az újkornak történeti érzék nélkül szűkölködő racionalistái. Nem pusztá formalizmust, logikai szörszálhasogatást találnak a skolasztikában, hanem tárgyi, tartalmi értéket is; nem gondolatoknak merőben légnemű pókhálószövését, hanem erős valóság-érzéket, a tények tárgyyszerű elemzésére és lojális tiszteltetére való törekvést is; nem pusztán Aristoteles visszhangját hallják ki belőle, hanem új gondolat-akkordokat is, melyek a nagy Stagirita polyphon rendszerét meggazdagítják s továbbfejlesztik; nem érzik többé a skolasztikus rendszernek szerkezetében csupán a dogmák alapján uniformizált gondolkodás szürke unalmát, hanem a tudományos gondolkodás személyes erőfeszítéseinek, egy Albertus Magnus vagy Aquinói Szent Tamás egyéni elmejárásának varázsát is, az igazságkeresésnek mély személyes étoszát, a tudománynak való teljes önmaga-átadást.

A skolasztika nem *philosophia perennis* oly értelemben, mintha a maga egészében örökkévaló lenne, hisz ez a gondolat-rendszer is korának szellemi láthatárával, életérzésével és sajátyszerű társadalmi-történeti feltételeivel

szervesen van összenőve, folytonos fejlődésnek részese, aminek maga a középkor is tudatában van, amikor pl. a XII. század elején Abaelard a maga felfogását *modern*-nak minősíti az *universalia*-kérdésben a szélső realizmussal, mint *doctrina antiqua*-val szemben. Vannak azonban a skolasztikának alapelvei, amelyek valóban a korok felett állók, egyetemes érvényűek, s ha ezeknek igazságereje az emberiség tudatában egy időre elhomályosodik is, később magának utat tör s termékenyen újra és újra beleáramlik a filozófiai gondolkodásba. Az utolsó félszázad alatt pl. Brentano skolasztikus alapú gondolatrendszere a forrása a *tárgyelméletnek*, a *fenomenológiának*, a *logizmusnak*; Husserl a skolasztikából kölcsönzi a *pszichologizmus* ellen vívott küzdelmében a gondolkodási aktus és a gondolat-tartalom között való megkülönböztetést, mely az igazságnak látszólag új, de lényegében középkori elméletét sugallja. A XVIII. és XIX. század *ismeretelméleti* idealizmusával szemben, mely a világot csak a tudat tartalmává, az Én produkciójává desztillálja, ma ismét a skolasztika realisztikus álláspontja — megtisztított formában — érvényesül. Tanulságos sok szempontból egybevetni a német filozófia egyik mai legkiválóbb képviselőjének, N. Hartmannak a megismerés transcendenciájáról szóló metafizikai tanát Aquinói Szent Tamás ismeretelméletével, ennek a megismerés tárgyi jellegét biztosító *species* felfogásával s az *adaequatio intellectus et rei*-vel. Vagy: a pozitivizmus letűnőben van, fokozatosan rehabilitálódik a *metafizika*, mely ma ismét nem idegenkedik attól, hogy a tapasztalás vonalát a transcendens valóság irányában kihúzza; pl. az életnek aristotelesi-skolasztikus fogalma, mint immanens célszerűsége, a vitalizmus, a mai természetfilozófiának, sőt biológiai szakbúvárlatnak terén újra föltámadt. A természettudományi modell után induló modern *pszichológia* alig három évtizeddel ezelőtt iktatja vissza jogaiba az önmegfigyelést, amelyet addig Wundt-tal elavult skolasztikus módszernek bélyegzett, de amelynek segítségével éppen a középkor a lélek számos legfinomabb rezdüléseinek elemzését hajtotta végre az emlékezetre és emlékezésre, a fantáziára, a figyelemre s az érzelmekre nézve. S ez nem a sokszor hánytorgatott észbeli spekulációnak, hanem a belső tapasztalásnak ügye volt, melyet Aquinói Szent Tamás hangoztatott legerélyesebben: *in se ipso experiri*. De a középkornak számos *etikai, jog-*

állam- és társadalomfilozófiai gondolata is igazságértékben, termékenységekben és valóságérzékben ma is eleven erejű. Ihering, a nagy jogász, *Der Zweck im Recht* c. munkájában hangsúlyozza, hogy könyvét talán meg sem írja, ha ismeri előbb Aquinói Szent Tamás idevágó gondolatait, mert ezek a legteljesebb világosságban és a legáltalóbb felfogásban tartalmazzák az ő tanait.

A XIII. század közepén Adelhaid brabanti hercegnő kormányzati tanácsot kér Aquinói Szent Tamástól, mert tartománya hemzseg az uzsorás zsidóktól: mit csináljon velük? Szent Tamás a *De gubernatione Judaeorum* c. munkájában kifejtette, hogy voltaképpen a zsidókat mint Krisztus gyilkosait általános szabadságra nem kellene méltóknak tartani. Azonban szívére köti a hercegnőnek, hogy emberi érzésből mérsékelten bánják velük, megélhetésüket biztosítsa, az elvett pénzt adja vissza eredeti tulajdonosainak. Az ú. n. „sötét” középkornak nagy gondolkodóját ma több országban bizonyára túlzó liberálisnak minősítenék. A történet gyakran megújrazza magát: *eadem, sed aliter*. De a filozófusoknak is vannak perennis elvei, amelyek közül nem utolsó a humanitás.

Tisztelt tagtársam ifjú korától kezdve rendkívül nagyarányú és kivételes értékű tudományos munkásságának javát, elméjének ritka élességét és fáradhatatlan kutatókedvét a most jellemzett filozófia kultuszának s a mai tudománnyal való összhangba hozásának szentelte. Ennek a hatalmas gondolatmunkájának legfőbb eredménye *A bölcsélet elemei* c. műve, mely Platon és Aristoteles s ezek keresztény továbbfejlesztői: Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás szellemének alaposan kiérlelt rendszeres szintézise, melyet valóban a középkori gondolkodók benső magábamélyedésének és hihetetlen szorgalmának tudományos étoszával gondolt következetesen keresztül s formált bensőleg zárt logikai egységgé. Ezen gondolatépület egyes köveinek, azaz a külön részlettanulmányoknak akkora a száma, hogy itt fel sem sorolhatom: csak kettőt emelek ki a sok közül. Először *Isten a történelemben* c. művét. Ez a mély és eredeti keresztény történet-metafizika külföldön is a legnagyobb elismerésben részesült. Másodszor akadémiai l. tagsági székhogylalóját, melyben a karakterológiának lét- és rendszertani, genetikai és számozológiai alapkérdéseit, mint első, rendszerezte s metafizikai hátterüket az aristotelesi gondolatkör alapján föltárta.

Akadémiánkon tisztelt tagtársunk most annak a Prohászka Ottokárnak méltó szellemi örököse, akinek teljes szellemi hagyatékát vele egynemű lelkeséggel gondozta s hozzáférhetővé tette s akinek életrajzát ragyogó tollal megírta.

Akadémiánk kiváló nagyrabecsülését tolmácsolom s r. tagsági oklevelét tisztelettel átnyújtom.

Rados Gusztáv t. tag, osztályelnök-helyettes üdvözlő beszéde Miskolczy Dezső l. tag székfoglalója és Schaffer Károly t. tag két hátrahagyott értekezésének fölolvasása alkalmával, 1939. november 20-án.

Tekintetes Akadémia, tisztelt Miskolczy Dezső tagtársam!

Miként a sírból fakadt rózsa színpompája és illata mélabúval vegyes gyönyörűséget szerez a sír mellett gyászoló családnak, hasonlóképpen bánattal vegyes élvezettel hallgattuk meg *Schaffer Károly* megdicsőült társunk utolsó két — fájdalom már hátrahagyott — értekezésének világos és meggyőző fejtegetéseit, meghallgattuk az ő hattyúdalát, mely legkiválóbb és hozzá a síron túl híven ragaszkodó tanítványának ajkáról hangzott el.

Ha valami enyhítheti a nagynevű agykutató és nemeslelkű férfiú távozásán érzett fájdalmunkat, akkor ez az a tudat, hogy nem minden szállt vele együtt a sírba, ami dicső nevéhez fűződik.

Ő tovább él örökbecsű műveinek eszméltető és új munkára serkentő erejében, tovább él az általa nevelt és az ő szellemében kutató gárdának működésében és tovább fog élni abban a folyóiratban is, melyet ő alapított „Hirnpathologische Beiträge” szerény címmel és amelyben évenként a nemzetközi tudós közönségnek beszámolt az ő saját és tanítványai kutató munkájának eredményeiről.

Az eddig megjelent 18 kötet gazdag és nagyértékű tartalmával tengeren innen és tengeren túl, széles e világon hírt és dicsőséget szerzett a magyar orvostudománynak, úgyhogy ezt a folyóiratot, mely Akadémiánk támogatásával jelenik meg, a magyar kultúra tekintélye fontos tényezőjének kell tekintenünk.

A 18 kötet közül az utolsó 7 kötetet Miskolczy Dezső hajdani tanítványával együtt szerkesztette.

Schaffer Károly ismervén e tanítványának kiváló tehetségét, önzetlen tudományoszeretét és a kutatásra való rátermettségét, őt tartotta leghivatottabbnak arra, hogy visszavonulása után neki adja át a magyar agykutatók vezérének szerepét. Forrón óhajtotta, hogy a tanszéken is ő legyen az utódja, hogy Budapest megmaradhasson az agykutatás egyik világ-központja. Sajnos, ez a vágya nem teljesülhetett, és így a *Schaffer*-iskola kénytelen volt székhelyét Budapestről önnel együtt Szegedre áthelyezni. Nagy megnyugvására szolgált az a tudata, hogy az anynyira szívéhez nőtt *Hirnpathologische Beiträge* című folyóirata halála után is tisztelt tagtársam szerkesztésében fog megjelenni és évenként egy-egy kötetten fogja gazdagítani az orvostudományt.

Schaffer Károlynak t. tagtársam iránti bizalmát és nagyrabecsülését igazolják eddigi kutató munkájának nagyértékű eredményei. Kutatásai tanúságot tesznek kiváló megfigyelőképességéről, kísérleteiben való leleményességéről, az egyes konkrét köresetekről általános érvényű törvényszerűségek fölismerésére való tehetségéről és mindezen felett szigorú önbírálatról. Éretlen gyümölcsöt sohasem szedett le a tudás fájáról.

Nem sorolom föl a félszázad meghaladó közléseit; ezek mind fényesen megállották a nemzetközi kritika bírálatát és nevét itthon és a külföldön is ismertté és nagyrabecsültté tették.

Most pedig, midőn tagsági oklevelének átadásával véglegesen iktatom be tagjaink sorába és az osztályunk nevében fölhatalmazom ügyrendünk értelmében megillető jogainak gyakorlására, nem állhatom meg, hogy ki ne emeljem az Önre váró feladat nagyságát. Ön lesz hivatva a *Schaffer Károly* távozásával hátramaradt nagy űr betöltésére. Az Úr Isten segítse meg áldásával e magasztos hivatás minél sikeresebb betöltésében!

Rados Gusztáv t. tag, osztályelnök-helyettes üdvözlő beszéde Issekutz Béla l. tag székfoglalója alkalmából, 1939. december 11-én.

Tekintetes Akadémia, tisztelt Tagtársam!

Amidőn értékes székfoglaló értekezésének meghallgatása után az Akadémia nevében melegen üdvözlöm,

abbeli örömünknek is adhatok kifejezést, hogy Akadémiánk Méltóságod személyében nagyrabecsülésre méltó új munkaerővel gyarapodott.

Tisztelt tagtársam állhatatos munkája becses eredményeiben gazdag multa tekinthet vissza.

A pharmacologia és biokémia terén számos, ma már klasszikussá vált megismerés az Ön nevéhez fűződik.

Így a narkózis elmélete és gyakorlata körüli vizsgálódásai alapvető eredményekre vezettek. Hogy a narkotikumok a testet alkotó sejteknek permeabilitását csökkentik és a hőelektromos folyamatok fölfüggesztésével okozzák a narkotikum bódító hatását, oly tétel, melyet már 1913-ban föllállított, s amely általános elfogadásra talált.

Különböző gyógyszerek egyidejű alkalmazásának nagy jelentőségét már korán fölismerte és új s a külföldön is elterjedt gyógyszereket hozott forgalomba, mint aminók a troparin, domatrin, coderit és számos más.

Különösen érdekesek és nagy fontosságúak, melyek az insulinnak teknősbéka májára gyakorolt hatására vonatkoznak és a szénhidrátok oxidációját bizonyítják.

De nem folytatom a százat fölülmúló számban megjelent értekezései eredményeinek fölsorolását. Ezek nagyobb részükben a tudomány gazdagítására vezettek. Még csak a vezetése mellett dolgozó iskolájának számottevő munkásságáról emlékezem meg, mely értékes eredményeivel a tudós világ figyelmét magára vonta.

Most pedig tagsági oklevelének átadásával osztályunk nevében az ügyrendünk értelmében megillető jogainak gyakorlására fölhatalmazván, lelkemből kívánom, hogy a siker ezentúl is hű kísérője maradjon.

Kenyeres Balázs r. tag beszéde Schaffer Károly t. tag emléktáblájának felavatásán, 1939. június 2-án.

Kedves Barátom! Amikor a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából, annak képviselőjeként elindultam a tudomány mai ünnepének hozzávezető útján — rég elmúlt idők emlékei szegődtek hozzám. Megjelent előttem hét fiatal szigorlatozó orvos képe, akik 51 esztendővel ezelőtt egymással versenyre keltek azon a pályán, amelynek célpontján az orvosi oklevél várta őket. Sorjában

mind a heten — rövid idővel orvosi tanulmányaik 10. félévének bevégezése után — a célponthoz el is érkeztek. Azóta négyen — Farkas Jenő, Imrédy Béla, Tangl Ferenc és Tóth István — kidőlték a sorból. Mi hárman Korányi Sándorral megmaradtunk. A gondviselés kegyelme folytán megérhettük, sőt meg is haladhattuk a múlt esztendőben ifjúkori versengésünk ötvenedik évfordulóját s azóta 50 esztendőn keresztül munkálkodhattunk a tudomány tanításának és fejlesztésének mezején. Ennek az eltelt egy félévszázadnál hosszabb időnek közvetlen tapasztalatai alapján tanúságot tehetek arról, hogy te, aki a fiatalkori versenyben is kiváltál szorgalmaddal és kitartásoddal, a következő 5 évtizedben is mindig hűséggel teljesítetted kötelességeidet annak az orvosi eskünek megtartásával, amelyet 51 esztendővel ezelőtt letettél, mondván: szaktudományomat hasznosítani fogom embertársaim javára és hazánk dicsőségére. Nem életkörülményeid kedvező alakulása folytán, nem protekció révén, hanem saját akaratodból, erőid céltudatos kihasználásával fejlesztetted az orvostermészettudományoknak eddig kevésbé művelt szakmáját, a magad erejéből neveltél magadból mestert, akinek iskoláját meghatódott lélekkel járták bel- és külföldi tanítványok. A legnagyobb örömmel készségével vállaltam a Magyar Tudományos Akadémiának azt a megtisztelő megbízását, hogy a tanítványaid által rendezett ünnepeden átadjam legszívélyesebb üdvözleteit, tolmácsoljam legjobb szerencsekívánatait, azokhoz hozzáfűzve elismerésének és köszönetének nyilvánítását.

VI.

A M. Tud. Akadémia halottai 1939-ben.

Schneller István l. t., január 24.
Kropf Lajos k. t., április havában.
Winkler Lajos r. t., április 14.
Scherffel Aladár l. t., június 1.
Teleszky János ig. t., június 13.
Badics Ferenc t. t., július 18.
Jankovich Béla ig. és t. t., augusztus 5.
Bláthy Ottó Titusz t. t., szeptember 26.
'Sigmund Elek r. t., szeptember 30.
Győrffy István l. t., október 3.
Mattyasovszky Miklós l. t., október 12.
Schaffer Károly t. t., október 16.

VII.

A főtitkár megemlékezései elhunyt tagokról.

a) A május 22-én tartott összes ülésen.

Április 14-én örökre lehunyta szemét *Winkler Lajos*, akit a III. osztály még 1896-ban, a millennium évében választott lev. tagjává, 1922-ben r. tagjává. Tudományos kutatásai előbb a gázok oldhatóságának vizsgálatára szorítottak, s e téren új módszereket és új mérési módokat állapított meg, melyeket Bunsen eljárása helyett világszerte használnak. Külföldi, német nagy vállalatok is sokszor fordultak hozzá, kémiai elemzések dolgában. Később vizek elemzésével foglalkozott, s a legnagyobb német tudományos szakmunka is őt kérte föl az ivóvíz elemzésének tárgyalására. Mindezzel külföldön is becsületet szerzett a magyar tudományosságnak. Nevét tudományos eredményei őrzik, emlékét kegyeletünk. Koporsójára Széki Tibor társunk tette le az Akadémia koszorúját.

b) A június 19-én tartott összes ülésen.

Június 1-én elköltözött az élők sorából *Scherffel Aladár* l. tag. 1865-ben született Iglón. Atyja orvos volt s korán érdeklődést keltett fiában a természet világa s a mikroszkóp iránt. A fiút a természettudomány vonzotta magához, egyetemi hallgató korában át is lépett az orvosi szakról a bölcsészetre, s a grázi egyetemen tisztán a botanika tanulmányára szentelte magát. Később is sokat dolgozott külföldi nagynevű botanikusok mellett. Életét Iglón töltötte, e szép környék növénytani kincseinek tanulmányozásával. A háború s a cseh megszállás megfosztották vagyonától és nyugodt életétől; az új uralom idején megvált szülőföldjétől, vagyontalanul Gödöllőn telepedett meg családjával. E sorsfordulat hosszú időre megbénította munkaerejét, tíz év múlva látott újra hozzá, hogy régi vizsgálatait és kutatásait folytassa, eredményeiket feldolgozza. Dolgozatai nagyobb részt német botanikai folyóiratokban jelentek meg. Akadémiánk 1927-ben választotta meg levelező tagjává. Koporsójára Entz Géza tette le az Akadémia koszorúját.

Súlyos veszteség érte Akadémiánkat *Teleszky János*

ig. tag elhunytával. Egyénisége, pályája sokkal ismertebb, mintsem itt emlékezetbe kellene idézni. Csak azt kívánom megemlíteni, hogy tengernyi nehéz elfoglaltsága mellett rendszeren részt vett Igazgató Tanácsunk ülésein, — évek óta nem volt rá eset, hogy onnan elmaradt volna. A gazdasági, pénzügyi kérdésekhez többnyire hozzászólt, s véleménye, szava ebben a nagyon tiszteletreméltó társaságban is döntő volt, — oraculum volt. Az Igazgató Tanács ülésein kívül is többször fordultam hozzá a fölmerült tervek előzetes megbeszélésével, s az ő helyeslése, jóváhagyása az egész Igazgató Tanácsnak is megnyugtató volt arra nézve, hogy helyes úton indulunk. Különösen nagy hálával tartozunk neki a Nemzeti Banknál fennállott nagy adósságunk lefizetésének dolgában, az ő tanácsaira támaszkodva határozta el magát az Ig. Tanács részvényeink eladására, ami a legkedvezőbb pillanatban történt meg, s alig-alig jövedelmező értékpapírjaink eladásával több százezer pengő súlyos kamatozású adósságtól szabadultunk meg.

Halála nagy veszteség Akadémiánkra nézve is, mint az egész nemzetre, e nehéz időkben, mikor a puritán, kemény, nagy egyéniségek annyira megfogytak.

Temetésén számosan jelen voltunk, koszorúnkat Hegedüs Loránt társunk tette le a koporsóra.

c) Az október 2-án tartott összes ülésen.

Több tagtársunk haláláról kell megemlékeznem. *Badics Ferenc* tiszteleti tagot magas kora hajlította sír felé. Irodalomtörténetírásunk szorgalmas munkását vesztette benne, aki hatvan munkás esztendőre nézhetett vissza. Első nyelvtudományi értekezését Akadémiánk 1879-ben részesítette dícséretben. Ettől fogva azonban az irodalomtörténet terén munkálkodott. Megírta Gaal József életrajzát, — kinek összes műveit is kiadta, — több írónk népszerű rövid életképét és jellemzését, Fáy Andrásról nagy munkát írt, melyet az Akadémia megjutalmazott, s fel is vett könyvkiadó vállalatának kötetei közé. E mű buzgó kutatás eredménye s egész korrajzzá szélesedik. Kiadta Bajza József összes műveit, kritikái kiadásban, bevégezte az Akadémia Zrínyi-kiadását, melyet Széchy Károly kezdett, de befejezésében a halál meggátolta. Beöthy Zsolttal együtt szerkesztette az úgynevezett Képes irodalomtör-

ténetet; részt vett a Magyar Remekírók kiadásában. Utolsó éveit Gyöngyösi István minden munkái kiadásának szentelte, kinek életrajzát is megírta. E kötet kefelevonatait javíttatta halálos ágyán. Munkáit az adatgyűjtés bősége és pontossága jellemzi, nem hiába volt Toldy Ferenc tanítványa. Fáy életrajza, Bajza és Gyöngyösi kiadása maradandó művek, hosszú ideig nem fog itt nyomába lépni új kutató.

Akadémiánk 1894-ben választotta I. tagjává, 1910-ben rendes, 1926-ban tiszteleti taggá. Elnöke volt az Irodalom-történeti bizottságnak. Munkás élete végén, testben elgyengülve is ragaszkodott az Akadémiához; már rosszul látott és nehezen járt, de betegen is eljárt üléseinkre.

Koporsójára Szinnyi Ferenc társunk tette le koszorúkat.

Súlyos csapás Akadémiánkra *Jankovich Béla* tiszteleti és igazgató tag elvesztése. Rendkívül sokoldalú műveltségű, mély elme volt, aki a Nyugat országai mellett Keletet is beutazta. Érdekes és mély tanulmányai csak a szakfolyóiratokban láttak napvilágot, kötetbe nem gyűjtötte össze, de nagyrészüket egy kérdés-csoportba tartozik: az áralakulás, általában a közgazdasági élet mechanizmusát vizsgálják. Ő vezette be nálunk először az index-számok használatát. A Pázmány Péter-tudományegyetemen a pénz- és hitelelmélet magántanára volt. 1913-ban levelező tagjává választotta az Akadémia. A politikai életben is nevezetes szerepet vitt: alelnöke volt a képviselőháznak, majd csakhamar vallás- és közoktatásügyi miniszter Tisza István kormányában. Az Akadémiához akkor kapcsolódott szorosabban, midőn a gr. Vigyázó-hagyaték reánk szállott. E bonyolult örökség rendezésénél ő volt a gazdasági tanácsadó, mint maga is tanult és kitűnő gazda, s a királyi család magyarországi birtokai kezelésének is legfőbb ellenőrzője. Bejárta, nem is egyszer, az Akadémia birtokait, értékes tanácsokat adott kezelésük dolgában, helyeselte egyes birtokok házi kezelésbe vételét, lassan, óvatosan, csekély befektetéssel. Állandóan figyelemmel, sőt hasznos megjegyzésekkel kísérte a gazdasági hivatal jelentéseit; üzleti könyveinknek is ő volt, Teleszky Jánossal együtt, vizsgálója, a mérlegek hitelesítője. Csak az utóbbi években hagyott fel a birtokok látogatásával, az érdeklődéssel akkor sem. A gazdasági hivatallal együtt az egész Akadémia nagy hálával tartozik neki, gyakorlati jó tanácsai-

ért. Az Akadémiát valóban súlyos veszteség érte az ő és *Teleszky János* halálával, de irányításuknak, nézeteiknek, bölcs óvatosságuknak ezentúl is hasznát fogjuk látni.

Harmadik tagtársunk, kit a legutóbbi napokban vettünk el, a nagyhirű elektrotechnikus, *Bláthy Ottó Titusz*. Fiatalon, külföldi egyetemekről hazatérve, már egy nagy találmány gondolatát hozta magával, melyet Zípernovszky és Déry Miksa segítségével valósított meg; ez a váltóáramú transzformátor kidolgozása volt. Ez tette lehetővé elektromos áramnak nagy távolságra kevés veszteséggel való átvitelét. Ettől fogva számos találmány kapcsolódik nevéhez; így a váltakozó áramú számlálók megcsiszolása. Neve világszerte ismert.

A londoni mérnökegylet meghívta, hogy elektrotechnikai kérdésekre vonatkozó értekezleteiken vegyen részt.

Akadémiánknak 1927. óta tiszteleti tagja, a Wahrmann-díjnak s Marczibányi-jutalomnak koszorúsa volt. Koporsójára vitéz Verebély László tette le az Akadémia koszorúját.

Szeptember utolsó napján elhunyt *'Sigmund Elek* rendes tag, a talajvizsgálat kitűnő munkása. 1915-ben ajánlották levelező tagnak Akadémiánkba s tanulmányainak jegyzéke már akkor több lapot tett ki az ajánlás mellett, amelyek részint eredeti kutatásainak több külföldi nyelven megjelent eredményei, részint pedig kongresszusokon tartott előadások, amelyekhez számos ismeretterjesztő értekezés is csatlakozott. Munkásságának e gyümölcseit szinte lehetetlen áttekinteni.

Írt egy nagy mezőgazdasági kémiát, mely mű két éven át a kémiai folyóirat mellett jelent meg. *A hazai szikesek és megjavítási módjuk* címmel szintén nagy munkát írt, melyet Akadémiánk adott ki. Az Akadémia több munka megírásával is megbízta és 1902-ben a Lukács Krisztina-jutalommal, 1918-ban a Lévai Henrik-jutalommal, 1928-ban a búzanemesítésnek a liszt minőségére való befolyásáról írt tanulmányáért a Forster-jutalommal tisztelte meg.

Sírhára az Akadémia koszorúját Zemplén Géza társunk fogja letenni.

A külső tagok közül április havában elvesztettük *Kropf Lajos* Londonban élt hazánkfiát, aki 1903. óta tartozott Akadémiánk körébe s folyóiratainkban, főleg a Budapesti Szemlében, angolszászi könyv- és levéltári kutatásainak eredményeit tette közzé; a magyar tudományos

munkásságot készséggel ismertette az angol sajtóban s magyar vonatkozású közleményei a legkiválóbb angol folyóiratokban jelentek meg. Írt Benyovszky Móricról, a kócsi szó etimológiájáról, annak magyar eredetét hangoztatva, ismertetett magyar könyveket és népmeséket. Nagy tanulmányban foglalkozott angolul II. Szilveszterrel és Szent István királlyal. Jelentékeny szolgálatot tett tudományos életünknek angol könyveknek magyarul való alapos ismertetésével is, nem egyszer ő hívta fel a figyelmet egy-egy rejtettebben megjelent közleményre.

d) Az október 30-án tartott összes ülésen.

Utóbbi hetekben a halál kaszája félelmes aratást végzett sorainkban. Utolsó összes ülésünkön öt tagtársunktól kellett örökre búcsút vennünk, s másnap már *Györffy István* társunk halálát hirdette fekete lobogónk.

Györffy Istvánt 1932-ben választotta meg Akadémiánk lev. taggá. Ajánlói a tagajánlásban már akkor 150 dolgozatára hivatkozhattak. Ezekben különösen a Tiszán túli településekkel foglalkozott, különösen szülőföldje érdekelte, a Nagy Kúnság, ennek népi építkezéséről, tanya-világáról, „szilaj pásztorai”-nak életéről becses köteteket írt. A történeti vizsgálódás mellett, mely főképp az eredet kérdésre irányul, a tárgyi néprajz is lekötötte figyelmét, pusztuló emlékeinek megmentése állandó gondja és törekvése volt. A cifra szürről egész kötetet írt. Ő szerkesztette, igen jól, a *Népélet* c. folyóiratot, melyet Akadémiánk is segélyez. Néhány nappal halála előtt még megfordult a főtítkári hivatalban, elhozta legújabb könyvét, melyben nagyszabású tervet dolgozott ki a minden oldalú, rendszeres néprajzi kutatásra. Pár nap múlva íróasztala mellett érte a halál. Ravatalára Zichy István társunk tette le az Akadémia koszorúját.

Október 12-én meghalt *Mattyasovszky Miklós* l. tag. Munkássága az agrárpolitika terén folyt. A földművelésügyi minisztériumban töltött évei, tanári előadásai a Tudomány- és Műgyetemen s a Közgazdasági karon, e tárgykör minden kérdését felölelték. Nagy munkája *A földjáradék*-ról és a *Földművelés közgazdaságtanáról* s a telepítésről, vízjogról szólnak, a szocializmusról, különös tekintettel az agrár-mozgalmakra. A világháború alatt vizsgálta *A gazdasági eltolódás és a háború kérdését*, 1920-

ban könyvet adott ki a földreformról. Tanácselnöke volt az Országos Földbirtokrendező Bizottságnak. Mindez mutatja, hogy tudományos vizsgálódásai szoros kapcsolatban voltak a gyakorlati étellel.

Temetésén Heller Farkas kísérte az Akadémia nevében.

A palota homlokzatán a gyászlobogó még be sem vonta szárnyát, már újabb nagy veszteségünket hirdette, *Schaffer Károly* t. tag halálát. Az idegrendszer és az agy vizsgálatával oly behatóan és oly gazdag eredményekkel foglalkozott, hogy neve és kiválósága régen ismertté lett a nagy közönség körében is, mint az ideg- és elme-betegségek gyógyítójaé. Akadémiánk 1914-ben választotta lev. taggá, 1926-ban rendes és 1938-ban tiszteleti taggá. Nemcsak maga munkálkodott, hanem egész sereg kitűnő tanítványt nevelt, akikkel együtt dolgozott. Akadémiánk külön évi összeggel támogatta kutatásait, melyek világszerte érdeklődést keltettek a szaktudomány körében. Évenként láttuk itt felolvasó asztalunknál, amint beszámolt az ősszeg felhasználásáról, rendesen egész kötetnyi munkát kiadásával. Almanachunkban fel van sorolva, hány külföldi intézmény választotta őt tagjai közé, ahol a magyar tudományosság kiváló színvonalát képviselte.

Koszorúnkat Miskolczy Dezső l. tag tette le koporsójára.

VIII.

Gyászbeszédek.

Entz Géza r. tag gyászbeszéde Scherffel Aladár l. tag ravatalánál Tihanyban, 1939. június 3-án.

Istenhozzádot mondok elhunyt munkatársunknak, az intézet büszkeségének, hazai biológiai tudományunk fényes csillagának, Scherffel Aladárnak.

Búcsúzva, fel akarom eleveníteni a tudós emlékét, aki zsenge ifjúsága óta tudta, hogy mit akar, mire törekszik: a természet megismerésére. A mikroszkóp gyermekkorától egész eredményekben oly gazdag tudós-pályáján elkísérte, mint a titkokat megnyitó kulcs. Budapesti, gráci, innsbrucki hallgató, majd tanársegéd, magántudós és munkatárs volt. Első mikroszkópi vizsgálata, a Lathra tanulmány, elárulta fényes megfigyelő tehetségét, akadályt nem ismerő kitaratását és éles kritikáját. Világszerte legelismertebbé az alsóbbrendű gombamoszatokra vonatkozó tanulmányai tették nevét. Azok a bámulatosan finom megállapítások, amelyeket e csoport tagjain végzett, morfológiai, fejlődéstani és rendszertani vonatkozásaikban mintaszerűek. Kritikája szűrőjén átment egyetlen tanulmány sem hagyott másnak javítani valót. Ez dolgozatainak legfőbb ékessége. Mint magántudós egész életén ét szakadatlanul végezte tanulmányait, melyek itthon is, a külföldön is általános elismerést arattak. A tudományos munka embere volt, aki egész életét, gyenge egészségét, de szívós kitartását ennek szentelte.

Nem lehet feladatomban tudományos munkásságának ismertetése és méltatása. Ezt meghiggadtabb idők bűvárai végzik majd el. Feladatomban hálánk kifejezésre juttatása, azért a sok tanácsért és felvilágosításért, amelyet oly öntetlenül szórt mindenkire, aki közelébe került.

De Scherffel Aladár nemcsak nagy tudós, hanem nagy magyar is volt, családjá vérét és vagyonát áldozta hazája oltárán. Tudomány, haza, család, ez volt az a három fogalom, melynek egész életét szentelte.

Midőn a Magyar Biológiai Kutatóintézet és a Magyar Tudományos Akadémia babérkoszorúját, az iránta érzett elismerés és hála kifejezéséeként leteszem, hozzájuk

csatolom mindnyájunk szeretetének virágkoszorúját. E babér az ő ideális lelkének legméltóbb kifejezője, jelképezze a halhatatlanságot, mely műveiben mint tudomány, szívünkben mint szeretet él tovább.

Kedves Scherffel bátyánk, Isten veled! Lelked lebegjen annyira szeretett hazád, szülőfölded fölött, abban a boldogságban, amit a haza iránti áldozat számodra nyújthat!

A magyar művészek legnagyobb halottaik gyászko-porsóját a Munkácsi-lepellet borítja. Nekünk magyar biológusoknak ilyen gyászleplünk nincs, de van egy százesztendőös hagyományunk: Kitaibel Pál nagy biológusunk sírfelirata, amely Scherffel Aladár elhunytával is fülünkbe cseng: „Gaude Hungaria quae talem tulisti!”

Kedves Scherffel bátyánk, Isten veled!

**Szinnyei Ferenc r. tag gyászbeszéde Badics Ferenc t. tag
ravatalánál, 1939. július 21-én.**

Mélyen meghatva állok ravatalodnál, tisztelt és szeretett tagtársunk.

Nekem jutott a nehéz feladat, hogy utolsó búcsút vegyek tőled.

Valóban nehéz feladat, mert évtizedek óta atyai barátom és jóakaróm voltál, s elköltözéssel baráti szívemet is megszorítottad, de nehéz főként azért, mert olyan kiváló emberről és tudósról kell megemlékezmem, mint te voltál.

Mint tanár, igazgató és főigazgató, mint az Országos Közoktatási Tanács, az Országos Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság tagja, mint a Magyar Paedagógiai Társaság titkára és tiszteleti tagja s számos kitűnő iskolakönyv szerzője, negyven éven keresztül szolgáltad a magyar közoktatás ügyét páratlan hivatottsággal, kitartással és buzgalommal. Mintaképe voltál a tudós és kiváló tanárnak, az erélyes, igazságos, tapintatos és rendszerető igazgatónak, mintaképe általában a magyar pedagógusnak, kinek egyénisége és munkássága követendő példaként áll mindnyájunk előtt.

De példaképünk voltál te mint tudós is. Mint Toldy Ferenc méltó tanítványa, hatvan éven át műveltél az iro-

dalomtörténet tudományát, s jeles műveiddel egyike voltál nagy építőinek és fejlesztőinek.

A te Gaal József-, Fáy András-, Bajza József- és Gyöngyösi-életrajzod, a te Gaal-, Bajza- és nagyszerű Gyöngyösi-kiadásod, — hogy csak néhányat említsek tanulmányaid szinte beláthatatlan sorából és számos kiadásból — kiválóak és alapvető jelentőségűek, s tanúbizonyságai nagy tudásodnak, páratlan szorgalmaznak, lelkiismeretességnek, önzetlenségnek, s a tudomány iránt nem szűnő lelkesedésnek. Nem csoda, hogy nagy Beöthy Zsoltunk téged választott monumentális „Képes Irodalomtörténetének” szerkesztő társául, s te ennek a nehéz tudományos feladatnak is kitűnően megfeleltél.

Hogy Akadémiánk I. osztályában és irodalomtörténeti bizottságában, melynek elnöke voltál, negyvenöt éven át milyen nagyszabású működést fejtettél ki, annak mindnyájan tanúi vagyunk.

Életed végéig dolgoztál. Még haláloed előtt néhány nappal is utolsó munkád sajtó alá rendezésén munkálkodtál, míg fáradhatatlan tollad ki nem hullott munkás kezedből. Mint tisztviselő, mint tudós, mint nemes jóbarát, mint példás családapa és mint lelkes magyar: egész ember voltál hosszú életed folyamán.

Midőn a Magyar Tudományos Akadémia, a Szent István-Akadémia és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság nevében leteszem ravatalodra kegyeletünk koszorúját, meghatott szívvel búcsúzom tőled, kedves barátunk és kartársunk, dr. Badics Ferenc.

Mindenkor hálásan fogunk reád visszaemlékezni, mint nemes jellemű emberre, jóbarátra és tudományos életünk egyik hatalmas oszlopára.

Isten veled!

Vitéz Verebély László I. tag gyászbeszéde Bláthy Ottó Titusz t. tag ravatalánál, 1939. szeptember 28-án.

A Magyar Tudományos Akadémia, a M. Kir. József Nádor-Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, a Magyar Mérnök- és Építészegylet és a Magyar Elektrotechnikai Egyesület nevében lépek e ravatal elé, hogy mély megilletődéssel búcsút vegyek Bláthy Ottó Titusztól, az Akadémia tiszteleti tagjától, Alma Materünk tiszteletbeli

doktorától, a Mérnökegylet és az Elektrotechnikai Egyesület tiszteleti tagjától.

Ez a négy gradus honoris causa, amely a legnagyobb kitüntetés, amit egyfelől a magyar tudományos világ elismerése, másfelől a kartársak nagyrabecsülése adhat, mindennél jobban feltárja előttünk Bláthy egyéniségének súlyát, munkájának jelentőségét és annak a pótolhatatlan veszteségnek nagyságát, amely a magyar elektrotechnikát az ő elköltözésével tudományos, gyakorlati és társadalmi téren egyaránt sújtotta.

Egy kivételes alkotó szellem messze világító fénye aludt ki örökre, egy őstehetségű úttörő tért örök nyugalomra, miután több mint egy fél évszázadon át fáradhatatlanul munkálta azt a meredek utat, amely a XX. század civilizációjának technikai jellegét megadó elektrotechnika mai szédültes magaslataira vezetett.

A Sors különös rendelkezését kell látnunk abban, hogy Bláthy, miután 1881-ben elvégezte a bécsi műegyetemet és két évig a MÁV. gépgyárban működött, éppen abban az évben — 1883-ban — lépett be a Ganz-gyár kevéssel előbb létesült elektrotechnikai osztályának kötelékébe, amelyben az első nagyobb szabású kísérlet történt a váltóáramú energiaelosztás gyakorlati megvalósítására.

Ebben az évben szabadalmaztatta és mutatta be ugyanis Londonban Gaulard és Gibbs azt a szekunder generátoroknak nevezett készülékeken alapuló villamos elosztási rendszert, amely hivatva lett volna arra, hogy a villamos energiaátvitel terén a váltakozó áramot méltó szerephez juttassa és Edisonnak akkor egyeduralkodó egyenáramú berendezését — amely mind az átvihető teljesítmény nagysága, mind az átvitel távolsága tekintetében, műszaki és gazdasági szempontból egyaránt szűk lehetőségeket nyújtott — egy szabad fejlődést biztosító új rendszerrel váltsa fel.

Bláthy a huszas életevek fiatalos lendületével és termékeny elméjének minden készségével indul neki a váltóáramú problémák ismeretlen rengetegének.

Az 1884. évi torinói kiállításon a Ganz-gyár már Bláthy által szerkesztett öngerjesztő kompaundált váltóáramú generátorral szerepel és teljes sikert arat. Bár az első díjat az akkor már világhírű Edison-cég nyeri el, a második díjat az elektrotechnika terén addig még alig szerepelt Ganz-gyárnak ítélik oda.

E kiállításon ismerkedik meg Bláthy Gaulard és Gibbs szekunder generátoraival. Azonnal felismeri és értékeli a kitűzött cél jelentőségét, de meglátja azokat az alapvető hibákat is, amelyek a rendszert továbbfejlesztésre alkalmatlanná teszik. Ezért, hazatérve, munkához lát és két nagynevű társával, Zipernowskyval és Dérivel együtt, 1884/85 telén kidolgozza az általa transzformátornak elnevezett feszültségváltókkal dolgozó rendszert, amely a villamos energiaellátás azóta bekövetkezett óriási fejlődésének ma is változatlan alapja. A természetes energiaforrások nagyszabású kihasználásának és a villamos energia-gazdálkodás sokszerűségének lehetőségeit minden kétségen felül a transzformátor feltalálása nyitotta meg az emberiség számára.

Amíg a transzformátor a nagy triász együttes alkotóaként hódítja meg a világot, addig Bláthy lángesze egymásután alkotja meg azokat az egyéb készülékeket, amelyek a váltóáramú rendszer teljes győzelméhez nélkülözhetetlenek voltak. — A híganyos önműködő feszültség szabályozót nyomon követi az elektrodinamikus váltóáramú wattmérő, majd a Ferraris-elven alapuló váltóáramú fogyasztásmérő. — Foglalkozik ebben az időben az új váltóáramú és az egyenáramú rendszereket összekötő konverterekkel is, majd a villamos hajtás előmozdítására egyfázisú kommutátoros motorokat szerkeszt, amelyekben a korszerű motorok számos fontos eleme már megtalálható.

Alkotó tevékenysége természetesen nem szorítkozik a tisztán elektrotechnikai feladatokra, hanem kiterjed az azokkal kapcsolatosan felmerülő mechanikai természetűekre is. Ez irányban különösen figyelemreméltóak az úttörő Tivoli-Római váltóáramú erőátvitel Tivoli vízerőművének turbinái számára szerkesztett, relévezérlésű hidraulikus szervomotorokkal és visszavezetéssel működő fordulatszám szabályozói, amelyek nemcsak az ottani generátorok párhuzamos járását oldották meg teljes sikerrel, hanem szellemes alapelvökkel az összes későbbi hasonló szabályozók mintaképei lettek.

Amidőn a század elején a gőzturbina megjelenése egészen újszerű problémákat felvető, de szinte korlátlan erejű hajtógépet bocsát az elektrotechnikusok rendelkezésére, Bláthy éleslátása azonnal felismeri a kínálgazdálkodás sokszerűségének lehetőségeit és kitűnő szerkesztői érzékkel kifejleszti azt a turbogenerátor típust, amely ma már messze földön hír-

deti a magyar ipar minden versenyt kiálló teljesítőképességét.

A következő években munkásságát főleg generátorai és transzformátorai tökéletesítésének szentelte. E közben merész alkotó ösztöne mindig járatan utak és csúcsteljesítmények felé viszi. Legszebb példa erre — egy a sok közül — a Subiaco-Római erőátvitel számára 1905-ben készült generátorok, amelyek 30.000 Voltos kapocsfeszültsége még ma is egyedül áll.

A gépóriások világában azonban Bláthy nem feledkezett meg ifjú kora egyik legsikeresebb készülékének, a váltóáramú fogyasztásmérőnek továbbfejlesztéséről sem. Virágzó magyar iparágat teremtett e téren, amelynek legújabb gyártmányai élenhaladó mintaszerű alkotások. Vezetlen pontosságukat, szerkezeti kiválóságuk mellett, Bláthy szellemes, sztroboszkopos hitelesítési eljárásának köszönhetik.

Életének utolsó nagy munkája az az önzetlen kartársi érzéstől áthatott közreműködése volt, amellyel a magyar elektrotechnika másik halhatatlan mesterének, az alkotókészsége teljében tragikus hirtelenséggel elköltözött Kandó Kálmánnak félbenmaradt öröke folytatását vállalta és azt, különösen a fázisváltó részleteinek kidolgozásával, teljes sikerhez segítette.

E nagy és sokoldalú gyakorlati tevékenység közepett Bláthy csak ritkán tudott időt szakítani arra, hogy a gépeinek és készülékeinek sikerét biztosító, és saját elméjével kimunkált elméleti ismereteinek kincseit papírosra vesse és nyilvánosságra hozza. E miatt, sajnos, sok fontos kutatási eredmény elsőbbségének dicsősége veszett el a magyarság számára. — Pedig Bláthy elméjének éle az elméleti elektrotechnika számos területén vágott új barázdát.

Elsőnek ismerte fel és helyezte mennyiségi alapra a mágnesmező erőssége és a gerjesztő ampermenetek száma közötti összefüggést. Beható tanulmányokat végzett a villamos gépek melegedését illetően és először alkalmazta annak jellemzésére a ma már általánosan használt fajlagos felületi igénybevétel fogalmát. Ugyancsak ő állította fel először a hysteresis és Foucault vasveszteségek kiszámítására szolgáló exponenciális képletet. Elsőként foglalkozott koncentrikus kábelek kapacitásának befolyásával és ő vezette be a villamos gépekben terheléskor fellépő járulékos veszteségek fogalmát is, amire vonatkozó vizs-

gálatait több külföldi folyóiratban megjelent cikkei ismeretlik.

De minden iránt fogékony, nyugtalan szelleme nem maradt a gépszerkesztés aránylag korlátolt birodalmának rabja. Országos tervek épp úgy foglalkoztatták, mint a társadalmi élet játszi problémái. Az assuani gáttal tárolt vízerő leggazdaságosabb kihasználására javasolt szellemes terve éppúgy méltán keltett feltűnést, mint a sakktábla játékosai számára kidolgozott egészen újszerű feladatainak gyűjteménye, mert e téren is világszerte elismert tekintélynek számított.

Bláthy, mint az elektrotechnika többi, korabeli nagy úttörője, sikereit nem annyira rendszerbe foglalt elméleti ismeretek céltudatos alkalmazásának, mint inkább veleszületett tehetsége kivételes intuitív és kombinatív készségének köszönhette. A problémák velejét azonnal felismerte és a megoldásukra vezető utat szinte ösztönszerűleg jelölte ki. — Alkotó készségét nagyban támogatta bámulatos emlékező tehetsége és szinte a bűvészet benyomását keltő fejszámoló képessége, amellyel már zseni gyermekkorában is kitűnt.

Bláthyval az elektrotechnika egyik legkimagaslóbb úttörője és képviselője távozott el az élők sorából, egyike azoknak a nagy szellemi irányító egyéniségeknek, akiknek alkotásai mérföldkövek a technikai fejlődés történetében.

Egy hatalmas génusz indul el most körünkből a halhatatlanság útjára.

Búcsúzom tőled, nagyrabecsült mesterünk! Búcsúzom attól, ami benned halandó volt, kihűlt porhüvelyedtől, amely sikerdús, munkás élet után pihenni tér abba a honi anyaföldbe, amelynek oly sok dicsőséget szerzett.

Induljon el békével az enyészet útjára belőled az, ami a természet örök törvényei szerint mulandó anyag volt.

De vidd magaddal szellemvilágodba azt a büszke tudatot, hogy az, amit a Teremtő neked mint tehetséget, alkotóerőt, szellemet adott, az itt marad közöttünk, mert tovább él alkotásaidban és ébren tartja emlékedet mindenütt és mindaddig, ahol s amíg a villamos energia osztani fogja áldásait az emberiség jólétének és haladásának szolgálatában.

Isten veled!

**Zemplén Géza r. tag gyászbeszéde 'Sigmond Elek r. tag
ravatalánál, 1939. október 3-án.**

Eljöttem hozzád, 'Sigmond Elek, hogy a Kir. József Nádor-Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Tanácsának és Gépészmérnöki-Vegyészmérnöki Karának, továbbá a Magyar Tudományos Akadémia nevében elmondjak neked egy üzenetet.

Ez az üzenet így szól: Szerettünk és szeretünk téged, 'Sigmond Elek, mert arra egész életednek minden cselekedetében alkalmat adtál. Lenyűgöző kedvességgel és a tudományos emberhez illő szerénységgel buzgón végeztél sokoldalú, tudományos és nevelési munkádat. Mindezen a tereken becsületet szerezteél magadnak és a magyarságnak.

Tudományos munkásságodból, melyet kellő helyen és értékének megfelelően méltatni fognak, kiemelem a talajtan terén végzett alapvető kutatásaidat. A fiatal nemzedékkel szemben kifejtett nevelési munkádnak sikerességét pedig ékesen bizonyítja valamennyi volt tanítványodnak hálás szeretete, akik megértő, atyai barátot találtak benned.

Sohasem felejttem el, milyen voltál 26 év előtt, mikor engemet, mint fiatal kollégádat üdvözöltél. Kicsi, sovány, de mozgékony, mindenért lelkesedő. És sohasem felejttem el azt a kedves estét, amikor a Hungária Holló-csoportjának vacsoráján tányérsapkásan, gyönyörű bariton hangodon énekelted, hogy „Szegény székely nép”.

Kiegyensúlyozott, áldásos életedre büszkén tekintesz vissza. Utolsó, betegséggel sújtott éveidnek szenvedését bizonyára enyhítette az az igazi, nagy tudóshoz méltó vallásos érzés, amelyet, örömmel látjuk, hogy milyen szép eredménnyel oltottál be két gyönyörű, életerős, szerzetes fiadba.

Hallgass meg most 'Sigmond Elek. Érzed, hogy mennyire szeretünk téged? Ezt a szeretetet nyújtjuk neked, útavalónak.

Kedves, jó 'Sigmond Elek, felejtethetlen igazi barát, jó kartárs, Isten veled!

Grófi Zichy István I. tag gyászbeszéde Györffy István I. tag ravatalánál, 1939. október 6-án.

Őszintén, mélyen megindulva búcsúzom a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság nevében téled, kedves társunktól, Györffy Istvántól, kit oly korán szakított el tőlünk a halál.

Györffy István a Magyar Tud. Akadémiában, különösen a Néptudományi Bizottságban érvényesítette kiváló szakismereteit, amely bizottságnak már akadémikussá választása előtt is tagja és nagyérdemű előadója volt.

A Magyar Néprajzi Társaságnak ifjúkora óta munkás tagja, folyóiratának, az Ethnographiának, egyik legértékesebb munkatársa, később szerkesztője volt.

A Magyar Nemzeti Múzeumhoz régi, elszakíthatatlan szálak fűzték Györffy Istvánt. Ifjúkorát, férfikorának délelét annak Néprajzi Tárában töltötte és mikor a Pázmány Péter-Tudományegyetem tanárává lett, akkor sem szakadt el tőlünk. Sőt, azáltal, hogy Néprajzi Intézetét a Múzeum épületében sikerült volt elhelyeznünk, hallgatói révén most sokszorosan vett részt a Tár munkájában.

Györffy István tagja volt az Orsz. Magyar Történeti Múzeum néprajzi szaktanácsának és a Nemzeti Múzeum csak nemrég választotta meg igazgatótanácsának tagjává, hogy még szorosabb kapcsolatba hozza azzal az intézménnyel, amelyhez őt mindeddig olyan erős szálak fűzték.

Györffy István távozása fájdalmas vesztesége mindazoknak az intézményeknek és társulatoknak, amelyek nevében tőle elbúcsúztunk. Fájdalmas vesztesége mindnyájunknak, akik vele együtt dolgoztunk, mert nagy elméjű és nagyszorgalmú tudóst veszítettünk el benne. Györffy István egyik megalapozója volt a magyar néprajzi tudománynak. De ő a magyar népet nem kívülről ismerte meg; ez neki nem olyan idegen terület volt, amelyhez a tudós kíváncsiságával férközik hozzá; a magyar nép valósággal legbensőbb énjének kiegészítő része volt. Típusa volt a nagykúnsági magyarnak. Annak született és soha sem szűnt meg az lenni, ezért értette meg ennek a népnek minden életmegnyilvánulását úgy, ahogyan azt nálánál jobban senki meg nem közelíthette.

Ezért búcsúzzunk végül attól, aki ő mindennekeftl volt: — te hajthatatlan tősgyökeres magyar Györffy István, Isten veled!

**Heller Farkas r. tag gyászbeszéde Mattyasovszky Miklós
1. tag ravatalánál, 1939. október 14-én.**

A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából lépek e ravatalhoz, hogy kifejezzem azt a veszteséget, amely Mattyasovszky Miklós elhúnytával Akadémiánkat érte. Akadémiai tagtársai utolsó üdvözlétét hoztam el szeretett levelező tagunknak, ki nemcsak nemeslelkű ember és kiváló tisztviselő, hanem az agrárpolitikának kiváló művelője is volt. A nemzetek életében sorsdöntő kérdésekkel foglalkozott és elsőrendű szaktekintély volt a birtokpolitika terén.

Érdeklődése már korán terelődött e kérdésre. A századforduló idején, midőn a magyar általános polgári törvénykönyv tervezete elkészült, élénken foglalkoztatta jogászai és gazdasági köreinket az a kérdés, nem kellene-e a földbirtok számára az általános örökjogi szabályoktól eltérő külön örökjogot alkotni. Mattyasovszky, aki kiváló jogász is volt, nagy buzgalommal látott hozzá e kérdés vizsgálatához és bőséges anyag alapján szép munkában dolgozta fel az agrár örökjog problémáját. 35 éve immár annak, hogy első munkájával útnak indult.

Hivatali pályája, a földművelésügyi minisztériumban való működése erősen táplálta a birtokpolitika kérdései iránti érdeklődését. Egyéniségétől ugyanis teljesen távol állott az egyszerű akta-elintézés. Egész lelkével fektett bele hivatali teendőibe és minden szabad idejét a rábízott ügykör alapos tanulmányozásának szentelte. Így vitte hivatala is mindjobban a tudomány felé.

Törzsöröklési jog és törzsöröklési szokás c. munkája csak bevezetése volt egy folyton szélesedő és elmélyülő munkásságnak, mely mindjobban az agrárproblémák hátterében rejtőző elméleti kérdések felé terelődött. Alig hagyta el a sajtót első munkája, egy másik megírásához fogott, mely már az elmélet terébe vág. A földjáradék kérdését fejtegette alapos készültséggel 1904-ben megjelent könyvében, perbe szállva azokkal, akik tisztán árkülönbözetet és nem a földbe fektetett munka jutalmát látták a földjáradékban.

De itt sem volt megállása. Tudományos törekvése egy nagy feladat megfejtésére sarkalta: az agrárpolitikának egész hátterét és a közgazdasági élet egészéhez való viszonyát kívánta feltárni. E törekvésének gyümölcse volt

Agrárközgazdaságtana, mely a mezőgazdasági termelés kérdéseit állítva a közgazdasági élet központjába, új világlátásban tárja elénk a közgazdasági élet alapkérdéseit.

Folyton növekvő hivatali teendői és tudományos munkássága mellett Mattyasovszky időt talált a tanításra is. A Pázmány Péter-Tudományegyetemnek, majd a Műegyetemnek is magántanára, később ez utóbbinak rendkívüli tanára lett. A természetéből folyó nagy gondossággal tartotta mindig előadásait, melyek erősen szélesítették hallgatósága látkörét.

Mattyasovszky Miklós tudományos munkássága hű tükre volt egész egyéniségének: a nyugodt, de szakadatlan haladásnak, mely megállást nem ismerve soha sem fáradt bele a munkába és mindig nagyobb feladatokat tűzött maga elé. Szorgalmas és alapos munkával érdemelte ki minden előmenetelét és kitüntetését, hivatali és tudományos téren egyaránt. Tiszta lelkiismerettel és méltó büszkeséggel tekinthetett vissza élete pályájára. Halálával egy gyümölcsöző magyar élet záródott le. A magyar tudományos világ mélységes gyásza kíséri utolsó útján.

Miskolczy Dezső 1. tag gyászbeszéde Schaffer Károly t. tag ravatalánál, 1939. október 19-én.

A Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagját, a Ferenc József Tudományegyetem orvostudományi kara díszdoktorát, a tanítványok tanítómesterüket vesztették el egy szomorú őszi vasárnapon.

Az Akadémia mélységes tisztelettel hajtja meg fejét a nagy tudós előtt, akit kimagasló munkásságának elismerésül kiválasztottjai sorába emelt. Megköszöni azt a szolgálatot, amelyet Isten-adta képességeivel a magyar tudomány megbecsüléséért itthon és odakünn végzett. Drága ékességünk volt és az is marad, mert tehetségének fényét hirdetni fogják valamennyiünket túlélő felfedezései, felismerései.

A Ferenc József Tudományegyetem orvosi kara leteszi a hála és ragaszkodás babérkoszorúját díszdoktorának ravatalára. Mert doktor volt ő, vagyis tanító, aki tudásának kincseit pazar kézzel osztotta széjjel. Tudott és szeretett tanítani, ezért lett eszményképünk.

A tanítványok pedig elszorult szívvel vesznek búcsút

professzoruktól. Professzornak lenni annyit tesz, mint hitet vallani, az igazságot fennen hirdetni, érette merészen kiállani. Schaffer Károly, a megismerés szomjas keresője, kiállott és hirdetett. Így vált az ifjúságnak magyarságtól izzó lelkületű nevelőjévé és ezzel a magyar jövő műkésévé. Valamennyien, akik körülötte lehettünk, boldogok vagyunk most és mindenkoron, hogy hallhattuk és meghallhattuk szavát. ,

Egyenes ember volt, tiszta volt a szíve, tudott szeretni és ezért lelkéből lelkedzett vérbeli és szellemi ivadéka hálatelt szívvel áldják és ápolják harmonikus életének eleven emlékét.

Azt hittük, hogy még sokáig járhatunk el hozzád, elvonuló remeteségedbe és még nagyon sokszor belenézhetünk a te két okos, meleg szemedbe. De te most lehunyta a szemed, a miénkre pedig a fájdalom könnyes fátyla ereszkedett.

Mostan pedig hitet teszünk az elnémult hitvalló előtt. Mesterünk, megértettünk mindent. megőrizzük mindazt, amit reánk hagytál, áldjon meg az Isten!

IX.

A M. T. Akadémia újabb kiadványai.

(Az előző jegyzéket lásd Akad. Értesítő XLIX. köt. 195. l.)

- Akadémiai Értesítő.* Szerkeszti Voinovich Géza. XLIX. köt. 468. füz. 1939. jan.—máj. 1—200 l. 2.— P.
- Angyal Dávid:* Haraszi Gyula emlékezete. 31 l. (Emlébeszédek XXIII. köt. 6. sz.) —50 P.
- Balás Károly:* Rend és szabadság. 21 l. (Értekezések a nemzetgazd. és statisztika köréből. Új sorozat. I. köt. 5. füz.) —50 P.
- Boér Elek, ifj.:* Az amerikai kapitalizmus és a monopolisztikus verseny. 44 l. (Értekezések a nemzetgazd. és statisztika köréből. Új sorozat. I. köt. 6. füz.) 1.— P.
- A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott *emlékbeszédek.* XXIII. köt. 6. sz.: Angyal Dávid: Haraszi Gyula emlékezete. 31 l. —50 P.
- Értekezések a nemzetgazdaságtan és statisztika köréből.* Új sorozat. I. köt. 5. füz.: Balás Károly: Rend és szabadság. 21 l. —50 P. I. köt. 6. füz.: Ifj. Boér Elek: Az amerikai kapitalizmus és a monopolisztikus verseny. 44 l. 1.— P.
- Értekezések a nyelv- és széptudományi osztály köréből.* XXVI. köt. 10. sz.: Mészöly Gedeon: Kölcsey Hymnusa és a Hymnus Kölcseyje. 87 l. 1.— P.
- A görög *bukolikusok* (Theokritos, Moschos, Bion) költeményei. Fordította + Vértessy Dezső. Magyarázta Módí Mihály. I. kötet. Theokritos valódi alkotásai. 298 l. (Görög és római remekírók.) 4.— P.
- Görög és római remekírók.* Kiadja a M. T. Akad. klasszikus filológiai bizottsága. A Görög bukolikusok (Theokritos, Moschos, Bion) költeményei. Fordította + Vértessy Dezső. Magyarázta Módí Mihály. I. kötet. 298 l. 4.— P.
- Hadtörténelmi Közlemények.* Szerkeszti Gyalóky Jenő. XL. évf. (1939.) III—IV. füz. 150—286 l., 5 mell. 2.50 P.
- Horváth Jenő:* A magyar kérdés a XX. században. II. A trianoni békeszerződés megalkotása és a revízió útja. [4], 568 l. 6.— P.
- Irodalomtörténeti Közlemények.* Szerkeszti Császár Elemér. XLIX. évf. (1939.) II. füz. 101—212. l. 3.— P. III. füz. 213—324. l. 3.— P. IV. füz. 325—420, XII l. 3.— P.
- Közgazdasági Szemle.* Szerkeszti Heller Farkas. LXIII. évf. (1939.) 82. köt. 7—8. sz. (júl.—aug.) 543—670. l. 4.— P, 9. sz.

- (szept.) 671—778. l. 3.— P, 10—11. sz. (okt.—nov.) 779—914. l. 4.— P, 12. sz. (dec.) 915—1018, 12 l. 3.— P
- Magyarosan*. Nyelvművelő folyóirat. Pintér Jenő közreműködésével szerkeszti Putnoky Imre. VIII. évf. (1939.) 3. füz. (!) 97—144. l. —30 P. 4. füz. 145—176. l. —30 P. 5. füz. 177—208, 8 l. —30 P.
- Matematikai és Természettudományi Értesítő*. Szerkeszti Mauritz Béla. LVIII. köt. (1939.) II. rész. 277—638. l. 8.— P.
- Mészöly Gedeon*: Kölcsey Hymnusa és a Hymnus Kölcseyje. 87 l. (Értekezések a nyelv- és széptud. osztály köréből. XXV. köt. 10. sz.) 1.— P.
- Mutató a Matematikai és Természettudományi Értesítő 1—50. kötetéhez*. Mauritz Béla osztálytitkár vezetése alatt összeállította Sztrókay Kálmán és Kulhay Gyula. 268 l. 8.— P.
- Olaszországi Magyar Oklevéltár*. II. Közrebocsátja a Római Magyar Történeti Intézet. XV. századi pápák oklevelei. II. kötet. Kiadja Lukcsics Pál. 1938. [4], 399 l. 6.— P.
- Szinnyei Ferenc*: Novella- és regényirodalmunk a Bach-korszakban. I. kötet. 611 l. (A M. T. Akad. könyvkiadó vállalata.) Füzve 8.— P, kötve 9.— P, váll. előfizetőknek füzve 4.— P, kötve 5.— P.
- XV. századi pápák oklevelei*. II. kötet. IV. Jenő pápa (1431—1447.) és V. Miklós pápa (1447—1455.). Kiadja Lukcsics Pál. 1938. [4], 399 l. (Olaszországi Magyar Oklevéltár. II.) 6.— P.

INHALT.

	Seite
I. Besuch des Ladislaus Korizmicz bei Grafen Stefan Széchenyi in 1858. Veröffentlicht von o. M. Julius Viszota	201
II. Berichte:	
a) Bericht des k. M. Theodor Rédey über den Vojnits-Preis	208
b) Bericht des k. M. Ludwig Fekete über seine Forschungen in türkischen Archiven	219
III. Kostenvorschlag der Akademie für die erste Jahreshelfte 1940	223
IV. Sitzungen der Akademie im Jahre 1939	231
V. Begrüßungsreden:	
a) Begrüßungsworte des Klassenpräsidenten Johann Melich gelegentlich der Antrittsvorträge des o. M. Franz Papp und des k. M. Alexander Fest	236
b) Begrüßungsworte des Klassenpräsidenten Julius Kornis gelegentlich der Antrittsvorträge der k. Mitglieder Gabriel Vladár, Eugen Házi, Georg Balanyi und des o. M. Anton Schütz	241
c) Begrüßungsworte des E. M. Gustav Rados (Stellvertreter des Klassenpräsidenten) gelegentlich der Antrittsvorträge der k. Mitglieder Desider Miskolczy und Béla Issekutz, sowie anlässlich der Vorlesung zweier hinterlassenen Abhandlungen von Karl Schaffer	251
d) Rede des o. M. Blasius Kenyeres bei der Enthüllung der Gedenktafel des E. M. Karl Schaffer	253
VI. Die im Jahre 1939 verstorbenen Mitglieder der Akademie	255
VII. Nachruf des Generalsekretärs Géza Voinovich an die verstorbenen Mitglieder der Akademie	256
VIII. Nekrologe:	
a) Trauerrede des o. M. Géza Entz an der Bahre des k. M. Aladár Scherffel	262
b) Trauerrede des o. M. Franz Szinnyi an der Bahre des E. M. Franz Badics	263
c) Trauerrede des k. M. Ladislaus Verebélý an der Bahre des E. M. Otto Titus Bláthy	264
d) Trauerrede des o. M. Géza Zemplén an der Bahre des o. M. Alexius Sigmond	269
e) Trauerrede des k. M. Grafen Stefan Zichy an der Bahre des k. M. Stefan Györfly	270
f) Trauerrede des o. M. Wolfgang Heller an der Bahre des k. M. Nikolaus Mattyasovszky	271
g) Trauerrede des k. M. Desider Miskolczy an der Bahre des E. M. Karl Schaffer	272
IX. Neuere Veröffentlichungen der Akademie	274
X. Deutsche, französische und englische Übersetzungen des Inhaltsverzeichnisses	276

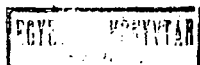
SOMMAIRE.

	Page
I. Visite de Ladislás Korizmics chez le comte Etienne Széchenyi en 1858. Publié par Jules Vízota de l'Académie	201
II. Rapports:	
a) Théodore Rédey m. c.: Rapport sur le prix Vojnits . . .	208
b) Exposé de Louis Fekete m. c. sur ses recherches dans les archives turques	219
III. Budget de l'Académie pour la première moitié de l'exercice 1940	223
IV. Séances de l'Académie en 1939	231
V. Discours de félicitation:	
a) allocutions de Jean Melich prés. de section à l'occasion des discours de réception de François Papp m. o. et d'Alexandre Fest m. c.	236
b) allocutions de Jules Kornis prés. de section à l'occasion des discours de réception de Gabriel Vladár, Eugène Házi, Georges Balanyi membres correspondants et d'Antoine Schütz m. o.	241
c) allocutions de Gustave Rados m. h. (substitut du prés. de section) à l'occasion des discours de réception de Désiré Miskolczy et Béla Issekutz membres correspondants et après lecture de deux traités posthumes de Charles Schaffer m. h.	251
d) discours de Blaise Kenyeres de l'Académie à l'inauguration de la plaque commémorative de Charles Schaffer	253
VI. Membres de l'Académie morts en 1939	255
VII. Commémoration des membres défunts par Géza Voinovich secr. général de l'Académie	256
VIII. Nécrologie:	
a) discours de Géza Entz de l'Académie aux funérailles d'Aladár Scherffel m. c.	262
b) discours de François Szinnyi de l'Académie aux funérailles de François Badics m. h.	263
c) discours de Ladislás Verebélý m. c. aux funérailles d'Otto Titus Bláthy m. h.	264
d) discours de Géza Zemlén de l'Académie aux funérailles d'Alexis Sigmond de l'Académie	269
e) discours du comte Etienne Zichy m. c. aux funérailles d'Etienne Györfy m. c.	270
f) discours de Farkas Heller de l'Académie aux funérailles de Nicolas Mattyasovszky m. c.	271
g) discours de Désiré Miskolczy m. c. aux funérailles de Charles Schaffer m. h.	272
IX. Publications récentes de l'Académie	274
X. Traductions allemande, française et anglaise du sommaire	276

TABLE OF CONTENTS.

	Page
I. Visit of Ladislav Korizmics to Count Stephen Széchenyi in 1858. Published by Julius Vízota ord. member . . .	201
II. Reports:	
a) Report on the Vojnits prize	208
b) Report of Lewis Fekete corr. member on his researches in Turkish archives	219
III. Budget estimate of the Academy for the first six months of 1940	223
IV. Sessions of the Academy in 1939	231
V. Addresses:	
a) Addresses of John Melich pres. of section to Francis Papp ord. member and to Alexander Fest corr. member on the occasion of their inaugural speeches	236
b) Addresses of Julius Kornis pres. of section to Gabriel Vladár, Eugen Házi, George Balanyi corr. members and to Anthony Schütz ord. member on the occasion of their inaugural speeches	241
c) Addresses of Gustavus Rados hon. member subs. pres. of section to Desider Miskolczy and to Béla Insekutz corr. members on the occasion of their inaugural speeches and on the occasion of the lecture of two posthumous essays by Charles Schaffer	251
d) Commemorative speech of Blasius Kenyeres ord. member at the unveiling of the memorial tablet of Charles Schaffer hon. member	253
VI. Deceased members of the Academy in 1939	255
VII. Gen. Secretary Géza Voinovich's commemorative speeches of the deceased members	256
VIII. Necrologies:	
a) Funeral speech of Géza Entz ord. member at the bier of Aladár Scherffel corr. member	262
b) Funeral speech of Francis Szinnyi ord. member at the bier of Francis Badics hon. member	263
c) Funeral speech of Ladislav Verebely corr. member at the bier of Otto Titus Bláthy hon. member	264
d) Funeral speech of Géza Zemplén ord. member at the bier of Alexius 'Sigmond ord. member	269
e) Funeral speech of Count Stephen Zichy corr. member at the bier of Stephen Györfy corr. member	270
f) Funeral speech of Farkas Heller ord. member at the bier of Nicholas Mattyasovszky corr. member	271
g) Funeral speech of Desider Miskolczy corr. member at the bier of Charles Schaffer hon. member	272
IX. Recent publications of the Academy	274
X. German, French and English translation of the table of contents	276

Kiadásért felel: Kibédi Varga Sándor

50024

5

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
VOINOVICH GÉZA
FŐTITKÁR

XLIX. KÖTET

468. FÜZET — 1939. JANUÁR—MÁJUS

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1939.

468. 370

TARTALOM.

I. A M. T. Akadémia belső tagjai	Lap 1
II. A M. T. Akadémia XCIX. nagygyűlése:	
I. nap 1939. május 9-én	5
II. nap 1939. május 10-én	5
III. nap 1939. május 12-én	10
IV. nap 1939. május 14-én	13
Ünnepélyes közülés:	
a) Ravasz László t. t., másodelnök elnöki megnyitó be- széde: Tudomány és nemzetiség.	13
b) Voinovich Géza t. t. főtítkári jelentése	19
c) Nagy Miklós l. t.: A Felvidék a magyar történetben	25
d) Mauritz Béla ig. és r. t.: A Felvidék földtani alkatáról és ásványos kincseiről	34
III. Jelentések a pályázatokról:	
a) a Nagyjutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról	35
b) a Berzeviczy Albert-, báró Wlassics Gyula- és báró Wodianer Albert-jutalomról	46
c) a Kazinczy Gábor és neje-jutalomról	54
d) a Sámuel—Kölber-jutalomról	54
e) a Weiss Fülöp-jutalomról	55
f) a Chorin Ferenc-jutalomról	60
g) a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Mik- lós-jutalmáról	76
h) Budapest székesfőváros várostörténeti jutalomtételéről	86
i) a m. kir. igazságügyminisztérium jutalomtételéről	88
j) a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. Berzeviczy Al- bert-jutalmáról	93
k) Budapest székesfőváros természettudományi jutalmáról	102
IV. A M. T. Akadémia jutalomtételei 1939-ben	107
V. A M. T. Akadémia pénztári számadása 1938-ról	113
VI. A M. T. Akadémia költségvetése 1939. július-decemberre	122

Folytatását lásd a boríték 3. lapján.

	Lap
VII. A két gróf Vigyázó-vagyon kimutatása 1938. december 31-én	129
VIII. Vörösmarty kisebb akadémiai jelentései. Közzéteszi Visszota Gyula r. t.	140
IX. Balogh Jenő t. tagnak a szegedi egyetem disz doktorává avatása	175
X. <i>Üdvözlő beszédek:</i>	
a) József kir. herceg Ö Fensége ig. és t. t., elnöki beszéde a br. Wodianer Albert-, Berzeviczy Albert- és br. Wlassics Gyula-jutalmak átadásánál	181
b) Kornis Gyula ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő szavai Buza László l. t. székfoglalója alkalmából	183
Herzog József l. t. székfoglalója alkalmából	184
c) Tangl Károly ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő szavai Marek József r. t. székfoglalója alkalmából	185
Neuber Ede l. t. székfoglalója alkalmából	186
Gelei József r. t. székfoglalója alkalmából	187
XI. Kéky Lajos l. t. beszéde Szász Károly emléktáblájának felavatásán Szabadszálláson	188
XII. <i>Megemlékezések és gyászbeszédek:</i>	
a) A főtitkár megemlékezése Gombos F. Albin r. tag és Schneller István l. tag haláláról	190
b) Bartók György l. t. gyászbeszéde Schneller István l. tag ravatalánál	191
c) Széki Tibor l. t. gyászbeszéde Winkler Lajos r. t. ravatalánál	193
XIII. A M. T. Akadémia újabb kiadványai	195
XIV. A tartalommutató német, francia és angol fordítása	197

A Magyar Tudományos Akadémia előfizetést hirdet a következő műre:

Szó- és tárgymutató

a Nyelvtudományi Közlemények I—L. kötetéhez.

Szerkesztette *dr. Juhász Jenő* egyetemi m. tanár, székesfővárosi polgári iskolai igazgató.

A mű 30 nyomtatott ívnyi terjedelemben fog megjelenni, előfizetési ára 20.— pengő. Bolti ára 25.— pengő lesz.

*A Magyar Tudományos Akadémia
főtitkári Hivatala.*

50024

55

AKADÉMIAI É R T E S Í T Ő

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
VOINOVICH GÉZA
FŐTITKÁR

XLIX. KÖTET

469. FÜZET — 1939. JÚNIUS — DECEMBER

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1939.

TARTALOM.

	Lap
I. Kőrözmics László látogatása gr. Széchenyi Istvánnál 1858-ban. Közzétetszi Viszota Gyula r. t.	201
II. <i>Jelentések:</i>	
a) Rédey Tivadar l. t.: Jelentés az 1939. évi Vojnits-jutalomról	208
b) Fekete Lajos l. t. tájékoztató jelentése török levéltárakban végzett kutatásairól	219
III. A M. T. Akadémia költségvetése 1940. első felére	223
IV. A M. T. Akadémia ülései 1939-ben	231
V. <i>Üdvözlő beszédek:</i>	
a) Melich János ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő beszédei Papp Ferenc r. t. székfoglalója alkalmából	236
Fest Sándor l. t. székfoglalója alkalmából	239
b) Kornis Gyula ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő beszédei Vladár Gábor l. t. székfoglalója alkalmából	241
v. Házi Jenő l. t. székfoglalója alkalmából	243
Balanyi György l. t. székfoglalója alkalmából	244
Schütz Antal r. t. székfoglalója alkalmából	247
c) Rados Gusztáv t. t., osztályelnök-helyettes üdvözlő beszédei Miskolczy Dezső l. t. székfoglalója és Schaffer Károly t. t. két hátrahagyott értekezésének fölolvassása alkalmával	251
Issekutz Béla l. t. székfoglalója alkalmából	252
d) Kenyeres Balázs r. t. beszéde Schaffer Károly t. t. emléktáblájának felavatásán	253
VI. A M. T. Akadémia halottai 1939-ben	255
VII. A főtitkár megemlékezései elhunyt tagokról	256
VIII. <i>Gyászbeszédek:</i>	
a) Entz Géza r. t. gyászbeszéde Scherffel Aladár l. t. ravatalánál	262
b) Szinnyei Ferenc r. t. gyászbeszéde Badits Ferenc t. t. ravatalánál	263
c) v. Verebély László l. t. gyászbeszéde Bláthy Ottó Titusz t. t. ravatalánál	264
d) Zemplén Géza r. t. gyászbeszéde 'Sigmond Elek r. t. ravatalánál	269
e) Gr. Zichy István l. t. gyászbeszéde Györffy István l. t. ravatalánál	270
f) Heller Farkas r. t. gyászbeszéde Mattyasovszky Miklós l. t. ravatalánál	271
g) Miskolczy Dezső l. t. gyászbeszéde Schaffer Károly t. t. ravatalánál	272
IX. A M. T. Akadémia újabb kiadványai	274
X. A tartalommutató német, francia. angol fordítása	276

A Magyar Tudományos Akadémia üléssora

1940-re.

Január

- 8. I. (Nyelv és széptudományi) osztály.
- 15. II. (Bölcs., társad. és történettudományi) osztály.
- 22. III. (Matem. és természettudományi) osztály.
- 29. *Összes ülés.*

Február

- 5. I. osztály.
- 12. II. osztály.
- 19. III. osztály.
- 26. *Összes ülés.*

Március

- 4. I. osztály.
- 11. III. osztály.
- 18. II. osztály és
Összes ülés.

Április

- 8. I. osztály.
- 15. III. osztály.
- 22. *Összes ülés.* — A kitüntetett tanítók jutalmazása és II. osztály.
- 23., 24., 26. **Kedd, szerda, péntek: Nagygyűlés.**
- 28. **Vasárnap: Ünnepestes közülés.**

Május

- 6. I. osztály.
- 20. III. osztály.
- 27. II. osztály és
Összes ülés.

Június

- 3. I. osztály.
- 10. II. osztály.
- 17. *Összes ülés.*
- 24. III. osztály.

Szünet.

Október

- 7. *Összes ülés.* — Jelentés a Vojnits-jutalomról és I. osztály.
- 14. II. osztály.
- 21. III. osztály.
- 28. *Összes ülés.*

November

- 4. I. osztály.
- 11. II. osztály.
- 18. III. osztály.
- 25. *Összes ülés.*

December

- 2. I. osztály.
- 9. III. osztály.
- 16. II. osztály és
Összes ülés.

